

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

beit ha-midraš

...midrašim qeṭanim yašanim we-ma'amarim šonim yaqarim...

seder samiši.seder šiši

Jellinek, Adolph

Wien, 1873

ישש רדח שרדמה תיב

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-11089

בית המדרש

בו נקhalו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים
שונים יקרים מפנינים, אנשי לב אליהם פונים, וכל ישראל
אוטרים ועונים, הננו להם לקונים:

חדר ששי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"ש כתבי יד ודפוסים יקרים
המערכה הזאת:

מדרש לתנוכה נוסחא נ'; מנלת אנשיכם כלשין אים; ארתא דשמעון כוסא נוסחא
ב' ונ'; ארתא דבני משה; מעשה עשיה היוני מלכות נוסחא ב' ונ'; סיקתא חרתא;
מדיש מסדת משה רע"ה נוסחא ב'; קונדרים אחיון ממדרש ילמינו; פרשיות ממדרש
תנחומא כ"י; מדרש אל יתהלל; מדרש דשמושא רבא ומדרש הובלות; פיק ר' יאשיהו;
מלחמות מלך המשיח; מעשיות; שאלות ר' אליעזר, מעודת לוותן, סדר בן עדן, ויום
הדין.

ולמען ירוץ הקורא גם, מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד
התורה

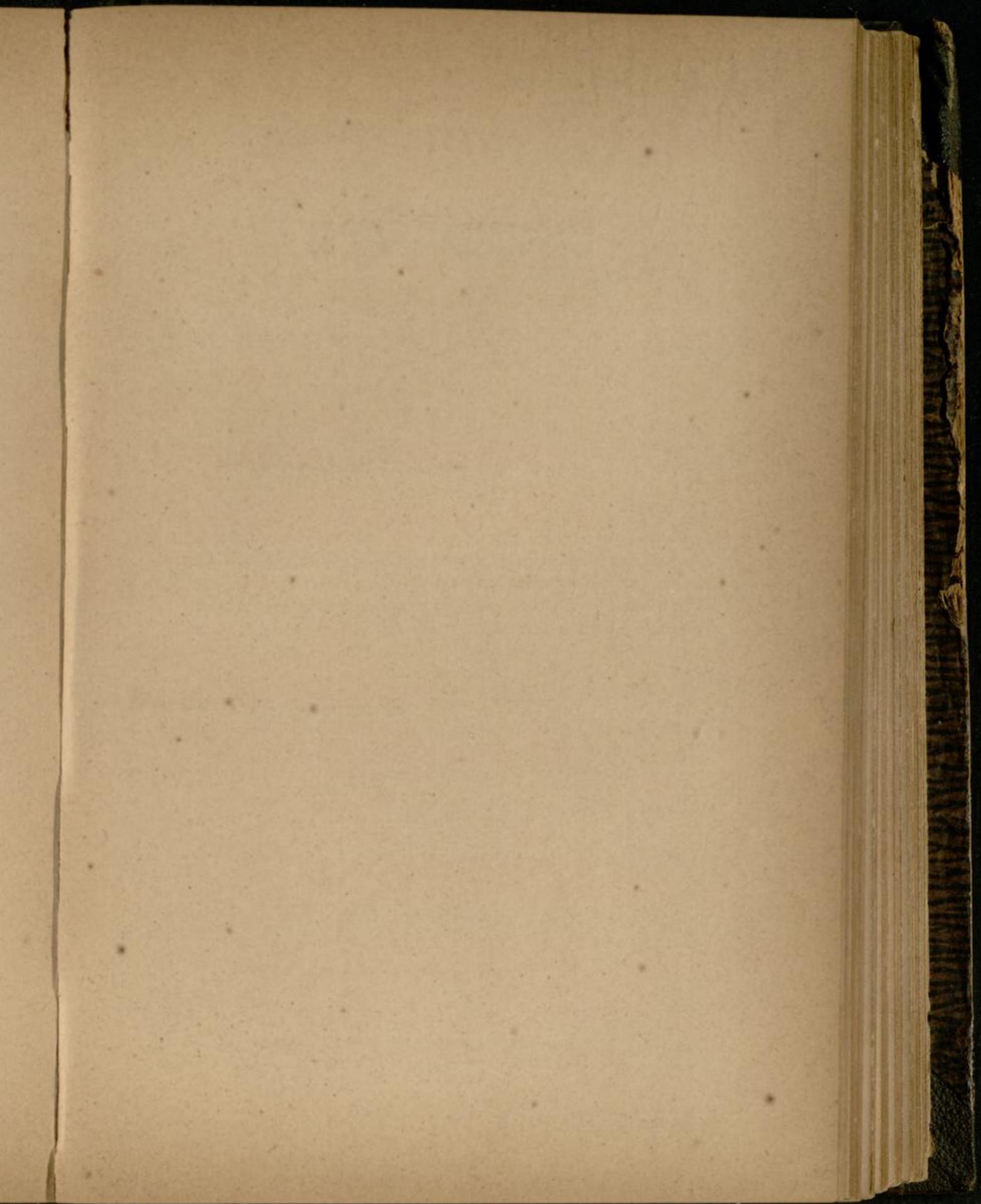
אהרן יעללינעק

בן ונכד להרב הנאון צבי הירש ברוך וצ"ל מחבר ספר ארץ צבי ותואמי צביה על
ש"ע אה"ע יושב ודורש בעדת קרית ווינא.

ווינא

בדפוסות דפ"ל-אלי של האחים ווינשטר.

שנת תרל"ח לס"ק.

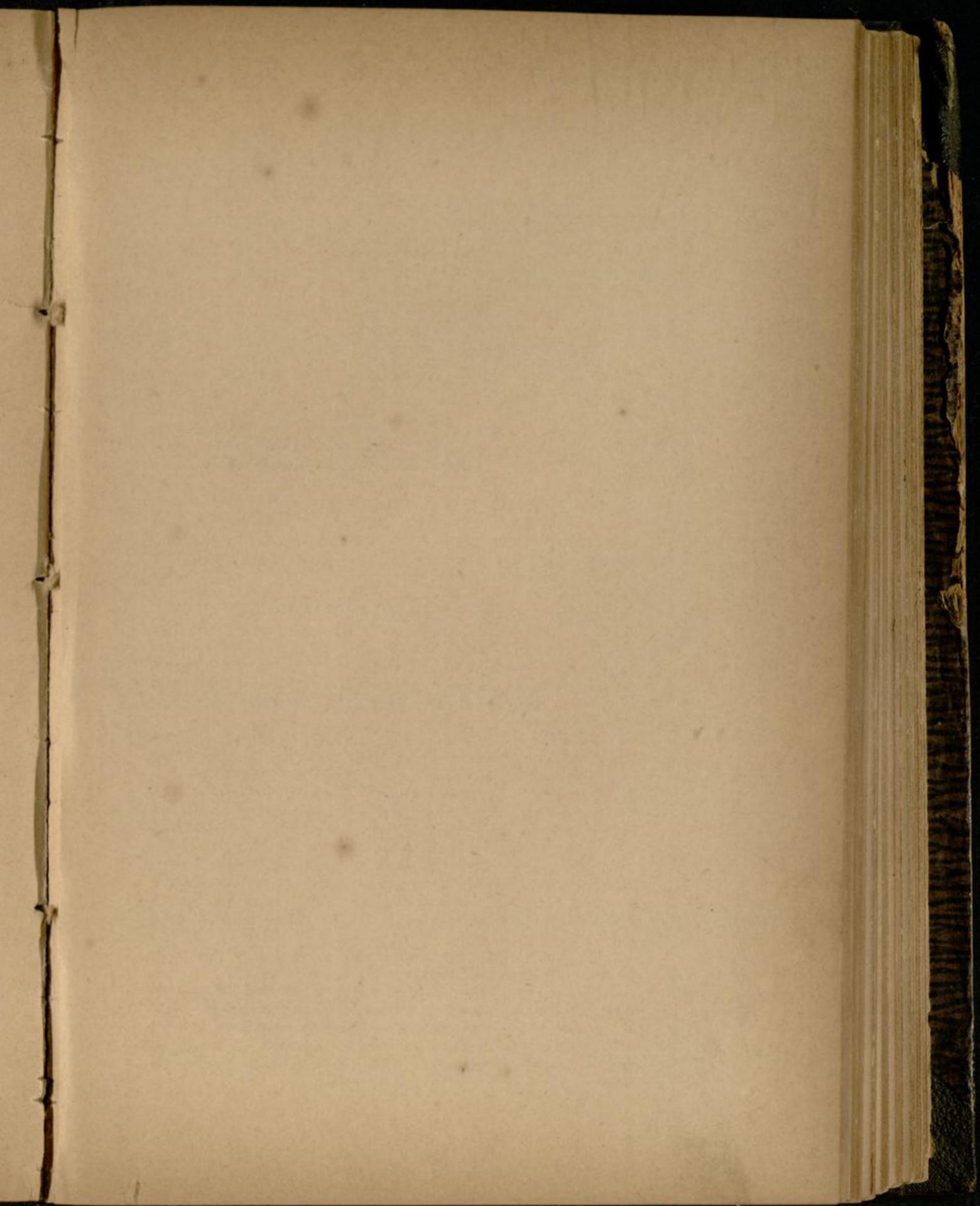
Dem Andenken

des

verewigten Herrn

Prof. Dr. Heinrich von Ewald

gewidmet.

VORWORT.

Als ich im Vorworte zum V. Theile dieser Sammlung das Erscheinen eines VI. ankündigte, glaubte ich, für das mir zu Gebote stehende hagadische Material genügenden Raum in demselben finden zu können. Allein im Laufe des Druckes, welcher durch Zeit- und persönliche Verhältnisse sich in die Länge zog und mit Zwischenpausen fast zwei Jahre in Anspruch nahm, kam ich zur Einsicht, dass mein Vorhaben nicht ausführbar sei, sollte nicht dieser VI. Theil fast das Doppelte an Bogenzahl umfassen. Ich werde daher die ersten beiden Theile dieses Werkes, die bereits schwer zu erlangen sind, umarbeiten, verbessern und vermehren, und die noch restirenden handschriftlichen Midraschim und hagadischen Stücke — unter diesen z. B. eine neue Recension des Deuteronomium - Midrasch, deren Abschrift aus der Carmoly'schen Bibliothek mir Herr Raphael Kirchheim überliess, und mehrere Beiträge zur Kenntniss der gaonäischen Mystik, die mir Steinschneider zur Verfügung stellte — auf dieselben vertheilen. Ein Gleiches gilt von einem längern Excurs über die Bedeutung der kleinen Midraschim für die Geschichte des Judenthums wie für das Verständniss der apokryphischen und apokalyptischen Literatur.

Abschriften für diesen Theil wurden mir freundlich überlassen von den Herren: Dr. A. Berliner und Salomon Buber und von meinem alten Freunde Steinschneider, welcher, ein Gelehrten-Peabody, seine reichen handschriftlichen Schätze mit der grössten Liberalität austheilt. Zu besonderem Danke bin ich verpflichtet dem trefflichen Vorsteher in Prag, Herrn Georg Feigl, und dem Bibliothekar der dortigen Gemeindebibliothek Herrn Dr. Natan Grün, für die Zusendung der wichtigen Rapaport'schen Handschrift, welche ich in der Einleitung benutzen konnte, sowie dem Linguisten Herrn Dr. Moritz Grünwald für die zahlreichen Copien, welche er mir in Leipzig und in Paris besorgte.

Ich habe nur noch einige Worte über die Widmung dieses Theiles hinzuzufügen.

Den ersten schmückte ich mit dem Namen des verehrten Meisters Zunz, dessen „Gottesdienstliche Vorträge“ vor 24 Jahren den ersten Anstoss zu dieser Sammlung gaben; den sechsten dedicire ich dem Andenken Ewald's, durch dessen „Jahrbücher“ und „Abhandlungen“ ich zum

Studium der jüdischen und judenchristlichen apokalyptischen Literatur angeregt wurde, der mir, meinen literarischen Bestrebungen und besonders diesem Betha-Midrasch freundlich gesinnt war, ohne dass ich je eine persönliche Berührung mit ihm gehabt hätte, und dem ich die aufrichtigste Verehrung stets entgegenbrachte. Er hat die schönsten Seiten in der Weltliteratur über die jüdische Gottesidee und über den grossen Lehrer der Menschheit, Moses, geschrieben, für die ihm die Judenheit ein dankbares Andenken bewahren soll. Kurz nach seinem Ableben hielt ich ihm einen Nachruf im Tempel der Wiener israelitischen Cultusgemeinde, der nur bei Denjenigen Bedenken erregen konnte, welche grosse Persönlichkeiten nach deren menschlichen Schwächen und Vorurtheilen und nicht nach deren leuchtenden Vorzügen und unsterblichen Verdiensten beurtheilen.

Dr. Ad. Jellinek.

Baden nächst Wien, am 19. August 1877.

EINLEITUNG.

I.

Chanuka-Midrasch.

III. Recension.

(Hebräischer Text S. 1—3.)

Kein jüdisches Fest ist so karg und knapp in der talmudischen Hagada und im Midrasch bedacht worden, wie das grosse Befreiungsfest aus der Gewalt des Antiochus Epiphanes in den Chislew-Tagen. Während die Rettung der Juden durch Ester im Talmud Tr. Megilla, in zwei Targumim, in grösseren und kleineren Midraschim gepriesen wird, hat die reiche Midr.-Literatur kaum nennenswerthe Erinnerungen an die glorreichen Kämpfe der Makkabäer aufbewahrt und das geschichtliche Colorit der Chanukatage fast gänzlich verwischt. Dies dürfte aus folgenden zwei Motiven zu erklären sein: Erstens fehlte es, im Gegensatze zum Purimfeste, an einer Anlehnung an biblische Texte, da kein Makkabäerbuch dem bibl. Kanon angefügt worden war. Zweitens musste die Betonung der Makkabäerepoche den Argwohn der römischen Machthaber erregen; daher sogar der Redacteur der Mischna dieses Fest gar nicht behandelt, während er allen jüdischen Festen, mit Ausnahme von Schebuot, einen eigenen Tractat widmet, wie dies bereits im V. Th. dieses Werkes S. LVI hervorgehoben wurde. Vielleicht geschah es auch aus Rücksicht auf Rom, dass kein Makkabäerbuch

zum Range eines kanonischen erhoben wurde,¹⁾ was, im Falle diese Hypothese sich bestätigen sollte, als Beweis dienen könnte, dass der bibl. Kanon sehr spät zum Abschlusse gelangte. Allerdings könnte auch geltend gemacht werden, dass die Leidenszeit unter Antiochus Epiphanes bereits im Buche Daniel biblisch behandelt ist, was ein bis jetzt kaum beachtetes Zeugniß wäre, dass der wahre Sinn der letzten apokalyptischen Capitel von Daniel den Schriftkundigen in alter Zeit bekannt war, so dass man es nicht mehr für nöthig erachtete, ein besonderes Makkabäerbuch dem Kanon einzuverleiben, es aber unterliess, aus Furcht vor Rom, den apokalyptischen Schleier von Daniel zu lüften.

Allein die hagadische Triebkraft des jüdischen Geistes musste doch in irgend einer, wenn auch nicht hervorragender Weise, auch beim Chanukafeste sich bewähren. Die beiden älteren Pesikta's verherrlichen in dem für den Festsabbat bestimmten Vortrage das Moment der Tempelweihe und des restaurirten Opfercultus im Allgemeinen, während die, man möchte sagen, nichtofficielle Hagada theils an historische Ueberlieferungen, theils an sagenhafte Verquickungen anknüpfte und ihren Stoff in mannigfachen Redactionen verarbeitete, bis die Dichter sich dessen für die Festsabbate bemächtigten und ihn poetisch gestalteten.

Den zwei im 1. Th. des BHM. veröffentlichten kleinen Midraschim für Chanuka reiht sich hier ein dritter, nach cod. h. München 117, 4 und einer Copie des Herrn Dr. A. Berliner, an, die ich für die älteste der drei Bearbeitungen halte, da die 1. Recension I, 133 kurz zusammenfasst,²⁾

¹⁾ Nach Halachot Gedolot, Hilchot Soferim, wäre eine von den Aeltesten der Schulen Schammai's und Hillel's verfasste „Megillat bet Chaschmonai“ später sogar der Oeffentlichkeit entzogen worden.

²⁾ Auch die Formel רַבֵּן רַבִּי weist auf eine bereits vorhandene Hagada hin, die benutzt wird.

was hier ausführlich erzählt wird, unsere Recension ferner an biblische Verse anlehnt. Vier grausame Edicte des Griechen trafen nämlich die Juden: Die Wohnungen mussten offen stehen, die Haus-thiere den Göttern geweiht werden, damit sie nicht gebraucht und genossen werden dürften, die Frauen sollten nicht das Reinigungsbad nehmen und die Bräute durch das jus primæ noctis geschändet werden.³⁾ Daran schliesst sich die Erzählung von der schönen Braut Hanna, der Tochter des Matis-jahu — in der 1. Recension zweimal „des Johannes“ — deren bevorstehende Schändung das Signal zum Kampfe wider die Griechen ward. Vergl. auch die Einleitung zu „Megillat Antiochos“. Diese Erzählung, die in allen hagadischen Relationen über Chanuka erscheint, muss einen historischen Kern in sich bergen.

II.

Megillat Antiochos, aramäisch.

(Aramäischer Text S. 4—8.)

Die Megillat Antiochos ist ein jüngeres liturgisches Product, bestimmt an Chanuka vorgelesen zu werden, daher ursprünglich in aramäischer Sprache abgefasst, und durchaus nicht identisch mit der alten, verloren gegangenen „Megillat Chaschmonaim“, wie es von dem verstorbenen Karäer A. Firkowitsch in Hamagid XVII, 203 und von J. Toprower in der zu Mainz erscheinenden Zeitschrift כבוד הלכנו X, 21 behauptet wird. Ihrer Tendenz gemäss, nahm sie das B. Ester und die Zusätze zu demselben zum Muster. Vrgl. Meg. Ant. V. 1, 6—9, 56, 60, 79 mit Ester I, 1; III, 8. 9; IV, 1. 3; IX 20, 21, 27, 28; ferner die

³⁾ Vergl. Raschi zu Tr. Sabbath 23a.

Gebete V. 25 und 50 mit den Gebeten von Mordechai und Ester in BHM. V, 1. und 2. Stück. Die Verse 37—46, 62—66 verrathen die Benutzung der Makkabäerbücher, und die Ansprache an die Juden in Vers 42 erinnert an eine Wendung, welche von der Pesikta Par. Sachor, 27a, dem Amalek und im Tanchuma zu Balak, Ende, den Töchtern Moab's¹⁾ in den Mund gelegt wird. Auch die Relation, dass Juda zuerst fällt und dann der greise Mattathias in den Kampf zieht, zeigt dass unsere Megilla eine jüngere liturgische Arbeit ist.

Vers 30 wird berichtet, dass Johannes eine Denksäule errichtete, welche er *מנבי קטיל תקיסין* nannte. Auch dies ist ein Beweis, dass unsere Megilla jung ist, da in allen hebräischen Notizen über Chanuka nur von Hasmonäern, nie von Makkabäern die Rede ist. Der Name *מנבי* an dieser Stelle fehlt in cod. h. Paris 716, in Bartolucci's Bibl. Rabbin. I, 383, in Megill. Ant. Berlin 1766, in der Londoner Ausgabe 1851, in der Warschauer 1864 und im 1. Th. des BHM.; ist vorhanden in der jüdisch-deutschen Uebersetzung Ven. 1548, im deutschen Machsor Ven. 1568, im spanischen Machsor ed. Salonichi und ed. Wien 1820, in der Uebersetzung von Bær Frenk Wien 1821, in dem Gebetbuche Abodat Israel von S. Bær, Rödelheim 1868, in der zusammen mit Megill. Taanit erschienenen Ausgabe s. l. e. a. (aber Königsberg,) in der Sammlung *עושה פלא* von Jos. Sabbatai Farchi, Livorno 1870, in dem nach der Leipziger Handschrift gemachten Abdrucke in *כבוד הללנו* X, 24—28 und in der persischen Ueber-

¹⁾ Josephus, *Altoth.* VI, 6 lässt auch die Töchter Moab's eine Anrede an die jüdischen Jünglinge halten, wie der Midr. Tanchuma. Ich vermute, dass es zur Zeit des Josephus ein „Bileam-Buch“ gegeben hat, in welchem die Geschichte Bileam's mit hagadischen Ausschmückungen behandelt wurde; daher konnte der Talmud von einem „Bileam-Buch“ (*Sifrô schel Bil.* oder *Pinkesé schel Bil.*) reden.

setzung in cod. h. Paris 130. Der Vers 30 lautet da:
בבאו גשתן אוי אנדאן כיד סתוני אנד נאם אוי וכי כאנד
באוי סכבי כושא זור וואראן.

Die Erzählung von der schönen Hasmonäerin
Vers 47—50 fehlt in allen gedruckten hebräischen
und aram. Ausgaben — die Mainzer ausgenommen
— und in den meisten Handschriften, auch in der
persischen Uebersetzung. Sie ist vielleicht ein nach
dem Chanuka - Midrasch später eingeschobener
Zusatz.

Unser Text folgt meiner Handschrift, welche
correcter als die Londoner und Leipziger ist.

Trotz aller Mühe, welche auf die Correctur
verwendet wurde, sind noch folgende Errata
zu verbessern:

V. 2 l. והוא für וחוה; 10 הניא für סניא und
יהוד für יסוד; 22 אנש für אנוש; 30 במתכותיה für
במתכותא, בנא für בנה, קטל für קטיל; 46 ist? zu
streichen; 52 l. חרבא für בא; 55 בעיני für באנפי;
58 חושב für וחשב, 77 לאדלקות für לא דלקות; 84
עדי für עדי. Vers 50 fehlt in meiner Handschrift
von ותקניאו bis Ende und ist der Leipziger ent-
nommen.

Der älteste Zeuge für das Vorhandensein un-
serer aram. Megilla ist Saadja Gaon in seinem
handschriftl. ספר הגלוי. Vrgl. Firkowitsch in „Ha-
magid“ a. a. O.

III.

Petrus-Legende.

III. u. IV. Recension.

(Hebräischer Text S. 9 — 14, 155 — 156.)

Von der kleinen Schrift „Toledot Jeschu“, an
deren Schluss die jüd. Petrus-Legende ihren Platz
hat, gibt es vier Bearbeitungen: 1. die von
Wagenseil in den Tela ignea Satanæ, Altdorf 1681

veröffentlichte¹⁾; 2. die von Joh. Jac Huldreich, Leiden 1705 bekanntgemachte; 3. die unter dem Titel *תם ומעור* s. l. e. a.²⁾, ohne Paginirung, auf 16 Bl. 8°, mit kleiner Quadratschrift. 39 Zeilen auf der Seite, gedruckte; 4. eine handschriftliche in meinem Besitze, welche mit der *מעשה ישו* in cod. h. de Rossi 96 übereinstimmt, und wie aus den romanischen Wörtern *vescov*, *batesimo* und *Papa* hervorgeht, in Italien redigirt wurde. Diese vier Recensionen weichen sachlich und sprachlich von einander ab, und daher auch die Petrus-Legende, welche einen Bestandtheil derselben ausmacht. Die älteste ist die vierte, welcher unser Text entnommen, die jüngste die dritte, aus welcher der Zusatz am Ende dieses Theiles entlehnt ist. Die Jugend der letztern schliesse ich aus der Sprache, die sich einer Schönrednerei beflüssigt und eine Vorliebe für die musivische Anwendung von bibl. Phrasen und Versen überall zur Schau trägt, sowie aus der Ableitung des Namens Petrus von dem talmudischen Worte *פטר*, entlassen, befreien — lauter Momente, die ein späteres Zeitalter der hebr. Stylistik verrathen.

Wer alle diese vier Bearbeitungen ohne Vorurtheil liest, muss sich sagen, dass die Haupttendenz derselben nicht darin besteht das Christenthum zu schmähen, sondern die Juden gegen die im Namen Jesu veranlassten Bedrückungen der Kirche in Schutz zu nehmen. So lässt unser Text Petrus die Christen belehren, dass Zwangtaufen keinen innern Werth haben, dass man Erwachsene erst nach einer Probe von 30 Tagen und Kinder nicht unter 9 Jahren in den Schoß der Kirche aufnehmen soll. In der 3. Recens. schärft er den Anhän-

¹⁾ Wagenseil's Text u. Uebersetzung sind, mit einigen unbedeutenden Anmerkungen versehen, in Upsala von Edman (1857 in 40) edirt worden.

²⁾ Nach einer Andeutung auf dem Titelbl. wäre sie 1824 und nach den Typen zu urtheilen in Breslau erschienen. Vgl. auch Steinschneider, H. B. XII. 50.

gern Jesu ein, nicht in die jüd. Bet- und Lehrhäuser einzudringen, um die Juden zu stören und zu beunruhigen. Dieser Simon-Petrus sollte den Päpsten, den Nachfolgern des Apostels, als Muster dienen, und sie aneifern, die Juden zu beschützen. Die bedrängten Juden appellirten an die schönen, liebevollen Aussprüche des Evangeliums gegen die Christen selbst und wollten den Päpsten zeigen, wie sie den Spuren des Apostels folgen können. Die eigentliche Geschichte Jesu gehört daher einer andern Zeit und Stimmung an als die Petrus-Legende.

Der Name Petrus kommt auch bei den Juden vor, während der des Paulus nicht in ihrer Mitte erscheint. In der Pesikta ישובה 158 a heisst ein Lehrer Jose Sohn des Petrus (פטרון oder פייטרון). Vrgl. auch diese Sammlung S. 95. Anstatt Petrus aber heisst es in Menorat ha-Maor c 282 פנתם. Sollte man vielleicht später für Petrus den Namen des frommen Eiferers Pinchas substituirt haben?

Hervorzuheben ist noch, dass Abba Saul-Paulus in der dritten³⁾ und Elija-Paulus in der 4. Recens. als geheimer Freund und Beschützer der Juden figurirt, und dass Petrus seine liturgischen Poesien nach der dritten an Natan ha-Babli und nach der 4. an den Resch Galuta überhaupt sendet.

Der Besprechung der Petrus-Legende aus der „Toledot Jeschu“ schliesse ich eine kurze Erörterung über „das Evangelium von der Kindheit Jesu“ an. Es ist in arabischer Sprache abgefasst, in Thilo's Cod. Pseud. N. T. I. p. 66 ff. abgedruckt und ist merkwürdigerweise in die jüd. Literatur eingeschmuggelt worden, und zwar durch Pseudo-Ben Sira⁴⁾. Im 1.

³⁾ Der Karär Juda Hadassi in dem das Christenthum behandelnden Alphabet seines „Eschkol“ — das in der gedruckten Ausgabe ausgelassen ist, und in dem handschr. „Eschkol“ der Wiener Hofbibl. Nr. LIII fol. 82 a sich findet, kennt diese Recension, indem er von Abba Saul-Paulus redet.

⁴⁾ Ueber den unsterblichen Vogel כולחם (Ben Sira

Cap. unseres Evang. wird berichtet, dass Jesus geredet habe, als er noch in der Wiege lag und habe zu seiner Mutter Maria gesagt: Ich, den du geboren hast, bin Jesus, der Sohn Gottes; und Ben Sira kommt zur Welt mit Zähnen und der Fähigkeit der Rede, und belehrt seine Mutter sofort, wer er sei, woher er stamme, wie er heisse und was er vollbringen werde. Im 48. Cap. wird berichtet, dass Jesus als Kind in der Schule die Namen, die Form und die Reihenfolge der hebr. Buchstaben dem erstaunten Lehrer deutete⁵⁾; auch Ben Sira deutet in der Schule das Alphabet, so dass jeder Buchstabe den Anfang eines Spruches bildet, worüber der Lehrer im höchsten Grade verwundert ist. Der hier entfaltete Witz und der Glaube, dass ein Kind gleich nach der Geburt zu reden im Stande sei, ist arabischen und nicht jüdischen Ursprungs. Später wurde ein arab. Jude

27 a b, 28 b, 29 a b, ed. Steinschn.) liest man in dem Rapaport'schen handschr. Midrasch Abscha. הוי שרה, wo מלהם anstatt מלהם steht, Folgendes:

מלהם העוף מפני מה מפני כשאכלה חיה מן העץ ואח"כ המעיטו שניהם וכל הבריות כיון שנתנו למלהם העוף לא רצה לאכול אמר הקב"ה אני מעמידה לעולם לחיות דוגמה לדורות היא ודורה עתידין להעיד זכותן של ישראל ולעמוד לבא ועדין הוא באותה העיר שבנה סלאך המות ופרין ורכין ככל הבריות וכשמגיעין לאלף שנים הם מתמעטין עד שנעשו כאפרוח ונתחדשים כנשר ואינם מתים לעולם.

Die Betonung von מלהם in Ben Sira findet hier ihre Erklärung und braucht nicht in מלהם של emendirt zu werden.

⁵⁾ Nach Irenaeus adv. haer. 1, 2) wurde in einer haeretischen Schrift über die Kindheit Jesu erzählt, dass Jesus als Kind in der Schule die griechischen Buchstaben erklärt habe. Im „Evang. Thomas des Israeliten“ Cap. 6 wird dasselbe gleichfalls vom griechischen Alphabet berichtet; in einem Fragmente desselben Ev. aber bei Coteler und Fabricius Cod. Pseud. N. T. wird es auf das hebr. Alphabet bezogen. Vgl. Thilo a. a. O. p. 290 ff. die Note zum 6. Cap. des Evang. Thomas'. Ursprünglich mag der Witz von der Deutung der Buchstaben des Alphab. von einem Judenchristen ausgegangen sein; dem hebräischen Pseudo-Ben Sira aber ist er durch das arab. Ev. „von der Kindheit Jesu“ vermittelt worden.

durch den Umstand, dass Ben Sira mit dem Vornamen Jesus oder Jeschua hiess, und als Verfasser von Sprüchen bekannt war, veranlasst, diese Geschichten aus unserem Evang. auf Jeschua den Sohn Sira zu übertragen und in seiner Weise umzuarbeiten. Vrgl. auch meine Bemerkung in Frankel's Monatsschrift II, 430.

Hingegen scheint die ältere und kürzere Recension des „Alphabet-Midrasc“ (BhM. III, 50 ff.) auf einen spätern arab. Schriftsteller inführt zu haben. Derselbe erzählt nämlich, dass Jesus das in kleinere Gruppen eingetheilte arab. Alphabet, wie **הוה אבגד** u. s. w., so gedeutet habe, dass jeder einzelne Buchstabe den Anfang eines Satzes ausmache, z. B. **ה** דינ **א**ללה **ד** bedeute **ה** דינ **א**ללה **ד**, **הו** **א**ללה **ה** bedeute **הו** **א**ללה **ה**.

Vrgl. Thilo a. a. O. p. 153 ff. Das ist dieselbe Methode, die wir im Alphabet-Midrasc treffen.

IV.

Hagada von Moses' Nachkommen.

(Hebräischer Text S. 15—18.)

Obwohl die phantastischen Erzählungen Eldad's von den zehn Stämmen und den Levitischen Nachkommen Moses' — die Beni — Musa bei Schahrastani I, 168 ed. Cureton — bereits in drei Recensionen in diesem BhM. — II, 102—113, III, 6—11; V, 17—21 — veröffentlicht worden sind, so wurde auch der vorliegenden Hagada, welche nach einer Benutzung des Exil-Midr. — BhM. V, 115 — die Relationen Eldad's¹⁾ reproducirt, ein Platz in diesem Theile angewiesen, weil sie uns in die Werkstätte des jüngern Midrasc einführt.

¹⁾ Nach einer briefl. Mittheilung Steinschneider's findet sich in cod. h. Halberstamm Nr. 56 f. 295 b ein arab. Gutachten über die zehn oder die meisten jüd. Stämme (אשר שבטיהם), worin der Erzählung Eldad's, seines Briefes, seiner Schlachtregeln und seiner Fremdwörter gedacht wird.

Die Stelle Gen. 30, 24 wird hier midraschisch behandelt (vergl. Midr. Rabba I, 73) und durch die Phantasiegebilde Eldad's erläutert.

Diese Erläuterung wird mit der altklassischen Formel: אמרו רבותינו eingeführt. Wer sind diese Lehrer? Eldad! Dieser Fabulist wird hier zu einem ehrwürdigen Senate von glaubenswürdigen Lehrern in Israel! Wer bürgt nun dafür, dass nicht auch in anderen Midraschim jüngere Stoffe älteren Autoritäten in den Mund gelegt werden?

Unsere Hagada²⁾ steht in einer Rapaport'schen Handschrift, welche durch Zunz (GV. S. 288) als „Midrasch Rabbati des R. Moses ha-Darschan“ bekannt wurde und ist jetzt Eigenthum der israel. Gemeindebibliothek in Prag. Ueber dieselbe wurde in der Wochenschrift Hamagid 1874. S. 140 ff. ein unzutreffender Bericht veröffentlicht. Auch die Notiz Rapaport's bei Zunz unterlässt es, uns einen genauen Einblick in die Beschaffenheit und die Zusammensetzung derselben zu geben. Da sie von grosser Wichtigkeit für die Geschichte der Hagada ist und sie durch die Güte des Herrn Vorstehers Georg Feigl und des Bibliothekars Herrn Dr. Natan Grün in Prag mir jetzt vorliegt, so will ich sie beschreiben, um ihr Alter und ihren Werth festzustellen, die Momente, welche bereits bei Zunz a. a. O. angegeben sind, bei Seite lassend.

Vier verschiedene Hände haben in vier verschiedenen Schriftzügen an dieser Handschrift gearbeitet. Die erste schrieb 8¹/₂ Bl., die zweite von da — das zweite halbe Bl. ist leer — bis Mitte וישלח, anfangend: אמר ר' לוי בשעה שצוה את שורוש, die dritte bis Abschnitt מקץ, die vierte bis zu Ende. Hatten diese vier Copisten ein

²⁾ Die Abschrift verdanke ich der Güte des Herrn Salomon Buber S. 16, Z. 15 v. u. muss nach אל noch אן oder למה ergänzt, S. 17 Z. 5 v. o. muss das erste הן gestrichen und dafür הן gesetzt werden. S. 18 steht in der Handschrift טקה und nicht טאקע.

Original vor sich? Und wie war es beschaffen? Hing es mit dem „Bereschit Rabbati des R. Moses ha-Darschau“ zusammen? Die Antwort lesen wir 6a bei dem ersten Copisten. Er bemerkt nämlich nach der Hagada über Schemchasai und Asaël (BhM. IV, 127; vrgl. weiter zu Nr. VIII), Genes. 6, 2: נשלם הנמצא כתוב מבראשית רבתי כסדר בתוך הספר ועתה אכתוב הנמצא כתוב בגליוני כל החבור לפי מספר העליון.

Das Original, welches diesem Copisten vorlag, war demnach so beschaffen: bis Genes. 6, 2 enthielt es fortlaufend den Text des Bereschit Rabbati, von da ab waren Erklärungen an den Rändern, wahrscheinlich in einem Exemplar der Genesis, angebracht, welche, wie aus der Copie hervorgeht, sich auch auf die bereits commentirten ersten 5 Cap. der Genesis erstreckten. Dasselbe Original benutzten die übrigen Copisten; denn der zweite, welcher Genes. 1, 2 beginnt²⁾, wiederholt die Erläuterungen des ersten mit Weglassung der grösseren eingeflochtenen Hagadastücke, und reproducirt sogar viele der Randglossen, welche nach der Bemerkung des ersten Copisten über die Beschaffenheit seines Codex folgen. Die übrigen Copisten schrieben fortlaufend bis zu Ende. Zwei Beweise, dass alle vier Copisten dasselbe Original vor sich hatten, liefern ferner folgende Umstände: So liest man beim ersten Copisten פרשת הלוחות, worauf dann Berechnungen folgen, und im Abschnitt לך לך findet man wieder vor der Angabe von רמזים und נמטריאות die Worte: כתב הלוחות. Dann stösst man in den Abschnitten נה ויצא auf doppelte Erklärungen, d. h. so dass nach Schluss der ersten die zweite von vorn beginnt wie im Abschnitt בראשית beim ersten Copisten, was nur dann verständlich wird, wenn man sich erinnert, dass die Copisten Randglossen abschrieben. Von wem sind die letzteren? Von R. Moses ha-

²⁾ Wahrscheinlich begann er von vorn, weil die Schrift des ersten Copisten schwer zu lesen ist.

Darschan! Abschnitt לך לך findet man nämlich dieselben רמזים und גמטריאות, welche im Tanchuma Ende קרח zu lesen sind und diese rühren von R. Moses ha-Darschan her, da die Tanchuma-Addit. ihn kennen und citiren. Vergl. Abschnitt האוינו zu Deut. 32, 7. Die Autorschaft des R. Moses ha-Darschan dürfte auch daraus hervorgehen, dass er den ihm congenialen ⁴⁾ מדרש תדשא drei Mal in כראשית und ein Mal in לך לך benutzt.⁵⁾

Abschnitt וישלח fand ich die Hagada „Preis der Vaterliebe“ (BhM. V, 52—53) in einer kurzen Recension, welche ich ihrer Seltenheit wegen hersetze. Sie lautet:

והוא עבר לפניכם החיד כרחם אב על בנים אמ' רבו' כד שמע יואב לדוד דאמר כן תמה ואמר כלום אבא מרחם על בנוי ספי מאמהון והלא אמהון רחמן עליהון סני דהיא מצטער' עליהון בעיבורא והיא מתכרא והיא מרכיח להון והוא אמר כן לא אמר יאות אויל ואחמי מה דבריי' דבריי' ואדע אי אמר קושמא עמר בכל תחום ישראל ואשכח חד סב מסכן דהו' ליה י"ב בגין והוה זן יתהון בדוחקא באגר מרחיח דהוה טרח בכל יומא. נם ליה דיובן חד סבנוהי פרנס ביה לך ולאנתתך ולשאר בגין דילך כד שמע ההוא נזף ביה ואול ליה. אזל לאתתיה ונם לה עד די בסוף וכן יתיה ליה במאה דינרי' דדהב ובלילה כד אתא סב למיכל ולא אשכח יתיה שאל מיניה, נם ליה אתתיה הכי והכי וסכית הדין מאה דינרי', כד שמע כן שרי עציף סני ולא אכל ולא אשתי בהווא ליליא, בצפרא קם ונסיב הנהו דינרי' ונסב מיני זייניה בידיה דאי אשכח לגברא דובן בריה ולא יבעי למחדרי

⁴⁾ Dieser von mir zuerst in BhM. III veröffentlichte Midr. ist bereits zwei Mal nachgedruckt worden: 1. s. a. e. l. in 16, wahrscheinlich in Johannisberg; 2. Warschau 1875, 8° Der Buchdrucker hat die von mir gemachten Abtheilungen durch Buchstaben willkürlich in Abschnitte (פרקים) verwandelt.

⁵⁾ Die universalistische Schöpfungsgeschichte im Anfange der Genes. wird in unserer Handschr. zu einer Allegorie des jüd. Volkes vom ersten bis zum letzten Verse. Z. B.: רבנון לתרין קריא בעיה שיהיו ישראל שנקראו שמים וארץ המזדים ויקרים לפני הקב"ה הם וכל צבאם שאפי' שפחה שבארץ ישראל יש לה חלק לעיה שני' ועמך כולם צדיקים, ומנין לכלוי שהוא חמדה שני' נכספה וגם. Auch in dieser particularistischen Umdeutung weht der Geist des R. Moses ha-Darschan.

ומשק מסיניא דהוה קמיל ליה, עד דאשכח ליואב ואיל לא
תוסף למללא דאי לא מהדרת לי ברי או אקמילך או תקמלני.
כד שמע יואב נסב מסוניא ואהדר ליה ית בריה ואמר יאות
אמר דוד דאמר כרחם אב על בנים ולא כרחם אם על בנים
דאלו דין מלייא אמיה זכינתיה לי דלא הוה מרחא במזוניא
ואכזה דמרח במזוניא מסר נפשיה לקמלה עלויה הוי כרחם
אב על בנים.

In derselben Paraseha findet sich die Ge-
schichte des frommen Metzgers (BhM. V, 136 ff.)
nach der Recension in מעיל צדקה Nr. 441 und ein
Theil des Midr. Wajisanu oder der Krieg zwischen
Esau und Jakob. Im Abschn. וישב liest man den
locus classicus ohne Nennung des Tana debé Elijah:
כשהיה משה מתרעם שעל דבר קל נגור שלא יכנס לארץ בא
הקביה לרצותו ואיל משה כלום יש לפני משה בנים בן
ישראל בן נוי בן איש בן אשה בן עבד בן שמחה עשה
מצוה שכרה בצדה עשה עבירה שכרה בצדה שנא' צדקתך
כהררי אל.

V.

Geschichte der zehn Märtyrer.

II. und III. Recension.

(Hebräischer Text S. 19—35.)

Volksthümliche Themen werden in der Midrasch-
Literatur mehrfach bearbeitet. Dahin gehören z. B.
der Tod Moses' und die Geschichte der zehn
Märtyrer, von welcher nunmehr vier Recensionen
bekannt sind: 1. die im BhM. I, 64—72 ver-
öffentlichte; 2. die hier gedruckte, nach einer
Handschrift in meinem Besitze; 3. das hier er-
scheinende Bruchstück aus cod. h. Paris 710; 4.
eine in Livorno 1877 in dem spanisch-liturgischen
Werke בית אב für die Fasttage nach einer Hand-
schrift auf 13 Seiten Grosseoctav in Raschi-Schrift
erschienen¹⁾). Das Thema bildet die Grundlage der

¹⁾ Das Livorner Ritual habe ich erst nach Vollendung des
Druckes der Texte durch die Güte des Herrn Dr. A.
Berliner erlangt.

„Hechalot“ (BhM. III. 83 ff.), in denen die Helden der mystischen Erhebungen die Märtyrer, besonders R. Ismaël und R. Akiba sind.

Es geschah nämlich in einer Zeit schwerer Bedrückungen, dass man die Juden durch die Hinweisungen auf die edlen Märtyrer aus der Epoche der Römerherrschaft zur Ausdauer ermuthigen wollte. In einer solchen Zeit, da der Himmel dunkel und umwölkt ist, sind auch die Gemüther für mystische Phantasiegebilde sehr empfänglich — da das Reich des lichten und hellen Denkens der Freiheit bedarf und in der beengenden Atmosphäre der Tyrannei nicht gedeiht, — wie dies die Judenverfolgungen während der Kreuzzüge und das mit denselben zusammenhängende Aufblühen der Kabbala beweisen und von mir an einem anderen Orte (vergl. „zur Geschichte der Kreuzzüge“) längst hervorgehoben worden ist. Es wurden nun die Märtyrer in einem überirdischen Glanze dargestellt und in ihrem Tode, ihrer Erhebung zu den himmlischen Geheimnissen und ihrem Verkehr mit dem Geisterreiche zeigte man der Phantasie des Volkes das Martyrium für das Judenthum in einem so farbenreichen Lichte, dass es auf dessen Gemüth den tiefsten Eindruck machen musste. Dieses psychologische Moment allein erklärt uns, warum gerade Ismaël und Akiba die Hauptfiguren in den „Hechalot“ und in den Bearbeitungen der „Merkaba“ sind.²⁾

Nach den „Hechalot“ wurde dann das Thema von den zehn Märtyrern selbständig und immer populärer ausgeführt.³⁾ Anfangs war es noch sehr

²⁾ Am Schlusse der messianischen Stücke in cod. h. de Rossi 1240 (vgl. Zunz, Literaturgeschichte, 64) figurirt R. Ismaël, wie er die Erlösung berechnet. Wenn ich eine Stelle gegen Ende richtig verstehe, so klagt er, dass seit der Zerstörung Jerusalems bereits 1072 Jahre vorüber sind. Die Stelle lautet:

ולאדום למסלאי ביהא חריבא שבט סאתן דשנן והוא תסן מלך ארבע
סה אחעכר להון.

³⁾ Die Beziehung im Anfang auf das Gesetz Ex, 21, 16

stark mit mystischen Elementen aus den „Hechalot“ versetzt, bis man allmählig die mystischen Zuthaten fast gänzlich abstreifte, im epischen Volkstone und in verständlicher Sprache zu den hartbedrängten Juden redete. Daher ist die 4. Recension die älteste, da sie grosse Stücke den „Hechalot“ entlehnt, ihr zunächst stehen die 2.⁴⁾ und die 3., und am jüngsten ist die 1., welche aber trotz ihrer Jugend den Vorzug echter Volksthümlichkeit hat und den Volkston am besten trifft. Sie hat in liturgischer Bearbeitung Millionen Bekenner des Judenthums erschüttert und zum ferneren Ausharren gestärkt.

VI.

Neue Pesikta.

(Hebräischer Text S. 36—70.)

Die Entwicklung des Midrasch vollzieht sich nach bestimmten Gesetzen, welche in den Forderungen und Bedürfnissen verschiedener Zeitepochen und Volkstimmungen aufzusuchen und der veränderten Geschmacksrichtung auf dem Gebiete der Predigt analog sind. Dies lehrt der Midrasch zur Genesis, welcher drei Mal: im Rabba, im Tanchuma und in Agadat Bereschit bearbeitet wurde, und vorzugsweise der Midrasch für die Festtage, welcher unter dem Namen „Pesikta“ bekannt ist. Wir besitzen drei Redactionen desselben: 1. Pesikta de Rab Kahana oder Pesikta schlechthin, von Salomon Buber 1868 in Lyk edirt; 2. Pesikta Rabbati, zum ersten Male in Prag, dann noch vier Mal erschienen; 3. die vorliegende, stand ursprünglich in der Mechilta, wie es Simon Duran und Pirke Abot I, 15 bezeugt.

⁴⁾ Die Tosafat zum Pentateuch kennen diese zweite Recension. Vrgl. BHM. V, 157 Nr. 9 mit VI, 20.

welche den ganzen Festcyklus umfasst. Die zweite Bearbeitung oder Pesikta Rabbati ging, wie „Agadat Bereschit“ (BhM. IV), die durch und durch messianisch gefärbt ist, aus einem Zeitbedürfniss hervor. Hechalot- und Messiassthemem oder die Beschäftigung mit dem Reiche der Geister, dem sich kosmogonische Elemente anschlossen, und der messianischen Zukunft hatten in einer düstern Zeit die Gemüther beherrscht — vrgl. oben zu Nr. V. — auf deren Befriedigung der Midrasch bedacht sein musste. Daher nimmt die zweite Pesikta diese neuen Elemente auf zur Erbauung ihrer Leser. Solche Zeitpredigten oder Zeit-Pesikta's sind Par. 21¹⁾, welche die Himmelfahrt Moses' (BhM. I, 58—61) reproducirt und sie mit der alterthümlichen Formel בְּיָמֵינוּ einführt, Par. 36—39 für die letzten vier Sablate des Synagogenjahres, die auf dem schwarzen Hintergrunde der Volksleiden farbenreiche, von sinnlicher Fülle strotzende Bilder des Messias entwerfen. Das hagadische Material hatte der Redacteur bereits vorgefunden und knüpfte es an einen Bibelvers lose an durch die Formel: „Das wurde durch die Vermittlung des heiligen Geistes angedeutet.“

Unsere neue Pesikta strebt nach mehr Kürze und mehr Volksthümlichkeit, sie kennt und benutzt sehr oft die Pesikta Rabbati, weist hin auf das Buch Jezira und Pseudo-Ben Sira (S. 36, 37), und macht Gebrauch von Pirke derabbi Elieser c. 42 (S. 38), Sündat Gan Eden, BhM. V, 45 (S. 47), Midrasch Cönen und Sophia-Midrasch²⁾ (S. 48,

¹⁾ Das kosmogonische Stück dieser Parascha über die Planeten findet sich mit mehreren Varianten in der Rapaport'schen Handschrift 2b und wurde vom zweiten Copisten ausgelassen.

²⁾ In der Rapaport'schen Handschrift 3a, ausgelassen von dem zweiten Copisten, liest man aus dem Sophia-Midr, V, 67 die Stelle über den Ursprung der guten und schlechten Weine. Unser Midrasch kannte noch nicht die modernen Kunstweine, die sammt ihren Fabrikanten auch in die Hölle gehören.

49), Macase Bereschit, Alfabet-Midr., Hechalot (S. 58, 63) und der „Perle Rab's“ (S. 66).

Unser Midrasch ist dem cod. h. XII der Leipziger Rathsbibliothek entnommen und führt dort bei jeder einzelnen Festbetrachtung bloß den Titel מִדְרָשׁ, d. h. kleiner Midrasch.

Die Piece für Chanuka ist bereits im 1. Th. dieses BHM. veröffentlicht worden.

VII.

Midrasch vom Ableben Moses'.

II. Recension.

(Hebräischer Text S. 71–78.)

Der Tod Moses' ist nicht bloß im Tauchuma zu Deuter. zweite und letzte Section und im Midr. Rabba V, 11 sondern auch in einem eigenen kleinen Midrasch bearbeitet, von welchem drei Recensionen bekannt sind: 1. die im I. Theil des BHM. veröffentlichte; 2. die hier vorliegende nach cod. h. Paris 710; 3. eine handschriftliche, welche im Besitze von Gilbertus Gaulmin war und von ihm, zusammen mit der 1. Rec., lateinisch übersetzt wurde. Paris 1629, Hamburg 1714, Stuttgart 1840 in Gfrörer's Propetæ vet. pseudop. Die „assumptio Mosis“ und der Brief Judä 1, 9 beweisen, dass das Scheiden des grössten Propheten bereits in sehr alter Zeit ein apokryphisches Thema bildete¹⁾. Dasselbe wurde später erweitert und ausgeschmückt, und ist mit vollem hagadischen Behagen in der 2. Rec. ausgeführt, welche die älteste ist, wofür ihr Sprachcharakter spricht, und die umfangreichste, da in der Pariser Handschrift 16 Blätter fehlen.

¹⁾ Da die Persönlichkeit des Moses von den Essäern besonders verehrt wurde, so musste sich schon frühzeitig ein Sagenkreis um ihn gebildet haben.

Die jüngste ist die 3., da sie die „Elieser-Capitel“ namentlich anführt und viel mit der Ausdeutung von Buchstaben spielt. Durch den Einfluss der Kabbala entstand allmählig ein Ritual für den 7. Adar, den Todestag Moses', das in der neuesten Ausgabe Livorno 1877 bereits 103 Bl. in 8° umfasst und Stücke aus Bibel, Talmud, Midrasch und Sohar enthält²⁾.

Die bereits oben zur IV. Piece erwähnte Rapaport'sche Handschrift führt folgende ältere Hagada über das Ableben Moses' an:

אין זה כי אם בית אלהים, אטרו רבותינו אותו יום שנתקרבה מיתת משה רבי' העלהו הקב"ה לשמי מרומים והראה לו מתן שכרו ומה שעתיד להיות. עמדה מדת רחמים לפני מרעה וא"ל אבשרך בשורה טובה תשמה בה, הפנה נגד כסא רחמים פניך וראה, הפנה פניו נגד כסא רחמים וראה הקב"ה בונה ב"ה באבנים טובות ומרגליות ובין אבן ואבן זיו השכינה שהוא טוב מן המרגליות ומשיח בן דוד עומד בתורה ואהרן אחיו עומד על רגליו ומעילו עליו. דבר אהרן עם משה בא העת אל תגע בי כי מן השכינה אני מתירא עליך כי לא יכנס אדם לכאן עד שיטעום מעם המות ויתן נשמתו למלאך המות. נפל על פניו לפני הקב"ה כששמע דברי אהרן וא"ל רבשיע תן לי רשות לדבר עם משיחך בטרם אמות א"ל הקב"ה לך ולמד אותו שמי הגדול כדי שלא יאכלנו לחם השכינה כי ראה אותו משיח בן דוד ואהרן אחיו הכינו כי ה' למדו שמו הגדול ועמדו לפניו משיח ואהרן וא"ל ברוך הבא בשם ה', שאל למשה משיח בן דוד דבר לו הקב"ה יבנה ב"ה בארץ ב"ה לישראל וכן אני אראהו יבנה ב"ה בידו בשמים א"ל משיח למשה משה יעקב אביך ראה הבית שיבנה בארץ וראה הבית שיבנה הב"ה בידו בשמים ובאבנים טובות ומרגליות ובזיו השכינה היא הבית אשר יעמוד לישראל לעולם ולעולמי עולמים עד סוף כל הדורות. וכן דבר כלילה אשר ישב על האבן וראה ירוש' בנויה בארץ וירוש' בנויה בשמים וראה עומד ליעקב אבינו ודבר הקב"ה ליעקב יעקב בני כזאת העת

²⁾ Unter dem Titel: ילקוט על ספירת אהרן ומשה (Warschau 1874. 8°) hat der Midrasch-Commentator Chanoch Sondel die talmudischen und Midrasch-Stellen über den Tod Aron's und Moses' gesammelt und erklärt.

נצבתי עליך עד אשר יתיצבו כניך לפני שנא' והנה ה' נצב
עליו וישר' ויתיצבו בתחתית ההר, אתם נצבים היום, וכאשר
ראה יעקב ירוש' א' בארץ וא' בשמים ואמר אין זה אשר
בארץ כלום (אשר) שנאמ' אין זה כי אם בית אין זה בית
שיעמוד לבני לדורי דורות כי אם אותו בית אלהים שהוא
בונה בידיו ואם אתה אומר הקב"ה יבנה לו ב"ה בשמים בידיו
כך בידיו יבנה אותו בארץ שנא' מקדש [ה'] כוננו ירך .
כאשר שמע טרע"ה הדברים האלה מכה משיח בן דוד שטח
שמחה גדולה והחזיר פניו אצל הקב"ה וא"ל רבש"ע מתי תרד
ירוש' זו הכנויה למטה א"ל הקב"ה העת [כאן חסר תיבה א']
אותה לא הנדתג לכרויה לא לראשונים ולא לאחרונים ולך
אני מניד א"ל רבש"ע תן לי רמו מן המעשי" א"ל הקב"ה
אזרה את ישראל בראשונה כמורה בשערי הארץ ויתפזרו בדי
פנות העולם בין כל האומות ויתקיים בהם מקרא שכתוב אם
יהיה נדחק וגו' ואוסף ידו שנית ואקבץ את אשר הלכו
עם יונה בן אסתי אל ארץ הפתרוסי' ואשר יהיו בארץ
ישנער ובחמת ובעילם וכבוש גו' שני' יוסף ה' שנית ידו גו'
באותה שעה ירד משה מן השמים שטח וירד מלאך המות
אחריו ולא נתן רוחו ונשמתו למלאך עד אשר הראהו הקב"ה
פניו ונתן נשמתו להקב"ה כלב שלם ובנפש הפצה הוי אין
זה כי אם בית גו' .

149) Diese Hagada, welche im Gegensatze zu unserem Midrasch, Moses ruhig und friedlich sterben lässt, athmet mehr den echten jüdischen Geist und den hohen Geist des grossen Propheten, welcher in der Thora die Lebenden erfreute und die Sterbenden nicht schreckte und quälte durch Hölle und Teufel.

VIII.

Jelamdenu-Fragmente.

(Hebräischer Text S. 79—90.)

Diese Fragmente finden sich unmittelbar hinter Excerpten aus dem jerusal. Talmud als Ahang am Ende des Jalkut Schimoni zum Pentateuch ed. Salonichi, und sind, abgesehen von ihrem Inhalte

und ihrem Zusammenhange mit dem Midr. Jelan-
denu, sehr interessant, indem sie uns einen Ein-
blick gewähren in die Methode, welche der Redac-
teur des grossartigen hagadischen Sammelwerkes
befolgt hatte. Er machte nämlich aus den beiden
Talmuden und den vorhandenen Midraschim Ex-
cerpte nach der Ordnung der bibl. Bücher und der
Reihentolge der Capitel und Verse in gesonderten
Heften (קונדרים), aus denen er dann den Jalkut
ordnete und redigirte, liess manches aus dem
Contexte weg, was nicht für seinen Zweck brauch-
bar war, und änderte wohl auch bisweilen die
Wortfolge, um sie seiner Sammlung besser anzu-
passen. Selbstverständlich hatte er von einem und
demselben Midrasch mehrere Exemplare, die in
manchen Stücken von einander abwichen¹⁾ und die
er für die einzelnen bibl. Bücher einzeln benutzte;
daher manchmal dieselben Stellen an verschiedenen
Orten nicht immer wörtlich miteinander überein-
stimmen. Bei der Vergleichung des Jalkut mit
den Quellen muss man dieser wichtigen Erwägung
gedenken sein, um nicht eine unberechtigte
Texteskritik zu üben. Die Verdächtigung der
Jalkut-Texte nach Art des R. Sabbatai Cohen im
Anfange seines „Nekudat ha - Kesef“ und des R.

¹⁾ So fehlten in dem mythologisch wichtigen Stücke über
Schemchasai und Asael — Jalkut Pentat. § 44, BHM. IV, 127
— nach den Worten ותולידו בנים mehre markante Sätze, welche
ich nach der bereits erwähnten Rapaport'schen Handschrift
5b ergänze. — Sie lauten:

ר' אומר וכו' תעלה על דעתך שבשר ודם יכול ליגע אצל המלאכין והא
כתוב משרתיו אש לוחם אלא מלמד כיון שנשלו המלאכין ממקום לוישחן
סן השמים שלם בהם יצר הרע כבני אדם וקומתן נעשית כבני אדם ולבשו
גוש עפר שנא' לבש בשרו רימת וגוש עפר גו' אמר ר' צדוק מון נולדו
הענקים אשר נולדו בדרך לבם ומשלחים ידיהם בכל גזל וחמס ונפיכות
דמים שנא' ושם ראינו את הנפילים גו' ואומר הנפילים היו בארץ. תני
שמחזאי הוליד בני בנים ושמותם היו והיו ונשאן נשים והולידו סיחון
ועוג. ר' יוסי אומר בשעה שנגזרה גזרה לבוא מבול שגר הקב"ה משטרן
שליח ושמחזאי א"ל עתיד הקב"ה לתחריב העולם עמד שמחזאי והים קולו
בבכי ובזעקה והיה מצטער על העולם ועל בניו שכל א' מהם תה אוכל
אלף גמלים אלף סוסים ואלף מכל מין בהמה טמה טמה יהיו. וני לילה
א' היו ישנים היו והיו בני שמחזאי וראו שניהם הלומות גו'

Moses Frankfurter im Vorworte zu seinem Me-chilta-Commentar, geht zu weit. Sie sind im Gegen-theil sehr oft ursprünglicher als die Vulgata unserer Midraschliteratur.

Die einzelnen hier mitgetheilten Fragmente sind mit Buchstaben bezeichnet; nur fehlen die ersten sechs und auch in der Mitte sind mehre Buchstabenzeichen ausgefallen, die ich ergänzt habe. Sie sind einer Jelamdenu - Recension entnommen, in deren Besitz der Sammler erst nach Vollendung der Pentateuch - Sammlung gelangt war²⁾ und die auch dem Verfasser des Aruch vorlag, wie aus dessen Wb. s. v. קונכי folgt.

Nr. 30 muss דברים für דבריה, Nr. 32 בכור für כור und לכתן für להן, Nr. 33 על להלן für עלן, Nr. 34 וזה für זה, Nr. 36 שמשון für שמשון gelesen werden.

IX.

Tanchuma-Fragmente.

(Hebräischer Text S. 91–105.)

Kein Midrasch hat im Laufe der Zeit so viele Wandlungen durch Auslassungen, Zusätze und Einschiesel erfahren, wie der unter dem Namen „Tanchuma“ bekannte, so dass man falsche Schlüsse auf sein Alter ziehen würde, wollte man den Text, wie er jetzt gewöhnlich gedruckt wird und den ich an einem anderen Orte kritisch analysiren werde, als Unterlage für dessen Beurtheilung gebrauchen. Schon der Sammler des Jalkut Schimoni muss mehre Redactionen dieses Midr. besessen haben, da dieselben Tanchuma-Excerpte im Pentat. von denen in den übrigen biblischen Büchern abweichen. Vrgl. die vorhergehende Nr. VIII.

²⁾ Vrgl. Jalkut Ende בראשית mit Fragment Nr. 52. An ersterem Orte wird auch der 7. Tag erläutert.

Der Grund dieser Wandlungen ist in der Popularität dieses Midrasch zu suchen, wodurch er in viele Hände gelangte und Veränderungen erlitt. Auch in halachischer Beziehung nimmt er das Interesse in Anspruch, da seine halach. Introductionen oft von der talmudisch. Halacha abweichen.

Tanchuma-Fragmente, welche unsere Kenntniss von den Evolutionen dieses Midrasch vermehren, sind demnach wichtig; daher wurde ihnen hier ein Platz eingeräumt. Sie finden sich in cod. h. München 224 zwischen den einzelnen Sectionen des Pentat.-Comment. „Chaskuni“, sind von Steinschneider entdeckt und von Herrn Dr. A. Berliner copirt worden, dessen Güte ich die Abschrift verdanke. Ausser den hier gedruckten sind noch unbedeutende, sehr kleine Bruchstücke zu den Perikopen צו מצורע, אחרי במדבר, נשא מנחם, מטות, מסעי, vorhanden. Die oft wiederkehrende Bemerkung des Schreibers: „Wie es im Tanchuma zu lesen ist,“ zeigt, dass er mit Bewusstsein Abweichungen von dem vulgären Tanchuma-Texte copirte.

Unsere Fragmente waren dem „Jalkut“ bekannt, und ihr Alter geht daraus hervor, dass sie noch Fremdwörter haben, für welche die Vulgata des Tanchuma hebr. setzt. Vrgl. S. 94.

X.

Midrasch al Jithallel.

(Hebräischer Text S. 106—108.)

Jerem. 9, 22 wird gelehrt, dass der Weise, der Starke und der Reiche sich nicht ihrer Gaben rühmen sollen. Dies wird hier aus dem Leben des weisen Salomo, des Helden David und des reichen Korah illustriert. Sowohl der Spruch des Propheten als die Personen, durch welche er erläutert wird, sind sehr volksthümlich; daher unser

Midrasch verschieden textirt und bald auch einzeln copirt wurde. Die Erzählung von König Salomo ist in meiner oft genannten Salonicher Sammlung¹⁾ wie hier, in BhM. II, 86—87 und in der Sammlung עשה פלא von Josef Sabbatai Farchi I, 18b in anderer Form zu lesen. Die von König David findet sich in erweiterter Textirung in BhM. IV, 140 und in beiden genannten Sammlungen, und die von Korah gleichfalls a. a. O. Der Text der drei Erzählungen in der Ven. 1551 und 1605, Ferrara 1554 und Verona 1647 erschienenen מעשיית (vgl. Steinschneider Oxf. Catal. 605—607) war mir nicht zugänglich. Doch vermuthet ich, dass er mit meiner Salonicher Edition übereinstimmt.

Die Geschichte von Korah kommt auch im Anfange des Psalm-Midr. vor, und ergötzlicher Weise werden der armen Witwe in der Wüste Klagen über die Agrargesetze Moses', unter denen sie auf ihrem Acker zu leiden habe, in den Mund gelegt. In unserem Midr. ist diese hagadische Possierlichkeit von einem Ackerfelde in der Wüste ausgelassen.

Unser Abdruck folgt dem cod. h. München²⁾ 222.

XI.

Dämono- und Angelologie.

(Hebräischer Text S. 109—111.)

Jede Mystik wird früher oder später mit theurgischen Elementen versetzt, indem sie sich nicht

¹⁾ Aus dieser Sammlung habe ich zuerst die Elia-Apokalypse in BhM. III veröffentlicht. Asulai kennt einen ältern und einen jüngern Druck der פירקי אליהו, mir aber ist bloß der eine in meinem Besitze bekannt.

²⁾ Es ist derselbe Codex, welchem der Hallel-Midr. im V. Th. des BhM. entlehnt ist. Dieser „Midrasch zu Hallel“ war dem Commentator des Sifré R. Hillel unter dem Namen: הגדת הלל מצריאה bekannt. Siehe M. Friedmann zu seiner Ausg. des Sifré, Sect. ראיה § 116 Anm. 4 und BhM. V, 92.

mehr mit dem „Schauen“ begnügt, sondern praktische Erfolge und Einwirkungen auf das Leben anstrebt. Auch die präkabbalistische Mystik der „Merkaba“ und der „Hechalot“ ward endlich mit theurgischen Bestandtheilen verbunden, wie es das vorliegende Stück beweist. In demselben ist von einem grossen und einem kleinen theurgischen Apparat (זמרא וזמרא) die Rede, von Lilit, der Königin-Mutter der Dämonen, von Schadiël, dem Bezwinger derselben, von den Vorbereitungen, die getroffen werden müssen und die eine bestehende Uebung voraussetzen, um das gesuchte Resultat zu erlangen, und von den sieben himmlischen Hallen oder Hechalot mit ihren ministrirenden Engeln: Knesiël, Kabziël, Dankiël, Tahariël, Nuriël, Henoch-Metatron und Sandalfon. Es erscheint in der Form eines Bescheides der babylonischen Schuloberhäupter Natronai und Nachschon, der Jünger des Haj Gaon, der in einer Handschrift in meinem Besitze steht und auch von Schem-Tob in seinem „Emunot“ 89a benutzt wurde. Mag auch die Form untergeschoben sein, der theurgische Inhalt ist alt und reicht in das gaonäische Zeitalter.

S. 109 Z. 3 v. u. l. דמרכבא für דמרכבא; Z. 11 ויירקקא für ויירקקא; Z. 12 דלילה für דלילה. Nach Schem-Tob müsste Einmal דיללה gelesen werden.

XII.

Capitel des R. Joschija.

(Hebräischer Text S. 112—116.)

In cod. h. de Rossi 1240 folgt hinter messianischen Stücken (vergl. Zunz, Literaturgeschichte,

¹⁾ Auch Psalmenverse wurden in jenem Zeitalter zu theurgischen Zwecken gebraucht, und diese Art Theurgie wurde שמוש תהלים genannt. Die theurgische Bedeutung der Wörter: שמוש, השחטש, שמוש ist sehr alt; sie erscheinen bereits in den Hechalot und im Alphabet-Midrasch.

604), von denen mir eine Abschrift des Herrn Dr. A. Berliner vorliegt, unser „Capitel“, welches¹⁾ von S. 113 Z. 9 v. u. mit BhM. III, 70—72 bis auf Einzelheiten übereinstimmt. Nun findet sich in einem Seder Gan Eden, S. 151 dieses Theiles des BhM., ein Citat aus „den Capiteln“ — im Plural — „des R. Joschija“, welches in BhM. III, 75 zu lesen ist. Dies berechtigt zu dem Schlusse, dass die „Pirke R. Joschija“, welche einst umfangreicher waren, mit den „Pirke Maschiach“²⁾, BhM. III, 70—78, identisch sind.

XIII.

Messias-Kriege.

(Hebräischer Text S. 117—120.)

Sowohl in der Pariser Handschrift cod. h. 716 als in der Leipziger cod. h. XII geht den 10 Messias-Zeichen (BhM. II, 58—63) eine Einleitung voraus, in welcher zehn Stufen der Frömmigkeit vorgeführt werden,³⁾ deren höchste des heiligen Geistes theilhaftig macht, und folgt nach denselben noch ein Schluss, in welchem zehn Momente der Erlösung angegeben werden. Der Kern dieser Hagada, die 10 Messias-Zeichen nämlich, ist

¹⁾ Die Copie überliess mir die Güte des Herrn Salomon Baber.

²⁾ Wahrscheinlich gehört auch das vorangehende „Sefer Elija“ dazu. In der Münchner Handschrift 222 heisst das Ganze wieder „Sefer Elija.“

³⁾ Diese Stufen, welche an die Terminologie der Ssufi's erinnern, werden im jerusal. Talm. Sabbath c. 1, im babyl. Sota Ende und im Midr. R. zum HL. Anf. im Namen des R. Pinchas b. Jaïr tradirt, und sind dort ein kostbarer Uebersetzungsrest einer essäischen Boraita, welche auch für die Urgeschichte des Christenthums sehr wichtig ist und eine ausführliche Darstellung verdient. Die sich steigenden Bezeichnungen: חסידות, רוח הקודש, תחיית המתים, אליהו הנביא und der Rapport zwischen Körperreinheit und Heiligkeit sind durch und durch essäisch.

sehr alt, gehört in die erste gaonäische Zeit, Einleitung und Schluss aber, welche auch von dem Sammler „Abkat Rochel“ reproducirt werden, sind jüngern Datums.

Das Ganze hat in dem Pariser cod. die Ueberschrift: אותות עשר מלחמות מלך המשיח, in dem Leipziger²⁾ מלחמת גוג ומגוג ומשיח בן יוסף ומשיח בן דוד, in einem Halberstamm'schen: אותות מלך המשיח ונקרא ספר מלחמות ה' und im „Abkat Rochel“ die Schlussformel: מליקו מלחמות המשיח

XIV.

Erzählungen.

(Hebräischer Text S. 121—147.)

Nr. 1 ist satyrisch. Hr. Habenichts (רקיון) in Egypten kam auf den Einfall, von jeder Leiche einen grossen Zoll einzuheben, wurde dann zum König eingesetzt und erhielt den Namen: Pharao, d. h. nach talmud. Sprachgebrauche: der Zahler, der die Leute zum Zahlen zwingt. Nach ihm wurden die Regenten Egyptens Pharao genannt. Jeder sieht ein, dass dies eine jüd. Satyre auf exorbitante Staatssteuern ist, die im Munde des Volkes cursirte und von dem Sagenbuche ha-Jaschar benutzt wurde.

Nr. 2, dem Werke Thomas Steele's: Kusa Jata (London 1871) entnommen und von Herrn Abr. Kaplan in's Hebräische übertragen, erzählt von Buddha's Weisheit Aehnliches über den Streit zweier Frauen um die Angehörigkeit eines Kindes, wie es von König Salomo berichtet wird. Da diese Erzählung in Israel einen nationalen Hintergrund hatte (vgl. BHM. V, LIII.) und gegen die

²⁾ Dort liest man, wenn meine Copie treu ist, ארמינוס anstatt ארמילוס, und die Bezeichnung „Antichrist“ fehlt dort wie in dem Halberstamm'schen cod.

Spaltung des Reiches gerichtet war, so ist sie wahrscheinlich von den Hebräern zu den Anhängern Buddha's gewandert. Es sind aber noch zwei Momente hier hervorzuheben. Rab, der in Babylon lebte, hielt die beiden Frauen, welche vor Salomo erschienen, für Geister in menschlicher Gestalt, gleichwie in der Geschichte Buddha's eine Yakinni, ein weiblicher Teufel, figurirt.¹⁾ Ferner ist der Rapport zwischen Hebräischem und Indischem ein inniger als gewöhnlich angenommen wird. Besonders in dem Sagenkreis Salomo's spielt Jüdisches und Indisches in einander.

Nr. 3 illustriert Salomo's Weisheit auf Veranlassung einer Schachpartie, ist natürlich spätern Ursprunges, wurde aus dem jüdisch-deutschen Sagenbuche Nr. 230 von dem genannten Herrn A. Kaplan in's Hebräische übersetzt, und lehrt Ehrlichkeit auch im Spiele!

Nr. 4 enthält die Geschichte der „Susanna,²⁾ in älterem hebr. Gewande nach cod. h. München 117 und einer Copie Steinschneider's.

Nr. 5 erzählt, wie R. Simon b. Jochai einen weiblichen Dämon aus einer römischen Kaiserstochter austrieb und dadurch römische Edicte gegen die Juden Palästina's rückgängig machte. Diese Erzählung, welche kürzer und in anderer sprachlicher Gewandung im Tr. Meïla 17 a vorkommt, war auch in aramäischer Sprache vorhanden (siehe Raschi a. a. O.). Unser Text folgt einer Abschrift des Herrn Abbé Perreau aus cod. h. de Rossi 563, welche für Steinschneider gemacht wurde. Hervorzuheben ist die Phrase S. 129 im Munde der römischen Grossen: „Ein jüdischer Finger ist hier eingedrungen oder im Spiele“.

¹⁾ Es gereicht Hebräern und Ariern zur Ehre, dass sie ein wirkliches menschliches Weib nicht für fähig hielten, ein unschuldiges Kind tödten zu lassen.

²⁾ Moses b. Nachman beruft sich zu Deut. 21, 12 auf eine aram. מנלת שושן

Nr. 6 berichtet, dass der spätere Kaiser Antonin, der Freund des späteren R. Jehuda ha-Nasi, mit demselben, als beide Kinder waren, kurz nach der Geburt vertauscht wurde, um das Leben des kleinen beschnittenen Jehuda zu retten, dadurch eine kurze Zeit von der jüdischen Mutter genährt und daher von Gott durch Thorakenntniss, die Freundschaft Jehuda's, ausgedehnte Herrschaft und ewige Seligkeit ausgezeichnet wurde. Diese Sage ist dem Buche „Menorat ha-Maor“ § 83 (vgl. Zunz, GV. S. 290 Anmerk. b) entlehnt und auch in der Rapaport'schen Handschrift²⁾ Abschn. אר"י aramäisch zu lesen. Sie stand ursprünglich in einem Midrasch, wie aus Tosafot Tr. Aboda Sara, 10 אטר hervorgeht.

Nr. 7 gibt der Prophet Elijah dem Helden der jüd. Divina Commedia, R. Josua b. Levi, Aufschluss über die Wege der göttlichen Vorsehung, über Lohn und Strafe, die von der Kurzsichtigkeit der Menschen falsch beurtheilt werden.

Unser Text ist dem Werke „Meil Zedaka“ § 439 entlehnt, der mit פלא יעץ I, 31a harmonirt, von der Textirung in BHM. V 133 abweicht. Die Sage ist wahrscheinlich arabischen Ursprunges und zwei Mal bearbeitet worden. Voltaire in der schönen Erzählung: Zadig behandelt einen ähnlichen Stoff.

Nr. 8. entstammt dem rührenden Volksglauben, dass Wohlthätigkeit selbst den Engel des Todes besiegt. Sie findet sich in den von Steinschneider aufgezählten Sammlungen (vergl. oben zum Stücke X), in „Meil Zedaka“ § 432 und im jüdisch-deutschen Sagebuche Nr. 200.

Nr. 9 ist ein Gegenstück zu der vorhergehenden Sage, indem der Engel des Todes einen Hartherzigen in Schrecken versetzt, und findet sich gleichfalls in Meil Zedaka § 438 und in פלא יעץ I, 29b.

²⁾ Dort wird Antonin אמורוס בן אמורוס genannt.

Nr. 10 erzählt, wie selten eine echte Freundschaft zu finden ist, und von dem Wettkampfe zweier Freunde, sich einer für den andern hinrichten zu lassen. Sie ist nach einer arab. Quelle bearbeitet und bildet den grössten Theil jenes kleinen Henoch- oder Idris-Buches, welches zusammen mit dem hebr. Sindbad und anderen Piecen in Const. 1516 und in Venedig 1544 erschienen ist. Diese einfache und kurze Erzählung ist in *שלא יעץ* II, 2—12 b unter dem Titel: *מעשה האהוב והצני* sehr ausgeweitet und mit starkem Aufputz und vielen Zuthaten versehen.

Nr. 11 enthält die bereits in BHM. V, 148ff. mitgetheilte, aus dem jüdisch-deutschen Sagenbuche übersetzte Erzählung von dem jüdischen Papste Elchanan in einer anderen Recension, in welcher weder von einer Judenverfolgung, noch vom Schachspiel die Rede ist und der jüd. Papst sich am Ende von einem Thurm herabstürzt, um den Namen Gottes zu heiligen. Die doppelte Bearbeitung zeigt, dass der Stoff im Munde des Volkes lebte und verschiedenartig erzählt wurde. Unser Text ist dem cod. h. Add. 858 der Universitäts-Bibliothek in Cambridge entnommen, und auch in einem Machsor ed. Wien 1859 bei Adalb. della Torre III. Band, Einleitung S. X—XII und von S. J. Halberstamm in Kobak's „Ginse“ veröffentlicht.

Nr. 12 verherrlicht R. Jehuda den Frommen in Regensburg, auf dessen Ruf eines heiligen Wundermannes der Bischof von Salzburg neidisch war, auf dessen Verderben sann und endlich eines Bessern belehrt wurde, so dass er nach seiner Rückkehr von Regensburg nach Salzburg die aus seinem Bisthum vertriebenen Juden zurückberief und sie fortan sehr gut behandelte. Da über die Geschichte der Juden in Salzburg³⁾ nicht viel bekannt ist, so verdient diese dem jüd.-deutsch. Sagenbuche

³⁾ Einige werthvolle Notizen lieferte mein Freund, der königl. bairische Hauptmann a. D. und philosophische Schriftsteller Herr Ad. Bühler in Reichenhall, in seiner Beschreibung von Salzburg, 212—215.

entnommene, von Hrn. A. Kaplan in's Hebräische übersetzte historische Sage berücksichtigt zu werden.

Nr. 13 referirt von einem unbekanntem Pseudo-Messias Moses i. J. 1392 in שנת 1392, über welchen ein Bericht von Tunis nach Burgos in Spanien gelangte. Diese Erzählung fand ich auf einem Blatte mitten in einer werthvollen Raschi-Handschr. in meinem Besitze, und ist in der 3., 4., 7. u. 8. Zeile im Anfang, in der 1. u. 5. Z. S. 143 v. o., in der 1. u. 3. Z. v, u. lädirt, so dass an den betreffenden Stellen einige Wörter ausgefallen sind. Merkwürdig ist es, dass gerade ein Jahr vorher 1391 (קנ"א) die grosse Judenverfolgung in Spanien stattgefunden hatte.

Nr. 14 macht uns mit einem geizigen Mohel bekannt, der behufs Beschneidung eines Kindes von einem Dämon in dessen Zauberreich gelockt wurde, dort zu seinem Schrecken die Schlüssel zu seinen Schätzen fand und dadurch belehrt ward, dass der Geizige nicht Herr seines Besitzes ist. Diese Erzählung, ein Ehrenzeugniss des jüd. Wohlthätigkeitssinnes und ein jüd. Verdammungsurtheil des Geizes⁴⁾, ist dem Werke: Kaw ha-Jaschar c. 25 entlehnt und findet sich deutsch nach einer spanischen Uebersetzung des marokkanischen Juden⁵⁾ Moses Edrehi im 2. Th. der „Mythologie der Feen und Elfen“ und daraus im 3. Th. des Märchensaals von Dr. H. Kletke (Berlin, 1845). S. 50—53 unter dem Titel: der Muhel. Nach Kletke hätte sie viel Uebereinstimmung mit einer deutschen Sage“.

Nr. 15, gleichfalls dem oben citirten Werke c. 52 entnommen, persifflirt die Scheinheiligen, welche vor den Ohren der Menschen salbungsvoll ausrufen: „Zertritt nicht das Würmchen“, im Ge-

⁴⁾ Im Munde des jüd. Volkes war ein „Kamzen“, ein Geiziger, ein ebenso starker Schimpfname wie ein „Am ha-Arez“, ein roher Ignorant — ein Beweis, dass Freigebigkeit und Bildung bei den Juden stets sehr gepriesen wurden.

⁵⁾ Mein zweiter Sohn Emil, der k. u. k. österr.-ungar. Consular-Agent in Tetuan war, erzählte mir, dass die Juden in Marokko sehr abergläubisch sind.

heimen aber ihrem Nebenmenschen Verderben bereiten, und schärft die Lehre ein: Hüte dich vor Hyperfrömmen oder wie es hebr. witzig heisst: vor der U n d-Frömmigkeit.

XV.

Hagada-Fragmente über Auferstehung, Liwjatan, Paradies und Weltgericht.

(Hebräischer Text S. 148—154.)

Nr. 1, die Fragen des R. Elieser betitelt, beantwortet z e h n Fragen über die Auferstehung. Sie bilden eigentlich den Schluss des 7. Abschn. in Saadja's „Emunot we-Deot“ und sind in v i e r Uebersetzungen oder Bearbeitungen vorhanden: 1. von Juda Ibn Tabon, dem Uebersetzer des ganzen Saadja'schen Werkes; 2. von einem Unbekannten, hinter Midr. Samuel, Const. 1517 f. abgedruckt und in meinem Besitze; 3. von einem Anonymus, Mant. 1556, unter dem Titel התקוה den 7. Abschn. enthaltend, gleichfalls in meinem Besitze; 4. in unserem Texte, welcher dem cod. h. XXI d. Leipz. Rathsbibl. entnommen ist.

Dieser Schluss des 7. Abschn. in Saadja's „Emunot“ ist wegen seines populären, die Phantasie beschäftigenden Inhaltes von Verschiedenen übersetzt, auch gekürzt worden, bis sein Urheber vergessen und an seine Stelle der in der späteren eschatologischen Hagada figurirende R. Elieser b. Hyrkanos oder b. Jakob (vergl. BHM. III. 75) gesetzt wurde. Andererseits ist wieder dieser R. Elieser von R. Meïr verdrängt worden. Den „Pirke Abôt“ ist nämlich in späterer Zeit ein 6. Abschn. für den liturgischen Gebrauch angefügt worden, welcher seinen Platz in dem grössern, von N. Coronel edirten Traktat „Kalla“ und in dem kleinen „Tana debé Elijah“ c 17 hat. An letzterem Orte steht für

R. Meïr unser R. Elieser, was auch richtiger ist. Denn dieser Abschn. preist das Thora-Studium wie „Midrasch Sar Thora“¹⁾ welcher den Schlusstheil der Hechalot von c. 27 an bildet, (BhM. III, 104 ff.) verheißt die Offenbarung himmlischer Geheimnisse und Mysterien der Thora, schreibt den Jüngern der Thora eine Lebensweise vor, welche dem gesunden Sinne des Talmud fern liegt und nur unter dem Einflusse mystischer Ueberschwänglichkeit entstanden sein kann, gehört daher einem Zeitalter an, welches nicht R. Meïr sondern R. Elieser die Anpreisung von Geheimnissen in den Mund legt. Im „Tana debé Elijah“ folgen auch nach diesem Abschnitte mehre Capitel über Gottesgericht und Busse, in denen unser R. Elieser der Sprecher ist.

Nr. 2, Sëdat Liwjatan, derselben Leipziger Handschrift entlehnt, schildert das Mahl der Frommen und Gerechten in sehr anthropomorphischer Weise und ist mit den Pirke Maschiach, BhM. III, 75—76, und der Sëdat Gan Eden, V, 45—46, verwandt.

Nr. 3, Seder Gan Eden, demselben Codex folgend, beschreibt das Paradies wie in BhM. V, 43, hat aber einen wichtigen Schluss, in welchem die „Pirke R. Joschija“ citirt werden. Vrgl. oben die Einleitung zum XII. Stück.

Nr. 4, ist eine Schilderung vom Tage des Gottesgerichtes, in welcher die Merkaba- und Hechalot-Mystik die erste Stelle in der Gotteserkenntniss einnimmt und von Gott am höchsten geschätzt wird. Sie ist einem der jügeren Midraschim, dem Midrasch Mischlé c. 8 entnommen, welcher gleich aller jüngern Hagada dem Verlangen der Zeit nach mystischer Nahrung Rechnung trägt.

¹⁾ Dieser wichtige Midrasch ist bisher noch nicht gewürdigt und für die Geschichte des Judenthums benutzt worden. Er versetzt in eine Epoche, in welcher das Talmudstudium und das helachische Schriftthum bereits mit Feneifer betrieben wurden. Ansehen und Ehren verliehen und in Vielen den Wunsch rege machten, auf diesem Gebiete sich auszuzeichnen.

ANHANG.

I.

Die Himmelfahrt des Propheten Jesaja.

Wer die von dem anglicanischen Bischof Richard Laurence 1819 in äthiopischer Sprache zum ersten Male veröffentlichte, aus zwei Theilen zusammengesetzte kleine apokalyptische Schrift: *Ergata Isaijas nabi*¹⁾ unbefangen liest und mit dem Geiste jüdischer Apokalyptik vertraut ist, muss die Ueberzeugung aussprechen, dass sie durchaus keinen Juden zum Verfasser hat und nicht erst später im christlichen Sinne interpolirt worden wäre. Nichtsdestoweniger stehen die meisten apokalyptischen Arbeiten der ersten christlichen Jahrhunderte — wie z. B. die Testamente der 12 Patriarchen oder der 12 Söhne Jakob's, — sobald sie jüdische Stoffe behandeln, in einem Rapport zur Hagada — ein Moment, dessen Erkenntniss allein im Stande ist, über die ältere christliche Apokalyptik viel Licht zu verbreiten. Bezüglich dieser „Himmelfahrt“ hätte längst die Frage untersucht werden sollen: Wie kommt der Prophet Jesaja gerade dazu, der Held derselben zu sein? Ist etwa der Umstand, dass er von dem Messias weissagt, ein in jeder Beziehung genügender Erklärungsgrund?

¹⁾ Vergl. L a n g e n: das Judenthum in Palästina zur Zeit Christi, 157 ff.

Die Antwort ist in der jüdischen Hagada zu finden! In ihrem Geiste wird ein grosser Märtyrer für seine Hingebung belohnt und ausgezeichnet durch die Erhebung zum Himmel oder durch die Offenbarung himmlischer Geheimnisse, wie dies bei den Märtyrern R. Ismaël, R. Nechonja und R. Akiba der Fall ist. Vrgl. oben die Einleitung zum V. Stücke. Auch sie werden in den Himmel versetzt und schauen dort, was dem Menschen auf Erden verhüllt ist. Denn nur dem brechenden Märtyrerauge erschliesst sich die geheimste Region des Himmels.

Durch diese Verbindung zwischen dem gewaltsamen Tod des Märtyrers und dessen Himmelfahrt wird der Zusammenhang zwischen dem ersten Theile der „Ergata“, welcher den Tod Jesaja's durch eine Säge erzählt und dem zweiten, welcher die Himmelfahrt desselben beschreibt, verständlich.

Es sind aber auch Spuren in der Hagada vorhanden, dass Jesaja Himmel und Hölle geschaut hat. In BhM. V, 50 liest man, dass er in fünf Gerichtshöfen, in fünf Abtheilungen des Gehinnom Zeuge war, wie die Schlechten bestraft werden, und in BhM. III, 33, mit Beziehung auf Jes. 26. 11, dass er beim Mahle der Frommen in Gan Eden anwesend sein und mit Gott eine Debatte beginnen, welche die von Metatron herbeigeholte Kneset Israel entscheiden wird.

Auch Jesaja also figurirt nach der Hagada in den Regionen des „Inferno“ und „Paradiso“.

II.

Elasar ben Kalir.

Der Geist dieses grossen liturgischen Dichters, welcher durch Moritz Carriere in der Weltliteratur Bürgerrecht erlangt hat, ist, wie bekannt, vollgetränkt aus den reichen Strömen der Hagada,

und auch dieses Bet ha-Midrasch enthält kleinere Büchlein, aus denen der poetische Genius Kalir's geschöpft hat. (Vrgl. Z u n z, Literaturgeschichte, 31, 603—607.) Seine Dichtungen erklingen heute noch an Fest- und Fasttagen in Israel's Bethäusern, seine Heimat aber kann, trotz des immensen Scharfsinnes, der aufgeboten ward, um sie zu eruiren, heute noch nicht mit Entschiedenheit angegeben werden.

Doch wie? Sollte keine seiner Poesien die Stätte verrathen, auf welcher sie entstanden ist? Sollte nicht irgend ein localer Zug in einer derselben zu finden sein? Versuchen wir es! Vielleicht gelingt es uns den Boden zu berühren, auf welchem die Kalir'sche heilige Leier bewegt wurde.

Am 1. Tage des Pesachfestes betet Kalir zu Gott um Thau in folgenden Worten:

„Thau gieb, um deinem Lande deine göttliche Huld zu bezeigen, mache uns zum Segen in deiner Freude, Ueberfluss an Korn und Most lass' ausströmen, erhebe die Stadt deines Wohlgefallens durch Thau!“

„Thau entbiete für ein gutes, gekröntes Jahr, dass die Frucht des Landes in Pracht und Herrlichkeit aufschiesse; die Stadt, der vereinsamen Hütte gleich, mache durch deine Hand zu Schmuck und Zierde durch Thau!“

„Thau träufle über das gesegnete Land, mit des Himmels Kostbarkeiten sättige uns segensvoll, dass aufleuchte aus der Dunkelheit die Schaar, die Dir nachzieht, durch Thau!“

Wo dichtete Kalir dieses Thaugebet? Fern von Palästina, dem Lande Gottes, dem gesegneten Lande? Aber warum verlangt er gerade für das Land Israel's Thau, Fülle und Fruchtbarkeit, wenn er nicht auf diesem Boden weilt?}

Nehmen wir an, dass Kalir in Palästina, wie Z u n z vermuthet, gelebt und gedichtet hat, so gewinnt dieses Thaugebet an Actualität, Zusammen-

hang und Rundung. Er betet zu Gott um Thau für seine wirkliche Heimat, für die ideale Heimat seines Volkes, für die heiligen Fluren, die Gottes Eigenthum (ארצו) sind, von ihm in der Schrift gesegnet, wurden (ארץ ברובה), und allmählig sublimirt sich im Geiste des Dichters der Thau, welcher seiner Heimat Fruchtbarkeit verleihen soll, zum Symbole göttlicher Huld, welche die öden Stätten Palästina's belebt, schmückt, segnet und ihnen die frühere Schönheit wieder giebt. So verbindet sich die leibliche Forderung der Gegenwart, die Nahrung heischt, mit der Sehnsucht des Gemüthes nach der Erhebung und Belebung der Gottesstadt.

Auf heimischem, palästinischem Boden im Geiste Kalir's entstanden, ist das Thaugebet ein wohlgeformtes, verständliches Ganzes; ausserhalb desselben bleibt es dunkel in seinen Einzelheiten, und anstatt einer abgerundeten Dichtung haben wir disjecta membra vor Augen!

III.

Der Alphabet-Midrasch.

Dieser in zwei Recensionen, einer älteren, kürzern und einer jüngeren, längern vorhandene und im III. Th. des BHM. abgedruckte Midrasch ist für die Geschichte der gaonäischen und präkabbalistischen Mystik sehr wichtig und von Grätz mit combinirendem Scharfsinn in Frankel's Monatschrift VIII, 70 ff. untersucht worden. Allein das Alter dieses Midr. kann nicht eher fixirt und dessen Stellung im Kreise der mit ihm verwandten Literatur nicht definirt werden, bis dessen Entstehung, eigenenthümliche Form und Tendenz richtig erkannt sind. Er ist, um es sofort auszusprechen, durch das Wochenfest entstanden und für dasselbe be-

stimmt worden. An demselben wurden nämlich, laut Rokeach §. 296, kleine Kinder ins Bet- oder Lehrhaus geführt und dort zum ersten Male unterrichtet, indem der Lehrer ihnen das hebräische Alphabet vor- und rückwärts vorsagte. Es lag nun sehr nahe, diese Procedur zur Grundlage eines Midr. zu machen und das hebräische Alphabet zu deuten. Natürlich sind die Themen, welche am Feste der Offenbarung behandelt werden konnten, keine andere als: Gott, die Thora, Israel und Moses. Die ältere, kürzere Bearbeitung beschränkt sich darauf, zu motiviren, warum das erste der zehn Gebote mit dem ersten Buchstaben des Alphabets beginnt, deutet dann die Gestalt und die Reihenfolge und endlich die rückwärts laufende Ordnung des Alphabets sowie die Combinationen von אהים בט"ו und אלב"ם in genuiner Weise.

Anders verhält es sich mit der zweiten jüngern Bearbeitung. Diese ist sehr breit angelegt, zertheilt die Namen der Buchstaben in Sätze, indem die Laute, aus denen die Buchstabennamen bestehen, zu Anfängen von Wörtern werden, benutzt die Buchstaben ferner als Zahlzeichen und deren Namen als Begriffe, die gedeutet werden, um Gott, die Thora, Israel und Moses zu verherrlichen.

Die Heimat dieses Midr. ist Arabien, da er den zweiten Buchstaben ב' und den vierten ד', wie im Arabischen nennt, und gegen Ende beim letzten Buchstaben eine Kleidertracht beschreibt, welche morgenländisch ist¹⁾. Seine Methode besteht darin, dass er bereits vorhandene Hagada's und Midraschim excerptirt, condensirt und verwerthet, um seine Deutungsoperationen auszuführen — und das ist das punctum saliens in unserer Untersuchung! Der Alphabet-Midr. ist nichts weniger als schöpferisch, sondern gebraucht die Buch-

כ"ד וצא ערום כסמעי אמו
סנדל בלא חגיר בלא סעיל.
1) בלא לבוש בלא כסות בלא סנעל בלא

staben als loses Bindeglied zwischen den festlichen Themen und den ihm vorliegenden Stoffen. Die benutzten Hagada's leitet er gewöhnlich mit der Formel *כיצד* oder *מלמד* ein. Sein Inhalt ist daher viel älter als die von ihm beliebte alphabetarische Methode.

Die wichtigsten Stücke, welche er in seiner Weise und zu seinen Zwecken benutzt, sind folgende:

1. Schiur-Koma, das die Gliedmassen der Gottheit in ungeheuerlichen Zahlenreihen misst und beschreibt. Es ist nicht auf arabischen Einfluss zurückzuführen, wie Grätz a. a. O. S. 140 will, sondern jüdischen Ursprungs. Denn der Ausgangspunkt des *שיעור קומה*, wie es in Handschriften zu lesen ist²⁾, ist das Hohelied, in welchem Gott, nach der im Judenthum verbreiteten allegorischen Auffassung³⁾, als Freund und Bräutigam Sulamit's in menschlicher Gestalt mit menschlichen Gliedern geschildert wird. Diese Vermenschlichung Gottes musste unter strengen Monotheisten Bedenken erregen, und um sie zu paralysiren, gab man in einem unphilosophischen Zeitalter dem göttlichen Körper im H. L. solche Masse, dass sie jeder menschlichen Vorstellung und Abbildung sich entziehen und daher die Bekenner des Judenthums vor einem in das menschliche Auge fallenden vermenschlichten Bild von Gott schützen. Das ist die Tendenz von *שיעור קומה*, in welchem ausdrücklich bemerkt wird: *שיעור של זה יוצרנו מכוסה מן הכריות*. So beträgt nach der Berechnung des Schiur Koma eine *פרסה* 3 מיל, eine *אמה* 10.000 מיל, eine *אמה* 2 זרת, ein *זרת* den Umfang des Weltalls: welche

²⁾ Es bildet auch einen Bestandtheil der *סרכבה רבה* in cod. h. München 22 und 40.

³⁾ Diese ist so alt wie der Abschluss des biblischen Kanons, da es nur durch die allegorische Auffassung eine Stelle in dem Kanon finden konnte. Uebrigens wäre es für die Entwicklung des Judenthums heilsamer gewesen, wenn das H. L. dem Kanon nicht einverleibt worden wäre!

Phantasie vermöchte also nach diesen Massbestimmungen sich z. B. das Auge Gottes vorzustellen oder welche Hand es abzubilden? Im Laufe der Zeit, als das Schiur Koma theils perhorrescirt, theils für sehr heilig gehalten wurde, haben es die Abschreiber des Alphabet-Midr. bloß flüchtig berührt.⁴⁾ Vergl. BhM. III, 29 Anmerk. u. H. B. XIV, 132. Im Texte dort müssen vor מלמד שגופו של שכינה die Worte: גדול אדונינו וריב כ"ה ergänzt werden, da 236 den Zahlenwerth von כ"ה ausmacht.

2. Sefer Chanoch, das im V. Th. des BhM. erschienen ist⁵⁾. Es wird vom Alphabet-Midr. am Schlusse des Buchst. Alef condensirt) und findet nur seinen Commentar, wenn man die weitere Ausführung im Buche Henoch selbst nachliest.

3. Masechet Hechalot, BhM. II, 40—47. Vergl. den Anfang des Alphabet-Midr. mit dem des genannten Tractates.

4. Pirke Maschiach. Vergl. BhM. III 75 u. 76 mit unserem Midr. Buchst. Sajin und Caf. Möglich, dass beide aus einer gemeinsamen Quelle über den Messias, dessen Zeit und Zeichen, schöpften.

⁴⁾ So steht im 10 Cap. der Handschrift היכלות רבתי in meinem Besitze ein Stück der סוכבה רבה, das in der Oxf. Handschrift und daher auch im BhM. III, 91 ausgelassen ist.

⁵⁾ Im Jahre 1864 ist in Lemberg nach einer sehr alten Handschrift ein ספר היכלות, bestehend aus 30 Cap., erschienen. Cap. 1—14 identisch mit dem Henochbuche in BhM. V. 167—176. C. 15—20 neu und stimmt mit cod. h. München 40, in dem nach dem שיעור קומה folgenden Theile; Cap. 21—26 identisch mit BhM. V, 176—180 Z. 4 v. u., dann mit BhM. III. 102 Z. 2 v. u. bis 104 Ende des Capitels; Cap. 27. beginnt mit einem רוס, das mit dem Anfang des 27. Cap. in BhM. III, S. XLVII stimmt, dann bis Ende des 30 Cap. identisch mit היכלות רבתי in BhM. III, 104—108 mit den Zusätzen aus cod. h. München 20 (22). Der סדרש שר תורה wird סליקו הלכות היכלות סך כולם שלשים פרקים. genannt, und das Ganze schliesst mit den

⁶⁾ In den Hechalat ed. Lemberg steht Cap. 29 ein Zusatz im Namen Akiba's, der auf einige Zeilen reducirt, was im Alphabet-Midr. von Henoch ausgesagt wird.

5. Die ältere Bearbeitung dieses Midr. Vergl. BhM. III, 15 mit S. 60 über Adam.

6. Agadat Olam Katon, BhM. V, 57 ff. Vrgl. III, 13 über die Zunge und 34—35 über das Herz. Diese Hagada gehört in das Gebiet von Maase Bereschit, ein Thema, das am Wochenfeste behandelt wurde. Siehe Pesikta Rabb. c. 21.

7. Hechalôt Rabbati, BhM. III, 83 bis 108. Unter dem Namen „Hechalôt“ gab es mannigfache Bearbeitungen von Maase Mercaba. Die hier genannte hat einen lückenhaften Anfang, da er in der Form, in welcher er vorliegt, ex abrupto beginnt und eine Einleitung voraussetzt, in welcher die Erhebung R. Ismaël's in den Himmel erzählt und motivirt wird.

In meiner Handschrift wird nach Cap. 10 bemerkt: חסלת עיסקה קדמאה ונתחיל עיסקא מציעא. Mit Cap. 27 beginnt der Midr. שר תורה oder סוד תורה, welcher bald dem „Henochbuche“ (vergl. Anmerk. 5), bald den „Hechalôt“ angeschlossen wurde. Nach dem 30. Cap. folgt in meiner Handschrift noch ein 31., das grösstentheils theurgischen Inhaltes ist, welcher auch auf den ersten Blättern der מרכבה רבה in cod. h. München 40 unmittelbar nach den „kleinen Hechalot“⁷⁾ zu lesen ist.

8. Midrasch Tanchuma. Vergl. Buchst. Koph und Tanchuma Absch. וצא über das Erscheinen von Moses und Ahron vor Pharao.

Die hier aufgezählten Schriften lagen dem Verfasser unseres Midrasch vor; aus ihnen schöpfte er, um, entsprechend seinem Plane und Ziele, Gott, die Thora, Israel und Moses am Feste der Offenbarung und im Geschmacke seiner Zeit, in welcher eine mystische Atmosphäre wehete, zu preisen.

⁷⁾ Ich nenne sie „die kleinen Hechalot“, weil sie nämlich mit denselben in der Oxf. Handschrift, von denen ich eine Abschrift hatte, die mir verlegt wurde, identisch sind und weil in denselben das bekannte Citat des Hâj Gaon in Eu Jacob Chagiga c. 2 vorkommt. Der Held der kleinen Hechalot ist R. Akiba und sie beginnen: אם אמה רוצה להתחתן בעולם:

Es kann daher der Annahme von Grätz, dass das Henochbuch, Schiur Koma und Hechalot zu unserem Midrasch gehörten, nicht zugestimmt werden; sie sind vielmehr von ihm benutzt worden und sind viel älter als der Alphabet-Midrasch*).

*) Im Begriffe, die Einleitung dem Drucke zu übergeben, habe ich eine Handschrift acquirirt, in welcher der Alphabet-Midrasch sich gleich im Anfange findet und dort die Aufschrift hat: *דרישות אלפא ביתא ואכרי לה אותיות דר' עקיבא זלתי*. Es sind in demselben die 70 Gottesnamen sowie die 70 Namen Metatrons vorhanden, welche in einem darauf folgenden Commentar ausführlich erklärt werden.

Verzeichniss

der im Bet ha-Midrasch benutzten Handschriften.

(Fortsetzung von Bet ha-Midrasch V, S. LXI.)

- 54) מדרש לחנוכה, cod. h. München 117, 4.
55) מגלת אנטיוכס persisch, cod. h. Paris 130, 4.
56) מגלת אנטיוכס, cod. h. Paris 130, 4.
57) אנדתא דשמעון כיסא, cod. h. in meinem Besitze.
58) אישכל הכפר, cod. h. der Wiener Hofbibliothek LIII.
59) בראשית רבתי דר' משה הדרשן, cod. h. Rapaport, im Besitze der Gemeindebibliothek in Prag.
60) מגלת סתרים, cod. h. Halberstamm 56.
61) מעשה עשרה הרוגי מלכות, cod. h. in meinem Besitze.
62) „ „ „ „ Paris 710, 18.
63) פסיקתא חדתא, cod. h. der Leipziger Rathsbibliothek XII.
64) מדרש סמירת מרעיה, cod. h. Paris 710, 20.
65) פרשיות ממדרש תנחומא, cod. h. München 224.
66) סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות, cod. h. in meinem Besitze.
67) פרק ר' יאשיהו, cod. h. Parma 1240.
68) אמירות לעתיד „ „ „ „
69) מלחמות מלך המשיח, cod. h. Paris 716, 9.
70) ס' מלחמות ה', cod. h. Halberstamm.

- 71) מלחמות נוג ומגוג, cod. h. der Leipziger Rathsbibliothek XII.
- 72) מעשה שושנה, cod. h. München 117, 6.
- 73) מעשה ר' שמעון בן יוחי, cod. h. Parma 563.
- 74) מעשה בר' שמעון הגדול, cod. h. Cambridge Add. 858.
- 75) מעשה של משה הנביא בשנבריש, cod. h. in meinem Besitze.
- 76) שאלות ר' אליעזר
- 77) סדר בן עדן
- 78) סעודת לויתן
- 79) מרכבה רבה
- 80) היכלות זמרת
- 81) היכלות רבתי, cod. h. in meinem Besitze.
- 82) דרישות אלפא ביתא, cod. h. in meinem Besitze.

cod. h. der Leipziger
Rathsbibliothek XII.

cod. h. München 22 und 40

מפתח

(Inhalts-Verzeichniss.)

Seite

1 — 3	מדרש לחנוכה נוסחא נ'	I
4 — 8	מגלת אנטיוכס בלשון ארם	II
9 — 14	אגדתא דשמעון כיסא נוסחא ב'	III
15 — 18	אגדתא דבני משה	IV
19 — 35	מעשה עשרה הרוגי מלכות נוסחא ב' ונ'	V
36 — 70	פסיקתא חדתא	VI
71 — 78	מדרש פטירת מרעיה נוסחא ב'	VII
79 — 90	קונדרים אחרון ממדרש ילמדנו	VIII
91 — 105	פרשיות ממדרש תנחומא כ"י	IX
106 — 108	מדרש אל יתהלל	X
109 — 111	סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות	XI
112 — 116	פרק ד' יאשיהו	XII
117 — 120	מלחמות מלך המשיח	XIII
121 — 147	מעשיות	XIV
148 — 154	שאלות ר' אליעזר סעודת לויתן סדר גן עדן ויום הדין	XV
155 — 156	הוספה לאגדתא דשמעון כיסא נוסחא נ'	

מדרש לחנוכה

(נוסחא ג')

כתוב (ירמיה נ' ל"ג) כה אמר ה' צבאות עשוקים בני יהודה
ובני ישראל וגו' (שם ל"ד) גואלם חזק ה' צבאות שמו ריב ריב את
ריבם למען הרגיע את הארץ והרגיו ליושבי בכל. אמרו בימי יוֹנִים
נתקיים מקרא זה שהערימו סוד על ישראל, אמרו בואו ונחדש
עליהם נזרות עד שיבעטו באלהיהם ויאמינו בע"ז שלנו. עמדו
וגזרו כל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגר לפתחו ידקר בחרב,
וכל כך למה כדי שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות [צניעות?]
שכל בית שאין לו דלת אין לו כבוד ולא צניעות וכל הרוצה
ליכנס נכנס בין ביום ובין בלילה. כיון שראו ישראל כך עמדו
ובטלו כל דלתות בתיהם. ולמה [צ"ל ולא] היו יכולין לא לאכול
ולא לשתות ולא לשמש מטותיהם בשביל גנבים ולסטיין ופר יצי
יונים ולא רואין שנה בעיניהם לא יום ולא לילה. ונתקיים עליהם
מקרא שכתוב (דברים כ"ח ס"ו) ופחת לילה ויומם. אמרו לפני
הקב"ה רבונו של עולם במה אנו יכולים לסבול. אמר להם בעון
מזוהה. אלא אעפ"כ רוחה תמצאו בגזרה זו. והיו ישראל שרויין
בלא דלתות ואין לך דבר מעביר רעות מעל בעלה כדלת שנאמר
(ישעיה כ"ו כ') לך עמי בא בחדריך וגו' ועמדה הגזרה זו ג' שנים
כיון שראו יוֹנִים שעמדו ישראל בגזרה ולא נכשל אחר מהם בשום
דבר רע עמדו וגזרו עליהם גזרה אחרת והעבירו קול כל אדם
מישראל שיש לו שור או שח יחקק על קרניו שאין לו חלק באלהי
ישראל. וכל כך למה כדי שלא יאכלו ישראל בשר ולא חלב ולא
גבינה ולא יהיה עליהם חרישה. אמרו יודעין אנו שאין יכולין
לעמוד בגזרה. כיון ששמעו ישראל כך נצטערו צער גדול אמרו
חס ושלום שנכפור באלהינו. עמדו ומכרו בהמתן בין מהורה בין
טמאה והיו ישראל מהלכין רגלים ועליהם נתקיים (קהלת י' ז')
ראיתי עבדים על סוסים וגו'. אמר להם הקב"ה בעון שמנעתם עצמכם
מעלות שלש רגלים ולהקריב קרבנות וליתן מתנות כהונה לכך
נתקיים עליכם (דברים כ"ח ל"א) שורך טבוח לעיניך. אלא
אעפ"כ רוחה תמצאו בגזרה זו והיו הצבאים ואילים וכל מיני

עופות מהורים באים ונכנסים לבתיהם של ישראל. לפי שהיו
ישראל בלא דלתות ובאין ישראל תופסין אותן ושוחטין ואוכלין
בשר ונותנין שבת להקב"ה ואמרו ברוך הוא שהסך עצת אויבינו
למזכה. שאלו היו דלתות לבתים היאך היתה כל צדה נכנסת
אצלנו השיבם הקב"ה אתם חסתם על כבודי ולא כפרתם בי אף
[אני] זמנתי לכם צדה. וכיון שראו יונים שעמדו ישראל בנזרה
זו עמדו ונזרו כל מי שאשתו הולכת למבילה ידקר בחרב וכל
הרואה אותה הרי [היא] לו לאשה ובניה לעבדים. כיון שראו ישראל
כך נעו עצמם מלשמש. כיון ששמעו יונים כך אמרו הואיל ואין
ישראל משמשיין ממותיהם אנו נוקקים להם. כיון שראו ישראל
כך חזרו על נשיהן בלא מבילה בעל כרחן. אמרו רבוננו של ולם
בעל כרחנו שלא בטובתנו. שאין האשה רוצה לישוב תחת בעלה
בלא עונתה. אמר להם הקב"ה הואיל ועשיתם בלא כוונה אני אמהר
אתכם. ופתח לכל אחד ואחד מהם הקב"ה טעין בתוך ביתו והיו
נשיהם טובלות בתוך בתיהם ונתקיים עליהם מקרא זה (ישעיה י"ב
ג') ושאתם מים בששון ממעיני הישועה. ונתקיים עליהם מקרא
זה (שם ד' ד') אם רחץ ה' את צואת בנות ציון. כיון שראו יונים
שאין ישראל מרגישיין בנזרותיהם. עמדו ונזרו עליהם גזרה מרה
ועבודה [ועבודה?] שלא תיכנס לילה ראשון אלא אצל ההגמון
שבמקום. כיון ששמעו ישראל רפו ידיהם ותשש כחם ונטמעו
מלארש והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות ונתקיים
עליהם (איכה א' ד') בתולותיה נוגות והיא מר לה. והיו יונים
מתעללים בכתולות ישראל ונהנו בדבר זה שלש שנים ושמונה
שנים [חרישים] עד שבא מעשה של כת מתתיהו כהן גדול ונשאת
לבן חשמונאי ואלעזר היה שמו. כיון שהגיע יום שמחתה הושיבוה
באפריון. וכשהגיע זמן הסעודה נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד
מתתיהו וחשמונאי שלא היו באותו הדור גדולים מהם וכשישב
לסעוד עמדה חנה בת מתתיה מעל אפריון וספקה כסיה זו על זו
וקרעה פורפירא שלה ועמרה לפני כל ישראל כשהיא מגולה לפני
אביה ואחיה וחנתה. כיון שראו אחיה כך נתביישו ונתנו פניהם
בקרקע וקרעו בגדיהם ועמדו עליה להורגה. אמרה להם שמעוני
אחי ודודי. ומה אם בשביל שעמרת לפני צדיקים ערומה בלא
שום עבירה הרי אתם מתקנאים ואין אתם מתקנאים למוסרני ביד
ערל להתעלל בו לא יש לכם ללמוד משמעון ולוי אחי דינה

שלא היו אלא שנים וקנאו לאחותם והרגו כרך כשכם ומסרו עצמן
על יחוד של מקום ועזרם ולא הכלימם. ואחם חמשה אחים יהודה
יוחנן יונתן שמעון ואלעזר פרחי כהונה יותר ממאתים בחור שימו
במחונכם על המקום והוא יעזר אתכם שנאמר (ש"א י"ד ו') כי
אין לה' מעצור להושיע וגו'. פתחה פיה בככיה ואמרה רבונו של
עולם אם לא תחוס עלינו חוס על קדושת שמך הגבור שנקרא
עלינו ונקום היום נקמתנו. באותה שעה נתקנאו אחיה ואמרו באו
ונטול עצה כמה נעשה ונטלו עצה זה מזה ואמרו באו ונקח אחותנו
ונוליכנה אצל המלך הגדול ונאמר לו אחותנו בת כ"ג ואין בכל
ישראל גדול מאבינו וראינו שלא תלין אחותנו עם ההגמון אלא
[עם] המלך שהוא גדול. כמותנו ונכנסנו עליו ונהרגנו ונצא ונתחיל
בעבדו ובשר והשם יעזרנו וישנכנו ונטלו עצה וגו' ועשה להם
קב"ה תשועה גדולה ושמעו בת קול מבית קח"ק כל ישראל נצחו
כוליה [טליא] באנטיוכיה כן יעשה המקום ישועה בימינו אמן.

מגלת אנמיוכס

(בלשון ארם)

(ב) והוה ביומי אנמיוכס מלכא דיון מלך רב ותקיף הוה וחסינ
בשלטנותיה וכל מלכיא ישתמעין ליה: (ג) וחוא כבש מדינן
סניאן ומלכין תקיפין ואצדי בירניתהון וחיכליהון אוקיד בנורא
ונבריהון באסור אסר: (ד) והוא בנה מדינתא רבתא על ספר ימא
למהוי ליה לבית מלכו וקרא לה מדינת אנמיוכיא על שמה: (ה) ואף
בגרים תניניה בנה מדינתא אחרנתא לקיבלה וקרא לה בגרים
על שמה וכן שמהתהון עד דנא: (ו) בשנת עשרין ותלת
שנין למלכותיה היא שנת מאתן ותלת עשר שנין לבנין בית
אלהא דך שוי אנפוהי למיסק לירושלם: (ז) ענא ואמר להדברוהי
הלא ידעתון די איתא עמא יהודאי די כירושלם כינתנא:
(ח) לדחלתנא לית אינון מקרבין וגיטוסנא לא עבדין ודתי מלכא
שבקיין לטיעבר דתיהון: (ט) ואף אינון מסברין ליום תכר מלכיא
ושולמניא אמרין אימתי ימלוך עלנא מלכא ונשלוט בימא וביכשתא
וכל עלמא בידנא אתמסר: (י) לית רבות למלכותא למשבק אלין על
אפי ארעא: (יא) כען איתו וגיסק עלהון ונכמל מנהון קימא די גזיר
להון אלההון שבתא ירחא ומהילותא ושפר פתגמא בעיני דברכנוחי
ובעיני כל חילוהי: (יב) בה שעתא קם אנמיוכס ושלה נקנור
תניניה בחיל רב ובעם הגיא ואתא לקרתא די יסוד לירושלם:
(יג) קטל בה קטלא סניא ובנא פרכא בבית מקדשא באתרא די
אמר אלהא דישראל לעבדוהי נביאיא תמן אשרי שכינתי
לעלמא. ביה באתרא נכסו ביה חזירא ואובילו מרמיה לעזרתא
די קודשא: (יד) כל קבל דנא כדי שמע יוחנן בר מתתיה כהנא
דבא די דנא עוכרא עבד אתמלי רגו וחמא וצלם אנפוהי אשתני
ואתמליך בלביה מה די יכול למעבר על דנא. (טו) באדין יוחנן בר
מתתיה עבד ליה חרבא זארן תרתין אורכא פתיה זרתא חדא
תחות לבושוהי עטפה: (טז) לירושלם אתא וקם בתרעי קרתא
וקרא לתרעיא ואמר להון אנא יוחנן בר מתתיה אתיתי
למעיל קדם נקנור: (יז) באדין עלין תרעיא ונטוריא ואמרין ליה

כהנא רבא די יהוד קאים בתרעא. (י) ענה נקנור ואמר לחון עול
יעול. (יא) אדין יוחנן הועל קדם ניקנור ענה ניקנור ואמר ליוחנן
אנת הוא חד מן מרודיא די מרדו במלכא ולא בעיין שלם מלכותיה.
(יב) ענה יוחנן קדם נקנור ואמר כען איתיתי קדמך די אנת בעי
אנא עביד. (יג) ענה נקנור ואמר ליוחנן הן כמצביי אנת עביד
סב חזירא ונכוס על פרכא ולבוש לבושא די מלכא ורכוב על
סוסיא די מלכא וכחד מן רחמי מלכא תהוה. (יד) וכנמא פתנמא
התיביה יוחנן מארי אנא דחיל מן בני ישראל דילמא ישמעון די
עבדית כן וירגמונני באבנא. (טו) כען יפקון כל אנוש מן קדמך
דלמא יהודעון. (טז) ואדין נקנור הנסיק כל אנש מן קדמוהי. (יז) כל
קבל דנא ביה זמנא זקף יוחנן בר מתתיה עינוהי לשמי מרומא
וסדר צלותיה קדם רבון עלמא. (יח) ענה ואמר אלהי ואלה אבהתי
אברהם יצחק ויעקב כן אמר לא תמסרנני ביד עירלאה הדין די הן
יקטלנני יהך וישתבח בבית דגון מעותיה ויאמר מעותי מסרתיה
בידי. (יט) בה שעתא פסע עלוהי פסעין תלת ותקע חרבא בלביה
ורמא יתיה קטילא בעזרתא דקודשא קדם אלה שמיא. (כ) ענה
יוחנן ואמר אדחי לא תשוי עלי חובין די קטלתיה בקודשא כען
כן תמסר כל עממיא די אתו עמיה לאעקא ליהוד ולירושלם.
(כא) אדין נפק יוחנן בר מתתיה ביומא דנא ואניח קרבא בעממיא
וקטל כהון קטלא סניא. (כב) מנין קטיליא די קטל ביומא דנא שבע
מאה שבעין ותרין אלפין די הון קטלון אלין לאלין. (כג) במתכותא
בנא עמודא על שמיא וקרא ליה מכבי קטל תקיפין. (כד) וכדי
שמע אנטיוכס מלכא די אתקטל נקנור תניניה עקת ליה לחרא
ושלח להיתיה ליה בגרים חייבא ממעי עמיה. (כה) ענה אנטיוכס
ואמר לבגרים הלא ידעתא הלא שמעתא בית ישראל מה עבדי
לי קטלו חילי ובזו משריתי ורברבני. (כו) כען הן על נכסיכון אתון
רחיצין או בתיכון די לבון אנון. (כז) אתו ונסק עליהון ונכטל מנהון
קימא די גזיר להון אלההון שבתא ירחא ומהילותא. (כח) אדין בגרים
חייבא וכל משרייתיה אחא לירושלם וקטל בה קטלא סניא וגזר בה
גזירת גמירא על שבתא ירחא ומהילותא. (כט) כל קבל דנא מן די
מלת מלכא מהחצפא גברא די גזר בריה איתיו גברא ואף אנתתיה
וצלכונון לקבל ינקא. (ל) ואף אנתתא די ילדת בר כתר מיתת
בעלה וגזרתיה לתמניא יומין וסליקת על שורא דירושלם וברה
גזירא בירה. (לא) ענת ואמרת לך אמרין בגרים חייבא קימא די

אכהתנא לא פסק מננא ושבתא ירחא ומחילותא מכני בניהון
לא עדיין. (נ) ואפלת ברה לארעא ונפלת בתריה ומיתו תרויהון
כחדא. (ז) סגיאין מן בני ישראל די הוו עבדין כן ביומא האינן
ולא משנין קים אבהתהון. (ח) ביה זמנא אמרו בני ישראל אלין
לאלין אתו ונהך וגשכות במערתא דילמא נחלל יומא דשבתא
ואכלו קרציהון קדם בגרים. (ט) באדין בגרים חייבא שלח נבורין
די זינא ואתו ויחיבו על פום מערתא ואמרין להון יחודאי פוקו
לותנא אכולו מן לחמנא ושתו מן חמרנא ועיבדנא תהון עבדין.
(י) ענין בני ישראל ואמרין אלין לאלין דכירין אנחנא מה
דאתפקדנא על טורא דסיני שתא יומין תפלה ותעבדון עבדיכון
וכיומא שביעאה תנוהון. (יא) כען טב לנא די נמות במערתא מן
די נחלל יומא דשבתא. (יב) כל קבל דנא כדי לא נפקו לותהון
איתבו אעין ואוקידו על פום מערתא. (יג) ואתקטילו כאלף? נבר
ואנתתא. (יד) בתר כן גזר עליהון בגרים חייבא דלא תיעול
עולמתא לות בעלה אלהין עד דתיעול לות מלכא. (טו) והות
לחשמנאי עולמתא חדא והוו סבירין די ייתון יתה לות בגרים
חייבא (טז) וכדי הות עולמתא דהוו סבירין למעבד כן צוחת צוחא
רבא ומרירא וצועת לבושתא ואמרת קדם אבוה ואחווה. (יז) אחי
כדין אתון סבירין למעבד עמי לממסר יתי כיד נברא ערלא ולא
תעבדון אתון כמה דעבדו אכהתכון ותקניאו אתון כמה דקניאו
על אחתהון דינא ודי כרא שמיא וארעא יסעדינכון על דנא. (יח) בתר
דנא נפקו חמשה בני מתתיה יוחנן וארכנא אחוהי ואניחו קרבא
בעממיא קטלא סניא קטלו בהון והפרכיגון להפרכי ימא די
איתרחיצו על אלה שמיא. (יט) באדין בגרים חייבא יתיב
בספינתא וערק לות מלכא אנטיוכס ועמיה גוברין משוכי
חרבא. (כ) ענה בגרים ואמר לאנטיוכס מלכא אנת מלכא שמת
טעם לבטלא מן יהוד שבתא ירחא ומחילותא וישתדור רב
ומרד דעבדין כנוה. (כא) די הן אזלין כל עממיא אמיא ולשניא
לא כהלין להמשה בני מתתיה מן אריון אנון תקיפין ומן נשרין
אינון קלילין ומן דובין אינון חטיפין. (כב) כען מלכא ישפר
עלך מלכי טבא ולא תגיה בהון במשרייתא אילן די הן תגיה
בהון כגוברין ועירין תתפחת באנפי כל מלכיא. (כג) להן כתוב ושלה
אגרון בכל מדינת מלכותך וייתון רברבני חיליאי ולא ישתאר מנהון
חד ואף פיליא מלובשי שריינא להוון בהון. (כד) אדין ישפר פתגמא

בעיני אנטיוכס מלכא ושלה בכל מדינת מלכותיה ואתו רברבנוה י
עם מעם ומלכו ממלכו ופיליא מלובשי שריינא עמחון אתו .
(כ) תני הוי קם בגרים חייבא ואתא לירושלים פיגר שורא ונתק
אכוליה ותרע במקדשא תלת עשר תרעתא ואף מן אכנא פגר
עד די הוו כעפרא חושב בלביה ואמר זמנא חדא לא יכלין לי די
רב חילי ותקוף ידי ואלה שמיא לא חשיב כן. (כט) וכדי שמעו חמשה
בני מתתיה קמו ואתו למצפיה די גלעד די הוה תמן שזכא לבית
ישראל ביומי שמואל נביאה. (ס) צומא גזרו ויתיבו על קטמא
למבעי רחמין מן קדם אלהי שמיא. (סא) באדין נפל בלכחון מלכא
מכא יהודה בוכרא שמעון תניניה תליתאה יוחנן רביעאה יונתן
חמישאה אלעזר. (סב) בריך יתהון אכוחון וכן אמר יהודה ברי אודה
מינך כיהודה בר יעקב די הוה מתיל כאריה. (סג) שמעון ברי אודה
מינך כשמעון בר יעקב די קטל יתבי שכס. (סד) יוחנן ברי אודה
מינך כאבנר בן נר רב חילא דישראל. יונתן ברי אודה מינך כיונתן
בר שאול די קטל עם פלשתאי. (סה) אלעזר ברי אודה מינך כפינחס
בר אלעזר די קני קנאה לאלה שמיא ושזיב לבית ישראל.
(סו) על דנא נפקו חמשה בני מתתיה ביומא דנא ואגיהו קרבא
בעממא וקטלו בהון קטלא סגיא ואתקטיל מנחון יהודה. (סז) כה שעתא
כדי חוו בני מתתיה די אתקטיל יהודה תבו ואתו לות אכוחון.
(סח) ואמר להון למה תכתון ענו ואמרו די אתקטיל יהודה אחנא
די הוה חשיב כוות כלנא. (סט) ענה מתתיה אכוחון ואמר להון
אנא אפוק עמכון ואגח קרבא דילמא יאכדון בית ישראל ואתון
אתבריתון על אחוכון. (ס) ונפק מתתיה ביומא דנא עם בנוהי ואגח
קרבא בעממא. (סא) ואלה שמיא מסר כל גברי עממא בידיהון
וקטלו בהון קטלא סגיא כל אחדי סיפא וכל גברי קשתא רברבי
חילא וסגניא לא אשתאר מנהון משזיב וערקו שאר עמא להפרכי
ימא. (סב) ואלעזר הוה מתעסק לקטלא פיליא ומבע בפרתא די
פילין וכדי תבו בעוהי ביני חייא ומיתיא ולא אשכחוהי וכתד כן
אשכחוהי די טבע בפרת פיליא. (סג) וחדו בית ישראל די אתמסרו
בידיהון סגאיהון מנהון קלו כנורא ומנהון דקרו כחרבא ומנהון צלכו
על צליבא. (סד) ובגרים חייבא מטעי עמיה קלוהי עמא בית ישראל
כנורא. (סה) אנטיוכס מלכא כד שמע די אתקטל בגרים חייבא וכל
רברבי חילא די עמיה יתיב בספינתא וערק להפרכי ימא והוה כל
אתר די הוה עליל מרדין ביה ואמרין ליה ערוקא. (סו) כתר דנא עליון

בני חשמונאי לבית מקדשא ובנו תרעין טפנין וסנרין תרעתא
ורכיו עורתא מן קטיליא ומן סאיבתא. (ט) ובעו משח זיתא דכיא
לא דלקות אנהרותא ולא אשכחו להן חדא צלוחית די הות חתימא
בעזקת כהנא רבא וידעו די היא דכי כאדלקות יומא חד הוה ביה.
(ט) ואלהא די שכין שמייה תמן יהב ביה ברכתיה ואדליקו מניה
יומין תמניא. (ט) על כן קיימו בני חשמונאי קימא ותקיפו אסרא
ורשמו ובני ישראל עטהון כהרא למעבד תמניא יומיא אלין יומי
חדותא כיומי מועדיא די כתיבין באוריתא. (ט) ולאדלקא בהון
אנהרותא להודעא די עבדין להון שמיא נצחנין בהון לא למספד
ולא למנזר צום ותענית להן כל אנש די איתי עלוהי מן קדמת
דנא יודה ויצלה קדם אלהיה. (ט) ברם חשמונאי ובנוהי
ואחיהון לא גזרו בהון למשבק עבדת פולחנא מן עדנא דנא לא הוה
שום רשות למלכות יון. (ט) וקבילו מלכותא בני חשמונאי ובני
בניהון מן דנא עדנא ועד חורבן בית אלהא דך מאתין ושית שנין.
(ט) על כן בני ישראל ליומא דנא בכל גלותהון נטרין ליומיא
אלין וקרין להון יומי חרו מעשרין וחמשא יומא לירחא דכסלו.
(ט) ועד עלמא לא עדיין מנהון די בבית מקדשהון כהניא ולואי
וחכימיהון קיימו עליהון ועל בני בניהון עדי עלמא :

אגדתא דשמעון כיפא

(נוסחא ב')

בעת הזאת היה בישראל אחד שנקרא שמעון כיפא
בשביל שהיה יושב על האבן שניבא עליו יחזקאל הנביא כי היא
בנהר כבר, והיה הראש של משוררים, והיה יוצא קול לו מהאבן
ושהיה לו חכמה רבה, ויקנאו בו להיות בישראל איש כזה, וידע
ר"ש מהקנאה, מה עשה, עלה בזמן סכות על הר הזיתים ביום הו"ר
והתחילו לדבר עם ר"ש, והוא היה נוצחם בכל החכמות, ולא
היה להם יכולת להשיבו, וחרדו ממנו, וכאשר ראו שהיתה חכמתו
גדולה, נתיעצו ואמרו, לא נניח איש חכם כזה ביהודים ונקח
אותו מהם, מפני שבזמן מועט יקלקל תורתנו, תכף תפשוהו ואמרו
לו, יודעים אנו כי אין בישראל חכם אחד כמוך, וכיך יש יכולת
להוסיף ולגרוע, להסיר העשוי ולקיים, וה' נתן חן לפני ישו לקיים
דתנו, וכל חכמינו הם היהודים, ובראותנו מעשיך אמרנו ראוי הוא
לקיים דתנו ואנו בכל יום ויום מתרבים, והיהודים הולכים וחסרים,
ואיש כמוך אין דרך נכונה שתהיה עמם, אלא תבא עמנו, שתורתנו
מצות וחקים טובים ותנחילנו עוה"ב ונשימך בראשנו ראש, ואין
שיאמר מה תעשה, השיבם דבריכם טובים, אבל איני רוצה לעזוב
דתי, אמרו לו, אם לא תבא לכתנו נהרוג אותך ואת כל היהודים
שלא ישאר אחד מהם חי, אמר להם הכל בידי שמים וה' יעזרני,
התחילו להרוג את היהודים, ופחדו ורגזו ובאו כלם בתחנונים
לפני ר' שמעון ואומרים לו, עשה מה שהם אומרים, והצילנו מידם,
ועל נפשנו זה החטא, ותעשה בחכמתך הגדולה, והגוים היו גונבים
וגוזלים היהודים ומוכרים אותם כמטבע א' ושלשה יהודים בעד
ג' מטבעות כי כן נמכר יש"ו, כשראה ר' שמעון זאת, אמר טוב
שיאבד שמעון ומאה כמוהו ולא תאבד נפש אחת מישראל, מה
עשה, אמר שיהיה עמם, והנה הפא"פא והושק"כו של"א באו עמו,
ואמר להם מה תרצו ממני, אם אתם תרצו ותשמידו ליהודים
איני רוצה לישב עמכם, אבל אם אתם תרצו לעשות מה שצוה
ס' פאולי בשם יש"ו, שדבריו קיימים, זהו מה שתעשו לקבל מחדש

ולקיים התנאים שאומר לכם שתניחו מלסקול ליהודים ולהניחם
ליכנס בביתם נתעזבו (תועבות?) בשתרצו, וכן בכתי כנסיות שלנו
תניחום כדי שיוכלו גם הם לבוא להאמין בישו, כי אם לא תעשו
כן יאמרו היהודים אתם רודפים אותם כדי שלא תראו פעולתם
הכלים ושקרים. תכף קבלו דברי ר' שמעון וגם הפא'פא של"א
[ואמרו] כל מה שתצוה עלינו ותתקן עלינו נעשה, ונשאר אז קיים
כי כל יהודי שירצה לכנס בתועבות שלהם שיוכל לכנס עוד
אמר להם, אני מצוה אתכם ומקבל עלי לנדר, כי בכל חי לא
אוכל כשר ביום ששי, כי ביום ההוא נהרג ישו, ולא אשתה יין
כל ימי כדי שלא לשמוח בשביל אהבת ישו, ואהיה טובדל
מכל האנשים בבית לבדי, כדי שלא ישעו עיני ולקיים מה
שכתוב מדבר שקר תרחק, ולהיות קבלת בחרם להיות נבדל מכל
אדם לתקן להם חוקים ומשפטים, ולגלות לכם סודות העולם, כדי
שתדעו ותאמינו האמת, והנה אני מצוה לכם שתכנו מגדל
גבוה לשבת אני כל ימי חי, כדי שלא תנזקוני ותבלבלוני
מעבודתי וחכמתי, כי אין אני לוקה האמונה לדע, אלא אני יודע
שזאת היא הדרך האמתית, וע"כ מכאן ולהבא לא תאנסו שום
אדם לבא בתורתכם באונס ובאסטרטגיה, אלא שיבא ברצונו הטוב
כי אם תעשו כן ותביאו היהודים לדתכם ותבינו להם שדתכם
אינה טובה, ע"כ כל מי שרוצה לבא לדת יבא מרצונו, ואפילו
שיאמר שיבא מרצונו עם כל זה לא נקבלהו עד שישב שלשים
יום בבית אנשים טובים, והתינוק שאינו מתישע שנים לא תקבלוהו,
כי התינוק אינו עושה דבריו בהשכל, ותכף עשו הגוים מגדל
גדול כדי שיהיה יושב בו, וזה היה הפא'פא הא' שהיה בעולם
שהגוים קראוהו קלוי"אורי, וכל מה שהיה עושה היה במרמה
גדולה, שלא לאכול מאכלם נבלות ומרפית ושלא להשתחוות
לצלמיהם, וישב שם במגדל לכדו ותקן הרבה דברים, והגוים
קבלוהו עליהם בחרם, ובאותו הזמן עצמו ישב שם, עשה
פזמונים גדולים לישראל, וכלם קיימים בשמו מזה
הענין, וכתב דעו בית ישראל המאמינים בה' ובתורתו התמימה
כי היא תורת אמת ונקראים נחלתו, אני שמעון כיפה הסובל
באהבתו כל הצרות, רעות ורבות, כי אני יודע האמת והשקר, הנה
תקבלו לי הפזמים שעשיתי כדי שימחול לי ולכם, כי כל מה
שעשיתי עשיתי בשלומכם ולישועתכם, וקבלו הכתב בשמחת

לכם ושלחוהו לר' יש גלותא והראוס הפיוטים לראשי ישיבות
ולסנהדרין, וכלם אמרו שהיו טובים ונעימים ושהיו ראויים לאמרם
החונים בתפלותיהם. ועוד עד היום ניהגים לאמרם כל שבת
(ושבת*) וזה שמעון כיפה הוא מה שקורין חגוים ס' פייטרא.
אמר אהרן יעללינעק: הנוסחא השנית של אנדתא דשמעון
כיפה לקוחה מס' תולדות יש"ו כ"י אשר קניתי, משונה מאוד
מאותו שנדפס ע"י שני חכמים נוצרים ודומה למעשה יש"ו הנמצא
בתוך כ"י די רוס"י קובץ 96 ונחלק לכ"א פרקים. וליוקר הענין
כמו שהראיתי בהקדמה. אעתיק כאן עוד מפרק ט"ז עד פרק י"ט
ארבעה פרקים הקודמים לאנדתא דשמעון כיפה.

פרק ט"ז

ובחרו [חכמי ישראל] ביניהם חכם אחד שנקרא אליהו ואמרו לו
כולנו גזרנו יחד עליך שתהא מושיענו כי אתה יודע את כל הצרות
והרעות שעברו עלינו מזמן יש"ו ועד עתה ואין לנו מנוחה מתלמידיו
ע"כ כל ישראל גוזרים עליך שתבקש אומן לתשועתנו וצריך
שתרמה אותם והוציאם מתורת ישראל. וכן גם אתה תהיה עמם
בפה ולא בלב ואנו מקבלים עלינו כחרם לקבל עלינו כל עונותיך
לפני ה' על ענין זה. ואתה צריך שתלך לבית המקדש ותלמוד
השם המפורש כמו שעשה יש"ו כדי שתוכל לעשות כל הנסים
שתרצה כדי שיאמינו בך, וכן נתרצה לעשות ועשה.

פרק י"ז

ותכף הלך לאנטוכיא ששמה דיו הפריצים ושלח שיאספו ואסף כל
הפריצים שהיו בשאר המקומות ואמר להם אחי בני יש"ו תדעו שאני
תלמידו של יש"ו והוא אדוניי ושלחני אליכם להורותכם הדרך אשר
תלכו בה והמעשה אשר תעשו. ותכף שמחו ויתאספו ויאמרו תנה
לנו אות או מופת שאתה תלמידו. אמר להם הביאו לי אדם מת ואחינו
ועוד עור וארפאנו ועוד אדם פסח וארפאנו וילך על הגליו ובכל
מה שתמצאו לתנסוני ותמצאו דברי אמתיו. וכן עשה
בפניהם בכח שם המפורש. אז אמרו כולם זהו אלהינו שיושיענו
ונקוה לו ויקדו וישתחוו לו. אח"כ שאלו אותו אנה הוא יש"ו
אמר להם הוא בשמים עם אביו. עוד אמר שמעו מה אמר יש"ו
שצוני לומר לכם ואחד מכם לא ימרוד בדברו ויקימהו שיחיה עמו

(* רמז על חפלת "כסופה" שליוונים בכל שבת ושבת.)

למנן, וזה הוא מה שמצוה אתכם יש"ו. קידם מזכיר אתכם מה שעשו לו היהודים כי בשביל זה שלחו אביו שבשמים להושיעכם. וסבל הכל בעדכם וע"כ מצוה לכם שתסכלו גם אתם כל מה שמצוה אתכם יש"ו כי הוא אויב היהודים ונכדל מהם ואומר לכם שתעשו נ"כ אתם ושתרחיקו מהם מכל הדברים כי הוא תועבה לכם באמרו הפסוק של חדשיכם ומועדיכם שנאה גפשי והתחיל לצוותכם שלא תשמרו את השבת שלהם ולא מועדיהם. תקף נשאו הפריצים יריהם והודו ליש"ו. עוד מצוה אתכם יש"ו שתעשו צורה אחת כמותו ושתשימוהו על שני עצים שתי וערב והוא באמצע וג"כ תעשו צורה מהמכות שנתנו לו ואיך יצא הדם ממנו והיתדות שתקעו בו בזרועותיו וברגליו. כדי שיהיה לזכרון כל מה שנעשה ליש"ו שסבל המכות וקבל היסורין הכל לאהבתכם ולא יצא לנקום, לכן תסכלו גם אתם לאהבתו ולא תעשו רע ונוק ליהודים לא בגופם ולא בממונם, ומי שיעבור על זה יהיה מנודה בעוה"ז ולא יהיה לו חלק לעולם הבא כגן עדן והוא רוצה לנקום נקמתו כדי שלא תלכו לגיהנם. עוד מצוה עליכם שכל מי שישפוך דם של ישראל ישפך דמו, וגם צוה שתעשו תפלותיכם בהדל ושתתחתנו זה עם זה ולא תתחתנו בהם, ומי שישכב עם יהודית אחת נפשו תלך לגיהנם. גם מצוה לכם מפני שהיהודים עושים את יום השבת שאתם תעשו פעולתכם ביום ההוא ותשמרו לעשות מלאכה ביום א' מהשבוע ולא תנוחו ביום השבת כי יש"ו מואס בם ותשמרו יום א' כי ביום ההוא יש"ו עלה מקברו ועלה לשמים, גם מצוה אתכם כי כל בהמה חיה ועוף לכולם תשפכוהם ותאכלום ככתוב כעשב השדה נתתי לכם את כל לאכלה, גם מזהיר אתכם באופן אהבה וצווי שאם יהודי אחד יאמר לך עמי מיל א' להקל מעלי הדרך שתלכו עמו ב' מילין ושתשלחהו לשלום כי כן יש"ו רוצה, עוד מצוה שתקראו ליהודים עכרים מפני שהם מעבר הנחר ואתם תקראו גוים כפסוק גוי נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא וכו' ותשימו בלב כי אם היהודים יכופו אתכם לא תשלמו רעה תחת רעה, עוד מצוה אתכם כי אם יהודי יכה אתכם באגרופ בצד ימין שתתנו לו הצד שמאל כדי שיעשה רצונו ותאמרו שתקבלו לאהבת יש"ו ולא תתנו ליהודים לא מעט ולא הרבה שום צער. עוד מצוה כי אם יהודי יעלב אתכם שלא תענוהו רק תאמרו באותך מגביהך ותניחווהו שילך כי על כן קבל המיתה יש"ו

בעדכם. ויהיה לכם מדת ענוה. עוד מזהיר אתכם ואומר לכם כי אם יהיה לכם רצון להיות לכם חלק עם יש"ו בעוה"ב כל הרעות שירצו לעשות לכם היהודים שתקבלו הכל עליכם באזהרה וברצון טוב שיגמול לכם שכר טוב בעולם הבא. עוד מזהיר אתכם שתבחרו מכם שיהיו עמכם זקנים להישירכם הדרך שתלכו בה. ענו כולם ואמרו כאשר שמענו כן נעשה. אחר שגמר לדבר עמם אמר להם יש"ו צוני שאבדל מכם ומכל אדם ואשב בדד ולא אוכל בשר ולא אשתה יין כי אם לחם ומים ופירות כדי שאמצא מהור כאשר ירצה לדבר עמי. תקף שקטו כל הפריצים ולא עשו יותר רע ליהודים.

פרק י"ח

והלך אליהו זה למכירה וכל הפריצים שהיו מאמינים ליש"ו וצוה להודיע כרוז כי השליש מאות ועשרה תלמידים יבאו ויתחברו עמו. ובאו כולם ואמרו מי אתה ואמר להם אני שליח יש"ו ושלחני אליכם לאמר לכם מה שמצוה. אמרו תנה לנו מופת ואמר להם מה אות תרצו שאעשה לכם. אמרו כשתעשה אות נאמין בך. אמר להם הביאו מצורע א' פסח א' עור א' ואני ארפאהו. תקף עשו כן והוא עשה כל הפעם ונפלו על פניהם ואמרו ודאי אנו מאמינים שאתה שלוחו של יש"ו כי גם הוא היה עושה כמוך ועליך נוכל לומר שלוחו של ארם כמותו. אז אמר אליהו לתלמידים יש"ו הוא עומד עם אביו שבשמים ורצונו להנקם מאויביו היהודים כי כן גזר דוד במזמור נאם ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויבך הדום לרגליך. באותה שעה ברכו אותו התלמידים והוא אמר להם המצות הנאמרות למעלה וחזר לאמרן בפניהם וקבלו עליהם ואמר העיקר שיש"ו רוצה מכם שתבדלו מן היהודים בתורה בלשון בחכמה בשכחות ובטועדים ותעשו בתים לתפלותיכם וענו כולם ואמרו כאשר אמרת כן נעשה. ומשם והלאה נבדלו מהיהודים ועשו כל מה שגזר עליהם ושאלו שמו ואמר ס' פאוו לו. והתלמידים נבדלו זה מזה ונבדלו הרשעים מהיות יהודים ושקט העולם ועשו בית לס' פאוולו כדי שישב בו אשר לא יתנאל במאכל ומשתה.

פרק י"ט

והיה אחר זה קם פעם שנית מלכות פרס והיה בזמן הזה גוי אחד שנקרא שמו ניסטור (ר"ל נוסי או פראטי) והתחיל לסלפל

עם החכמים בהרבה דברים ובא לארץ ישראל ומצא למועים שהיו
שקמים בהרבה דברים והיו עושים התקנות של ס' פאוולו אמר
לחם ס' פאוולו מטעה אתכם שאומר לכם שלא תמולו כי מן
הדין צריך שתמולו כי יש'ו היה מהול עוד אתם כופרים
שתאמרו כי יש'ו היה אלוה והוא היה ילוד אשה וכן אדם אבל
שרה על ירוח הקדש כמו הנביאים. וזה ניסמור
היה הראשון שעשה מריבה עם הנוצרים כי השיא כל הנשים
ואמר להן ס' פאוולו צוה לבעליהן שיקחו כל הנשים שירצו ואתן
תשארנה כשפחות. אבל אני רוצה שלא יוכלו ליקח כי אם אשה
אחת שתהינה מכובדות מבעליהן וכן נאחז ניסמור מהנשים. תקף
צוה שישום אדם [לא] יקח יותר מאשה אחת בעונש חרם ונדוי
ואבוד העוה"ב. ונפל חלוקים בין ניסמור וס' פאוולו ע"כ הנוים
אינם עושים תפלות בבית תפלות של ניסמור וכן אנשי ניסמור
בבית תפלות של ס' פאוולו. וניסמור הלך לבבל במקום שנקרא
חציצ'ה וכולם מפלפלים לפניו ונשארו הנשים עם ניסמור. והיה
איש גבור ואמרו לו הנשים מה תרצה ממנו. אמר אני רוצה מכם כי
אם שתקרבנה קרבן מלחם ויין ושתביאינה לפני בחציצ'ה. ואחר
שהביאה כל אשה קרבנה כשעלה להעלות הקרבן הכוהו הנשים
מכות גדולות עד שמת תחת ידן.

אגדתא דבני משה

י' ו' ס' ה' ל' ב' א' ח' ר' (בראשית ל' כ"ד) למה נקרא לבנימין
אחר לומר שהוא אחר לגלות א"ר יודא בר סימון לא למקום
שגלו י' השבטים גלו שבט יהודה ובנימין י' השבטים גלו לפני
מנהר סמבטיון. ושבט יהודה ובנימין גלו וחיו מפוזרין בכל הארצות.
וי"א הלויים בני משה הם חונים לפני מנהר סמבטיון. אמרו
רבתינו בשעה שגלו ישראל לבבל וכאו להם לפרת כד"א על
נחרות בבל וגו' (תהלים קל"ז א') אמרו או"ה ללויים עמדו לפני ע"ז
ואמרו שירה כדרך שהייתם משוררים בכ"ה. אמרו להם הלויים
שוטים שבעולם אלמלא אמרנו שירה על כל נס ונס ישעשה לנו
הקב"ה לא גלינו מארצנו אלא הוסיף לנו כבוד על כבודנו וגדולה
על גדולתנו ונאמר שירה לפני ע"ז. מיד עמדו עליהם והרגו מהם
תלי תלים ואע"פ שהרגו מהם הרבה גדולה היתה השמחה שלא
עבדו ע"ז לכך נאמר ותוללנו שמחה (שם). מה עשו הלויים
שנשאר קצו אצבעותיהם כדי שלא יקישו הכנורות וכשהיו
אומרים שוררו היו מראים אצבעותיהם מקוצצים ואומרים להם איך
נשיר וגו' (שם) ואצבעותינו מקוצצים. כיון שבא הלילה ירד הענן
וכסה עליהם ועל נשיהם ובנותיהם ובניהם והאיר להם הקב"ה
בעמוד אש והוליכם כל הלילה עד אור הבקר והניחם על שפת
הים כיון שזרח השמש נסתלק הענן ועמוד האש והמשיך הקב"ה
לפניהם נחל אחד שמו סמבטיון וסגר בפניהם כדי שלא יוכל אדם
לעבור עליהם. והיה סוכב עליהם מהלך ג' חדשים על ג' חדשים
ומרוכע ומצד האחר לא היה סוכב כל הרוח והמשיך הקב"ה אותו נהר
לסגר לפניהם ותחום אותו נהר מאתים אמה והנהר היה מלא חול
ואבנים. ומושך חול ואבנים ועושה רעש גדול כלילה מהלך חצי
יום ומושך החול והאבנים כל ששת ימי המעשה ובשבת ינוח.
ומיד תעלה אש מע"ש עד מ"ש מצד הנחל והאש לזהטת ולא
יוכל אדם להגיע אליה אל הנחל כמהלך מיל ומלהטת האש כל
מה שיצמח סביב הנהר עד שמטאטאת הארץ. ואותם לויים מכני

משה הם והיו עומדים לפניו מן הנחל ואין כיניהם בהמה טמאה ולא היה טמאה ולא שום רמש האדמה ועמהם צאן ובקר ויש אצלם עוד שש מעינות ויתקבצו ככולם לאנס אחד וישקו מהם ארצם. ובאותו אנס ישרצו כל מיני דגים ועל המעינות ועל האנס יפרחו כל מיני עופות טהורים ועמהם כל מיני פירות והם זורעים וקוצרים וזורעין אחד וקוצרין מאה והם היו בעלי אמונה בעלי תורה בעלי משנה ואגדה. והם היו חכמים חסידים וקדושים ואין נשבעין לשקר. וחיהם ק"כ שנים ולא ימות להם בן בחיי אביהם ורואין ג' וד' דורות והם כעצמם בונים בתים וחורשין וזורעין לפי שאין להם עבדים ושפחות ואין סוגרין בתיהן לילה. ונער קטן הולך עם בהמתו מהלך כמה ימים ואין מתירא לא מן הלסטים ולא מחיה רעה ולא מן רמש האדמה ולא מן השדים ולא מכל דבר רע מפני שהם קדושים ועדיין הם עומדים בקרושתו של מרע"ה לפיכך נתן להם הקב"ה את כל זאת ובחר בהם ואינם רואים שום אדם ולא שום אדם רואה אותם אלא ד' שבטים כלבד דן ונפתלי גד ואשר שהם יושבים מעבר לנהר כוש.

כי צד הלכו שם אטרו דבותינו בשעה שעמד ירבעם בן נבט ועשה ב' ענלים מזהב והחטיא את ישראל ונחלקו במלכות בית דוד וקנס י' שבטים מישראל ואמר להם צאו והלחמו עם רחבעם ועם יושבי ירושלים. א"ל נלחמים אנו עם אחינו בני אדוננו דוד מלך ישראל ויהודה ועלו אליו וקני ישראל וא"ל אין לנו בכל ישראל גבורי חיל ואנשי מלחמה כשבט דן צוה אותם שילחמו עם יהודה. מיד א"ל ירבעם בני דן צאו והלחמו עם יהודה ובנימין. א"ל בחיי אבינו דן אין אנו עושים מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם חנם. מיד נטלו בני דן חרבות קשתות וחצים ורמחים ומסרו עצמם לעשות מלחמה עם ירבעם עד שהצילם ה' מלשפוך דמי אחיהם והיו מכריזין בכל שבט דן ואומרים נוסו בני דן וצאו מארץ ישראל ונלך אל מצרים. ויועצו על ארץ מצרים להכחידה ולהרוג את כל יושביה א"ל נשיאיהם אנה תלכו והלא כבר כתוב בתורה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות י"ד י"ג) ועוד היו יועצין על מצרים ועמון. וכשראו כתוב בתורה שהקב"ה מנע את ישראל מלירש גבולם נתן להם הקב"ה רוח טובה והיו בני דן עולים נגד נהר פישון ונוסעים על הגמלים וחונים עד שהגיעו לנהרי כוש ומצאו הארץ שטנה טובה ורחבה

שדות וכרמים גנים ופרדסים ולא מנעו יושבי הארץ את בני דן משבת עמם וכרתו להם ברית והיו בני כוש פודעים להם מס וישבו עמם שנים רבות עד שפרו ורכו עד למאד.

ו א ח ר י מות סנחריב נסעו להם ג' שבטים מישראל והם נפתלי דן ואשר והיו נוסעים וחונים עד אצל גבולם של בני דן והרגו באנשי כוש כל שבט ושבט ג' חדשים בשנה ושלל השבט לשבטו. ובני שמעון עם בני דן עם הללו שלשה שבטים חונים בחוילה אשר שם הזהב ויש להם זהב כאבנים וצאן ובקר וגמלים וסוסים הרבה מאד והם זורעים וקוצרים ויושבים באהלים של שער והיו נוסעים וחונים מגבול לגבול מהלך מאתים יום על מאתים יום. ומקום שהם חונים שם באהלים אין להם מקום שתכנס שם רגל ואינם חונים כי אם בשדות וכרמים והיו דנין בד' מיתות ב"ד ועליהם אמר הכתוב מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילון מנחתי (צפניה ג' ט'). ושבט יששכר היו שרויים בהרי תהום והם היו בתחתיות ארץ מדי ופרס והם היו מקיימים לא ימוש ספר התורה וגו' (יהושע א' ח') ואין עול מלכות עליהם כי אם עול התורה והם היו שרויים בהשקט ובשלוח אין שטן ואין פגע רע והם היו חונים י' ימים מרובע ויש להם מקנה רב וגמלים ועבדים ואין מגדלין סוסים ואין להם כלי זין כי אם מאכלת לפי שהם צדיקים אותו לשחוט והם היו בעלי אמונה ואין בידם עשק לא גזל אפילו עבדים שלהם אם מוצאין ממון בדרך אין פושטין יד לקחתו. ושכניהם רשעים עובדי אש נושאים אמותם ואחיותיהם לנשים ואין להם עבודת האדמה ולא עמילת כרמים הכל בכסף יקנו ויש להם שופט ונשיא וד' מיתות ב"ד בידם והם מדברים בלשון הקדש ובלשון פרס ובלשון קדר. ובני זבולון הם חונים בהררי פארן והיו נוסעים אהלים של שער הבאים מן ארמינ"ואה ומגיעים עד נהר פרס.

ו ש ב ט ראובן הוא נגדם מאחורי הררי פארן ויש כיניהם שלוח ואהבה וביחד מלחמותם וכריתות הדרכים שכורתין בדרך מדות ודרך בכל [צ"ל והולכין בדרך מדי ודרך בכל] וכל שללם יחלקו יחדו משה גמל עין [צ"ל משא גמל או גמלין] מאכל יש להם בכ' כספים ומדברים בלשון קדר ועמם מקרא תלמוד ואנדה וכל שבת דורשין בלשון הקדש.

וְשַׁבְּטֵי שְׁמֵעוֹן וְחֲצֵי שַׁבְּטֵי מְנַשֶּׁה בְּאֶרֶץ כְּשָׁרִים רְחוֹק מִבְּחַי
וְהַרְשִׁים, וְהֵם עַד אֵין חֶקֶר וְאֵין מִסְפָּר וְלוֹקְחִין מִם מַכָּה מַלְכוּת
וּמִקְצַת יִשְׁמַעְאֵלִים יִפְרְעוּ לָהֶם מִסֵּ. *

וְשַׁבְּטֵי אֶפְרַיִם וְחֲצֵי שַׁבְּטֵי . . . שֵׁם נֶגֶד מְדִינַת מֵאֲקֵעַ [מִיבַח]
וְהֵם זְעוּמֵי נַפְשׁ וְקַהּוּיֵי לֵב, בְּעֵלֵי סוּסִים [דְּרָכִים] יִכְרְתוּ לָבָם
[צַל לָהֶם] וְלֹא יִחוּסוּ עַל אֲדָם וְאֵין לָהֶם מִמּוֹן כִּי אִם שְׁלַל אוֹיְבֵיהֶם
וְהֵם גְּבוּרֵי מַלְחָמָה א' לְאַלְפָּה, אֲבָל שַׁבְּטֵי יְהוּדָה וּבְנֵימִין מְפֹזְרִים
בְּכָל הָאָרְצוֹת הוּי בְּן אֲחֵר לְגִלּוֹת.

(* אֲמַר אֶהְרֵן: עַל מִי עַד אֶחָד וְהוּא, הַחֶמֶס אֲשֶׁר כִּתְּבָה יְהוֹשֻׁעַ לְדָרְקֵי
לְפָנָי שֶׁהָיָה דָה יִשְׁכַּחַל כְּדָנָיִם קָהֵל: גַּם בְּחַיֵּי הַרְעוּצָה ז"ל גַּם אֲשֶׁנֶּע הַפּוֹחֲרִים
הַעוֹבְרִים בְּקִלּוֹת הָאָרֶץ הַיּוֹם עֵיקַר אֲתוֹנָהֶנּוּ בְּחַלְלוֹת בְּגַל וְהַיּוֹן מִקּוֹס לִשְׁר
הַיּוֹם עַם רַב כְּחֹל שֵׁם אֲהֵם חֶמֶס הַעוֹבְרֵי מִרְכָּס הַנִּקְרָא לְיִשְׁמַעְאֵלִים אֵל קוֹלְטָאן
חַלְכָּבֵד (אֲלֶכְזֵיר) וְהֵם בְּנֵי חֶמֶס שׂוֹיֵן עוֹל אֲוֵה אַחֶרֶת עֲלֵיהֶם כְּאֲוֵהם הַעוֹבְרִים בְּקִלּוֹת
הָאָרֶץ בְּעַל יוֹרֵם עַל עַם הַשָּׂר הַחֲדוּמֵי הַנִּקְרָא מִרְשָׁעֵי גוֹאֵן וְכוּרְחִים בְּרִית עֲוֹן וְהוּא
עוֹנֵהם וְהֵם דָּבָר שׂוֹיֵן בּוֹ סוּסֵי סֶפֶק, עֵינֵי סֶפֶק עַל הַחֶמֶס אֲשֶׁנֶּעַר עַל פִּקְשָׁעֵי גוֹאֵן
לְד 18 וְהַדּוֹרָא ב' וְהֵם אֲבָרְהָם ז"ל כִּתְּבָה בְּפ' בְּאֶר שַׁבְּטֵי כ"י פִּקְשָׁעֵי לְפִי עֲדוּת עַל
הַחֶמֶס הַזֶּה: וּבְחַלְלוֹת הַרְעוּצָה ז"ל אֲשֶׁר לֹא בָּאוּ דְרָפֹס נִוְלָא כְּחֹב ח"ל וְאֲשֶׁר
שָׁלַחֶם עַל עֵינֵי הַשְּׁנֵעִים דְּעוֹ לָבָם שׂוֹה עֵינֵי אֲוֵהֵי וְאֵל בִּיחָהֶם אֲוֵי וְאֲחֵים אֲשֶׁר הֵם
אֲחֵרֵי הָרֵי חֶשֶׁן וְנֶסֶר גּוֹן וְנֶסֶר מְבַעֲרֵין גְּבוּרִים וּבְחַלְלוֹת אֲוֵסֶךְ חוֹל כֹּל שֶׁנָּה יַיִ
הַנֶּעֱשֶׂה וְכִיּוֹם הַשְּׁנֵעִי הוּא נֶסֶר וְכִּנֵּר הַבִּיחָו בִּיּוֹי הַקָּן הַלְדִיק הַנִּיב אֲבָל לְלוֹחֵית
אֲחֵה וְנֶה חוֹל וְהֵם מְקַבְּבֵי כֹל שֶׁנָּה הַיּוֹם וְנֶסֶר בְּשֵׁנֵי וְהַדְּבָרִים אֲמַחֲיִים מִי גְרָחִים
לְשַׁעֲוִים לִיחִידִים גַּם וְנֶסֶר רַבֵּן בָּאוּ אֲנֵשִׁים בִּיּוֹי הַקָּן וְהַנִּיב לִי אֲבָל וְהֵם ז"ל
דְּבָרֵיהֶם כִּי הֵם עַתָּה וְקִיּוּמֵם אֲלוֹת אֲנֵיהֶם וְהֵם עַם רַב כְּחֹל הֵם יוֹשְׁבֵים וְאֲחֵים
וְלִישׁוּעָה ה' ית' מִלְּפָנִים וּמִקּוֹס וּמִיחֵלִים וּמִשְׁפָּעֵי הַחֹרֶה וּמִקּוֹסֵי וּמִקּוֹדֵי יוֹדֵעִים עַכ"ל.

מעשה עשרה הרוגי מלכות *

(נוסחא ב')

ר' תנחומא פתח ** יש זהב ורב פנינים וכלי יקר
שפתי דעת (משלי כ' ט"ו) בנוהג שבעולם אדם שיש לו כסף
וזהב ואבנים טובות ומרגליות וכל החמודות שבעולם ודעת אין
בו מה הנאה יש לו. דמתלא אמרי דעה חסרת מה קניית. א"ר יודן
אלו ביתאי חכימין למיחסרא [צ"ל אילין כותאי חכימין למיחסרא
ועיין וי"ר פ"ה, מדרש ש"ט סוף מזמור י"ט וילקוט תהלים באותו
מזמור, וענין המאמר הוא שקיסר רומי דומה לאילין כותאי שציד
בפיהם, מתחילין בדברים של מה בכך ומסיימין בעלילות]. חד מנהו
אזיל לגבי אתתא אמר לה אית לך חד בצל. [תיתנון לי מן
דיהבה ליה א"ל אית בצל בלא פיתא. מן דיהבה ליה א"ל אית
מיכל בלא משתי מתוך כך אכיל ושתי].

כ ש ב ר א הקב"ה את האילנות גברו וגבהו עד למאד
גדולים ושטחו שטחה גדולה, כיון שברא הקב"ה את הברזל נעצבו
ואמרו אוי לנו שברא הקב"ה ברזל הקוצץ אותנו, וכן ישראל אלמלא
שלמדו לקיסר תורה לא היו באים לידי כך אלא שלמדו תורה
לקיסר. פעם אחת היה יושב ועוסק בתורה ומצא כתוב וגונב איש
ומכרו וגו' (שמות כ"א ט"ז) והלך ומח הבית כלו בנעלים ודבקם
בכתלים ושלה אחר רבן שמעון בן גמליאל וחבריו ואמר להם מי
שגנב איש מבני ישראל והלך ומכרו מה דינו אמרו לוחיב מיתה.
אמר להם אם כן אתם תיביים מיתה קבלו על עצמכם דין שמים.
אמרו לו למה אמר להם בשכיל אחי יוסף שמכרו את יוסף דכתיב
וימכרו את יוסף (בראשית ל"ז כ"ח) וכתיב על מכרם בכסף צדיק ואכיון
בעבור נעלים (עמוס ב' ו'). ולכן טח אותו רשע את הבית כמנעלים כדי

(*) עיין בים סודות ה"ג לד 64.

(**) עיי' הנחומא ריש פרשת ויקרא וילקוט משלי בספוק זה.

שיכירו כאיזה דבר מכרו את יוסף שנאמר בעבור נעלים בדמי נעלים. וכי אדם יפה כיוסף היו מוכרים אותו בכ' כסף אלא בשעה שהכניסוהו לכור הפשיטו הו והשליכוהו לכור ערום שנאמר ויפשיטו את יוסף וגו' (כראשית ל"ז כ"ג) וכתוב והכור רק אין בו מים (שם) מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. כיון שראה יוסף את נפשו בין אותן החיות נעצב ואמר אוי לי שאיני ניצול מן החיות האלו. ומרוב יראה ופחד אבד תוארו ויפיו ממנו. סגר הקב"ה פי החיות ולא הזיקו לו. וכשראו אחי יוסף ארחת ישמעאלים הוציאוהו מן הכור ערום ומכרוהו כן ערום. אמר הקב"ה צדיק כזה יעמוד ערום לפני הבריות. אמרו (*) קמיע א' היה תלוי בצוארו ושלח הקב"ה את נכריאל והוציא מאותו קמיע בנד ולבשו כיון שראו אחי יוסף אמרו לאותן הישמעאלים החזירו לנו הבגד הזה שלא מכרנוהו לכם אלא ערום. ויאמרו הישמעאלים לא נחזיר לכם עד שהוסיפו להם עוד ארבעה זוגות מנעלים. ובאותו בנד הכיאוהו למצרים וכו' מכרוהו וכו' אסרוהו וכו' הביאוהו לפני פרעה וכו' מלך על מצרים. ואותו קיסר חרשע היה יודע שמכרוהו במנעלים ואמר להם קבלו עליכם דין ישמים. אמרו לו אם אחי יוסף מכרו אחיהם אנו מה פשענו ולמה תהרוג אותנו. אמר להם אם היו אחי יוסף היום בחיים הייתי תופשם ועושה בהם דין עכשיו שאינם בחיים אעשה ככם דין שאתם שקולים כאחי יוסף במכירות. אמרו לו תן לנו זמן ג' ימים עד שנדע אם גזרה זו באה מן השמים נקבל עלינו דין שמים. נתן להם זמן ג' ימים ונתקבצו הללו הרוגי מלכות. ואלו הן: רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול ור' עקיבא בן יוסף ור' יאודה בן בבא ור' חנינא בן תרדיון ור' ישבב הסופר ור' אלעזר [נ"א יודא] בן דמא ור' חנינא בן חכינאי ור' חוצפית המתורגמן ור' אלעזר בן שמוע. אלו הן עשרה הרוגי מלכות שנהרגו על שמכרו השבטים את יוסף וקטן שבכולם היה ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול אמר להם אם דעתכם שתחלקו עמי בעון שאזכיר השם עכשיו ואעלה לרקיע ונדע אם גזרה זו נגזרה מן השמים מקבלין אנו עלינו ואם אינה מן השמים אני יכול לכטלה בשם. אמרו לו עונך מופלג עלינו.

(*) עיין בס"פ ח"ס ז' 157.

ולמה זכה ר' ישמעאל לכך מפני שאביו ר' אלישע כהן גדול היה ולא היו מתקיימים לו בניו. בשעה שאשתו היתה יולדת בן מיד היה מת אותו הילד. אמרה לו אשתו מפני מה הצדיקים הללו יש להם בנים צדיקים ואנו אין לנו בן אחד. אמר לה מפני שהם נוהגים בנפשם טבילה בשעה שהם עולים למטה בין בדבר בין שלא בדבר הם ונשיהם. אמרה לו אף אנו ננהוג בעצמנו כך קבלו עליהם לעשות כך מהיום והלאה. פעם אחת הלכה לבית הטבילה טבלה ויצאתה וראתה לפניו חזיר, וחזרה וטבלה וראתה מצרע, חזרה וטבלה וראתה לפניו גמל וכן אירע לה כמה פעמים ובכל זאת חזרה וטבלה. לסוף אמר הקב"ה למטטרון שר הפנים רד לפני צדקת זו שהלילה הזה תתעבר לבן זכר וישמעאל שמו. באותה שעה ירד מטטרון ועמד לפניו בצד אחד ביציאתה וגם גבריא'ל ירד ועמד בצד השני ונתעטף וקישט עצמו ועמד על פתח בית המקוה. מכאן אתה למד שצריך אדם לקשט עצמו בבגדים נאים וילך ויעמוד לפני האישה בשעה שהיא עולה מבית הטבילה ועמד גבריא'ל על פתח בית המקוה וראתה אותו ועלתה לביתה ונתעברה אותו הלילה בר' ישמעאל והיה דמותו יפה כדמות גבריא'ל ובזמן שהיה רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם ורוח נושאו שפורה באויר ועולה לרקיע ובא גבריא'ל לקראתו והיה מספר לו כל דבר שהיה רוצה, ובאותה שעה שהזכיר את השם קבלתו רוח סערה והעלתה אותו לשמים, וכיון שעלה פגע בו מטטרון שר הפנים אמר לו מי אתה, אמר לו אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול, אמר לו אתה ישמעאל שקונך משתכח בך כל היום ואומר יש לי עכר בארץ כמותך זיוו כזיוך ומראתו כמראך, אמר לו אני הוא ישמעאל, אמר לו מה סיבך במקום הזה, אמר לו גזרה גזרה עלינו מלכות לחרוג עשרה מחכמי ישראל ועליתי לידע אם גזרה זו מן השמים נקבלנה עלינו ואם לאו שאינה מן השמים יכולים אנו לבטלה, אמר לו כמה אתם יכולים לבטלה אמר לו בשם, אמר לו מטטרון שר הפנים אשריך ישראל שגלה לכם הקב"ה סוד השם שלא גלה אותו למלאכי השרת, שאתם יכולים לבטל את הגזרות בשם המפורש, אך אי ישמעאל בני כך שמעתי מאחורי הפרגוד בת קול צנחת ואמרת עשרה מחכמי ישראל

מסורין למלכות. אמר לו ר' ישמעאל [למה] אמר לו מפני שהיתה מריבה לפני הקב"ה עם מיכאל [סמאל ובנוסחא א' מדה"ד] ואמר לפניו רבש"ע כלום כתבת בכל התורה אות אחת לבטלה והלא כתיב לא נפל דבר אחד וכו'. והנה כתיב ונוכב איש ומכרו וגו', ובני יעקב שמכרו את יוסף עדין לא גבית מהם דינם, מיד נזר הקב"ה על עשרה מחכמי ישראל שיהרגו. השיב ר' ישמעאל ואמר ולא מצא הקב"ה עשרה שיפרע מהם דינו של יוסף אלא ממנו. אמר לו מטטרון א' ישמעאל חייך לא מצא הקב"ה עשרה שישקולים בבני יעקב כי אם אתם אמר לו ומה זה לפניך, אמר לו מוכח, אמר לו וכי קרבן ומוכח יש למעלה, אמר לו כל מה שיש למטה יש למעלה דהא כתיב בנה בניתי בית זכור לך (מ"א ח' י"ג). אמר לו ומה אתם מקריבים עליו וכי יש לכם פרים אילים וכבשים, אמר לו אין לנו לא אילים ולא פרים וכבשים אלא נשמותיהם של צדיקים אנו מקריבים עליו לפני הקב"ה. כיון ששמע ר' ישמעאל כך אמר הא למדתי מה שלא שמעתו מעולם, וכיון ששמע את דברי מטטרון ירד לארץ ומצא את חבריו בתענית ובתפלה, אמרו לו מה בידך, אמר להם לכו ורחצו והטהרו ולבשו תכריכין שלכם שגזרה זו מלפני הקב"ה. אר' ישמעאל* כשבאתי העדתי עדות זו מלפני כסא הכבוד, שמחו כל חבריו וישבו לפני ר' נחוניא בן הקנה ועשו מיתה ושמחה וישב ר' ישמעאל ור' שמעון בן גמליאל בן זוגו והיו שמחין ומתאבלין, מתאבלין משמאל שנקנסה עליהם מיתה משונה, ושמחין ומקדין בימין על שהכתיחן הקב"ה שהם שקולין בבני יעקב, ולא עוד אלא שאמר להן הנשיא בשמחתן אלהי ישראל יקבל נפשותינו קרבן לעשות בהן נקם ברומי הרשעה, נגילה ונשמחה בשמחת כבוד ועונכ, והיו יושבין ועוסקין בהלכות פסח ושונין אלו עוברין בפסח, כותח הכבלי זה אוטר מחמיץ וזה אוטר אינו מחמיץ ולא חספיקו לנטור את ההלכה עד שכא הגמון של מלך וחרבו שלופה בידו, אמר להם עדיין לככפם פנוי בתורה והרי אתם יודעים קצבה שנקנסה עליכם רין מיתה.

* עיין בס' נ"ח ס"ס נ"ד 167—169

אמרו עליו על ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול שהיה אחד מן
יפים שהיו בעולם ואלו הן אדם הראשון יעקב יוסף שאול ואבשלום
ור' אבהו ור' ישמעאל. ובשעה שהביאוהו לרומי כל נשים שרואות
אותו שופעות דם וכשהביאוהו לפני המלך אמר לו יש באומתך
כמותך או יפה ממך אמר לו לאו מיד גזר עליו הריגה. בא אותו הגמון
לחתוך את ראשם של רבי ישמעאל ושל רשב"ג אמר לו ר' ישמעאל
חיך התחיל בי שאני כהן גדול וכן כהן גדול מורע אהרן הכהן
הרגני תחלה ואל אראה במיתת חכמים. אמר לו רשב"ג לא כן
אלא אני נשיא בן נשיא הרגני תחלה ואל אראה במיתת חברי.
אמר להם אותו הגמון נחש הצפעוני אם כן הפילו גורלות. ויפול
הגורל על רשב"ג. מיד פשט רשב"ג את צוארו ונטל איספקלטור
את החרב והתיו את ראשו ויאמר לר' ישמעאל פשוט את צוארך.
אמר ר' ישמעאל חיך הנח לי רגע א' עד שאככה על הצדיק.
אמר לו עשה. מיד נטל ר' ישמעאל את ראשו של רשב"ג ונתנו
על ארככותיו ונתן עיניו על עיניו ופניו על פניו וחוטמו על חוטמו
ופיו על פיו [ואמר] אי פה המתגבר בנכורה של תורה עם קדוש
וטהור. פה מוציא מרגליות מי יטמינך בעפר. איך נקנסה עליך
מיתה משונה זו עליו הכתוב אומר חרב עורי על רעי ועל גבר
עמיתי [זכריה י"ג ד'] אמר לו אותו הגמון ריקה עד שאת בוכה על
מיתתו בכה על מיתתך שקשה ממיתתו. מיד התחיל צווח עד
שנשקפה בתו של קיסר לקול צעקתו וראתה אותו וחמדה יופיו.
אמרו מימות יוסף לא היה יפה כמוהו. אמרה לאותו הגמון המתן
לי שעה אחת עד שאכנס אצל אבי. נכנסה אצל אביה ואמרה לו
שאלה אחת יש לי אצלך. אמר לה המלך שאלתך עשויה חוץ
מישמעאל וחבריו אמרה לו אבא היא שאלתי שרציתי לשאול
ממך בדבר הזה [אמר לה] לא תעשה שאלתך. אמרה לו אם כן
תן לי רשות לפשוט עור פניו. מיד גזר עליו המלך להפשיט עור
פניו בעורו חי. כיון שהגיע הפושט למקום תפלין התחיל ר'
ישמעאל וצעק צעקה גדולה ומרה וישא את קולו ויבך. אמרו לו
מפני מה לא בכית עד עכשיו ועכשיו אתה מתחיל לבכות. אמר
להם ר' ישמעאל על נשמתו איני בוכה אלא על מקום שבו נתון
[שם] אל עליון. על תפלין. אמרו לו וכי עדיין אתה בוטח בשם

אם גדול הוא יבא ויצילך ועכשיו ומן אותה צעקה שצעק ר' ישמעאל נודעו כל העולם, א"ר ישמעאל והרי מכמה שהיו לפני ומטה שיחיה אחרי [לא] נקנסה בעולם מיתה זו, יצתה בת קול ואמרה לא קרית כתוב בתורה הנני מביאך אשר לא כתוב (ע"ן דברים כ"ח ס"א) פתחו מלאכי השרת ואמרו לפני הקב"ה רבש"ע צדיק זה שהראית לו ננוי רקיעים נזרה זו נגזרה עליו, אמר להם הקב"ה הניחו לו כדי שתעמוד זכותו לדורות, ועוד זעק שנייה ונודעו כסא הכבוד ובקש הקב"ה להפוך את העולם לתהו ובהו, ירד גבריאל ואמר לו לר' ישמעאל אם תצעק שלישיית יהפך העולם לתהו ובהו, אלא אשריך ישמעאל ואשרי חבריך מה צפון לכם, כיון ששמע ר' ישמעאל כך הפך פניו עד שיצאה נשמתו, פתח הקב"ה ואמר עליו זכר צדיק לברכה, פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו זכרו לחיי העולם הבא, פתחו חיות הקדש ואמרו תנוח נפשו בצדוד החיים, פתחו שרפים ואמרו רוח ה' תנחמו, פתחו המלאכים וכל צבא מעלה ואמרו זכרו לחיי עולם עם הצדיקים (ס"א) ועוד פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו אשריהם שזכו להתקרב על גב המזבח שכמרומים, ועוד פתח הקב"ה ואמר להם ממתים ירך ה' ממתים מחלד ונו' ועדיין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ברומי ארום הרשעה, ובכל שבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על חגר ומלבישין אותו בגדו של אדם הראשון ומביאין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ומניחין אותו על ראשו ומיית' מתקל ד' זווי פיתקא ותל' ליה על צואריה ומביאין כרוז ומכריז לפניו דחמא חמא דלא חמא לא חמא ומסיימין ווי לדין כד יקום דין והקב"ה יאבד ארום הרשעה לקיים מה שכתוב ונתתי נקמתי בארום ונו' (יחזקאל כ"ה י"ד).

א"ר ישמעאל* אמר לי שר הפנים ידידי שב בחיקי ואניד לך מה יהא על ישראל עם קדוש, ישבתי בחיקו והיה מסתכל ובוכה ודמעותיו נוטפות מעיניו ויורדות ונופלות עלי, אמרתי לו הדר זווי מפני מה אתה בוכה, אמר לי ידידי בא ואמניסך בחדרי חדרים ולגנוזין ונטל את הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות כהן

(* ע"ן כס"ו ח"ה, צוקוס הנכנס לעולם.)

צרות מצרות משונות זו מזו. אמרתי לו הללו למי. אמר לי
לישראל. אמרתי לו יכולין ישראל לעמוד כאלה. אמר לי למחר
בא ואראך צרות משונות מאלה. למחר הכניסני בחדרי חדרים
והראני צרות קשות מהראשונות אשר לחרב לחרב ואשר לרעה
לרעב ואשר לשכי לשכי ואשר לבזה לבזה. אמרתי לו הדר זיוי
בלכד חטאות [צ"ל ישראל בלכד חטאו] אמר לי בכל יום ויום
מחדשות עליהן גזרות קשות ורעות מאלה וכיון שנכנסים לבתי
כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמייה רבא מברך אין
אנו מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים. ובשעה שירדתי מלפניו
שמעתי קול מדבר בלשון ארמי ובלשון הזה היה מדבר מקדשא
קדישא לחרבא יהא והיכליה לגור דליק וזירתי [ודירתיה] דמלכא
תיעור [תנמר] צדיותא ובתולן ועולמין לכיזה יהון ובני מלכא
לקטלא יהון ואתתא דמלכא תנמר ארמלתא ומדכחא דכיא
לאיסתאכא וירושלם לגרים [לעיים] וארעא דישראל לזיע. באותה
שעה נודעועתי ונפלתי לאחורי עד שבא הדרניאל והעמידני
על רגלי ואמר לי ידידי מה עלתה לך. אמרתי לו הדר זיוי שמא
אין להם לישראל תקוה. אמר לו בא ואכניסך בגנוי ישועות ובגנוי
נחמות. וראיתי כתות של מלאכי השרת שהן אורגין בגדי
ישועות כתרי חיים ואבנים טובות ומרגליות קבועים בהם ומרקחים
כל מיני בשמים וממתיקים יינות לצדיקים לעתיד לבא וראיתי כת
אחד שהיא משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה וי"ב מזלות קבועין
בו. אמרתי לו הדר זיוי כתרים הללי למי. אמר לי ישראל. וכתר
זה המשובח למי. אמר לי לדוד מלך ישראל. אמרתי לי הדר זיוי
הראני הדר כבודו של דוד. אמר לי ידידי המתן לי שלש שעות
עד שיבא לכאן ותראה גדולתו. תפשני בידי והושיבני בחיקו
אמר לי מה אתה רואה. אמרתי לו שבעה ברקים שהן רצין כאחד
אמר לי כבוש עיניך שלא תודעוע כי הללו יוצאין לקראת דוד
מלך ישראל מיד רגשו כל האופנים ושרפים וחיות הקדש ונלגלי
המרכבה ואוצרות שלג ואוצרות ברד וענני כבוד וכוכבים ומזלות
ומלאכי השרת ולוחמי זבול ואומרים למנצח מזמור לדוד. ושמעתי
קול רעש גדול הבא מערן ואומר ה' ימלוך לעולם ועד. והנה
דוד מלך ישראל בא בראש וראיתי כל מלכי בית דוד באין

אחריו וכל או"א כתרובראשו וכתרו של דוד מוכק ומשונה מכל
הכתרים וזיוו הולך עד סוף העולם וכיון שבא דוד לכית הגדול
שברקיע מצא מוכן לו כסא של אש וישב עליו וכל מלכי בית
דוד יושבים לפניו וכל מלכי ישראל עומדים מאחוריו מיד עמד
דוד ואמר שירות ותשבחות שלא שמעה און מעולם וכיון שפתח
דוד בשירות ותשבחות פתח מטטרון וכל פמליא של מעלה
ואומרים קדוש קדוש קדוש וחיות משבחות ואומרות כבוד
ה' ממקומו ורקיעים אומרים ומלך ה' לעולם ועד והארץ אומרת
ה' מלך ה' מלך ה' מלך לעולם ועד וכל מלכי בית דוד אומרים
והיה ה' למלך על כל הארץ כיום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד
אשרי עין שראתה כך אשרי האם שסבלה אותו אשרי דרין
שינק זרועות שחכקהו אשרי תורה שלמה אשרי כינה שהשיג
אשריך ר' ישמעאל שזכית לכך.

ב ת י ב כ י כ ר ס ה' צבאות בית ישראל ויהודה נטע
שעשועיו וכיו" (ישעיה ה. ז) אמרה מרת הדין לפני הקב"ה רבש"ע
בני יעקב מכרו את יוסף בכ' כסף וישראל עבדו שבעה אלהות
שנאמר ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את
הכעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת
אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את
ה' ולא עבדוהו (שופטים י"ו) אמר הקב"ה אפילו כתורמוס הזה
לא עשאוני בני ששולקין אותו ז' פעמים ואח"כ אוכלין אותו
בקנוח מעורה אמרה (מדה"ד) לפניו תפרע רבש"ע תפרע מהן צדיק
אחד בכל דורו מיד נגזרה הנזרה על עשרת חוקנים בימי
טורנוס רופוס הרשע מיר שלח הגמון א' להביא רשב"ג בא אותו
הגמון ועמד על הפתח ואמר רשב"ג מתבקש לפני המלכות שמע
רשב"ג ונחבא ממנו הלך אליו בצניעה ואמר ליה אם אני מציל אותך
תביאני לחיי העולם הבא מיד בכה רשב"ג ואמר יש קונה עולמו
בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת אמר ליה אתה חפץ
בזה אמר ליה הן אמר ליה השבע לי נשבע לו ועלה בעליה
ונפל ומת ואמרו רבנן שבזמן שחיה אחד מנדוליהם מת היו
מכטלים את הנזרה יצאה ב"ק ואמרה אותו הגמון מוזמן לחיי
העוה"ב.

הביאו את ר' עקיבא וכשחבשו אותו בבית האסורים היה
יהושע הגרסי משמשו* וכל יום ויום היה מכניס מים במדה
יום אחד מצאו שומר בית האסורים אמר ליה היום מימך מרובים
שמא להתור קיר בית האסורים אתה מבקש. שפך חציים ונתן לו
חציים. כיון שנכנס אצל ר' עקיבא אמר ליה תן לי מים לטול ידי
אמר ליה רבי כדי שתיה אינן מספיקין ולטול יריך מספיקין. אמר
ליה מה אעשה שארז"ל המזלול בנטילת ידים נעקר מן העולם
מוטב לי שאמות על דעת עצמי ולא אעבור על דעת חברי [נ"א
מוטב לי שאמות מיתת עצמי ואל אמות ב' מיתות] ואעפ"כ
לא טעם כלום עד שנשל ידיו וכשהוציאוהו להרגו זמן ק"ש היה
והיו מסרקים את בשרו במסרקות של ברזל והוא היה מקבל עליו
עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו רבנו עד כאן אמר להם בני
כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל לבבך ובכל נפשך
אפילו הוא נוטל את נפשך והייתי אומר אימתי יבא לידי ואקיימנו
ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו האריך באחד ויצאה נשמתו
באחר. יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' עקיבא שנופו טהור ויצתה
נשמתך באחד בטהרה ומזמן אתה לחיי העוה"ב. אמרו מלאכי
השרת מן [מה בין] דורות הראשונים לדורות האחרונים דורות
הראשונים אפילו שהיו בצער היו אוהבים ומיחדים שמו של
הקב"ה כגון ר' עקיבא וחבריו שהיו צדיקים גמורים והיו מקבלים
עליהם על מלכות שמים באהבה. אמרו עליו כשהיה חנוש בבית
האסורים היה יהושע הגרסי משמשו. פעם אחד ערב יזה כ עמד
ונטל רשות מר' עקיבא והלך לו לביתו ופגע בו אליהו ז"ל
ודפק בפתח ביתו. וא"ל מי אתה. אמר ליה אני אליהו. ומה תרצה.
אמר ליה באתי להודיעך שר' עקיבא רבך מת. מיד הלכו שניהם
כל הלילה עד שהגיעו לבית האסורים ומצאוהו פתוח ורב בית
האסורים ישן וכל העם ישנים. באותה שעה נתחזק אליהו ונטפל
לו ונשאו על כתפו. אמר ליה יהושע. רבי לא כהן אתה. אמר ליה
אין טומאה בצדיקים ולא בחכמים ובתלמידים. וכשיצאו מבית
האסורים היו כתות כתות של מלאכי השרת מספידין עליו ואומרים

(* עיין נדרש ומלי ס"ט.)

צדקתה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים ל"ג כ"א) והדרך מאירה
לפניהם בווהר הרקיע. כיון שהגיעו לפפליון של קיסרין ירדו שלשה
ירדות ועלו שש מעלות ומצאו מערה והיו בה טטה ושלחן כסא
ומנורה. בא לצאת לא היה יהושע מבקש לצאת, אמר ליה איני יוצא
מכאן עד שתודיעני למי המטה הזאת, אמר ליה לאשתו של
טורנוסרופוס הרשע, כיון שיצאו מן המערה נסתם פיה ושכחו
והודו למי שאמר והיה העולם ואמרו אשריכם צדיקים אשריכם
חסידים אשריכם עמלי תורה מה ננוז לכם ומה צפון לכם דכתיב
מה רב מוכך אשר צפנת ליראיך וגו' (תהלים ל"א כ').

ואחקיו ר' יהודה בן בבא. אמרו עליו מבן ח' [ג"א ח"י]
שנים ועד ע' שנה אפילו כשינת הסוס לא טעם ולא טעם חטא
מימיו ולא אמר על טמא טהור ועל טהור טמא ולא היה איש
בביהמ"ד שלא האירו וישב בתענית כ"ז שנה והיה בנקיון כל ימי
חייו ולא נכשלו חבריו בדבר הלכה עמו ושמח בהן והיה קורא
לתלמידו רבי והיה קורא לתלמידיו יומם ולילה ועליו אמר הכתוב
ואת דכא ושפל רוח (ישעיה ג"ז ט"ו) ואותו היום שנהרג בן ע'
שנה היה ויום ה' היה והיה יושב בתענית, והיה שם זקן א' ור'
ראובן בן איצטרוניל [אצטרובול?] שמו שלח והביאו א"ל ר' יהודה
טורי יודע אני שצדיק גמור אתה אבל מה אעשה שמלכות הרשעה
העוזה פניה לאבד מרגליותינו אלא אם רצונך אמות אני תחתיך
ותנצל אתה. א"ל ר' יהודה ר' ראובן אחי אם נזרת בו"ד אין אני
יכולין לבטלה נזרת מלך מלכי המלכים הקב"ה מי יכול לבטלה אלא
הנח דבריך וברך דיין האמת. א' לתלמידיו רצונך שתטעם כלום קודם
שתהרג, אמר להם ומה עד עכשיו שלא הייתי יודע באיזו דרך הייתי
הולך, לא טעמתי כלום ועכשיו שאני יודע באיזו דרך אלך אטעום
כלום, אמרו לא טעם כלום וכך נהרג ויצתה נשמתו—יצתה ב"ק אמרה
אשריך ר' יהודה בן בבא שגופך נקי ויצתה נשמתך בנקיות.

ואחריו ר' חנינא בן תרדיון. אמרו עליו על ר' חנינא בן תרדיון
שהיה יושב ועוסק בתורה וס"ת מונח לו בין חיקו ומקהיל קהלות
ברבים, אמרו בשעה שגזרה מלכות הרעה שלא לעסוק בתורה
מצאו ס"ת בזרועו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבלי זמורות והציתו
בהן את האור ושרפוהו והביאו ספוגין של צמר ושורין במים

והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. א"ל בתו אנא
בנך [וכך] אראך, אמר לה אלמלא אני לכדי נשרפתי היה קשה
הדבר עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שיבקש עלבונה של תורה
הוא יבקש עלבוני. באו תלמידיו ואמרו לו מסור עצמך
לשמים, אמר יכול אני שתצא נפשי שלא בעונתה, מיד נשא
עיניו לשמים, א"ל תלמידיו ר' מה אתה רואה, אמר להם רואה
אני את הגויל שהוא נשרף והאותיות פורחות באויר, א"ל ואף
אתה פתחפיך ותכנס האש ותפטר מהרה, אמר להם מוטב שיטלנה
מי שנתנה ואל יקבל הוא בעצמו [נכסלו הדברים וצריך למחוקן]:
מה היו עושין לו היו מביאין גיזי צמר וטובלין במים ונותנין.
על לבו כדי שלא תצא נפשו בטהרה] אמר לו הקוסמינר אם אני
מרבה השלחבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך תביאני לחיי
העוה"ב, א"ל הן, מיד ריבה השלחבת ונטל הספוגין מעל לבו ויצתה
נשמתו מהרה, ואף הקוסמינר השליך עצמו לתוך האור ונשרף
עמו. יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' חנינא בן תרדיון וקוסמינר שלך
שאתם מזומנים לחיי העוה"ב. בכה ר' ואמר יש קונה עולמו בשעה
אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים. ואותו היום מת הקיסר ואמרו (*
עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהיה יושב על כסאו ו' חדשים והיו
רואין אותו ושמתים כסבורין שהוא המלך והמלך נדון תחתיו באש
ששה חדשים כסבורין שהיה ר' חנינא בן תרדיון, וכשבא
הדבר לפני חכמים אמרו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו
(משלי י"א ח').

ואחריו ר' ישכב הסופר. אמרו שאותו היום שהרגוהו שני
בשבת היה והיה יושב בתענית, א"ל תלמידיו רבי רצונך שתטעום
כלום קודם שתהרג, אמר להם לא דיו לעבד שיהיה כרבו ולא
די לי להיות כרבי יהודה בן בבא שנהרג בתענית. והרשע צוח
על ר' ישכב הסופר להורגו בשעת ק"ש. כיון שהגיע אל ויאמר
ח' אל משה לאמר יצתה נשמתו יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר'
ישכב שלא הנחת מתורת משה כלום, הרגוהו והשליכוהו לכלבים
ולא הוספר ולא הוקבר.

(* עיין סיכלוח דבמי סק ו' סלכס ג'.

ואחריו ר' אלעזר [נ"א יודא] בן רמא שנהרג על מצות
תפילין.

ואחריו ר' חנינא בן חכינאי.

ואחריו ר' חוצפית המתורגמן שהיה שקול כיונתן בן עוזיאל.
אמרו עליו שהיה שונה ק"פ פנים בתורת כהנים והיה אומר על
טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים והיה
יודע בשבעים לשון ובקי בהם. ותפשוהו עם תלמידיו והרגום כולם
עמו. וכשבקשו להרגו לא נשאו פנים לתורתו. יתברך שמו של
מלך מלכי המלכים הקב"ה שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא
משוא פנים ולא מקח שחד שנאמר לא ישא פנים ולא יקח שחד
(דברים י"ג).

ואחריו ר' אלעזר בן שמוע, ואותו היום שנהרג ערב שבת
היה והם מבקשין להרוג אותו בט' שעות; אמר להם בבקשה מכם
הניחו לי עד שאקיים מצות שבת אמרו לו על שבת אתה בושח
ומהו שבת. אמר להם מצוה קטנה שצונו ה' ושבת שמה שכתוב
מחלליה מות יומת, אמרו לו אם אלהיכם מלך גדול הוא בשמים
למה אינו מציל אתכם מן המלכות אמר להם כדי שיתבע דמינו
מכם, הלכו ואמרו למלך שלח המלך והביאוהו לפניו. אמר המלך
אי עם עוי פנים אפילו כפתחה של מיתה בעזותכם אתם עומדים
אמר ליה מוטב לי שאמות על ירך ולא אמות על מיתת שמים
שכבר אמרו חז"ל כל המחניף את חברו סוף נופל לידו. אמר
ליה המלך אלהיכם מדוע אינו מציל אתכם מן המלכות. אמר ליה
כבר אמרתי לעבדיך ושאלוני הרי כדי ליפרע מכם. אמר ליה
ויפרע עכשיו. אמר ליה ומה כשחרכו את ביתו ושרפו את היכלו
עשה להם אריכות אפים עמכם לא כ"ש. וצוה הרשע והוציאוהו
מעליו ועשו לו דינו לאחר שיצא אמרו ליה תלמידיו רבנו היה
לך להחניף כזה הדבר. אמר להם לא די לאלעזר להיות כחבריו
שמתו ע"ש שמים. וכשנצטוו עליו להורגו התחיל בקדוש היום אמרו
לו לקוסטינר הנח לו שיגמור. כיון שהגיע לאשר ברא' אלהים לעשות
הכהו ויצאה נשמתו. יצתה כ"ק ואמרה אשריך אלעזר בעולם הזה
היית דומה לאלהים ויצאה נשמתך באלהים.
יתברך ויתנשא עילת העילות. שלו נתכנו עלילות.

(נוסחא ב')

כתיב כי עליך הרגנו כל היום נחשבנו כצאן מכחה
(תהלים ט"ד כ"ג). פעם אחת עלה בלב לוליאנו קיסר והביא יי
חכמים מישראל ופירשו לו את החומש ומצא שם מכירת יוסף
ועוד מצא וגונב איש ומכרו. ואותו היום יום חמישי בשבת היה
ושלח וקרא לרבן שמעון בן גמליאל וחבריו. א"ל מי שגונב נפש
אחת מישראל ומזכרה מה דינו. אמרו לו מות יומת אמר להם
התחייבתם מיתה. קבלו על עצמכם דין שמים. אמרו לו למה
אמר להם אלמלא אחי יוסף בחיים הייתי תופשן ועושה בהן
דין. עכשיו שאינן בחיים אני עושה עמכם דין שאתם שקולין
כנגד אחי יוסף בחסידות. בא הרבה לפני ר' נחוניא בן הקנה.
אמר להם שאלו מעט זמן אמרו תן לנו זמן. נתן להם זמן ונתקבצו
"זקנים וקטן שבכולם ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול. אמרו לו
[כאן חסר] במרכבה ותודיענו. אמר להם אם תחלקו עוני מן השם
אני מזכירו ועולה לרקיע ונדע אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו
ואם לאו יכול אני לבטלה בשם. אמרו לו חבריו עונך יהי מופלג
עלינו. עמד ר' ישמעאל והזכיר את השם והעלהו רוח סערה עד
שעלה למרום. כיון שעלה למרום פגע בו מטטרון שר
הפנים א"ל מי אתה. א"ל אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול.
א"ל אתה ישמעאל שקונך משתבח בך בכל יום ואומר יש לי
עבר בארץ כמורך זיוו כזיוך מראהו כמראך א"ל אני. א"ל ומה
עסקך הדר זיוי הנה. מה מיכך במקום טהורים. א"ל גזרה גזרה
מלכות הרשעה עלינו שיהרגו יי חכמי ישראל. ועליתי כאן לידע
אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו ואם לאו אני יכול לבטלה
בשם. א"ל אשריכם שגלה לכם הקב"ה סוד זה שלא גלה למלאכי
השרת שאתם יכולים לבטל הגזרות בשם המפורש. מיד א"ל
מטטרון כבר כתבו בית דין ונתנו לו לסמאל שרה של רומי
להכחיד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף. וכך שמעתי
מאחורי הפרגוד שיהרגו מחכמי ישראל עשרה אלו. א"ל למה.
אמר לפי שהיתה מדת הדין מרובה לפני הקב"ה עם מיכאל ואמר

רבש"ע כלום כתבת בתורתך דבר אחד לבטלה והרי כתיב כי לא
דבר רק הוא טכס, וכתיב וגונב נפש מאחיו מבני ישראל ונו'
והשכטים מכרו את יוסף ועדיין לא תכעת מידם, מיד נור שיהרגו
י מאכירי ישראל. א"ל רבי ישמעאל ולא מצא הקב"ה ליפרע דין
יוסף אלא ממנו, א"ל אשריכם שלא מצא הקב"ה חסידים ככני
יעקב אלא אתכם, מיד א"ל ר' ישמעאל מה זה לפנדך, אמר מוכח.
א"ל ויש מוכח למעלה, א"ל הן, כל מה שיש למטה יש למעלה
דכתב בנה בניתי בית זבול לך, מכון לשבתך עולמים, א"ל ומה
אתם מקריבים עליו, יש לכם פרים וכבשים ואילים, א"ל נשמותיהם
של צדיקים אנו מקריבין עליו, אמר שמעתי מה שלא שמעתי
מעולם, מיד ירד ומצא את חבריו בתענית ובתפלה, אמרו לו
מה בידך, אמר להם לכו רחצו והטהרו ולבשו תכריכים שגורה
זו מלפני הקב"ה, אמר ר' ישמעאל כשבאתי והערתי מלפני כסא
הכבוד עדות . . . שמחו כל חבריו וישבו לפני ר' נחוניא בן
הקנה ועשו שמחה ומשתה, שמחין בימין ומתאבלין בשמאל,
שמחין ששקולין ככני יעקב ומתאבלין שנקנסה עליהן מיתה
משונה, ולא עוד אלא שאמר הנשיא בשמחתן הואיל ועתיד
ה' אלהי ישראל לקבל נפשותינו קרבן ולעשות נקמה ברומי הרשעה
ננילה בשמחת כנור ועוגב, והיו עוסקים בהלכות הפסח ושונים
אלו עוברין בפסח, לא הספיקו לגמור עד שבא הגמון של מלך
וחרבו שלופה בידו והוציאן למיתה, א"ל ר' ישמעאל בחיך
אני אהרג תחלה שאני כהן גדול ובן כהן גדול ואל אראה במיתת
חברי, ורשב"ג אומר אני נשיא בן נשיא אני אהרג תחלה ואל
אראה במיתת חברי, א"ל ההגמון הפילו גורלות הפילו גורל ונפל
הגורל על רשב"ג מיד פשט את צוארו ונטל אספקלטור הסיף
והתיו את ראשו, מיד נטל ר' ישמעאל ונתנו כחיקו ונתן עיניו על
עיניו ופיו על פיו ופניו על פניו וצווח ואמר פה טפיק מרגליות
מי יטמינך בעפר, איך נקנסה עליך מיתה משונה זו, אמר עליך
הכתוב אמר: חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי, א"ל ההגמון
ריקה עד שאתה בוכה על מיתתו בכה על מיתתך שקשה מיתתך
מיד התחיל וצווח עד שגשקפה בתו של מלך לקול צעקתו וראתה
אותו וחמדה אותו ביפיו, אמרו מימות יוסף לא היה יפה כמותו

אותה שעה אמרה להגמון המתן שעה אחת עד שאכנס אצל אבי
נכנסה ואמרה שאלה יש לי אצלך. א"ל המלך בתי כל שאלתך
אעשה חוץ מר' ישמעאל וחבריו. א"ל כיון שאינך רוצה אם כן
הפשיטו עור פניו. מיד צוה למבחים והפשיטו עור פניו. כיון
שהגיעו למקום הנחת תפלין צעק צעקה גדולה ונודעו כל העולם
כלו. אמר לפניו רבש"ע הראני למה נקנסה עלי מיתה זו. יצתה
בת קול ואמרה לו לא קרית גם כל חלי וכל מכה וגו'. צעק
צעקה שניה ונודעו ככא הכבוד ובקש הקב"ה להפוך כל העולם
כלו לתהו ובהו. מיד ירד מטמרון ואמר לו אם תצעק יותר צעקה
שלישית יהפך העולם כלו לתהו ובהו, אשריך ואשרי חבריך. מה
גנוז לכם ומה צפון לכם, כיון ששמע כך עמד עד שיצתה נשמתה,
מיד פתח הקב"ה ואמר זכר צדיק לברכה, פתחו מיכאל וגבריאל
ואמרו זכרונו לברכה, אשריהם שזכו להתקרב קרבן על גבי מזבח
שבמרומים, ועוד פתח הקב"ה והבטיחם ואמר להם טמטמים ירך ה'
ועדיין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ברומי הרשעה. כל ע' שנה
מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על חגרי. וכתב כי כרם ה' צבאות
בית ישראל ויהודה נטע שעשועיו, אמרה מרת הדין לפני הקב"ה
רבש"ע בני יעקב מכרו את יוסף בכ' כסף, וישראל עבדו אלהות
שנאמר ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה'. אמר הקב"ה
אפילו כתורמוס הזה ששולקין אותו י' פעמים ואח"כ אוכלין אותו
בקנח סעודה לא עשאוני בני. אמרה לפניו רבונו של עולם הפרע
מהם בצדיקים אחד בכל דורו. מיד נגזרה גזרה של עשרת זקנים
וגם בימי תורנוס רופוס הרשע שלח להביא לרבן גמליאל, בא
אותו הגמון ועמד על פתח ואמר בעל החוטם מתבקש לפני
המלכות. שמע רבן גמליאל הלך ונחבא ממנו, הלך אליו בצניעה.
א"ל אם אני מציל אותך אתה מביאני לחיי העו"ה, א"ל הן, א"ל
השבע לי נשבע לו, עלה על עלייה ונפל ומת. יצתה בת קול
ואמרה אותו ההגמון מוזמן לחיי העו"ה. בכה רבי ואמר יש קונה
עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים. הביאו את ר'
עקיבא אמרו כשתפשו את ר' עקיבא ושמוהו בבית אסורין היה
ר' יהושע הגרם משמשו וכל יום היה מכניס לו מים, יום אחד מצאו
שומר אסורים א"ל מפני מה מימך מרובין שטא לחתוד הקיר אתה
מבקש, שפך חציים ונתן לו חציים, כיון שנכנס אצל ר' עקיבא
א"ל תן לי מים ליטול ידי. א"ל כדי שתיה אינן מספיקין, א"ל ומה

אעשה שאמרו חכמים כל המולול בנטילת ידים נעקר מן העולם.
מוטב אמות מיתת עצמי ואל אעבור על דעת חברי אעפ"כ לא
מעם כלום עד שנטל ידיו וכחוציאו אותו להרגו זמן ק"ש היתה
וחיו מסרקין את בשרו במסרקות של ברזל והוא היה מקבל מלכות
שמים. א"ל תלמידיו רבי עד כאן. א"ל בני כל ימי הייתי מצטער
על פסוק זה. אמרתי אימתי יבא לידי ואקיימנו ובכל נפשך ואפי'
הוא נוטל את נפשך. ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו. האריך באחד
ויצתה נשמתו. יצתה כת קול ואמרה לו אשריך ר' עקיבא שיצתה
נשמתך באחד. אמרו כשהיה ר' עקיבא חבוש בבית האסורים היה
ר' יהושע הגרם משמשו. פעם אחת יום הכפורים היה. לקח רשות
מר' עקיבא והלך לו לביתו. בא אליהו ז"ל ודפק בפתח ביתו. א"ל
מי אתה. א"ל אני אליהו. א"ל ומה תרצה. א"ל באתי להודיעך
שר' עקיבא רבך מת. מיד הלכו שניהם כל הלילה עד שהגיעו
בבית האסורים ומצאוהו פתוח ור' עקיבא בבית האסורים ישן וכל
העם ישנים. באותו שעה נתחזק אליהו ונטפל לו ונשאו על
כתפו. א"ל ר' יהושע רבי לא כהן אתה. א"ל בני אין מוטא
לצדיקים ולא בחכמים ולא בתלמידיהם. כשיצאו מבית האסורים
היו כתות כתות של מלאכי השרת מספידין עליו ואמרו צדקת
ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. והדרך מאירה בפניהם כוהר הרקיע.
כיון שהגיעו לפלמין של קיסרין ירדו ג' ירדות ועלו שש מעלות
ומצאו מערה והיה בה מטה ושולחן וכסא ומנורה. באו לצאת ולא
היה ר' יהושע מבקש לצאת. א"ל איני יוצא מכאן עד שתודיעני
למי המנוחה הוא. א"ל לאשת טורנוס רופוס הרשע. כשיצאו מפי
המערה נסתם פי המערה. מיד פתחו ושכחו והודו למי שאמר והיה
העולם ואמרו אשריכם צדיקים אשריכם חסידים אשריכם עמלי
תורה מה ננוז לכם מה צפון לכם דכתיב מה רב טובך אשר צפנת
לידאיך. אמרו לא היתה מיתה קשה בעולם יותר ממיתה רשב"ג.
בשעה שהביאו אותו ואת בן זוגו ושחטום וחלקו בשרם בטאזנים
ועליהם נאמר ועל עמי ירו גורל. אמר הקב"ה בזכותן אני עתיד
להושיע את ישראל ולעשות נקמה באויביה. ואחריו ר' ישמעאל
בן אלישע שהיה אחד משבעה יפים שנכראו בעולם ואלו הן:
אדם הראשון ניעקב ויוסף. שאול ואכשלוס ור' אבוהו ור' ישמעאל
ובשעה שהביאוהו לרומי כל הנשים שהיו רואות אותו היו
שופעות דם. וכשהביאוהו לפני המלך א"ל יש באומתך יפה

כמותך, א"ל לאו. מיד גזר להפשיט את ראשו כשהוא בחיים
וכיון שהגיעו למקום תפלין בכה, א"ל למה לא בכית עד
עכשיו ועכשיו אתה בוכה, א"ל על נשמת איני בוכה, אלא על
מקום שבונתון שם אל עליון, א"ל עד כאן א"ל הן, א"ל אם יכול יבא
ויצילך מידי. באותה שעה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע
צדיק זה שהראית לו כל גנוי מעלה גנורה עליו גזרה זו, א"ל
הניחו כדי שיעמוד זכותו לדורות, אחריו ר' חנינא בן תרדיון
שהיה יושב ומקהיל וכו'. אחריו ר' יהודה בן בבא, אמרו עליו
מכאן ח' שנה ועד בן ע' שנה לא היתה שנתו אלא כשנת הסוס
ולא טעם טעם חטא מימיו ולא אמר על טהור טמא ועל טמא
טהור וישב בתענית כ"ו שנה ולא נכשלו חבריו בדבר הלכה ושמח
לחם והיה קורא לתלמידו רבוי, אותו היום שנהרג בן ע' שנה היה
וה' בשבת היה, והיה שם זקן אחד ושמו ר' ראובן בן איסמרוביל
שלה והביאו, א"ל ר' יהודה אחי יודע אני שצדיק גמור אתה אבל
מה אעשה שמלכות הרשעה הזו העיזה פניה לאבד את המרגליות,
א"ל רצונך שאמות אני תחתך ותנצל אתה, א"ל ראובן אחי
אם גזרת בשר ודם אין אדם יכול לבטלה, של מלך מלכי המלכים
מי יכול לבטלה, א"ל רצונך שתטעם כלום א"ל עד עכשיו שלא
הייתי יודע באיזה דרך אני הולך לא טעמתי כלום, ועכשיו שאני
יודע באיזה דרך אני הולך אטעום כלום, אמרו לא טעם כלום
עד שנהרגו, יצתה בת קול ואמרה לו אשריך ר' יהודה שגופך
נקי ויצתה נשמתך בנקיות, אחריו ר' אלעזר בן שמוע, אותו
היום שנהרג ע"ש היה והיו מבקשים להרוג אותו בט' שעות, א"ל
בחיכם הניחוני עד שאקיים מצות שבת א"ל עד כאן, א"ל
אם אלהיכם גדול הוא למה אינו מציל אתכם מידי, א"ל כבר
אמרתי כדי להפרע דמנו מכם, א"ל ויפרע עכשיו, א"ל ומה אם
שחרב ביתו ושרף היכלו עשה לו אריכת ימים עכשיו לא כל שכן,
לאחר שיצא א"ל תלמידיו, רבנו היה לך להחניף לה, א"ל לא דיו
לא לעזור עני להיות כחבריו שמתו על קדוש השם, כיון שהוציא והו
ליהרג התחיל בקדוש השם, כיון שאמר אשר ברא אלהים, יצתה
נשמתו, יצתה בת קול ואמרה אשריך אלעזר שיצתה נשמתך באלהים,
אחריו ר' יושב ב' אותה היום שני בשבת היה, אמרו לו תלמידיו
רבי רצונך תטעום כלום קודם שתהרג [כאן חסר בכ"י פריש].

פסיקתא חדתא

לחג הפסח

כתיב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג' י"ט) מלמד ששם
הקב"ה קרקע וברא אותה מטכורה בתחלה היתה מים ואח"כ שלג
ולבסוף אדמה שנאמר כי לשלג יאמר הוה ארץ (איוב ל"ז ו') וברא
הקב"ה ממנה אדם ובראו ברמות של אדמה שיש בה קנקנים מהם
מים מלוחים ומהם מים מרים ומהם מים מתוקים, מהם עכורים
ומהם צלולים מהם חיים, מים מלוחים שבאדם אלו מי העינים (1) מים
מרים אלו מי האזנים, מתוקים אלו מי רוק, עכורים אלו מי החוטם'
צלולים אלו מי רגלים, חיים זה הדם, ופתקין בנופו של אדם,
אברים מקצת מרתיעים ומקצת אינם מרתיעים. הידים והרגלים
מרתיעים, ושאינם מרתיעים זה האח הכבוד עליו הדם. לכך נאמר
ה' בחכמה יסד ארץ, ולהניד גדולתו של הקב"ה אדם טובע טאה
מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, והקב"ה טובע כל העולם
בחותם אחד ואין מהם דומה לחברו שנאמר תתהפך כחמר חותם
(איוב ל"ח י"ד) ואין פרצופיהן דומין זה לזה כדי שלא יראה אדם
לחברו אשה נאה ודירה נאה ויאמר שלי הם שנאמר וימנע מרשעים
אורם (איוב ל"ח ט"ו).

כתיב מי ימלל נכורות ה' ישמיע כל תהלתו (תהלים ק"ו ב')
מכאן שאין יכול לדבר נכורותיו של הקב"ה אפילו מלאכי השרת
אבל אנחנו חייבים לספר קצת נכורותיו ובשברא הקב"ה עולמו
ברא ספר יצירה וצפה וממנו ברא עולמו כיון שסיים מלאכתו
הניחו בתורה והראה לו לאברהם ספר יצירה ולא הבין בו דבר,
יצאה ב"ק ואומרת האתה רוצה לדמות דעתך עם דעתי כלום אינך
יכול להבין בן יחירי לך הלך אצל עבר הלך אצל שם רבו והביטו
בו ג' שנים עד שידעו לצור עולם, ואף רבא ור' זירא עסקו
בספר יצירה ונכרא להם ענל ושחטוהו, וכן ר' חנינא ור' אושעיא
כל מעלי יומא דשבת אכרא להם ענלא תלתא והן אוכלין הלשון

(1) עיין טל"ג ט"א.

בחרדל כדי ללוות המלכה. ואף ר' חייא ובן סירא עסקו בו. שנים ונברא להם אדם. חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שישראל ראויים להזכיר השי"ת לאחר שתי תיבות שנאמר שמע ישראל ה' (דברים ו' ד) אבל מלאכי השרת אינם ראויים להזכיר השם אלא לאחר ג' תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו' ג) ולא עוד אלא שאין אומרים שירה עד שיאמרו שירה למטה שנאמר ברוך יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלהים (איוב ל"ח ז) ולא עוד אלא שישראל אומרים שירה כל זמן שירצו ומלאכי השרת אינם אומרים אלא פעם א' ביום וא"ל פעם א' בשבוע וא"ל פעם א' בחדש וא"ל פעם א' בשנה וא"ל פעם א' ביובל וא"ל פעם א' בעולם. מרוב אהבתו שחבבם ירד הוא בעצמו להצילו ממצרים דכתיב וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג' ח) וכל שעבוד שהיה מושיע כביכול היה עמהם. א"ר אבהו ויושע ה' ביום ההוא (שמות י"ד ל) אל תקרא יוֹשֵׁעַ אלא יוֹשֵׁעַ. כתיב ופרעה הקריב (שמות י"ד י"ז) מהו הקריב שהקריבם לתשובה. דבר אל בני ישראל ויסעו (שם ט"ז) א"ר ברכיהו יום שביעי של פסח היה והיו מתיראים לירד לים כי יו"ט היה ומנין שנך אתה מוצא שאמרו לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר (שם ה' ג) מה עשה פרעה שלח עמהם שומרים, לאחר ג' ימים מה עשו ישראל הרגו מהם הרבה ומה שנשתייר חזרו והגידו לפרעה שברחו ישראל שנאמר ויגד למלך מצרים כי ברח העם (שם י"ד ה) מה שהלכו ישראל בני ימים חזרו השומרים ביום ומחצה ופרעה הלך ג"כ יום ומחצה הוא ששה כיון שקדש יום שביעי השונא רודף זהים סגור ולא היו יכולים לברוח שלא יחללו השבת, א"ל הקב"ה למשה קני בסכנה ומתיראים לחלל שבת אָמַר להם שיורדו. ואתה הרם את מטך על הים ונטה (שם ט"ז) מהו הרם את מטך א"ל הקב"ה הסר מטך ונטה ירך שלא יאמרו ישראל לולא המטה הזה לא היה עושה כלום וכיון שאמר למשה שיקדע הים משה אמר רבש"ע שטא לא ישמעוני, א"ל אם לא ישמעו לך מול מטך והך על ראשו, וידו של משה בוקעת הים. א"ר אלעזר המודעי משל למלך בשר ודם שבא גבור להלחם עמו אמר לבנו צא והרוג אותו, השיב הבן איני יכול לו. אמר לו האב הרכב ירך על הקשת שאני נומל ויצא החץ מבין שנינו כדי שיאמרו פלוני הרג הגבור, כך הקב"ה הרכיב ידו על ידו של משה

ונקרע הים שכן הוא אומר מוליך לימין משה זרע תפארתו (ישעיה
ס"ג י"ב). במדה שאדם מודר מודרין לו. כשם שנאו המצרים להשליך
הילדים ביאור כך נאה נאה. ר' שליא אומר כל הילדים שהשליכו
המצרים ליאור לא מתו אלא היאור פלטן אותן למדבר והיה
הקב"ה מביא סלע כפי כל אחד וסלע מצרו. הסלע שנפיו היה
מיניקתו דבש וסלע שבצרו מסיכתו שמן וכחיה שמסיכה את בנה
שנאמר ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברים ל"ב י"ג)
וכשבאו ישראל למדבר הכירוהו וקלסוהו להקב"ה שנאמר זה אל'
ואנוהו (שמות ט"ו כ') באותה שעה ברא להם הקב"ה בריה חדשה
לאמר לאלה בראתי העולם. כזה ברא הקב"ה. ביום הראשון ארץ
מתוך המים אף הוא קרע להם הים וברא להם ארץ חדשה מן
הים. ביום כ' ברא רקיע. אף כאן פרש עליהם ענני כבוד. בשלישי
ברא דשאים שנאמר עשב מזרע זרע (בראשית א' י"ב) זו היא
החמה אף כאן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות ט"ז ד').
ברביעי היו מאורות אף כאן נתן להם שני עמודי אש אחד מהלך
לפניהם ואחד עומד על המשכן. בחמישי ברא עופות. אף כאן
נתן להם שליו. כששי דבר עם אדם בג"ע אף כאן דבר עם בני
אברהם בהר סיני. בשביעי שבת כתב וינפש.

ואעבור עליך ואראך (יחזקאל י"ו ו') לא נאמר אלא על כנסת
ישראל שהיא שמחה בהקב"ה כמו שנאמר שוש אשיש בה' תגל
נפשי כאלהי (ישעיה ס"א י') והקב"ה נ"כ שמח בה שנאמר ונלתי
בירושלים וששתי בעמי (שם ס"ה י"ט) וכי מאחר שישראל חביבים
כ"כ למה מסרם ביד אויב. א"ר חנינא לפי שכל מדותיו של
הקב"ה מדה כנגד מדה. בתחלה קודם שירדו למצרים היו מבין
בני השפחות ולא נהגו בהם מנהג אחיה והיה הדבר קשה מאד
בעיני ה' והוהיה רוח"ק צוחת ואומרת כלך יפה רעיתי. אמר ה' ה'
האיך אעשה להם שיקבלו בני השפחות אורידם למצרים ויהיו כולם
עבדים ובש"ה שאנאלם אמול להם מצות פסח שיעסקו בה הם
ובניהם ובני בניהם ויאמרו כולם עבדים היינו לפרעה. נמצאו כולם
שוים. וכל כך למה להודיע גדולתו ושכחו של הקב"ה לכל באי
עולם ויודע לעשות שלום בין בריותיו לכך נקרא שמו שלום שנאמר
ויקרא לו אלהים שלום (שופטים ו' כ"ד).

לחג השבועות

כתיב ה' מסיני בא וזרח משעייר למו (דברים ל"ג ב') זו היא נאמרת ברוח"ק. ירעם אל בקולו נפלאות (איוב ל"ז ה') מה ירעם ה' בקולו. בשעה שנתן הב"ה התורה לישראל הראה להם קולו בפלאי פלאות. כתיב וכל העם רואים את הקולות (שמות ד' י"ח) את הקול לא נאמר אלא את הקולות. א"ר יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לו קולות ומז' קולות לע' לשונות לפי שישמענו כל העולם וכשהיה יוצא הקול לא היה יוצא אצל ישראל אלא לפי כחו של כל אחד ואחד (1) לפי מה שהיה יכול לסבול. מכאן הוא אומר קול ה' בכח (תהלים כ"ט ד') בכח של כל אחד ואחד. א"ר יוסי בר חנינא אם תמיה למד מן המן שירד לישראל במדבר שהיה טעמו ל כל אחד ואחד לבחורים היה טעמו כמו לחם שנאמר הנני מטמיר לכם לחם (שמות י"ז ד') לזקנים היה טעמו כאשישות בדבש שנאמר וטעמו כצפיהית בדבש (שם שם ל"א) ליונקים טעמו [כחלב] משדי אמם. לחולה טעמו כסלת מעורב כה שמן ודבש שנאמר ובשלו בפרור (במדבר י"א ח') ואם היה המן משתנה לכמה מעמים כדי שיוכלו לשאת. הקול כדי שלא יזיק עאכ"ו שהיה לפי כח של כל אחד ואחד. אריב"ל (2) בתחלה כשבקש ה' ליתן תורה לישראל הלך אצל בני עשו הרשע א"ל רצונכם לקבל התורה אמרו מה כתב אמר לא תרצח אמרו לא הכטיחו אביהם אלא על החרב שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כ"ז ט') ונקבל התורה? הלך אצל בני עמון ומואב א"ל רצונכם לקבל התורה אמרו מה כתב אמר לא תנאף אמרו איננו אלא קומה שנאמר ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (בראשית י"ט ל"ז) ונקבל? הלך אצל בני ישמעאל א"ל רצונכם ונו' אמר לא תגנוב ולא תנזול אמרו כל אותן האנשים אין חייהם אלא מגנבה ונזול דכתיב והוא יהיה פרא אדם ונקבל התורה? הלך אצל בני ישראל אמרו נעשה ונשמע. עלי עשור

(1) עיין סמ"כ סכ"ה וכו' ע.

(2) עיין וסילתא יתרו ס"ה.

תהלים צ"ב ד' עלינו לקבל י' דברות עלי נבל (שם) עלינו לקבל בימי השמר. ובשעה שהב"ה ירד על הר סיני ליתן תורה לישראל נדמה להם כזקן שאין תורה נאה אלא א"כ זקן ובשעה שעלה אל הים לעשות מלחמה נדמה להם כבחור שאין מלחמה נאה אלא כבחור שנאמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו ג')

פתח ר' נהוראי כתיב בחדש השלישי (שמות י"ט א') למה לפי שהיא מזל אדם 1) מכל מזלות אין בהם מול אדם אלא תאומים לכך וכן הוא אומר שני שדיך כשני עפרים תאומי צניח (שה"ש ד' ה'). כתב ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ט א') ושם הוא אומר וישע ה' ביום ההוא (שמות י"ד ל') ללמדך שבכל שנה ושנה חיב אדם לראות את עצמו כאלו עמד על הר סיני לכך נכתב ביום הזה גבי מתן תורה.

ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני (שמות י"ט ב') ה' שמות יש לו מדבר סיני, מדבר קדמות, הר אלהים, הר בשן, הר חורב. סיני שממנו יצאה שנאה לאומות העולם. קדמות שנתנה עליו קדושה לעולם, הר אלהים שכן השרה שכינתו עליו שנאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני (שמות כ"ד י"ו). הר בשן שכל מה שאדם נותן בשנים הוא בזכות אותו הר. הר חורב שממנו יצאה חורבה לעולם שנאמר והגוים תלב יחרבו. (ישעיה ס' י"ב) מהר חורב יחרבו.

ויחן שם ישראל (שמות י"ט ב') ובכל מקום ויחנו כתב אלא מגיד שהשוו כלם כאחד לכך כתוב ויחן לשון יחיד ובשאר מקומות נוסעים במחלוקות וחונים למסעות הרבה [אמר אהרן: מכאן ואילך נשנה הגדת מעין חכמה הנדפסת בבח"מ ח"א 61—58]. כה תאמר לבית יעקב וגו' (שמות י"ט ג') א"ל הקב"ה כל מה שראית הגד להם, אעשה אותם ראשים שנאמר ועתה אם שמע תשמע וגו'.

ויבא משה ויקרא לזקני העם (שמות י"ט ז') וא"ל רצונכם לקבל התורה אמרו מה כתב כה אמר להם י' הדברים אמרו לו כבר קיימו אבותינו אנכי ולא יהיה לך קים יעקב שנאמר והיה ה' לי לאלהים (בראשית כ"ח כ"א) וכתב הסירו את אלהי הנכר (בראשית ל"ה ב') ולא תשא וזכור קים יוסף, ומבוא טבח קים יצחק שהושיט

צוארו לשחיטה. לא תרצח קים יהודה שנאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו (בראשית ל"ז כ"ו) לא תנאף קים יוסף. לא תגנוב קים כל השבטים. לא תענה קים יהודה שנאמר ויכר יהודה (בראשית ל"ח כ"ו) לא תחמוד קים אברהם שנאמר אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י"ד ס"ג) ויענו כלם בפה אחד אבותינו קים התורה ואנחנו לא נקנים? א"ל הב"ה למחר אני מבקש שיעמוד ענן שלא יאמרו יום עננים היה קולות שמענו מראה לא ראינו.

הנה אנכי בא אליך וגו' (שמות י"ט ט') לך ואמור להם שלא יסתכלו לזיו השכינה כמו שנאמר וידבר ה' אל משה לך רד (שמות ל"ב ז') הלך משה ואמר היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה (שם ט"ו) והב"ה לא אמר לו כך אלא וקדשתם היום ומחר. א"ר יוחנן הקב"ה מסכים עם פיהם של צדיקים. וכן תמצא במכת בכורות. משה אמר כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים (שמות י"א ד') והב"ה לא אמר כן אלא ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שם י"ב י"ב) אלא הקב"ה הסכים על פיו שנאמר ויהי בחצי הלילה (שם ט"ז) וכן היו נכונים לשלשת ימים הקב"ה הסכים עמו ולא השרה שכינתו עד היום השלישי. שנאמר ויהי ביום השלישי (שם י"ט י"ו) לכך נאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרים (ישעיה ט"ד כ"ו).

בהיות ה' בקר א"ר חייא בר אבא כל המקום ק"ש כאלו קים י' דברים שבשעת ק"ש נתנו י' דברות. בקשו חכמים לקבוע י' דברות בק"ש ומפני מה לא קבעום לפי שכלם כלולים. אנכי נגד שמע ישראל. לא יהיה לך נגד ה' אחד. לא תשא ואהבת. דרחים ליה למריה לא משתבע בשמיה. זכור למען תזכרו. כבוד למען ירבו ימיכם. לא תרצח נגד ואבדתם. לא תנאף אשר אתם זונים. לא תגנוב נגד ואספת דגנך ולא דגן חברך. לא תענה נגד השמרו לכם. לא תחמוד נגד ולא תתורו. וכתב ויהי קולות וברקים י' קולות נשמעו מסוף העולם עד כופו. קול הדבור וקול השופר וקול הרעש וקול אבנים מתפוצצים. קול הדבור מנין שנאמר יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קל"ח ד') קול השופר מנין שנאמר כל יושבי תבל וגו' וכתקיע שופר תשמעו (ישעיה י"ח ג') קול רעש שנאמר נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה (תהלים ע"ה ד') קול אבנים מתפוצצים שנאמר הלא כה דברי כאש וגו' כפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כ"ג כ"ט) כיון שפתח הקב"ה

בדברות הרעיש כל העולם בלווהיה הקול יוצא מתחת שבע מרכבות
מתוך ברקים מתוך רעמים מתוך חשך ואח"כ נעשה כמין נצוצים
וישראל רואים אותם ובשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה'
נעשה ונשמע זמן הקב"ה לכל אחד מישראל שני מלאכים אחד
כנגד נעשה ואחד נשמע, אחד אמר את ה' האמרת (דברים כ"ו י"ז)
ואחד אמר והשבות אל לכבך (שם ד' ל"ט) וקושרים כתרים
לישראל ואז נתרעשה הארץ וימים ונהרות ונפתחו רקיעים והראה
הקב"ה כבודו לישראל שנאמר הן הראנו ה' אלהינו את כבודו
(דברים ה' כ"א) אמר להם הב"ה מקבלים אתם התורה אמרו הן.
אמר להם טכס ערכים אני מבקש, אמרו אבותינו יהיו ערכים.
אמר יש לי ערעור עליהם, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק
יצא ממנו עשו ויעקב אמר נסתר דרכי וגו' (ישעיה ט' כ"ז) אלא
ערכים טובים יש לכם בניכם ובנותיכם אם אתם מקיימים התורה
אקיים אותם בידכם ואם לאו אמלט מידכם וכן הוא אומר ותשכח
תורת אלהיך אשכח בניך גם אני (הושע ד' ו') ונתנו לבניהם
ובנותיהם לערכות וקבלו עליהם באלה ובשבועה, הלא מאז וגו'
(ישעיה מ"ד ה') כי את אשר ישנו פה וגו' (דברים כ"ט י"ד) כיון
שפתח הב"ה כדבור אנכי הארץ רעדה וימים ונהרות רעדו דכתב
הרים נזלו מפני ה' (שופטים ה' ה') והתחילו השמים מנמפים מים
שנאמר גם עכשיו נטפו מים (שם ד') והיו הלפידים נראים לד'
רוחות העולם, אמר הב"ה אני הוא שאמר והיה העולם ומנהיג סדר
בראשית ועתיד אני לכלות אותה ולחדש אותה כי אנכי ה' אלהיך, ד"א
אנכי ה' בלשון זה דאנכי בראתי שמים וארץ שנאמר אנכי עשיתי ארץ
וגו' ידי נטו שמים (ישעיה מ"ה י"ב) ובלשון זה אנכי מפחד הים שנאמר
אנכי ה' אלהיך רגעיהם (ישעיה נ"א ט"ז) ובלשון זה נגליתי לאברהם
שנאמר אל תירא אנכי מנן לך (בראשית ל"ז א') ובלשון זה נגליתי
ליעקב שנאמר אנכי ארר עמך מצרימה (בראשית מ"ו ג') בלשון
זה נגליתי למשה שנאמר אנכי אחיה עם פיך (שמות ט' י"ב)
בלשון זה נאלתי ישראל ממצרים שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ' ב') ובלשון זה הכרתי האמורי
שנאמר אנכי השמדתי האמורי (עמוס ב' ט') ובלשון זה אנכי
[עתיד] לשלוח לכם את אליהו ובלשון זה אני עתיד לנחמכם
שנאמר אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נ"א י"ב) ובלשון זה
אני נותן לכם י' הדברות שנאמר אנכי ה' אלהיך, שמות כ' ב'.

כתיב אנכי ה' א' זה הקב"ה שהוא אחד. נ' הרי המשים כ'
עשרים אלו ע' אומות שירדו [בפסיקתא רבתי הגירסא: שנעים
איותנשיות שברא הקב"ה בעולמו] בעולם. י' אלו ישראל ואחרון
חביב, ולא בחר אלא ישראל. ד"א אנכי א' זה זה אברהם נ' לנ'
שנה הכיר בוראו. כ' לעשרים דור חתך המילה לאברהם, י' אלו
י' נסיונות שנתנסה ועמד בכלם. ד"א א' זה ישראל דכתיב אחת
היא יונתי תמתי (שה"ש ד' ט') נ' אלו נ' ימים שבין פסח לעצרת
כ' אלו עשרים מכות שהביא הקב"ה על המצרים י' במצרים וי'
על הים, י' אלו עשר דברות.

תני ר' שמעון בן יוחאי (1) בשעה שאמר ישראל לעגל אלה
אלהי ישראל אשר העלוך (שמות ל"ב ד') בקש הב"ה להשמידם
דכתב לולא משה בחירי עמה בפרץ לפניו (תהלים ק"ו כ"ו) ואמר
להקב"ה רבש"ע אמרת לי בסיני אנכי ה' אלהיך לכל ישראל
היה לך לוטר אנכי ה' אלהיכם, א"ל פה למדת סניגוריא על
ישראל לשעבר הייתי [אומר] כלשון יחיד מכאן ואילך כלשון
רבים אנכי ה' אלהיכם. וארשב"י אין אנכי אלא לשון תנחומים
דכתב תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד י') משל למלך
שנשא מטרוניתא והלך למדינת הים שהא שם ימים רבים והיו
חברותיה אומרת אל תנשאי וסב בעל (2) עד מתי תמתין והיתה
הולכת לתוך הבית ונטלה כתובתה וקוראת בה ומתנחמת אחר זמן
בא המלך בעלה ואמר בתי תמה אני איך המתנת לי כל אלו
השנים. ואמרה לו אדוני המלך לולא כתובתי מרובה היו חברותי
מאבדות אותי ממך, כך ישראל בעוה"ז. אומות העולם אומרים
להם עד מתי אתם ממתנינים הישועה ראו כמה כזוים אתם בינינו
וכמה צער ויסורים באים עליכם [שובו לכם אצלנו] ונעשה
אתכם דוכסים ושרים וראשים וישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי
מדרשות ונוטלין ס"ת וקורין בה ופניתי אליכם והפריתי אתכם
(ויקרא כ"ו ט') ובוה. מתנחמים, ובשעה שיבא הקץ יאמר הקב"ה
לישראל תמה אני היאך המתנתם כ"כ זמן ארוך ויאמרו ישראל,
רבש"ע לולא היה הס"ת שנתת לנו היו האומות העולם מאבדים

(1) עיין פסיקתא רבתי פ"ח ונדרש חכמה פסוק זהה חטיב.

(2) בפסיקתא רבתי הגירסא הינו לך בעל עדו דלם עלייה עד דמיליך עליך
ונדרש חכמה פסוק הנוסף. סגלך וסלך לו למדינת הים ושוב חטיב סוכך עליך.

אותנו, דכתב זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל (איכה ג' כ"א) וכן אמר דוד לולא תורתך שעשועי או אבדתי בעניי (תהלים קי"ט צ"ב). למה נאמרו י' הדברות בלשון יחיד כלומר שאף היחידים בטלו אותם, אנכי בטל מיכה, לא יהיה בטל ירכעם, לא תשא בטל מקלל, זכור בטל מקושש, כבוד בטל אבשלום, לא תרצח בטל יואב, לא תנאף בטל זמרי, לא תגנוב בטל עכן, לא תענה בטל ציבא, לא תחמוד בטל אחאב.

לא יהיה לך (שמות כ' ג') למה נאמר לא ד' פעמים, לא יהיה לך לא תעשה לך לא תשתחוה, לא תעבדם כנגד ד' מלכיות שעתידים לעמוד על ישראל, אמר הקב"ה לישראל ראו בני שלא יטעו אתכם האומות בזובליהם כי עתיד אני לנקום מהם לסוף כי אני סוקד עון אבות על בנים על בני בנים וגו' (שם) סוקד עון נכוכדנצר על בלשצר, ועל שלשים (שם) זה מדי, ועל רבעים (שם) זה יון, לשונאי (שם) זה אדום הרשע שנאמר ואת עשו שנאתי (מלאכי א' ג') כיון שפתח הקב"ה לא יהיה לך נפתחו הרקיעים וקלטו לו כל בריות שבעולם.

לא תשא (שם) אמר להם הקב"ה לישראל מה לכם לשבוע בשמי לשוא שבעון זה בנים מתים שנאמר לשוא הכית את בניכם (ירמיה ב' ל'). למה זכור מרובע ולא תשא משולש (1) לומר שכל הנשבע לשקר מכחיש בשלישי שביניהם וזכור לומר לך זוכר י' הו בד' דברים: בדבור, בקדוש, במלטול ובנפישא, כבוד משולש לומר לך שכל הטואס בכבוד אב ואם מואס בכבוד שמים לפי ששלשה שותפים בו, כיצד האיש מוריע הלובן שטמנו עצמות וגידין וצפרנים ולובן שבעינים ומוח שכראשו, והאשה מורעת אודם שטמנו העור והדם והבישר והשחור שבעינים והב"ה נותן בו רוח וגשמה ודעת ובינה ושכל וראיית עין ושמיעת האזן ודבור ומשישת ידים והלוך רגלים, נמצא שלשה שותפין בו, ונאמר (והשוה) כבוד הורים לכבוד המקום שנאמר כבוד את אביך ונאמר כבוד את ה' מהונך (משלי ג' ט'), והשוה גם יראת האב ליראת שמים שנאמר איש אביו ואמו תיראו (ויקרא י"ט ג') ונאמר את ה' אלהיך תירא (דברים ו' י"ג), מפני מה זכה עשו למלכות לפי שכבוד אביו שנאמר שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך

(1) מרובע פי' כל' ארבעים ומשולש פי' ג' ארבעים.

(משלי ל' כ"ח). ומפני מה לא תרצח מרובע לומר לך שלא תהיה משתתף עם הרצחנים לא ביד ולא ברגל ולא בפה ולא בדעת. יואב הרג ביד שנאמר אשר פגע בשני אנשים צדיקים (מ"ב ב' ל"ב) דואג בפיו שנאמר בכא דואג האדומי ויגד לשאול (תהלים ג"ב ב') מרגלים ברגליהם, הורג בדעת זה שראה חכרו בעברה ואינו מוכיחו, ואם מוכיחו כתב ואתה את נפשך הצלת (יחזקאל ג' י"ט) לא תנאף מרובע לומר לך לא תנאף לא ביד ולא ברגל ולא בעין ולא בלב. לא תגנב מרובע לפי שיש בגנבה ד' דברים ואלו הם, הגונב מזה שגנב אינו משלם אלא הקרן, המורה בקנס פטור, ואם נמצאה הגנבה בידיו משלם הכפל, גנב שור או שה ומכחו או מכרו ישלם ה' בקר תחת השור וד' צאן תחת השה. לא תענה מרובע לומר לך לא תענה שקר נגד בוראך ולא נגד דיין ולא נגד המלוה ולא נגד הלוה. לא תחמוד וכי יש לך אדם שחומד כל הדברים הללו אלא מתוך שבא על אשת חברו ומוליד בן ובעל האשה סבר שהוא בן שלו ומורישו שדהו וכל אשר לו. כתב וכל העם רואים את הקולות (שמות כ' י"ח) מלמד שהקול היה מתחלף לכמה מיני מדות, כקול להבת אש שנאמר קול ה' חצב להבות אש (תהלים כ"ט ו') כקול מים רבים שנאמר כקול מים רבים כקול שדי (יחזקאל א' כ"ד). כקול שאנת אריה דכתב אריה שאנ מי לא ירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא (עמוס ג' ח'). ד"א וכל העם רואים מלמד שלא היה אחד מהם סומא, ויענו כל העם מלמד שלא היה אחד מהם אלם. ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מלמד שלא היו בהם חרשים, וכמה דברות שמעו מפי הקב"ה שתים אנכי ולא יהיה לך הגה הוא דכתב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי (תהלים ס"ב י"ב). אמר הקב"ה לישראל אם אתם מקיימים אנכי ה' אלהיך מקיים אני ה' אלהיכם ואם לאו אקיים בכם אנכי ה' אלהיך אל קנא (שמות ה' ט'), אם אתם מקיימים לא יהיה לך אקיים לכם והייתי לכם לאלהים ואם לאו אקיים בכם שלח מעל פני ויצאו. (ירמיה ט"ו א') ואם אתם מקיימים לא תשא אקיים לכם נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו (ישעיה ס"ב ח') ואם לאו אקיים בכם ויקצף וישבע לאמר אם יראה איש וגו' (דברים א' ל"ה לו). אם אתם מקיימים זכור אקיים ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם ואם לאו אקיים בכם וראו את כל ערותך (יחזקאל י"ו ל"ז). אם אתם מקיימים כבוד אביך אקיים

למען יאריבון ואם לאו אקיים ככם אם ואם הקלו בך (יחזקאל
כ"ב ז'). אם אתם מקיימים לא תדעו אקיים לכם וחרב לא תעבור
בארצכם (ויקרא כ"ו ו'). ואם לאו אקיים ככם והבאתי עליכם חרב
(:ם כ"ה) ואם אתם מקיימים לא תנאף אקיים לכם או תשטח
בתולה במחול (ירמיה ל"א י"ד) ואם לאו אקיים נשים בציון ענו
(איכה ה' י"א) אם אתם מקיימים לא חננוב אקיים לכם חלקואת שלל
אויביכם (יהושע כ"ב ה') ואם לאו ויעל שישק מלך מצרים וגו'
וגו' (דה"ב י"ב ט'). אם אתם מקיימים לא תענה אקיים לכם אתם
עדי נאם ה' (ישעיה מ"ג י') ואם לאו אנכי הוודע ועד (ירמ' כ"ט
כ"ג) אם אתם מקיימים לא תחטור אקיים לכם לא יחמוד איש
את ארצך (שמות ל"ד כ"ד) ואם לאו ומחמדיך וגו' ().

בעשרה מאמרות נברא העולם ולא ב"א נבר " הדברים
שבהם נתנה תורה לישראל, הא כיצד ביום הראשון ויאמר אלהים
יהי אור כנגד אנכי ה' אלהיך, וכתב והיה לך ה' לאור עולם (ישעי'
ס' י"ט) ביום השני יהי רקיע בתוך המים כנגד לא יהיה לך ולא
תעשה לך וגו' ואשר במים, מאמר השלישי ויאמר אלהים יקוו המים
כנגד לא תשא את שם אלהיך לשוא, אשר ישמתי חול נכול לים
(ירמיה ח' כ"ב), מאמר הרביעי ויאמר אלתים תדשא הארץ כנגד
זכור את יום השבת, אם אתם משמרים את השבת כתקנה הק'
מוזן לכם יציאת שבת מאמר חמישי ויאמר אלהים יהי מאורות
כנגד כבוד אביך שכל המכבד אב ואם הקב"ה מאיר לו בעוה"ז
ובעוה"ב, מאמר ששי ויאמר אלהים ישרצו המים כנגד לא תרצה כדי
שלא תהא שוחט האדם כדרך ששוחט את העוף, מאמר שביעי
ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה כנגד לא תנאף
כדי שלא תהיה ככהמה שנוקטת לאמה ולאחותה, מאמר שמיני
ויאמר אלהים נעשה אדם כנגד לא תגנוב כדי שלא יביא אדם מן
האילן ונטרד, מאמר תשיעי ויאמר אלהים הנה נתתי לכם כנגד
לא תענה מה הארץ אין דרכה לזרוע פולין ולקצור חטים, עדשים
ולקצור ישעורים כך לא תענה עדות שקר אלא אמת, מאמר
עשירי ויאמר אלהים לא טוב היות האדם לכדו כנגד לא תחמוד
מה האדם הראשון לא היה לו אלא אשה אחת ולא חמד אשה
אחרת כך לא תחמוד אשת רעך.

דרש ר' פנחס מאי דכתב ואהבת עולם אהבתך (ירמ' ל"א ג')
ית' שמו של הקב"ה שאלמלא כך שהוא אהב אותנו אהבת עולם היה

מדת הדין מעכבת אותנו שבכל יום אומרת לפני הקב"ה היכן
האהבה שישראל אוהבים אותך שאינם מונעים עצמם מלשבע בשמך
לשקר ומספרים לשון הרע ומסתכלים בנשים. ואמר הקב"ה אין
אומה בעולם כמותה וראה שבכל יום ממליכים אותי על מעשה
שמים וארץ וכתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח' י')
והם מברכים אפילו על כזית ועל כביצה ומשכימים ומעריבים
בבתי כנסיות ומרכיצים תורה ונותנים צדקה לעניים ומקדשים על
היין ואומרים ויכלו ומקדשים שמי בעולם. בפתחיהן מוזהו ובראשיהם
ובזרועותיהם תפלין וכבשרם מילה ובבגדיהם ציצית ותורה בפייהם.
בא וראה אם יש אומה חביבה כזו ועל אותה שעה נאמר ויאמר
ה' אל השטן יגער ה' בך השטן (זכריה ג' ב').

תנו רבנן מאי דכתיב קדש ישראל לה' (ירמיה ב' ג') אמר
הקב"ה לישראל בני היו קדושים לפני ואל תיראו מיום הדין. לעתיד
לכא מביא הקב"ה עפר הארץ ועפר מתים ומגבלם זה לזה ונותן
בו עור ובשר וגידים ועצמות והמלאך הממונה על הנשמות יבא
ויתן בהם נשמה ואח"כ יכנסו לבית המדרש אברהם יצחק ויעקב
יושבים לפניו. מלכי ישראל ויהודה מלפניו ומאחוריו ודוד יושב
ראשון והעגולה י"ח אלפים פרסאות שנאמר סביב שמנה עשר
אלף (יחזק' מ"ח ל"ח) ודוד רוכב על סוס אש. כיון שראה הקב"ה דוד
ומשיח קורא דוד ואומר לו בני שב לימיני שהבאתי עליו יסורים ושבת
אותי שנאמר ואני בתומי תמכת בי (תהלים מ"ג) ויושב הקב"ה ומגלה
להם טעמי תורה. מפני מה אסר לנו חזיר ודם וחלב ובשר בחלב
וכו' ואח"כ אומר הקב"ה לצדיקים הכנסו בנ"ע ואכלו סעודה
המתוקנת לכם ושתי יין המשומר בענבים. ואומרים לו רבש"ע כלום
יש סעודה שאין בעלה בתוכה אם ירצה הקב"ה אדוננו ישרה
שכינתו בינינו ואומר דוד לפני הקב"ה רבש"ע עשה עמנו לטובה
אות ושב עמנו. מיד נכנס הקב"ה וישב וכל הצדיקים עמו ודוד
ישב כנגדו שנאמר וכסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט ל"ז) וכל
הצדיקים שותים שלש כוסות מיין עסים שנאמר אשקך מיין הרקח
טעמים רמוני (שה"ש ח' ב') וכוס של ברכה הוא מאתים ועשרים
וחד לוג שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי
כוסו רוי"ה (תהלים כ"ג ה') מה טובך אשר צפנת ליראיך פעלת
לחוסים כך נגד בני אדם (תהלים ל"א כ') שלום רב לאוהבי תורתך

(שם ק"ט קס"ה) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (תהלים נ"ד
י"ג 1)

לחג הסוכות

כתב 2) גם את זה לעמת זה עשה האלהים (קהלת
ד' י') וכתב ה' בחכמה יסד ארץ ומשלי ב' י"ט) כל מה שברא הקב"ה
בעולמו ברא כנגדו וברא עומת זה, ברא ישראל וברא אומות העולם
ולולי רחמיו של הקב"ה ותקנה שתקן לא היו יכולין לעמוד שעה אחת
בפני האומות, ואיזה תקנה תקן להם, ברא לאומות העולם שרים ולהם
שרים והם מיכאל וגבריאל בזמן שישראל עוברים על רצונו
של מקום שרי או"ה עומדים ומקטרגים ושרי ישראל עומדים לפני
הקב"ה בתחנה וכיון שמתחברים תחנות ישראל עם תחנות שריהם
מיד מתרצה הקב"ה ונותן בהם כח וגבורה ומתנכרים ונופלת אימתם
על או"ה ומתישים כחם ונכנעים לפניהם, ואלמלא זה לא היה
ישראל יכול לעמוד שעה אחת לפני או"ה, ברא בני אדם ברא
שרים ואלמלא רחמיו של הקב"ה ותקנה שתקן להם לא היתה יכולה
בריה לעמוד לפניהם שתקן להם שכל תקופת ניסן שרפים
מתנכרין וטרוטטין ראשיון ונופלת אימתם על המזיקים וסוככים
באברתם על בני אדם כדי להגן מהמזיקים כמו שנאמר באברתו
יסך לך וגו' לא תירא וגו' (תהלים צ"א ד—ה'). ברא בהמות וחיות
וברא כנגדם דבים ואריות ונמרים ואלמלא רחמיו של הקב"ה לא
היתה בחמה טחורה יכולה לעמוד מפני הדבים והאריות וזאת
התקנה שכל תקופת תמוז נותן הקב"ה כח לשור השוכן בהררי
אלף שטנביה עצמו ונופלת אימתו על פני דבים וכו' שאינם מזיקים
כ"כ, ברא עופות מרם כישוב ומהם שלא בישוב וברא כנגדם
הפרס והעזניה, ואלמלא וכו' שכל תקופת תשרי נותן כח בזיו שדי
שטרים ראשו ונופלת אימתו על הפרס והעזניה, ברא דגים גדולים
וקטנים ואלמלא וכו' שכל תקופת טבת לוחץ מרים ראשו ונופלת

(1) עיין בה"ט ח"ס נ"ד 45—46.

(2) עיין מדקס כונן בה"ט ח"ב נ"ד 37 ונדקס ה' בהכונה יקד לרן ח"ס נ"ד 64
ומסיקת דבתי סוף סה"ו.

אימתו על כל דגי הים והוא שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג'
י"ט) שברא עולמו בדר' רוחות 1) מזרח מערב צפון ודרום. מזרח
שמטנו יצא אור לעולם, מערב שם אוצרות שלג וברד ומשם
יצא קר וחום לעולם, צפון משם יצא חשך לעולם, דרום משם יצא
גשם ומל ברכה. וכשם שברא ד' רוחות לעולם כך ברא ד' חיות
מסוככים כסא וכסא הכבוד למעלה מהם ולכך סדרם יעקב לבניו
בשעה שהיה מצוה אותם ואמר עתיד להיות ד' רגלים במדבר,
כסדר הזה תהיו מוליכים מטתי ואמר להם כי לצד מזרח יהיה לוי
יהודה יששכר וזבלון, לצד דרום ראובן שמעון וגד, לצד צפון דן
נפתלי ואשר, לצד מערב בנימין ואפרים ומנשה, וכסדר הזה היו הד'
רגלים במדבר. מזרח שמטנו יצא אור לעולם לוי כנגדו שהוא אור
ויהודה שהוא מלך ישראל ויששכר שידועים התורה שנאמר ובני
יששכר יודעי בינה (דה"א י"ב ל"ב). דרום שמטנו יצאו גשמי
ברכה כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה שבשביל בעלי תשובה
הב"ה משפיע ברכה לישראל, וגד שהוא בעל גבורה שגשמי
ברכה בגבורה, ושמעון לכפר [במ"ר הגירסא: ושמעון באמצע
לכפר עליו ובמדרש כונן גורם: ושמעון דסני זימה הוא ומדתו
מדה"ד לכך הרג אנשי שכם] לצד מערב אוצרות שלג וקר וחום
כנגדו בנימין אפרים ומנשה, במערב לעולם שכינה שרויה שנאמר
לבנימין וגו' (דברים ל"ג י"ב). לצד צפון שמטנו חשך יצא לעולם
כנגדו דן שיצאו בניו שהחשיכו העולם בע"ז שנא' ויקימו להם בני
דן הפסל (שופט' י"ח ל') ועליו בני נפתלי ואשר שמאירים על החשך
וכן הוא אומר רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו (דברים ל"ג כ"ד).
כונן שמים בתבונה (משלי ג' י"ט) שאף העליונים לא
בראם אלא לשבחו, כצד שכל בקר ובקר עומד מלאך לפניו,
ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, וכל גדודי מעלה עונין
אחריו, וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע וישראל שמה ואומרת
ברכו את ה' המברך וכל גדודי מעלה עונין אחריה ברוך
ה' המברך לעולם ועד וטרם שיגמרו שרפים עומדים וגומרים
אותה ק' ק' חיות הקדש מתרעשים ומתרעדים ואומרים ברוך
כבוד ה' ממקומו ואח"כ עומדים כלם ואומרים בפה אחד ימלוך ה'
לעולם וגו' ה' אלהיו ה' אמת.

(1) עיין צוהנר רנה ס"ב.

יתברך שמו של הקב"ה שנתן לישראל תורת אמת והלכותיה ודקדוקיה ופירושיה ע"י מצוה והזהיר הקב"ה לישראל כדי שילמדו וישמעו וישאלו את ת"ה ולא יסורו ימין ושמאל מן ההלכות שיאמרו להם חכמים שקבלו ממשנה שנאמר לא תסור מן הדבר (דברים י"ז י"א) כתב ושמרתם ועשיתם אותם אני ה' (דברים ז' י"ב) אני נאמן לפרע ממי שאינו מקיים ונאמן אני לשלם שכר טוב למי שמקיים והיינו דאריב"ל כל מצות שישראל עושים בעולם באות ומעירות להם לעו"ה שנאמר יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת (ישעיה מ"ג ט').

דרש 1) ר' הנינא בר ספא לעתיד לבא מביא הקב"ה ס"ת ומניח בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו מיד מתקבצים כל או"ה ובאים שנאמר כל גוים נקבצו יחדו מי בהם יגיד זאת (ישעיה מ"ג ט) ונכנסו מלכי רומי תחלה לפי שהם חשובים דכתב וקטל כל ארעא ותדושנה ותדיקנה (רניאל ז' כ"ג) וא"ר יוחנן זו רומא שיצא לעולם [בע"ז גורם : שטבעה יוצאת בכל העולם] ואמר להם הקב"ה מה מעשיכם ובטאי עסקתם, ואומרים ערי חומה ומרחצאות ושוקים הרבה עשינו וכסף וזהב הרבינו וכלם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, וא"ל כל מה שעשיתם לצורככם עשיתם, ערי חומה ושוקים להושיב בהם זונות ומרחצאות לעצמכם כסף וזהב לי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב (חגי ב' ח') כלום יש לכם מגיד זאת זו התורה דכתב זאת התורה. מיד יוצאים בפחי נפש, ואחריהם מלכי פרס דחשיבא בתריהון וא"ל הקב"ה במה עסקתם וא"ל רבש"ע הרבה נשרים נשרנו וכרכים כבשנו והרבה מלחמות עשינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה, וא"ל כל מה שעשיתם לצורככם עשיתם נשרים לטול מהם מכס, כרכים לעשות מהם אננריא, מלחמות אני עשיתי שנאמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו ג') כלום יש בכס מגיד זאת, מיד יוצאים וגו' וכן כל אומה ואומה, וכי מאחר מלכות רומי יצא חייב למה נכנסו מלכי פרס, סברי אינהו סתרו בה"ט ואנן בנינן ליה, ומאחר דאלו שנים יצאו בפחי נפש למה נכנסו שאר אומות, סברי אינהו אשתעבדו בישראל ואנן לא משתעבדינן אז יאמרו רבש"ע כלום נתת לנו ולא קיימנו, ועל דא חבר דבריהם

1) עיין בספיקתא דכ"ב כהנא ספקא לחימא דקובים וחס' ט"ז דף ב'.

[ובע"ז גורם: ומי מצי למימר הכי] דהא כתב ויאמר ה' מסיני בא
וזרח משעיר למו (דברים ל"ג ב') וכתב אלה מתימן יבא (חבקוק ג'
ג') מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן אלא א"ר יוחנן מלמד שחזר
הקב"ה על כל אומה ואומה אם דעתה לקבל התורה ולא מצא אומה
שרצתה לקבל כי אם ישראל באותו שעה יאמרו רבש"ע תנה לנו
מראש ונקיימנה ויאמר להם שומים מי שלא הכין מזונות ביבשה
ונכנס בים מה יאכל בים ואעפ"כ יש לי מצוה קלה וסכה שמח
שיכול אדם לעשות בקל בלא רב חסרון כים ועשו אותה [מיד
כל אחר ואחד] ילך ויעשה סכתו בראש גגו ויוציא הקב"ה
חמה מנרתיקה וילהט עליהם ויניחו סכותם ומכעטים ויוצאים. והא
אין הקב"ה בא בעלילה עם בריותיו והאיך יוציא החמה מנרתקה
זמנין דמשכא תקופת תמוז וחייב נמי לישראל ולא מכעטי ובא
אחרת [צ"ל והא אמרת] דמצטער פטור מן הסכה נהי דפטור אינחו
בעוטה כעטי אבל ישראל שקבלו התורה באהבה וקיימים מתרפאים
ונערכים באותו חום.

ד' ינאי ר"ש לקיש תרווייהו אמרו אין גיהנם לעתיד לבא
אלא שהרשעים נדונים באותו חום של חמה וילהט אותם שנא'
כי הנה יום בא בווער כתנור (מלאכי ג' י"ט) וחכמים אמרו יש
גיהנם לעתיד לבא שנאמר נאם ה' אשר אד לו בציון ותנור לו
בירושלים (ישעיה ל"א ט').

א"ר פנחס הכהן בשעה שהיו ישראל על הים והיו אוכלסין
של פרעה זורקין חצים על ישראל הקיפם הקב"ה בענני כבוד
וסכך עליהם שלא יזיקו שנאמר סכות לראשי ביום נשק (תהלים
ק"מ ח') וכתב ועננך עומד עליהם (כמדבר י"ד י"ד) ועתידים כל
האומות לכנס בירושלים על ישראל להלחם עמם שנאמר ואספתי
כל הגוים אל ירושלים למלחמה (מ"ב י"ו ה') ויצא הקב"ה ונלחם
עמם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם (זכריה י"ד ג') והיינו
דכתב חנה יום בא לה' (זכריה י"ד א'). ד"א הנה יום בא לה' למה
באים בירושלים אמר שמואל בר נחמני מפני שפתחו של גיהנם
בירושלים שנאמר נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים
(ישעיה ל"א ט') ויפתח להם הפתח ויעלו לירושלים וידין אותם
שם לפי שבמקום שקפחו הלסטים שם צולבים אותם ויאמרו
לפני הקב"ה מתי יהיה זה הדין וא"ל אין לכם לידע אלא לחכות
לי שנאמר לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד כי משפטי לאסוף

גוים ולקבץ ממלכות ונו' כי באש קנאתי תאכל כל הארץ (צפניה
ג' ח') והאיך יהיה הדין שלהם יהיו מסורים ביד מלאכים או יהיו
נדרגים בניהגם וא"ל לישראל הרשות בידכם להמית אותם במיתה
שאתם רוצים שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר
ל"ה י"ט) ולא עוד אלא כל מי שעשה עמכם מלחמה בעה"ז
כאלו עשה עמי שכך אמר הקב"ה למשה נקם נקמת בני ישראל
(במדבר ל"א ב') ואחר כך אמר לתת נקמת ה' במדין (שם) ואף
לעה"ב עומדים כל האומות על ישראל להכחידם שנאמר ונכחידם
(תהלים פ"ג ח'). לא עליכם כלבד אלא גם עלי שנאמר ית'צבו מלכי
ארץ ונו' על ה' ועל משיחו (תהלים ב') אמרם בידכם ואתם גוים
את נקמתי שנאמר ונתתי את נקמתי באדום (יחזקאל כ"ה י"ד).
כתב וסכה תהיה לצל יומם (ישעיה ד' ו') א"ר לוי כל מי
שמקיים מצות סוכה בעה"ז הקב"ה מסך עליו מן המזיקין שכן
הוא אומר באכרתו יסך לך (תהלים צ"א ד'). ד"א כל מי
שמקיים מצות סוכה הקב"ה מושיבו בסוכה של לויתן לעתיד
לבא שנאמר התמלא בסוכת עורו ובצלצל דגים ראשו (איוב מ'
ל"א) ובשעה שיהיו הצדיקים בסוכת עורו של לויתן ויאמר הקב"ה
כל מי שעשה מצות גילול יבא ויאכל מראשו מיד באים
וניכרים עליו שנאמר יכרו עליו חברים (איוב מ' ל"א) מי שחבר
עצמו במצות. ד"א יכרו עליו חברים. חבורות חבורות בעלי משנה
בעלי תלמוד ואגדה בעלי מצות ומעשים טובים. כל חבורה
וחבורה נוטלת חלקה. שטא תאמר יש ביניהם טריבה ת"ל יחצוהו
בין כנענים (איוב מ' ל') אל תקרי בין כנענים אלא כבין כנענים
מה כנענים פרגמטיא [צ"ל פרגמטומין] לוקחין אבן טובה בשותפות
וכשהן מוכרין אותה חולקים דמיה ואין להם תגר זה עם זה כך
לעתיד כל אחד מן הצדיקים נוטל חלקו לפי מעשיו לכך נאמר
יחצוהו בין כנענים. ואין כנענים אלא פרגמטיא [צ"ל פרגמטומין]
דכתב אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כ"ג ח').
כתיב ושטחת בחנך אתה ובנך ובתך (דברים י"ו י"ד) אמר
הקב"ה ד' כתי דינים [בני בתים] יש לך בנך בתך עבדך ואמתך
וכנגדם יש לי ג"כ ד', הלוי הנר היתום והאלמנה. אם תשטח את
שלי עם שלך מוטב ואם לאו תבוטל שטחה.
ארבי"ל בא וראה כמה גדולים מכיכי רוח לפני הקב"ה בזמן
שבי"הט קיים אדם מקריב קרבן בידו אבל מי שדעתו שפלה

ורוחו נמוכה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות שנאמר
זבחי אלהים רוח נשברה וגו' (תהלים נ"א י"ט) ולא עוד אלא
כל ישרעתו נמוכה אין תפלתו נמאסת שנאמר לב נשבר ונדכה
אלהים לא תבזה (שם) ואין מדה קשה לפני הקב"ה מנסות הרוח,
ואמרו חכמים על ז' דברים נגעים באים וזו אחת מהם ואמר ה'
מלך גאות לבש (תהלים צ"ג א') נמצא אותו שיש בו גאות
כגזל לבוש של הקב"ה.

דרש לחנוכה

[כבר נדפס בבית המדרש ח"א צד 137].

ל פו ר י מ

יתברך שמו של הקב"ה שהוא אוהב את ישראל מכל או"ה
כמו שנאמר והייתם לי סגלה (שמות י"ט ה') ולא מתוך שהם
מרובים כמו שנאמר לא מרובכם (דברים ז' ז') אלא מאהבה שאהב
לאברהם ליצחק וליעקב, כמו שנאמר כי מאהבת ה' אתכם (שם)
והייתם ישראל להודות ולשבח על כל נס וגם שהקב"ה עושה
להם שנאמר מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה
(תהלים צ"ח א'). וכתוב והימים האלה נזכרים ונעשים (אסתר ט'
כ"ח) נזכרים במקרא מגלה ונעשים באכילה ושתיה שנאמר
לעשות אותם ימי משתה ושמחה (שם). אמר רבא חייב אדם
לבסוטי עצמו ער שלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. רבא
ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסם רבא קם שחמיה
לר' זירא, למחר שהפיג יינו בעי רחמים עליו ואחייה לשנה
אחרינא א"ל רבא ליקום מר ונעביד סעודה בהדי הדדי, א"ל לאו
כל שעתא ושעתא מתרחיש לי ניסא.

סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא מ"ט ימי משתה
ושמחה כתיב (אסתר ט' כ"ב).

א"ר אבא בני המן ועשרת [צריך] לאמרן בנשימה אחת מ"ט
כלהו בהדי הדדי נפקו נשמתיהו.

א"ר חנינא בר פפא כל השירות אריח ע"ג לבנה ולבנה ע"ג

אריה חוץ משירה זו שהיא אריה על אריה ולבנה על נבי
ולבנה, מ"ט א"ר אבא כדי שלא יהיה מקום למעלתה.
כתיב ויקראו סופרי המלך (אסתר י"ד י"ב) כתוב היה באגרותיו
1. היה אדם בא אצלנו לא ממקומנו הוא ולא מאומתנו והוא
מזרע עמלק והמן שמו ושאל ממנו ואמר יש בינינו עם אחר
כזוי וגסי רוח וקללת המלך בפיהם, כמו שנאמר ה' מלך
עולם ועד אבדו גוים, מארצו (תהלים י"ז) וגאמר לעשות נקמה
בגוים (שם) וראה מה עשו לפרעה ששלמו רעה תחת טובה
שנצלו את מצרים והלכו להם, וכשרדפו המצרים אחר טמונם
היה להם נביא אחר ובקש רחמים ולחש על מקלו והכה
הים והעכירם בתוכו בחרבה ואיני יודע איך היה וכשכאו המצרים
עשו בכשפיהם שחזר הים לאיתנו ומכעו המצרים לכן אם ישר
בעיני המלך יכתב לאבדם. והשיב לו אחשוורוש אין אנו יכולים
להם שאין אלהיהם עוזבם כל עקר וכמה מלכים ראשונים עמדו
עליהם לאבדם ולא יוכלו להם ונחפך לחרפה ולקלון על ראשם
וכ"ש שאין אנו יכולין להם, חדל מן הדעה הזאת, והיה יום ולילה
מטריח אחשוורוש ואומר לאבדם, ואמר לו אחשוורוש הואיל וכך
שלח אל החכמים והחרטומים אם יתרצו בדבר הזה עשה עמהם
כטוב בעיניך, מיד שלח וקבץ כל מלכי אומות וא ל רצונכם
שנאבד אומה זו מן העולם ואמרו כולם מי הוא זה ואיזה, הוא
שרוצה להשליך עלינו מכישול גדול כזה שאם לא היה ישראל
לא היה העולם מתקיים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה
חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג כ"ה) ולא עוד אלא שכל
האומות נקראים נכרים שנאמר וגם אל הנכרים (מ"א ח' מ"א)
וישראל נקרא קרוב שנאמר לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמ"ח
י"ד) ויש אדם רוצה ליגע בקרובו של הקב"ה! אל המן
אלהיהם שטבע המצרים בים ושעשה להם מלחמת עמלק והרבה
נסים כבר הזקין ואינו יכול לראות ולשמע שהרי עלה נבוכדנצר
והחריב אולמו ושרף ביתו והגלה ישראל לכבל ולא יכול לעשות
לו כלום, שנאמר ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב
(תהלים צ"ד ד') והיה אותו רשע מפתה אותם בדברים עד שקבלו
דבריו וכתבו, וחתמו אגרות ברצון המן ונתנו לו והיה המן מהלך

(1) עיין מדקט כנס על מנלס חסמי.

וכל שרי המלכות אחריו ומרדכי היה בא לפניהם ופגע בג' תינוקות יוצאים מבית רבן ואמר להם אמרו לי פסוקיכון. פתח הראשון אל תירא מפחד פתאום (משלי ג' כ"ה) פתח השני ואמר עוצי עצה ותספר (ישעיה ח' י') פתח השלישי ואמר עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני איש ואני אסכול ואמלט (ישעיה מ"ו ד') מיד שמח מרדכי. אמר המן למרדכי מה אמרו לך תינוקות הללו ששחקת. אמר בשורות טובות בשרוני וכעס המן ואמר אני שולח תחלה ידי בתינוקות הללו.

א"ר יצחק בר נפחא בעלילות בא המן על ישראל שנאמר ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים וגו' משתה (אסתר א' ה') ואמר המן לאחשורוש אלהיהם של ישראל שונא זמה. עשה משתה ותדבר שכל מי שירצה לכא יבא שלא יהיה פתחון פה למדת הדין לומר על כרחם באו. ונומן להם זונות ויקלקלו ונוכל להם. ועשה כן המלך משתה גדול והכריז שמי שירצה יבא שנאמר לעשות כרצון איש ואיש (אסתר א' ח') כיון שראה מרדכי כך וכך עמד והכריז שלא ילך איש לאותו משתה שמא יקלקלו ולא שמעו לו. ועמד השמן והשטין עליהם ואמר לפני הקב"ה עד מתי תדבק באומה זו אם רצונך יאבד אותה. אמר הקב"ה ותורה מה תהא עליה. ואמר תסתפק בעליונים. באותה שעה אמר הקב"ה מה לי באומה זו שבשבילם רכות אנחותי אישביתה מאנוש זכרם (דברים ל"ב כ"ז) ואמר הביאו לי אגרות ואכתוב עליהם כליה. הלך השמן והביא מגלה. כיון שראתה תורה כך לכשח בגדי אלמנותה וצעקו ובכו מלאכי השרת ואמרו אם ישראל יבטלו מן העולם למה אנו. שנאמר הן אראלם צעקו חיצה (ישעיה ל"ג ז') כיון ששמעו חמה ולבנה שקים חגרו ונתנו קולם בבכי שנאמר שמש וירח קדרו (יואל ב' י') שמים וארץ נתאבלו שנאמר אלביש שמים קדרות (ישעיה נ"ג) ואמרו אם יבטלו ישראל שעוסקים בתורה ובגמילות חסדים ועושים שבת ומצות מילה . . . מיד רץ אליהו אצל צדיקי עולם וא"ל שמש וירח קדרו. שמים וארץ נתאבלו ושרי מעלה בוכים ואתם יושבים ודוממים. אמרו לו למה א"ל על ישראל שרוצים לאבדם מן העולם שנאמר לכו ונכחידם (תהלים פ"ג ה') אמר משה לאליהו כלום יש אדם כשר כדור. א"ל כן ושמו מרדכי. א"ל לך וחודיעו שיעמוד משם בתפלה ובתשובה ואנחנו

מבאן בתפלה. א"ל רועה נאמן כבר נכתב ונחתם כליה על
צאנך. אמר משה לאבות העולם אם כמיט החתימה רחמינו
נשמעים ואם כרם החתימה מה שהיה היה אין להשיב. הלך
אליהו וראה שהחותם כמיט והלך והגיד למרדכי כל אשר נעשה.
הלך מרדכי וקבץ כל התינוקות של בית רבן והלבישן שק ואפר
על ראשם וענה אותם מלחם ויין ג' ימים ונ' לילות והיה צווח
ובוכה עמהם. והיה אותו הרשע הולך לביתו בשמחה וקבץ כל
אוהביו וספר כל הכבוד שהיתה אסתר המלכה עושה לו ואמר
מה אעשה למרדכי היהודי אשר לא קם ולא זע ממני. ותאמר
לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ (אסתר ה' י"ד) א"ר אלעזר
ארי"ל כל הרבה חכמים ויועצים היו לו להמך חרשע ולא היו יודעין
עצה כאשתו. אמרה לו אם תשליכהו לכבשן האש כבר עלו
הנניה מישאל ועזריה. ואם לנוב אריות כבר עלה דניאל. בבית
האסורים כבר עלה יוסף. אם תגלהו למדבר כבר פרו ורכו לשם
ואם תנקר עיניו [כבר שמשון] רבים המית אחריו אלא תלהו על
עץ שנאמר וייטב הדבר בעיני המן ויעש העץ (אסתר שם) ובשעה
שהיה מקיף ומדד אותו נפל עליו השיב נכריאל ואמר לך נאה
העץ לעצמך בנית. באותה שעה הלך ומצא מרדכי שחיה יושב
בראש התינוקות ושקים במתניהם וסופדים ובוכים ומצאם כ'
אלפים. השליך בצואריהם חבלים ושלשלאות ופקד עליהם
שומרים ואמר בהללו אשלח יד תחלה ואח"כ יתלה מרדכי על
העץ. באותו שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ונשמע בכייתם
למרום ותפלתם של האבות ואמר הקב"ה למלאכי השרת ככית
קמנים אני שומע כנדיים וטלאים אמר מרע"ה לפני הקב"ה קמני
עמד ישראל שיושבים בתענית ג' ימים ונ' לילות ואסורים בחבלים
ושלשלאות של ברזל ולמחר נשחטים כנדיים וטלאים ולב אויב
שמח מהרף ומגדף תורתך. נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ושיכר
החותם וקרע האגרת והפיר עצתו והשיב מחשבתו על ראשו ותלו
המן על העץ אשר הכין למרדכי. א"ר חלבו ביום שחרב ב"ה
אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהן של תינוקות שנאמר מפי
עוללים ויונקים ונז' (תהלים ח' ג') ואמר סודו ממני כל פועלי
און כי שמע ה' קול בכיי (שם ו' ט').

בלילה ההוא נדרה שנת המלך (אסתר י' א') אמר הקב"ה
למלאך הממונה על השינה בני בצרה והרשע אחשוורוש ישן לך

תדוד שנתו, ירד ונגדד שנתו וחבטו בקרקע כמה פעמים ואומר כפוי
טובה עשה טובה למי שעשה לך טובה. ויאמר המלך להביא את ספר
הזכרונות (שם) והיו י' ביני המן סנקטורים למלך 1) וקראו בו
כיון שבאו לזכות מרדכי דלגו בו ולא קראו אותו פרחו האותיות
ובאו וטורפות על פני אחשוורוש והיו התיבות נראות מאליהן, ולא
תתמה על זה שהרי לעשות שלום בין שכט לשכט היה הנרל מדבר
דכתיב על פי הנרל (במדבר כ"ו נ"ז) ליתן חיים [לאומה שלימה]
עאכ"ו. א"ר יהודה ב"ר אלעאי כל אותו הלילה היה אחשוורוש
רואה המן וחרבו שלופה בידו ומעביר עטרה מעל ראשו ומבקש
להורגו, אתער ואמר דין חלמא הוא חזיתי, ויאמר המלך מי בחצר
והמן בא וגו' ויאמר המלך קח את הלבוש וגו' (אסתר ו' י') אמר
לו המן יש כמה מרדכי א"ל היהודי, א"ל יש כמה יהודים ששמש
מרדכי, אמר היושב בשער המלך ואל תפל ממנו דבר, כיון שיצא
התחיל ממעט בפסיעותיו, אמר בלבו שטא המלך יחזור, כיון דחזא
דלא הדר ביה אמר הדא מלכא שטיא הוא א"ר לוי כיון שראה
מרדכי המן בא והסוס בידו אמר דומה לי שהרשע בא להרגני
בא אצלו ואמר לו לכוש זה המלכוש של מלך ותרכב על סוסו כי כן
צוה, באותה שעה פתח ואמר ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל"ב)
שועתי אליך ותרפאני (שם) ואמרו תלמידיו זמרו לה' חסידיו
והודו לזכר קדשו (שם) ואותו רשע אמר ואני אמרתי בשלוי כל
אמוט לעולם (שם) ואסתר היתה אומרת אליך ה' אקרא ואל ה'
אתחנן (שם) מה בצע בדמי וגו' (שם) ישראל היו אומרים שמע
ה' וחנני וגו' הפכת מספדי למחול לי וגו' (שם) ואח"כ אמר
מרדכי בתענית אני יושב ואיני יכול לעלות על הסוס ונחין הרשע
ראשו ודריך מרדכי על צוארו וסליק על הסוס והרכיבו כל שוקיא
של שושן ואמר ככה יעשה וגו' (אסתר ו' ט'). ויספר המן לזרש
אשתו ולכל אוהביו וגו' ויאמרו לו חכמיו (שם) מ"ש הכא
דקאמר אוהביו ולהלן חכמיו א"ר יוחנן לומר שכל המספר דבר
חכמה אפי' מא"ה נקרא חכם.

כתיב והמן נופל על המטה (אסתר ז' ח') נפל מכעי ליה א"ר
אלעזר מלמד שהפילו [מלאך] עליה ואמר [ווי מדברא ווי ממתא]
הגם לכבוש את המלכה (שם) מיד נתלה המן וגו' וחמת המלך

1) עיין מדעס ילקוט שוטוני.

שככה (שם) שתי שכיכות הללו למה אחת למלכו על עולם ואחת
לאחשוורוש. דבר אחר אחת של אסתר ואחת של ושתאי. וכשם
שקלקל ובטל עצת המן כך יבטלו כל מחשבות שוטנינו וישיב
נמולם בראשם.

לראש השנה

בתיב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית (תהלים ק"ד
כ"ד) ארכו של עולם מהלך ת"ק שנה ורחבו ג"כ ת"ק שנה וגבהו
בכה וים הגדול מקיף העולם כמו כפה. הוא ראשון והוא אחרון
שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד ו') והכל גלוי וידוע
לפניו והנסתרות הוא רואה דכתיב אם יסתר איש וגו' ואני לא
אראנו. נאם ה' הלא השמים והארץ אני מלא (ירמיה כ"ג כ"ד)
וכתיב אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און (איוב לד כ"ב)
ועתיד הקב"ה להחיות המתים. כיצד עושה נטל שופר גדול ותוקע
בו ז' פעמים תקיעות. בתקיעה ראשונה העולם כלו יתדעש ויהילו
כיולדה. בשניה העפר מתפור והקברים נפתחים. בשלישית
העצמות מתקבצים. ברביעית נמתחים האברים. בחמישית עורות
מתהווים. בששית רוחות ונשמות נכנסו בגופן. בשביעית חיים
ועומדים על רגליהם בלבושיהם שנאמר ה' צבאות יגן עליהם
(זכריה ט' ט"ו) ועומד הב"ה ומסדר I סדרן של באי עולם של
צדיקים ושל חסידים ושל מלכים ושל נדיבים ושל כל נשמה
ונשמה ומוריד חנוך ששמו ממטרון ואת ד' חיות מתחת כסא
הכבוד ומעלה קרח וכל ערתו מתחום ומעמידן על רגליהן ומסדר
דינם בפני הכריות וא"ל כלום ראיתם אלה מבלעדי בשמים
ממעל ובארץ מתחת ואומרים ומי צור וולתי אלהינו וגו'
(תהלים י"ח ל"ב) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך (תהלים
פ"ו ח') מיד אומר הקב"ה לכל באי עולם ראו עתה כי אני אני
הוא. פי' אני הוא ואין אחר מבלעדי. אני הוא שמחצתי בעה"ז
וארפא לעוה"ב. ואין מירי מציל (דברים ל"ב ל"ט) ליום הדין

(1) פיין חלכ"ע חום ח' נכס"ו ח"ג נ"ג 16.

מחצתי ואני ארפא (שם) כשם שאדם נפטר מן העולם כך חוזר לעוה"ב שיכירוהו נפטר סומא חוזר סומא חרש חוזר חרש ואח"כ ישוב הקב"ה ומרפא אותו שנאמר בורא ניב שפתים שלום וגו' (ישעיה נ"ז י"ט).

כתיב את הרשום בכתב אמת (דניאל י' כ"א) אדם חוטא כל ימות השנה הקב"ה רשם עליו כיון שבאו י' ימי תשובה אם שב הרשום מתבטל ואם לאו בכת אחת [צ"ל בכתב אמת].

קודם שנברא העולם היה כלו מים ותהו ובהו שנאמר והארץ היתה תהו ובהו וגו' (בראשית א' ב') תהו דומה לקו ירוק המקיף כל העולם וממנו יצא חשך לעולם, ובהו הם אבנים מפולמות ומשוקעות בתהום שמהם יוצאים המים שנאמר ונטה עליו קו תהו ואבני בהו (ישעיה ל"ד י"א) וכשעלה במחשבה לבראות היה הקב"ה מחשב האיך יברא העולם ויעמוד. מפני עונותיו של אדם שעתידים לחטא. והקדים וברא תשובה ואח"כ ברא העולם, וז' דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן תורה וכסא הכבוד, וג"ע, וניהנס, תשובה וב"ה, ושמו של משיח. תורה מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב) כסא הכבוד מנין דכתיב נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג ב') ג"ע מנין דכתיב ויטע ה' אלהים בן בעדן מקדם (בראשית ב' ח'). ניהנס מנין דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל' ל"ג) תשובה מנין דכתיב במרם הרים יולדו וגו' תשב אנוש עד דכא וגו' (תהלים צ' ג') בית המקדש מנין דכתיב כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז י"ב) שמו של משיח מנין דכתיב יהי שמו לעולם לפני שמש יגון שמו (תהלים ע"ב י"ז).

א"ר יאשיהו (I) אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פ"ט י"ז) וכי ישראל יודעים תרועה ואין או"ה יודעים אלא אשרי העם שיודעים לפתות בוראם בתרועה ואימתי בחדש השביעי באחד לחדש.

ד' ברכיה פתח כתיב תקעו בחדש שופר ככסא ליום חגנו (תהלים פ"א ד') וכל החדשים אינם חדשים אלא ככסא שיש בו חג ביומו וזה חדש תשרי.

הוא 1) רשע בעונו ימות ודמו מידך אנקש (יחזקאל נ' י"ח)
 כשלא הזהרתם אותו ולא שב מרשעו הוא בעונו ימות — ואתם
 את נפשכם הצלתם (שם). כיוצא בו בר"ה אם יתקע שופר בר"ה
 בעיר ועם לא יחרדו מיום הדין שבר"ה ספרי חיים וספרי מתיים
 לפני הקב"ה וכו' ביום יוצאת נזרה מי יחיה ומי ימות. אם יחרדו
 וישוברים את לבם ויעשו תשובה כענין שנאמר יעזוב רשע
 דרכו (יחזקאל נ"ח ז') מוטב שאין הקב"ה חפץ במיתתם של
 רשעים, כמו שנאמר חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע וכו'
 (יחזקאל ל ג י"א). ואם לא, כתיב אם תהיה רעה בעיר וה' לא
 עשה (עמוס ג' ו').

שאלו לחכמים 1) נפש החוטאת מה ענשה אמרו חטאים
 תרדף רעה (משלי י"ג כ"א) לנבואה החוטא מה ענשו אמרה והנפש
 החוטאת תמות (יחזקאל י"ח ד') שאלו לתורה חוטא מה ענשו
 אמרה יביא אשם ונתכפר לו דכתיב [ונרצה לו לכפר עליו] (ויקרא
 א' ד'). שאלו להקב"ה חוטא מה ענשו א"ל יעשה תשובה
 ויתכפר לו דכתיב טוב וישר ה' ע"כ יורה הטאים בדרך (תהלים
 כ"ה ח'). פי' לעשות תשובה דא"ר יצחק יפה צעקה לאדם בין
 קודם נזר דין ובין לאחר נזר דין דתניא ר' עקיבא אומר מפני
 מה אמרה תורה הביאו עמר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה
 שבשדותי, ושתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן,
 ואמרה תורה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם נשמי שנה.
 ואמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות שופרות מלכיות שתמליכוני
 עליכם זכרונות שיבא זכרוכם לפני למוכה ובמה בשופר. א"ר
 אבהו למה תוקעים ומריעים בר"ה שהרי רחמנא אמרה תקעו גבי
 ר"ה ולא יותר אלא הוא כדי לערכב השמן.

א"ר יצחק ד' דברים מקרעים נזר דינו של אדם ואלו הן:
 צעקה צדקה, שגוי השם, ושגוי מעשה. צעקה מגין דכתיב ויצעקו אל
 ה' בצר להם וגו' (תהלים ק"ז ו') צדקה דכתיב וצדקה תציל ממות
 (משלי י' ב') שגוי השם דכתיב ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך
 לא יקרא עוד שמה שרי כי שרה שמה (בראשית י"ז ט"ז)
 וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי לך ממנה בן (שם) שגוי מעשה

1) עיין סיקמח זעונה.

2) כל סכום והיא כנוי לכתובים וכפרט לט' מפני סגולה ברחמים.

דכתיב וירא ה' את מעשיהם כי שבו וגו' וכתיב וינחם האלהים על הרעה (יונה ג' י') וי"א אף שנוי מקום דכתיב ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו' והדר ואעשך לגוי גדול ואברכך (בראשית י"ב ב') ההוא זכותא דארץ ישראל אהניא ליה.

א"ר יהודה ג' ספרים נפתחים בר"ה לפני הקב"ה אחד של צדיקים גמורים והם נכתבים ונחתמים לחיים לאלתר, ואחד של בינונים והם תלוים ועומדים מר"ה עד יו"ה כ, זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למיתה. א"ר אבין מאי קרא ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהילים ס"ט כ"ט) רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. שמא תאמר הא חזינן רשעים מאריכים ימים וצדיקים שאינם מאריכים, א"ר יוחנן בצדיקים גמורים ורשעים גמורים, או שמא אל דין ג"ע וניהנם קאמר לאחר מיתתם.

תניא בית שמאי (אומרים) ג' כתות עוכרות ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינונים, צדיקים גמורים נכתבים לאלתר לג"ע רשעים גמורים לאלתר לניהנם בינונים יורדים לניהנם ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלשית באש וצרפתים כצרף הכסף ובחנתים כבחן את הזהב (זכריה י"ג ט') ועליהם אמרה חנה ה' טמית ומחיה מוריד שאול ויעל (ש"א ב' ו'). וב"ה אומרים רוב חסד (שמות ל"ד ו') מטה כלפי חסד ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני (תהלים קט"ז א') אמר רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה' את קולי, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אימתי אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני, אעפ"י שדלה אני במצות לי נאה להושיע.

שאלה מטרוניתא לר"ג כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברים י' י"ז) וכתיב ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום (במדבר ו' כ"ז) נטפל לה ר' יוסי הכהן ואמר לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם לחברו וכאן בעבירות שבין אדם לקונו עד שבא ר"ע ולמד כאן קודם גזר דין וכאן לאחר גזר דין (1).

א"ר שמואל בר אבוןא משמיה דרב מנין לגזר דין דצבור שאינו נחתם והא כתיב נחתם עונך (ירמיה ב' כ"ב) אלא אעפ"י שנחתם מתקרא שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים

(1) עיין בגלגל רכס ס"ח.

ד' ז' והא כתיב דרשו ה' בהמצאו (ישעיה ג"ה ו') הא ביחיד
ואימתי הוא קרוב ב' ימי תשובה שבין ר"ה ליוה"כ.
כתיב 1) בענינו של יום זה' סקד את שרה וגו' (בראשית
כ"א א') ר' אלעזר אמר כל מקום שנאמר זה' הוא ובית דינו
אמרו המלאכים לפני הקב"ה רבש"ע בנות לום הולכות ושוככות
עם אביהן ומן בעילות ראשונות מתעברות ויולדות מטורים וכד"ר
אלעזר דאמר אעפ"י שאין דרך לאשה להתעבר טביאה ראשונה
בנות לום שלמו בעצמן ונתעברו טביאה ראשונה ואברהם הצדיק
מצטער כל השנים הללו ואין אתה פוקדו. דין הוא שתפקדו.
היינו דכתיב זה' סקד את שרה וגו' ויעש ה' לשרה כאשר דבר
(בראשית כ"א א') היינו שהחזירה לנערותיה. ר' חנין בשם ר'
שמואל בר נחמן אמר כל העקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה
ועברו עמה וכשילדה ילדו עמה. היינו שאמרה שרה צחוק עשה
לי אלהים (בראשית כ"א ו') ולא זו בלבד אלא כל פסח נתפשט
וכל סומא שהיה בעולם נתפתח וכל שומא נתרפא כשעה שילדה
שרה. ד"א זה' סקד את שרה ב' מפתחות לא האמין חב"ה לא
למלאך ולא לשרף אלא בידו הם נתונים ואלו הן מפתח של
נשמים שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' (דברים כ"ח י"ב)
ומפתח של תחיית המתים שנאמר הנה אנכי פותח את קברותיכם
(יחזקאל ל"ז י"ב) ומפתח של רחם שנאמר זה' סקד את שרה'
וכן הוא אומר ויזכור אלהים את רחל (בראשית ל' כ"ב).
כתיב 2) אתם נצבים היום כלכם (דברים כ"ט ט') לעתיד
לבא כשיבא הקב"ה ליתן שכר לצדיקים הוא מראה להם בהמות
ולויתן בהמות על אלף הרים ואלף הרים מעלים עשבים והוא
אוכלם. ומנין שהם בהררי אלף רבוצים שנאמר בהמות בהררי
אלף (תהלים ג' י') וכל מה שמדרן [היהרן] מושך הוא שותה
שנאמר יבטח כי יניח ירדן אל פיהו (איוב ט' כ"ג).
כתיב ועשיתם עלה לרוח נחוח לה' פר בן בקר אחד ואיל אחד
כבשים בני שנה שבעה תמימים וגו' ושעיר אחד עזים חמאת
(במדבר כ"ט ב' ה') הרי י' קרבנות כנגד י' ימי תשובה ואם עשיתם
תשובה בהם אתם ב' ים לפני ביה"כ נקיים ואם לאו יש לכם

1) עיין ספיקתא דכתי סו"כ.

2) עיין הנחומא ס' נלנים פרשה חדשה.

עונות כימי השמים על הארץ אלכינום כשלג [בפסיקתא רבתי פ"ט גורם: אם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביו"ב ואפי' יש עונות מן הארץ ועד השמים אני מלבינם כשלג] כמו שנאמר אם יהיו הטאים כשנים כשלג ילכינו אם יאדימו כתלע כצמר יהיו (ישעיה א' י"ח). עשר דברות הללו [פי' י' מלות של פסוק הנ"ל. ובפסיקתא רבתי ובילקוט ישעיה גירסא אחרת] כנגד י' הדברות וי' מאמרות שבהם ברא הקב"ה עולמו שכל העה"ז כולו עמד בדין ובדין נתהייב כליה מפני עונותיו של אדם. והקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומזכה עולמו נמצא הוא כאלו ברא עולמו בו ביום.

כתיב 1) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו ב') אל תקרי אמונים אלא אַמְנִים שעונים אמן וכשביל אמן שיענו הפושעים יעלו מניהנם. כיצד הקב"ה יושב בג"ע ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם. חמה ומזלות מימינו ולבנה ומזלות משמאלו והב"ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתיד ליתן להם לישראל ע"י משיח ואח"כ עומד ורַבְּכָל על רגליו ואומר קדיש ויהיה קולו הולך מסוף העולם עד סופו וכל העולם באים ועונים אמן. ואף פושעי ישראל וצדיקי א"ה שנשתתירו בניהנם עונים אמן מתוך גיהנם עד שנתרעש כל העולם כלו ונשמעים דבריהם לפני הב"ה ושואל מה קול רעש זה ששמעתי ומשיכים מלאכי השרת ואומרים רבש"ע הכל גלוי וידוע לפניך הם רשעי ישראל וצדיקי או"ה שנשתתירו בניהנם שעונים אמן מתוך גיהנם מיד יתגלגלו רחמיו ונוטל מפתחות של גיהנם בידו ונותנם לגבריאל ומיכאל וא"ל לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מניהנם שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים מיר הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים שערי גיהנם ומעלים אותם כמו אדם המעלה חברו מן הכור שנאמר ויעלני מכור שאין מטיט היון וגו' (תהלים מ' ג) והיו מיכאל וגבריאל עומדים עליהם ורוחצים אותם וסכין אות ומרפאים אותם ממכות של אש גיהנם ומלכישים אותם מלבושים נאים וטובים ותופשים אותם בידם ומביאים אותם לפני הקב"ה וכל הצדיקים שנאמר כהניך ילבשו צדק (תהלים קל"ב ט') כהניך אלו צדיקי

1) עיין סלכ"ע סוף ז' בבה"ע ח"ג ט' 27.

או"ה שהם מכהנים לפני הקב"ה בעה"ז כנון אנטונינוס בן אסירוס
וחבריהו חסידך ירננו (שם) אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים
שנאמר אספו לו חסידי וגו' (תהלים נ' ה') וכשנכנסים לפתחי
נ"ע נכנסים נכריאל וטיכאל תחלה ונמלכין בהב"ה וא"ל הניח
אותם לכנוס ויראו כבודי וכיון שנכנסו יפלו על פניהם ומשתחוים
ומברכים לשמו של הקב"ה ואף הצדיקים הישרים שיושבים לפני
הב"ה יתנו הודאה ושבח להקב"ה שנאמר אך צדיקים יודו לשמך
וגו' (תהלים ק"ט י"ד) ויהיו מקובלים כצדיקים גמורים שלא חטאו
מכאן ואילך לפי ששכרו לכם בתשובה שנאמר קרוב ה' לנשברי
לב (תהלים ל"ד י"ט).

כתיב מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעיה מ' י"ב)
מלמד שכל הארץ וכל התחומות פרסת רגל אחת ארכן ופרסת
רגל אחת רחבן ופרסת רגל אחת קומתן עד רום רקיע ראשון
ושמים ושמי השמים זרת אחת ארכם זרת אחת רחבם זרת אחת
קומתם.

א"ר אבא בר יהודה טוס שפסל ככהמה הכשיר באדם, פסל
ככהמה עורת שבור חרוץ והכשיר באדם שנאמר לב נשבר ונדכה
אלהים לא תבוה (תהלים נ"א י"ט).

כי גדול יום ה' (יואל ב' י"א) זה ראש השנה, ונורא מי
יצילנו (שם) זה יוח"כ שספרי חיים ומתים לפניו פתוחים.

כתיב תפלה לדוד שמעה ה' צדק וגו' (תהלים י"ג א')
מלפניך משפטו יצא (שם) אומר ישראל רבש"ע אתה יושב
לדין אותנו וקטגורים וסנגורים עומדים לפניך, יהי רצון מלפניך
עיניך תחזינה מישרים, א"ל חייכם כך אני עושה שאני חפץ
בזכותכם שנאמר ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב כ"א).

תניא ר' אליעזר הגדול אומר אין לך כל דבר שעתיד הבק"ה
לעשות לימות המשיח שלא עשה מקצתו בעה"ז ואפילו רוח
סערה שעתיד הקב"ה להביא כבר נעשה מקצתו בעה"ז ומאי
גיהו אלו המתים שהחיה ע"י יחזקאל ועתיד הקב"ה ליתן לכל
צדיק יד ושם בירושלים שנאמר ונתתי להם יד ושם טוב מבנים
ובנות (ישעיה נ"ו ה') ועתיד לנלות להם שם המפורש שבו
נבראו שמים וארץ וכל העולם כדי שיהיו חיים ונקימים לעד
ושיהיו עושים אשר ירצו שנאמר שם עולם אתן להם (שם)
מנין שהוא שם המפורש נאמר כאן עולם ונאמר להלן זה שמי

לעולם (שמות נ' ט"ו) מה להלן שם המפורש אף כאן. ד"א שם עולם
אתן להם כדי שלא יכרת שמם מן העולם ויהיו חיים וקיימים
לעולמי עולמים וכשם ששמים וארץ חדשים לא יכלו ולא יפסק
שמם כך הצדיקים לא יכרת ולא יפסק שמם לא מזרעם ולא
מזרע זרעם.

ליום הכפורים.

ברוך שמיא דקודשא בריך הוא שהוא מקום עולמו ואין העולם
מקומו כמו שנאמר כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח'
כ"ז) קולו 1) חוצב להבות אש מפרק הרים ומשבר סלעים, קשתו
אש חציו שלהבת רוחו לפיד ומגנתו עננים חרבו ברק, יוצר
הרים וגבעות ובורא רוח דכתיב כי הנני יוצר הרים וגבעות ובורא
רוח (עמוס ד' י"ג) וצר העובר במעי אמו, מכסה שמים בעננים,
מוריד טל ומטר, זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמים עד בצי כנים
דכתיב פותח את ידיך וגו' (תהלים קמ"ה י"ז) וכתיב 2) מי ימלל
גבורות ה' ישמיע כל תהלתו. (שם ק"ו ב') וכי יש לך אדם שיכול
למלל גבורותיו ולהשמיע תהלתו אפי' מלאכי השרת אינם יכולים
לספר כל שבחו אלא מקצת גבורותיו, והוא אחד ואין שני ואין
כמוהו ואין כערכו במלאכים דכתיב כי מי בשחק יערוך לה' וגו'
(תהלים פ"ט ז') אשר לשבחו אין קץ ולתהלותיו אין מספר ולנפלאותיו
אין חקר ולכך אין לו לאדם לספר בשבחו של מקום יותר מראוי
שכל המספר בשבחו יותר מראוי נעקר מן העולם שנאמר היספר
כי אדבר אם אמר איש כי יכולע (איוב ל"ז ב') והוא הטעם כשמזכיר
בשבחו יותר מדי נראה כרוצה לספר בכל שבחו וזה אינו יכול
להיות כמו שכתוב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, וקודם
שנברא העולם היה הקב"ה לבדו בגבורותיו ועלה במחשבתו לבראות
העולם והיה מחריש וחשב האידך יברא ויתקיים מפני עונותיהם של
בני אדם וברא תשובה קודם שברא העולם וע"ז נתן דוד הע"ה שבח
להקב"ה ואמר אם עונות תשמר יה' ה' מי יעמוד (תהלים ק"ל ג')
ומנין שהקב"ה תופש האדם לפי מעשיו דתנן (אבות פ"ג מ"ט)
הכל צפוי וחרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה

1) עיין שמואל רמב"ם וחדו"ע אורח קודש, 2) עיין סדר"א פ"ב.

כיצד אדם יוצא לשוק ונשבע לשקר על מקח וממכר, רואה נשים
ומהרהר נכנס לפני השלטין ואינו מתנקה מלספר לשון הרע ונכנס
לכיתו מלא עונות, ישן על מטתו ומפקיד רוחו ביד הקב"ה שנא'
בידך אפקיר רוחי (תהלים ל"א ו') אמר דוד לפני הקב"ה אם אתה
נובה מאדם עני לא יעמוד לעולם ממטתו אלא בראת תשובה
בעולמך שאע"פ שחטא כיון שעשה תשובה מוחלין לו ואף לאחר
נזר דינו שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד' ז').
המסית בסתר והמחרף בגלוי והמציא דבה רעה על חבריו שלא
ראה בעיניו, הרומזים בעיניהם הקורצים כשפתותיהם עליהם הכתוב
אומר יטמך על רשעים פחים וכו' (תהלים י"ז) יכרת ה' כל שפתי
חלקות לשון מדברת גדולות (שם מ"ב ד').

כתיב מה תעשו ליום פקודה (ישעיה י"ג) שתי פקידות הללו
למה אחת ליום המיתה ואחת ליום הדין, ליום המיתה דכתיב ומה
אעשה כי יקום אל ונו' (איוב ל"א י"ד) ואין מועיל לא עושר ולא
טמון לא אח ורע ולא חכמה וכינה לא עצה ונכורה ומי משיב
ליום עברה ומי יכול לפדות את עצמו שנאמר אח לא פדה יסרה
איש לא יתן לאלהים כפרו (תהלים מ"ט ח'). אמר הקב"ה לישראל
בני לא הועיל בכס לא יסורים קשים ולא תוכחות ולא התראה
לא גלות, לא עניות, לא הבטחה ולא אריכת רוח ולא צווי ולא
שליח ולא ברכות ולא קללות ולא יראה ולא פחד ולא אימת המות
ולא חבוט הקבר ולא דין ניהגם ולא בה"ט שחרב ולא שמי המחולל
בין הגוים, והוא כל מי שעמד כרשעו גדון (כדינים) משונים וכל
הטובות שעשה לא תזכרנה לו, ועליו אמר איוב כל ימירשע הוא
מתחולל (איוב מ"ז כ') פי' הוא מת וחלל, ועתיד ליתן דין וחשבון
לפני הקב"ה על המעשה שעשה בעוה"ז מה תעשו ליום פקודה
וליום ה', החוטא בעיניו עיניו כחות, באזניו שומע חרפתו, בסוף
אין דבריו נשמעים, בעצה פרנסתו מתמעטת, במחשבתו חיו נדחקים,
בלשונו יסורים מביא עליו, בידיו יורד מכבודו, בלבו מת בדאגה,
ברגליו שנותיו מתקצרים, ביצרו יצרו מעיד עליו, החוטא ומחטיא
את אחרים קובר אשתו ובניו, החוטא בליצנות נזר דינו נחתם

1) עיין מרגניתא דבי רב ככה"מ ח"ב נ"ד 120 — וכו' חלונלי נז'
251 סיון ה' המסחיל הקב"ה חונך לישראל לא יועילו כס וכו' ונרעס ע"י החכם
עזיל כמזכיר של החכם מ"ט חלק ו' נ"ד 19.

המתחבר לרשע טורד עצמו מן העולם. הנושא פנים לרשע הרי זה ממרגיזי אל, המרמה בדרכיו מתחבל כנופו, המסית חברו ומטהו מדרך טובה לדרך רעה הרי זה מנאיץ, המלעיג על המצות אין מרחמין עליו מן השמים, המלעיג על תלמידי חכמים אין רפואה אל מכתו, והמלעיג על עניים לסוף ימות בעוני, לפיכך מה הנאה יש לאדם לחטוא כי בעל כרחו ימות ויצא מן העולם הזה לעוה"ב וידינו לשם במלאכים אכזרים אם לא ישוב ויכנע רום לבבו, וראה כמה עשירים שיצאו מן העולם בפחי נפש ונצרכו לבריות וכמה גבורים יצאו מן העולם חלשים, כמה חכמים היה בהם וחכמתם לתקלה, כמה נולדו להם בנים ולא שמחו בבניהם ותקלה אירע להם, וכמה חתנים לא שמחו בחופתן, וראה דרכך לפגך וחכם ואת מצות אלהיך שמור כי זה כל האדם, וכן הוא אומר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכן הוא אומר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע (דברים ל' ט"ז) באיזה דרך שיחפוץ האדם לילך הרשות בידו, הנביר עליו יצרו והלך בדרכי לבו לא יוסיף עוד לעשותו וישוב על מה שעשה ומן השמים ישמעו לו ומוחלין לו, כמ"ש ויתפללו ויבקשו וישובו מדרכם הרעה ואני אשמע מן השמים (דהי"ב' י"ד), וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנא' שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע י"ד ב') וגדולה תשובה שמארכת ימיו של אדם שנא' ובשוב רשע מרשעתו (יחזקאל י"ח כ"ז) והיכי דמי בעלי תשובה א"ר יהודה אמר רב כל שבא דבר עבירה לידו וניצל ממנה, א"ר יהודה אמר רב כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס"ד ג') ופליגי דר' אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שנא' שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נ"ז י"ט) רשב"י (אומר 1) אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה זוכר [אכד] הראשונות שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו (יחזקאל ל"ג י"ב) ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו הראשונות שנא' ורשעת הרשע וגו' ביום שובו מרשעו (שם ל"ג י"ב) א"ר אלעזר ב"ר צדוק למה צדיקים גמורים דומים בעוה"ז לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונופו נוטה במקום טומאה, נקצץ נופו נופל למקום טהרה, כך הקב"ה מביא יסורים על הצדיקים בעוה"ז

(1) עיין קדושין ס"ח דף ט' ע"ב.

כדי שיירשו העוה"ב שנאמר והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישנא
מאד (איוב ח' ז') והרשעים דומים לאילן שעומד במקום טובא
כולו ומשפיע לחם הקב"ה טובה כדי להורידם למדרגה התחתונה
שנאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (משלי י"ד
י"ב) וכן אמר קהלת יש צדיק אובר בצדקו (קהלת ז' ט"ו). ר' יעקב
סבר שכר מצות בהאי עלמא ליכא שחרי מי שאמר לו אביו עלה
לבירה וחבא בזולות ועלה ועשה צווי אביו ושלח האם ונטל הבנים
וכרדתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה וטובתו שנאמר למען
ייטב לך והארכת ימים, אלא למען ייטב לך לעולם שכלו טוב
והארכת ימים לעולם שכלו ארוך זה העוה"ב ושטא תאמר כלום
מעח"ב הוי [כמס' קדושין גורס ודלמא לאו הכי הוי] ר' יעקב [מעשה]
חזא ורבנן סברי שכר מצות בהאי עלמא נמי איכא והאי שעלה
לבירה ונפל ומת סולם רעועה הוי דקבועה הויקא וכל היכא דקביע
הויקא לא סמכינן אניסא דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע
שאלו והרגני (ש"א ט"ז ב') ואותו שזכותיו מרובים על עונותיו
מטיבין לו ואמר אביו דעברי ליה יום טוב ויום ביש אבל בצדיק
גמור לעולם מטיבין לו והא דאמר צדיק ירע לו ויש צדיק אובר
בצדקו איירי בצדיק שאינו גמור ומביאים עליו רעות לצורפו
להביאו לחיי העה"ב, ורשע ומוב לו ברשע שאינו גמור או שמא
מקבץ ממון בשביל בניו או יורשיו ויהיו טובים ומשגמר יחזור
לענין תשובה, וכן התשובה עדיפא דהרי תנינא עבר אדם על כל
עבירות שבתורה בין שעשה תשובה בין לא עשה תשובה יה"כ
מכפר חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בכשר שאם
עשה תשובה יוה"כ מכפר לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר, ותניא
על מה תשובה מכפרת על עשה ולא תעשה, ועל מה התשובה
תולה ויוה"כ מכפר על כריתות ומיתות ב"ד ועל לא תעשה גמור
דהניא (יומא פ"ו ע"א ומכילתא יתרו פ"ז) ר' אלעזר אומר אי אפשר
לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר
נאמר נקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים
בתשובה, ור' ישמעאל היה דורש ארבעה חלוקי כפרה ותשובה עם
כל חד וחד, אדם עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זו משם
עד שמוחלין לו שנאי שובו בנים (ירמיה ג' י') עבר על לא תעשה
תשובה תולה ויו"כ מכפר שנא' כי ביום הזה יכפר וגו' (ויקרא י"ז ל')
עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה, תשובה ויוה"כ תולין

ויסורים ממרקים שנאמר ופקדתי בשבט פשעם וכנגעים עונם
(תהלים פ"ט ל"ג) אבל מי שיש בידו חלול השם כגון שעשה
עונות בפרהסיא לפי שאחרים למדים ממנו ונמצא הוטא ומחטיא
אחרים אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורים
למרק אלא כלם תולים ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באוני וגו'
אמר ה' אם יכפר וגו' (ישעיה כ"ב י"ד) והיכי דמי חלול השם כגון
מאן דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר לפי כשמאחר לפרוע
המכח הוא גולן ולמד ממנו לנזול. ולא אמרו אלא באתרא דלא
תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה. ואמר רבי יוחנן כגון אנא
דמסגינדנא ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין לפי דאין הכל יודעים
דנחלשתי בגרסתי ולמדים ממני בת"ת. ור' נחמן בר אבורומי
[אבדימי] אמר כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו פי' מחמת שם
רע היוצא עליו שאחרים למדים ממעשיו. אכיי אמר כדתניא ואהכת
את ה' אלהיך (דברים ו' ה') כדי שיהיה ש"ש מתאהב על ידך
שיהא אדם קורא ומשמש ת"ה ודבורו בנחת עם הכריות ומקחו
ומתנתו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה מה הכריות אומרים עליו
אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו
שלמדו חכמה אוי להם לבריות שלא למדו תורה. ראו פלוני שלמד
תורה כמה נאין מעשיו וכמה מתוקנין דרכיו ועליו הכתוב אוטר
ואמר לך עבדי אתה ישראל אשר בחרתיך [צ"ל ויאמר לי עבדי
אתה ישראל אשר כך אתפאר] (ישעיה מ"ט ג') ובזמן שקרא ושמש
ת"ה ואין דבורו בנחת עם הכריות אומרים עליו אוי לפלוני שלמד
תורה ולרבו שלמדו חכמה ראו כמה מקולקלים דרכיו ועליו כתיב
באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו (יחזקאל ל"ז כ').

מפרסמים החנפים מפני חלול השם שנאמר ובשוב צדיק
מצדקו ועשה עול כל צדקותיו לא תזכרנה לו עוד (יחזקאל ל"ג י"ו)
והמעם שלא יאמרו בני אדם שאינם יודעין מעשיו ראו זה חסיד מה
אירע לו וכל אותן דאמרינן (סנהדרין פ' חלק אין להם חלק לעה"ב
כגון המינים והאפיקורסים והאומרים אין תחיית המתים מן התורה
ואין תורה מן השמים והקורא בספרים החיצונים וזה הלוחש על
על המכה ואומר כל המחלה וגו' והפורק עול והמפר ברית כבשר
והמגלה פנים כתורה שלא כהלכה והמלכין פני חבירו ברכים והבא
על אשת איש ורבים כאלה הוו ודוקא בשלא עשו תשובה שאין
להם חלק לעוה"ב אבל אם עשו תשובה יש לכלם חל"ה. לכך

הוחינם הנביא ואמר שובו וגו'. האומר אחמא ואשוב אין מספיקין
בידו לעשות תשובה. האומר אחמא ויזה"כ מספר אין יזה"כ מספר
ועבירות שבין אדם לחברו אין יזה"כ מספר עד שירצה את חברו,
א"ר יצחק כל המקניט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו שנא'
אם ערכת לרעד וגו' (משלי ו' א') עשה זאת בני והנצל (שם) וצריך
לפייסו בני שורות של ג' בני אדם והמבקש צריך יותר מני פעמים
[ביומא פ"ח הגירסא: כל המבקש ממו מחברו אל יבקש ממנו יותר
מני פעמים] שנא' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' (בראשית
ג' י"ז) אם סת מוליד עשרה בני אדם על קברו ואומר חמאתי לה'
אלהי ישראל ולפלוגי זה שחבלתי בו. ואמר רבא כל המעביר על
מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו. ומהא דא"ר יוחנן כל ת"ח שאינו
נוקם ונוטר איבה כנחש אינו ת"ח לא תקשי לרבא הא בדפייסו
ליה והא דר' יוחנן איירי בדלא פייסי ליה.

כתיב אשרי נשוי פשע (תהלים ל"ב א') וכתיב מסכה פשעיו
לא יצליח (משלי כ"ח) לא קשיא כאן בחומא מפורסם וכאן בחומא
שאינו מפורסם. איכא דאמרי כאן בעברות שבין אדם לחברו וכאן
בעברות שבין אדם למקום (יומא פרק ח').

הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה כלה ואם עלתה לו שנה
מובטח לו שהוא בן העוה"ב ותדע שכל העולם רעב והוא שבע.
ת"ר י' פעמים היה מזכיר כה"ג את השם בו ביום. ג' פעמים
בוודוי ראשונה וג' פעמים בשניה וג' בשעיר המשתלח ואחר
כגורלות. המצנפת של כה"ג היתה מכפרת על נסי הרוח (1) יבא
דבר שבגבוה ויכפר על דבר גבוה. אבנט היה מכפר על הדבור
הלב. חשן על הדינים דכתיב ועשית חשן משפט (שמות כ"ח ט"ז)
אפור היה מכפר על עבודה זרה דכתיב ויעש אותו נדעון לאפור
(שופטים ה' כ"ז) מעיל היה מכפר על לה"ר שנאמר ונשמע קולו
כבאו אל הקדש (שמות כ"ח ל"ח) יבא דבר משמיע קול ויכפר על
הקול. ציץ היה מכפר על עזי פנים. כתיב והיה על מצחו תמיד
(שם כ"ח ל"ח) וכתיב ומצח אשה זונה היה לך (ירמיה ג' ג) מכנסים
היו מכפרים על הערוה. כתונת היתה מכפרת על שפיכת דמים
כדכתיב ויטבלו את הכתנת ברם (בראשית ל"ז ל"ז) ועכשיו שאין
מה"ט תשובה תפלה וצדקה מכפרין שנא' עשה משפט וצדקה נבחר
לה' מזבח (משלי כ"א ג) ואמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.

(1) ע' טכין דף ט"ז.

מדרש במירת משה רבינו ע"ה.

(נוסחא ב')

כתיב (1) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלגה (משלי ל"א כ"א) כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד משה רבנו ששקל הקב"ה כל הצדיקים כנגדו והיה משה מכריע את כולם. מה עשה הקב"ה מרוב חבתו של משה הביא כל מעשה בראשית ונתנם בכף מאזנים ומשה בכף מאזנים השני והיה משה מכריע את כולם.

אדם ומשה למה היו דומין לשני רופאים גדולים, אחד מהם נשכו נחש ולא היה יודע עיקרון לרפא את עצמו ומת, ואחד מהם כל מי שהנחש נושכו היה מרפא אותו, איזה גדול לא זה שהוא מרפא את הכל, כך אדם הראשון מה כתב בו, הנחש השיאנו אוכל, ומת מעטיו של נחש, אבל משה עשה נחש נחשת וכל מי שהנחש נושכו היה מביט בו ומתרפא שנאמר והיה כל הנשוך וגו' וראה אותו וחי, הרי משה גדול מאדם וזראשון.

נח ומשה למה הם דומים לשני בני אדם שהביאו דורין למלך נכנס הראשון ונטל המלך מידו והריח לו ולא נתקבל עליו נכנס השני וכיון שנטל המלך מידו א"ל הוי יודע שנסעוד אצלך בכל יום שני פעמים ערבית ושחרית, כך היה נח כשהיה מקריב קרבן לפני הקדוש ברוך הוא כתב וירח ה' את ריח הנחות וגו'. אבל משה כשהקריב קרבן א"ל הקב"ה הוי יודע שנסעוד אצלך בכל יום שני פעמים שנאמר את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, הרי משה גדול מנח.

אברהם ומשה למה הן דומין למטרונה אחת שהיו לה שני בנים אחד מהם נטל כלי קוזמריאה והלך ומשכנן לאחר, ואחד מהם הלך ופרה אותן, איזה מהן חביב לא זה שפראם, כך אברהם אבינו בשביל דבר אחד משכנן והשכין את ישראל במצרים שנאמר ויאמר לאברהם ידע תדע וגו' אבל משה הלך ופראן שנאמר שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו.

יצחק ומשה למה הן דומין לנר ועששית, הנר ככה מהערב והעששית היתה דולקת עד הבקר, איזה גדול לא עששית, כך יצחק בשביל שהביט בשכינה כהו עיניו, אבל משה עלה למרום

(1) עיין דברים כג ט"ז.

ונסתכל בדמותו של הקב"ה שנאמר ודבר ה' אל משה פנים בפנים
ומה כתב ומשה בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא גם לחו
הרי משה גדול מיצחק.

יעקב ומשה למה הן דומין לשני בני אדם שירדו לקניגין
אחד מהן תפש את הארי ועשה עמו מלחמה ונצחו הכישו הארי
ואחד מהן ירד לקניגין שהיה מלא אריות. כשראו אותו הלכו
ועטרו אותו עטרות ונפלו לפני רגליו. איזה מהן גדול. לא זה
שנפלו לפני רגליו. כך יעקב ירד מלאך אחד ועשה עמו מלחמה
ואעפ"י שנצחו הכישו שנאמר ויזרח לו השמש והוא צולע על
ירכו. אבל משה עלה למרום וראו המלאכים וברחו מפניו שנאמר
עלית למרום שבית שבי. הרי משה גדול מיעקב.

יוסף ומשה למה הן דומין לנזיר ושקרן. נזיר היה לו חבית
של יין בתוך ביתו פקדון ושכרן היה לו חבית של יין בתוך ביתו
בא יוה"כ ונתענו שניהם מן היין איזה מהן גדול לא זה השכרן
כך היה יוסף נזיר מאשת אדוניו שנאמר ואיך אעשה הרעה הגדולה
וגו'. אבל משה היתה אשתו עמו ולא שכב עמה הרי משה גדול
מיוסף.

ולא עוד אלא ששקלו הקב"ה עם כל מעשי בראשית שברא
בששת ימי בראשית והיה משה מכריע. כיצד ביום הראשון ברא
הקב"ה אור שנאמר ויקרא אלהים לאור יום ובמשה כתב
ויקרא אל משה. כך התורה נמשלה לאור שנאמר כי נר מצוה
ותורה אור. עלה משה למרום ושבה אותו שנאמר עלית למרום
שבית שבי. איזה גדול השביה או מי ששבה אותה. הרי משה
גדול מן האור.

ביום השני ברא הקב"ה רקיע וכתב ביה ויקרא אלהים לרקיע
שמים. ובמשה כתב ויקרא אל משה. הרי שניהם שוים. משל
לשני בני אדם. האחד היה לו רשות לילך בתוך חצרו של חברו
והאחד אין לו רשות לילך. כך הרקיע אין לו רשות לילך בארץ
אבל משה עלה לרקיע. הרי משה גדול מן הרקיע.

ביום הג' ברא את המים שנאמר ולמקוה המים קרא ימים
ובמשה כתב ויקרא אל משה. הרי שוים. משל לשני איפרכין
שהיו מחלכין בדרך אחד מהם חטמין לגיונותיו מפני חברו והאחד
עבר כך משה כשראה אותו הים ברה שנאמר הים ראה וינס
הרי משה גדול מן הים.

ביום הרביעי ברא הקב"ה מאורות שנאמר ויברא אלהים את שני המאורות וגו' וכתב בהן לכלם בשם יקרא ובמשה כתב ויקרא אל משה. הרי שוים. משל למלך שהשיא את בתו בא העבד להאיר את הפנים לפני הכלה ולא הגיחו החתן. כך אמר משה לפני הקב"ה אין רצוני שיאירו שמש וירח אלא אתה שנאמר וה' הולך לפניהם יומם. הרי משה גדול מן האורות.

בחמישי ברא ה' בהמות ועופות והביאן משה ושחטן לישראל שנאמר הצאן ובקר ישחט להם איזה גדול השוחט או הנשחט [כאן חסר בכ"י פריש נו' 710 מרף ק"ו עד רף קכ"ב וצריך להוסיף כאן ע"פ נוסחא הא' בבחמ"ד ח"א: התחיל לברך משה] כל שבט ושבט בפני עצמו כיון שראה שקצרה השעה כללן כולן בברכה אחת ואמר להם לישראל הרבה צערתי אתכם על התורה ועל המצות. עכשיו מחלו לי. א"ל אדוננו משה רבנו טהול לנו. הרבה הכעסנוך והרבינו עליך מרח מחל לנו. א"ל מהול לכם. יצתה ב"ק ואמרה אין לך חיים בעולם אלא חצי שעה. א"ל במקשה מכס כשתכנסו בארץ זכרו אותי ואת עצמותי ואמרו אוי לכן עמרם שרץ לפנינו כסוס ונפלו עצמותיו במדבר. באותה שעה בכו ישראל במרד וא"ל משה רבנו אם אתה פורש ממנו מה יהיה עלינו. השיב להם בני כל אותן הימים היה הקב"ה עמכם אף עתה הוא היה עמכם. שמא תאמרו כל אותם הנסים והנפלאות שנעשו לכם על ידי בשבילי נעשו. לא נעשו אלא בשביל רחמיו של הקב"ה שנאמר טוב ה' לכל וגו'. כל מה שעשה בשביל כבודו עשה. אם תכטחו בו באמת הוא יעשה כל רצונכם. באותה שעה פתחו ישראל פיהם ואמרו אלהים לנו מחסה ועז וגו'. עד כאן עלתה לו רביעית שעה יצתה ב"ק ואמרה לו משה למה תצער עצמך אין לך חיים בעולם אלא רביעית שעה. מיד עמד משה וברך כל ישראל וערך להם ברכות בפני עצמן ותוכחות בפני עצמן. כיון שראה משה ברוח הקדש מדת העולם שכר טוב ותשועות גדולות שעתיד הקב"ה לעשות להם לעתיד לבא. א"ל אשריך ישראל מי כמוך וברכך בשלום ועמד על רגליו ונתן את קולו בבכי ובכה במר גפש ואמר לישראל בשלום אראה אתכם בתחיית המתים לעתיד לבא אראה אתכם. ויצא מלפניהם בכביה גדולה. ונתנו קולם ובכו במר גפש וזעקו וזעקה גדולה ומרה עד שעלתה בכייתם לשמי מרום. מה עשה משה קרע את חלוקו

ותלש את זקנו וסלש ראשו בעפר ונטל את מעילו וכסה את ראשו
כאבל ונכנס לאהלו בקול זעקה וטרה והיה בוכה ומספיק בשתי
ידיו ואמר אוי לי שבאת עלי זעקה אוי לרגלי שלא דרכו בארץ
ישראל אוי לידי שלא קטפו ספירותיה אוי לרגוני שלא אבל
ספירות של ארץ זבת חלב ודבש. ואל יעלה על לב איש שמשח
רבינו היה מצטער על אכילת הספירות כי הכל רמז לקיום המצות
הנוהגות בה יותר משאר הארצות לפי שהיא חכיבה מכל הארצות
שנאמר אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד ונו' והיא נבראת תחלה
שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות אלו מדברות וראש עפרות
תכל זה ארץ ישראל שנקראת ארצו של הקב"ה שנאמר משחקת
בתכל ארצו ולמה נקרא שמה תכל שהיא מתובלת בכל דבר
שבכל הארצות יש בו משה שאין בו אבל א"י אינה חסרה כלום
שנאמר לא תחסר כל בה ד"א למה נקרא שמה תכל על שם תכלין
שבתוכה זו תורה שנאמר הנחמדים מזהב ומסו רב וכן ארז"ל
בבראשית רבה שם האחד פישון הוא הסוכב את כל ארץ החוילה
אשר שם הזהב א"ר יהושע בן לוי חוילה זו ארץ ישראל ולמה
נקרא שמה חוילה מפני שמיחלת להקב"ה שנאמר החילי לאלהים
כי עוד אורנו אשר שם הזהב זו תורה שנאמר וזהב הארץ
ההיא טוב א"ר יוחנן מכאן שאין תורה כתורת ארץ ישראל ואין
חכמה כחכמת ארץ ישראל שם הכדלח ואכן השם יכול ככדלח
של סטמים דכתב ועינו כעין הכדלח יגיד עליו רעו ואכן השם מה
שם אכן טובה דכתב אבני שהם אף בדלח אכן טובה שם הכדלח
שם תלטוד תורה והנדות תקיפות וגמטריאות לכך היה משה רבנו
מתאוה לראותה והיה אומר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה
זו ארץ ישראל החר הטוב הזה והלבנון זה בית המקדש שנקרא
לבנון על שם שמלבין את עונותיהם של ישראל שנאמר אם יהיו
חטאיכם כשנים ונו' וכן ארז"ל (סוטה י"ד) מפני מה נתאוה משה
לכנוס לארץ וכי לאכול מסריה היה צריך או לשבוע מטובה אלא
כך אמר משה הרבה מצות נצטוו לעשות ואין מתקיימות אלא
בארץ אכנס לארץ כדי שיתקיימו כולם על ידי א"ל הקב"ה משה
כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר עליהם מעלה אני עליך כאלו
עשיתם וקיימתם כולם יכול כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת
עצומים יחלק שלל א חלק לו ברבים שאני נותן לו שכרו

כאברהם יצחק ויעקב שהיו עצומים בתורה ובמצות. תחת אשר
הערה למות נפשו. שמסר עצמו למיתה בשביל ישראל
שנאמר ואם אין מחני נא ונו' והוא חמא רבים נשא. לכפר
במעשה העגל, ולפושעים יפניע. לבקש רחמים על פושעי
ישראל שיחזרו בתשובה ואין פגיעה אלא תפלה שנא' אל תפגע
בי. עד כאן עלתה לו רגע וחצי. מה עשה משה נמל את המגלה
וכתב עליה שם המפורש ומסר ליהושע ולא מלא לכתוב עד
שהגיע שעה אשר בה ימות. באותה שעה אמר הקב"ה לגבריאל
הבא לי נשמתו של משה. השיב גבריאל לפניו ואמר רבש"ע
מי שהוא שקול כנגד ששים רבוא היאך אני יכול לעשות לפני
חציפות. מיד אמר למיכאל לך והבא לי נשמתו של משה. מיד
בכה מיכאל אמר [לו לגנעאל] הבא לי נשמתו של משה. אמר
לפניו רבש"ע אני היית רבו והוא היה תלמידי אני יכול לטול
נשמתו. בא סמאל ועמד לפני הקב"ה ואמר רבש"ע כלום משה
רבן של ישראל גדול מאדם הראשון שכראת בעולמך בצלמך
וכדמותך. כלום הוא גדול מאברהם אוהבך שהושלך לכבשן האש
על קדושת שמך. כלום הוא גדול מיצחק שנעקד על גבי
המזבח ומיעקב בנך בכורך ומשנים עשר בניו נמיעך וכולם לא
נמלטו מידי. תן לי רשות ואטול נשמתו. א"ל הקב"ה כולם לא
היו בדמות זה. א"ל מהיכן אתה יכול לטול נשמתו. אם מפניו
הפנים שהיו כנגד פני שנאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים
היאך אתה יכול להתקרב אליהם. אם תאמר מידיו. הידים שקבלו
את הלוחות היאך אתה יכול להתקרב עליהם. אם תאמר מרגליו
כבר נגשו אל הערפל שלי היאך אתה יכול להתקרב אליהם. אין
לך רשות בכל אבריו. אמר רבש"ע אעפ"כ תן לי רשות לטול
נשמתו. א"ל הרשות בידך. מיד יצא סמאל בשמחה גדולה
מלפני הקב"ה וחנר את חרבו ולבש אכזריות ונתעטף בכעסו
והלך אל משה בחמתו. כיון שנסתכל שחיה יושב וכותב שם
המפורש וזיקוקין של אש יוצאין מפיו וזוהר מאמרו מבהיק כשמש
והיה דומה למלאך ה' צבאות היה סמאל מזדעזע. אמר בלבו ודאי
אמרו המלאכים אמת שאין יכולין לטול נשמתו. מיד חשבו עיניו
של סמאל מזוהר עיניו של משה וכשראה סמאל זוהר פני משה
מיד נפל על פניו ביראה ופחד ואחזו חיל כיולדה ולא מצא שתחון
פה לדבר בפניו עד שאמר לו משה רבינו סמאל סמאל אין שלום

אמר ה' לרשעים, מה אתה עושה, מה אתה עומד לנגדי, א"ל הניע
זמנך להפטר מן העולם תן לי את נשמתך, א"ל מי שלחך אצלי
א"ל מי שברא העולם והנשמות, א"ל איני נותן לך נשמתך, א"ל
והלא כל הנשמות של באי עולם בידי מסורות, א"ל יש בי כח
גדול מכל באי עולם, א"ל איזה כחך ומה הוא, א"ל אני בן עטרם
שיצאתי מהול טמעי אמי (וכן ארז"ל במס' סוטה) ותרא אותו כי
טוב הוא שגולד מהול וחכ"א כשעה שגולד משה נתמלא כל הבית
אורה כתיב הכא כי טוב וכתיב וירא אלהים את האור כי טוב) ובו
ביום דברתי עם אבי ואמי, וכשהייתי בן ג' חדשים נתנבאתי ואמרת
אני עתיד לקבל התורה מתוך להבי אש, (ולזה רמזו רז"ל שאמרו
ותפתח ותראהו את הילד, ותרא מיבעי ליה, א"ר יוסי בר חנינא
שראתה עמו שכינה וזה היה בסוף ג' חדשים וכן כתב ותצפנהו ג'
ירחים) וכן שמנים שנה עשיתי אותות ומופתים במצרים והוצאתי
משם ששים רבוא וקרעתי היס לייב קרעים והפכתי מ' טרה למתיקה
ופסלתי שני לוחות אבנים ועליתי לרקיע וראיתי שכינה ודברתי
עמה פנים בפנים וקבלתי את התורה מתוך להבי אש מימינו
ומשמאלו של הקב"ה וכתבתי מסיו תר"ג מצות ולמדתי אותן
לישראל, מי יש בכל באי עולם יכול לעשות כמוני, רשע לך
מפני שאין אני נותן לך את נשמתך, עד כאן עלה לו למשה רנע,
יצתה בת קול ואמרה לו למשה למה תצער עצמך שאין לך חיים
אלא רנע אחד, מיד חזר סמאל לדבר לפני הנבורה, באותה שעה
קצף ה' עליו וא"ל צא והבא לי נשמתו של משה השיב סמאל
ואמר רבש"ע אם אתה אומר לי צא לניהנם והפוך תחתונה לעליונה
ברנע אחד אעשה ולא אאחר לעשות דבריך, אבל לפני בן עטרם
איני יכול לעמוד, א"ל הקב"ה מפני מה א"ל מפני שהומה לשרף
של מרכבה שלך ויקוקין יוצאין מסיו בדברו עמי וזוהר פניו דומה
לזוהר השכינה, בבקשה ממך אל תשלחני אצלו, שאיני יכול
לעמוד לפניו ברבר זה, קצף הקב"ה עליו וא"ל מאש של ניהנם
נבראת ולאש אתה עתיד לחזור, כתחלה יצאת מלפני בשטחה
גדולה וכשראית שבחו וגדלו אתה אומר לי איני יכול לעמוד לפניו
גלוי וידוע לפני שאתה עתיד לחזור לפניו בבקשה גדולה, מיד
הלך סמאל ועמד לפני משה וא"ל משה כך אמר לי הקב"ה צא
והבא לי נשמתו של משה מה עשה סמאל באותו שעה נטל חרבו
מתערה ועמד על משה, מיד עמד באימה גדולה וקצף עליו ונטל

מטה אלהים שחקוק עליו שם המפורש והכה לסמאל וגער בו בכל
כחו בקול גערה גדולה עד שננס מלפניו. ע"כ עלתה לו חצי רגע.
צתה ב"ק ואמרה לו משה למה תצער עצמך כי הגיע סוף שעת
מיתתך. מיד עמד משה בתפלה לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע
זכור יום שנגלית עלי בסנה. זכור את יום שעליתי לפניך על הר
סיני וקבלתי תורתך ונתתיה לעמך ישראל. בבקשה ממך אל רחום
וחנון אל תמסרני ביד מלאך המות. באותו שעה יצתה ב"ק ואמרה
לו כבר קבלתי תפלתך אני בעצמי מטפל בך בקבורתך. מיד עמד
משה רבנו וקדש עצמו כשרפי הוד וירד הקב"ה משמי השמים
העליונים לקבל נשמתו של משה. כיון שראה הקב"ה נפל על פניו
וא"ל רבש"ע במדת רחמך בראת עולמך ובמדת רחמך אתה מנהיגו
הנהיג עמי במדת רחמך. יצתה ב"ק ואמרה משה אל תירא כי ילך
לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. ג' מלאכים ירדו עם הקב"ה באותו
שעה. מיכאל גבריאל וגנעאל. [נוסחאות אחרות זנויאל או זנוגאל
או זנוגיאאל] גבריאל הציע מטתו של משה. מיכאל פרש בגד ארגמן
וגנעאל הניח כר של מילת למראשותיו. עמד הקב"ה במראשותיו
וגנעאל במרגלותיו וגבריאל מצד זה ומיכאל מצד אחר. א"ל הקב"ה
הקף שתי רגליך זו לזו. הקי. שוב א"ל הנח שתי ידיך על החזה
והניחם. שוב א"ל השקע עפעפי עיניך זו על גב זו והשקיעם.
באותו שעה קרא הקב"ה לנשמתו של משה וא"ל בתי מאה ועשרים
שנה קבצתיך [קצבתך] בגופו של משה. צאי ואל תאחרי שהגיע
קצך לצאת. מיד השיבה להקב"ה יודעת אני שאתה אלהי הרוחות
והנשמות ובידך נפש החיים והמתים ואתה בראתני ואתה יצרתני
וגתתני בגופו של משה ק"ב שנה. מי הוא שיש לו גוף טהור
כמשה. איני רוצה לצאת ממנו. שוב א"ל אל תאחרי כי בא קצך
הרי אני מעלה אותך לשמי השמים העליונים ואושיבך בכבוד תחת
כה"כ. כיון שראה משה שנפשו מתקשה לצאת ממנו א"ל תאמרי
שישלוט מה"מ. א"ל לא יעשה הקב"ה כי הצלת נפשי ממות תאמרי
שאני נדחת לגיהנם. א"ל ואת רגלי מדחי א"ל ולהיכן את עתידה
לילך. א"ל אתהלך לפני ה' בארצות החיים. כיון ששמע ממנה כך
נתן לה רשות ואל שובי נפשי למנוחיכי וגו'. כיון שראה הקב"ה
כך נשקו ונטל נשמתו בנשיקת פה שנאמר וימת שם משה עבד
ה' בארץ מואב על פי ה'. באותה שעה בכה הקב"ה ואמר מי יקום
לי עם מרעים וגו' בשעה שיהיו חוטאים מי יבקש עליהם רחמים.

ומלאכי השרת בוכין ואומרין והחכמה מאין תמצא והשמים בוכין
ואומרין אבד חסיד מן הארץ. והארץ בוכה ואומרה וישר באדם
אין. וכל סדרי בראשית בוכין ואומרין הצדיק אבד ואין איש שם
על לכו. ויהושע היה חובק משה וצועק ובוכה הושיעה ה' כי נמר
חסיד. וכל ישראל בוכין ואומרין צדקת ה' עשה. והקביה מקלם
אותו ואמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. א"ל הקדוש ב"ה
אתה אמרת עלי אין עוד. כדכתיב אתה הראית לדעת כי ה' הוא
האלהים אין עוד מלבדו. אף אני כתבתי בתורתך ולא קם נביא
עוד בישראל כמשה. (מיתת משה טובח כפרה לכל ישראל כמו
שארז"ל א"ר יצחק וכו').

קונדרים אחרון ממדרש ילמדנו לר' שמעון הדרשן בעל הילקוט.

וירק את חניכיו (בראשית י"ד י"ד) א"ל אם לכנס לשמים
אתם יוצאים והקב"ה עושה לפניכם שונאים כירק הזה שהוא
תלוש כירק עשב נחתי לכם את כל.

ז' ח' אנכי מגן לך (שם ט"ו א') כשם שאדם הולך למלחמה
והמגן בידו היא מקבלת הכל כך אנכי מגן לך. ד"א היה מתיירא
שמה נתקבל שברו של עולם הבא א"ל אל תירא כל אלו מגן
[כלומר בחנם] לך אבל שכרך קיים לעה"ב. שכרך הרבה מאד אמר
הקב"ה לישראל כשם שאכל אברהם אביכם פירות בעולם הזה
והקדן קיימת לעולם הבא אף אתם הנה ה' בחזק יבא וזרעו מושלה
לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו (ישעיה מ' י').

ט' ילמדנו רבינו בשעה שקורין בתורה בשבת העבר עולה
ממנין שבעה וכן אליעזר עבד אברהם מפני שהיה צדיק נשתווה
לאדונו. בא ברוך ה' וכן בני השפחות נמנו עם השכמים וכן
ציער הקב"ה לאברהם ושרה ולא נתן להם בנים בשביל הגר
שהיתה צדקת שתכנס לאברהם ויעמיד הימנה בן דכתיב ושרי
אשת אברם.

י' בא וראה שרי היתה עקרה שנאמר ותהי שרי עקרה ולא
אמרה לו שהיא עקרה אלא עצרני ה' מלדת. ולמה שמע לה שהיה
רוצה לבדוק את עצמו אם הוא עקר אם שרי עקרה.

יא' ביום השמיני ימול (1) (ויקרא י"ב ג') את מוצא השבת
והמילה מדיינות זו את זו. אמרה שבת אני גדולה ממך שכי שכלל
עליונים ותחתונים שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי. אמרה לה
המילה אני גדולה ממך שאלולי אני לא נברא העולם שנאמר אם
לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג כ"ה).
א"ר יהודה ב"ר שלום לשתי מטרונא שלא היה יודע להפריש
איזה מהם גדולה מחברתה כיון שהעביר אחת לפני חברתה ידעו
הכל שאותה שעברה לפני חברתה היא הקטנה כך השבת נדחת

(1) לולי ל"ל וכן טונות ימים ימול (בבלי שם י"ד).

מפני המילה אנו יודעין שהמילה גדולה מן השבת, וכן אברהם לא
הניח מצוה שלא עשאה שנא' עקב אשר שמע אברהם וגו' ואמר
כי ידעתיו וגו' ואעפ"כ לא נקרא שלם עד שטל עצמו שנאמר
התהלך לפני והיה תמים.

י"ג) ימצאנו בארץ מדבר (דברים ל"ב ח') זה היה אברהם מה
מדבר הזה אינו עושה פירות כך היה בית אביו של אברהם בלא
מצות. ובתהו ילל ישמון שהיו בכית אביו צלמים שלא
הועילו שנא' הכל הסה מעשה תעתועים. יסובבנהו יכוננהו
יצרנהו כאישון עינו, עין אין כתיב כאן אלא עינו וכתיב
כי לה' עין אדם (זכריה ט' א') אמר דוד רבשיע אמרת לאברהם
כל מי שהוא משמר תורתו אני נוצרו כעין. ואברהם בעדותך
(תהלים קי"ט ט"ז) אף אתה שמרני כאישון בת עין וכתיב (תהלים
ל"ג י"ח) הנה עין ה' אל יראיו.

י"ד) ותכחש שרה (בראשית י"ח ט"ז) מכאן פסלו רבותינו
את הנשים מן העדות ואלולי שאמר הכהן לאברהם שהוא גותן
לו בן משרה לא היתה יולדת שלא האמינה.

ט"ו) והאלהים נסה את אברהם (בראשית כ"ב א') עשרה
נסיונות בזכות עשרה דברות ועשרה סבות לשונאיהם ועשרה נסים
בבית המקדש ושכינה בעשרה שנא' אלהים נצב בעדת אל (תהלים
ס"ב א') ומתכפרים בעשרה כתשרי ונגאלו כחדש עשירי. בחדש
סבת והכהנים רוחצים בעשרה כזורות.

י"ז) העשירי יהיה קדש (ויקרא כ"ז ל"ג) אשר היה שמח אני
נעשה כהן גדול שאני העשירי אמר הקב"ה איני מתחיל מן הגדולים
אלא מן הקטנים והעשירי זה לוי. ותלך לדרוש את ה'
(בראשית כ"ח כ"ב) הלכה למדרשו של שם, א"ל מרי אש וקש אבלני
א"ל שם והיה בית יעקב אש ובית עשו לקש (עובדיה א' י"ח).
שני נזים בבטן עשו מעמיד גוי, ריבה ריבי מגוי לא חסיד
(תהלים מ"ג א') ויעקב מעמיד גוי מי כעטף ישראל גוי אחד (ד"ה
א' י"ז). ד"א שני נזים יעקב שנאו למטה בין האומות ועשו שנאו
מלמעלה ואת עשו שנאתי (מלאכי א' ג').

י"ז) ויאמר יעקב לבניו למה תתראו (בראשית מ"ב א'). למז
אתם מתיראים מן הרעב אל תתייראו למוד הוא הקב"ה לעשות
נסים לצדיקים בימי הרעב כבר עשה כך בימי אבותי אברהם ויצחק

כך הוא עושה לי בשנת בצורת לא ידאג (ירמיה י"ז ח') אף לעתיד לא ירעבו ולא ימצאו (ישעיה מ"ט י').

י"ח) כתיב וילך עשו אל ישמעאל (בראשית כ"ח ט') כתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע (מלאכי ג' י"ח) למטרונא שהיתה לה ישפחה כושית עמדה בלילה והיתה מריכה כנגדה ואומרת אני לבנה ממך אמרה לה יבא הבקר ואנו יודעים מי ישחור מי לבן אמר שומר אתא בוקר. באותה שעה ושבתם וראיתם וגוי. משל לצייד שהיו בידו שני מיני עופות ולא נודע איזה טמא ואיזה טהור מה עשה נטל שניהם והפריחם באויר והלך לו עוף טמא אצל הממאים והטהור אצל המהורים, כך עשו ויעקב לא היו חבריות יודעים איזה צדיק ואיזה רשע מה עשה הקב"ה הפריח שניהן בעולם הלך לו עשו אל ישמעאל ויעקב הלך לו לחרן אצל לאה ורחל צדקניות.

[י"ט] כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית ל"ב י"א) כיון משהגיע לירדן לא היה יודע מה לעשות תלה עיניו להקב"ה אמר רבוני אתה יודע שאין עמי כלום אלא המקל הזה א"ל הכה את הירדן ועבור וכן עשה. א"ל זה סימן לבניך כשם שנקרע הירדן מלפניך כך עתיד ליקרע לפני בניך.

כ"י) יוסף ה' לי בן אחר (בראשית ל' כ"ד) בן אחרוננו של עולם מכאן שמשוח מלחמה עתיד לעמוד מיוסף כשם שהוא אומר כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד' כ"ה) שמשוח עתיד לעמוד ממנו. אסף אלהים את חרפתי (שם) נתנבאית שמשוח עומד ממנה ובימיו והחזיקו שבע נשים באיש אחד וגו' אסף את חרפתנו (ישעיה ד' א').

כ"א) וילך לבן למקומו (בראשית ל"ב א') אלא לעיר אהרת הלך מהו למקומו שחזר לעניותו שבאו לסטין ונטלו כל מה שהיה לו ואמר יעקב ותכט עיני בשורי 1) (תהלים צ"ב י"ב). כ"ב) וישלח יעקב מלאכים (בראשית ל"ב ד') היה מבקש לשלוח שלוחים אצל עשו ולא היה אדם רוצה לילך שהיו מתייראים עמד ושלח מלאכי השרת.

כ"ג) ויותר יעקב לבדו (ברא' שם כ"ה) יחדתי שמי על אנרחה ויצחק ועוד עליך יש לי ליחד מכאן ואילך איני מייחד שמי על בריה

1) עיין צ"ר צנקום חס"פ.

לכך נאמר לבדו. ד"א לבדו לבדו במערה עם האבות. ד"א לבדו
בצדקית אף בניו הן עם לבדד ישכון (במדבר כ"ג ט') וכשם שאני
עתיד להיות לבדי ונשגב ה' לבדו (ישעיה כ' י"א) כך ישראל ה'
בדד ינחנו (דברים ל"ב י"ב).

כ"ד) היה רועה את אחיו (בראשית ל"ז כ"ג) עם אחיו אינו אומר
אלא את אחיו שהיה שומע הלכה מפי אביו והולך ומלמדה לאחיו.
והוא נער שהיו מזלזלי בני השפחות ויוסף עומד ומשמשן כעבד.
[כ"ה] כי בן זקונים (בראשית שם ג') שהיה משמש שני
מדרשות של יעקב ושל יצחק.

[כ"ו] בחלומי והנני עומד על שפת היאור (בראשית מ"א י"ז)
לא בקש פרעה לאמר ליוסף החלום כשם שראה אותו אלא החליף
הדברים היאך ראה תחלה יפות מראה ובריאות בשר ולא אמר לו
אלא בריאות בשר ויפות תאר וכן ראה רעות מראה ודקות בשר
ולא אמר לו אלא דקות ורעות תאר. מה אמר תחלה ותאכלנה
הפרות הרקות והרעות ולא ראה כן אלא ותאכלנה הפרות רעות
המראה ודקות הבשר ראה תחלה והנה שבע שבליים בריאות וטובות
ולא אמר אלא מלאות וטובות מה ראה תחלה צנומות דקות שהיה
מבקש לכודקו ולא הועיל לו כלום אלא כשם שראה פרעה כך
פתר לו יוסף א"ל פרעה אני מבקש להטעות אותך וכשם
שראיתי כך פתרת לי שטא אחרי היית כשהייתי חולם. אחרי
הודיע אלהים אותך וכו'.

כ"ז) וירא יעקב כי יש שבר (בראשית מ"ב א') משל
לתפוח שהיה עומד בסדרסו של מלך בקשו האריסין לקצו א"ל
בן המלך אם יודע המלך נוטל את ראשיכם. לאחר ימים בא
השמש עליהם ולא היו יודעים היכן לילך. הלכו וישבו אצל
התפוח בצלו ואוכלים מפירותיו. כך אחי יוסף נטלו עצה להורגו
אמר להם יהודה מה כצע כי נהרוג את אחינו (שם לו כ"ו) בא הרעב
וחם יורדים אצלו והוא מקבלם. ויכלכל יוסף (שם מ"ז י"ב).
כ"ח) ויבר יוסף את אחיו (שם מ"ב ח') בקש לקבלם בסבר
פנים יפות בא מלאך וקטרנן ואמר ליוסף אינן כאין אלא להורגך
שמע לו יוסף מיד ויתנכר אליהם. ואיוו המלאך זה שמצאו
בדרך שנאמר וימצאהו איש (שם ל"ז ט') חזרו ואמרו לאכיהם
אדם אחד היה מקטרננו לפני השלטון אמר להם ואל שדי יתן
לכם רחמים לפני האיש (שם מ"ג י"ג).

ויגש אליו יהודה (שם שם י"ח). אמרו רבותינו צריך אדם להחניף לאשתו משום שלום ביתו ולבעל חובו שלא ילחצנו ולרבו שילמדנו תורה אבל מי שהוא מחניף אחרים אינו רואה בישועה שנאמר גם הוא לי לישועה. כי לא לפניו חנף יבא (איוב י"ג י"ו) ולא עוד אלא שהוא גורם למטר שאינו יורד שנאמר וחרה אף ה' וגו' (דברים י"א י"ג) וכן מצינו שלא החניף מרדכי להמן ויהודה לא בקש להחניף את יוסף מפני שנמשל כאריה וכתוב ליש גבור בכהמה לא ישוב מפני כל (משלי ל' ל').

כ"ט) אמר ר' יצחק העבד עשה כעבודתו וכן חורין עשה כחירותו. העבד וישם העבד את ידו תחת ירך בראשית כ"ד ט"ז) וכן חורין ויאמר אנכי אעשה כדברך וישבע לו על הדבר הזה (שם מ"ז ל').

ל') ועשית עמדי חסד ואמת (שם שם כ"ט) אמר ר' כרוספדאי אמר רבי שתעשה דבריה של הב"ה אמת שאמר לו הוא קוברך שנאמר ויוסף ישית ידו על עיניך (שם מ"ו ד').

ל"א) הנה אביך חולה (שם מ"ח א') זש"ה רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח י"ד) אדם שהוא מטורף מנערותיו ובא לידי חולי אין בו כח לקבל את החולי כך יעקב עשו ורדפו וכן לבן ונתפגש עם המלאך. צרת דינה צרת יוסף לפיכך בא לידי זקנה חלו אבריו עליו לכך כתיב בו חולי.

ל"ב) ויהי אחר הדברים האלה (בראשת מ"ח א') יוסף הרבה ואמר שיעקב עושה אותי בכבוד ורוחף את בנימין מן הככורה ושהוא מצוה שתכנס רחל אמי עמו במערה ונטל שני בניו עמו. להן שהלך לגורן ונטל שני בניו עמו להודיע שיש להם חלק כמותו. מי הגיד לו אסנת אשתו שמשעה שירד אביו יעקב למצרים היתה משמשת אותו וכיון שראתה אותו חולה מיד שלחה ואמרה ליוסף.

ל"ג) ויתחזק ישראל וישב (שם שם ב') חזק עצמו וישב לו. שלא יברך אותם מיסב ויאמרו שכיב מרע היה ולא היה יודע מה עשה. ואקברה שם. כענין שנאמר וימת שם משה (דברים ל"ד ה') מה להל עלן פי הדבור אף כאן עפ"י הדבור. ל"ד) ועיני ישראל כבדו (בראשית מ"ח ה') מן הנכואה שנאמר כי נסך ה' עליהם תרדמה ויעצם את עיניהם ולא יוכל לראות [כי נסך עליכם ה' וח תרדמה ויעצם עיניכם] (ישעיה

כ"ט י"י) שנסתלקה ממנו רוחיק כשנמכר יוסף וכן יצחק כשהיו נשיו של עשיו מכווערות דכתיב ותכהין עיניו (בראשית כ"ז א') וכן אחיה השלוני מפני צרת ירבעם ואחיה לא יכל לראות (מ"א י"ד ד') כיון שראה יוסף שלא שרתה עליו רוח'ק הוציאם מעם כרכיו והשתחוה לפני האל ומבקש רחמים על בניו כאותה יעשה שרתה רוחיק על יעקב וברכס.

ל"ה) גור אריה יהודה (בראשית מ"ט ט') אתה שהודית כך אמך והודית כמעשה תמר וכל השבטים יודוך. מטרף בני עליה. מטרפה של תמר נתעלית שכבר היתה מרופה היא ושני בניה אלא שהודית והצלת אותה אף בניך חנניה מישראל ועזריה ניצולין.

ל"ו) יהי דן נחש (שם שם י"ז) זה היה שמשל כשם שהנחש יוצא לעצמו כך שמשנן יוצא והורג כשם שהנחש אם לקה בזנבו אינו מת כיון שהוא לוקה בראשו הוא מת שנאמר הוא ישופך ראש (בראשית נ"י ט"ו) כך שמעון אסרו אותו בידיו וברגליו ולא מת כיון שגלחו ראשו והוא לא ידע כי ה' סר מעליו (שופטים ט"ו כ"י) ואעפ"כ הנושך עקבי סוס שאחו בני העמורים והפיל הבית.

ל"ז) גד גדוד יגודנו (שם שם י"ט) זה אליהו ז"ל שמגדד שרשן של אומות.

ל"ח) ונפש כי תחטא (ויקרא ה' א') אמר הב"ה חביבה הנפש הזו לפני אפילו הוא חולה והנפש בנופו מטלטלין אותו בשבת. מת כאבן הוא מושלך ואי אפשר למלטלו אפילו הוא רשע וחנפוש עולה ויורדת בו שמטלטלין אותו מצפין לו שהוא עושה תשובה. כל אשר תמצא ירך לעשות בכחך עשה (קהלת ט' י') עד שיש כך כח. עד שהגר דולק תן לו שמן עד שלא יכבה. ככה הגר אין השמן מועיל לו. כי אין מעשה וחשבון. (שם) ואם היה לך ממון עשה ממנו מצוה עד שאתה בחיים שהיא מכפרת עליך שנאמר כפר נפש איש עשרו (משלי י"ג ח') וצדקה תציל ממות (שם י' כ"י) ואם חטאתם ושבתם לפני אני מעלה עליכם כאילו בשננה חטאתם שנאמר ונפש כי תחטא. דבר אחר למה אינו אומר נפשות כי יחטאו שכל ישראל נקראו נפש אחת שנאמר כל איש ישראל כלם כאיש אחד (שופטים כ"י א') ואם חטא אחד מהם כלם ערבים זה בזה. לה"ד לבני אדם שהיו באין

בספינה נטל אחד מקדח והתחיל קודח תחתיו א"ל שומע אתה קודח תחתך והמים נכנסין וכולן אבודין, כך נפש כי תחטא. ל"ט) זאת תורת העולה היא העולה (ויקרא ו' ב') שלא תזון מן המזבח מפני שהיא חביבה מכל הקרבנות. להיד למלך שהיתה לו שמחה והיו אריסין ובני ביתו ואוהביו מביאין לו דורונות והיה מקבלן, א"ל מי אתה א"ל אריסו של מלך וכן לשני וכן לשלישי, בא אחר מעון דורון. א"ל לכבד את המלך באתי אמר המלך דורון שהביא זה לא יהא זו מן השלחן, א"ל מרי למה חבבת דורון זה מכל הדורונות, אמר כל אלו שהביאו דורונות הן חייבין לי וחייבים בכבודי אבל זה שאינו לא אריס ולא בן ביתי אלא כבדני חנם דורון זה חביב עלי מכל הדורונות, כך אם הטא אדם מביא קרבן חטאת ואם אשם מביא קרבן אשם אבל העולה גדכה היא לפיכך חביבה היא לפני.

ט) קח את הכנדים (שם ח' ב') שהן כבודו של אדם, בן סירא אומר הדרים [הדר אלהים] בני אדם והכנדים מכבדין האדם. מעשה בחסיד אחד כשהיה עולה מן השוק היה נוטל כנדיו ומקפלן, א"ל כמה תלמידים יש לך ועבדים ובני בית לקפלם, א"ל הכנדים מכבדים אותי בשוק אף אני מכבד אותם בבית, כי מכבדי אכבד (ש"א ב' ל').

מ"ב) אשה כי תזריע (ויקרא י"ב ב') זש"ה אדם ילוד אשה (איוב י"ד א') אדם רואה עמוד נאה ואומר מה נאה עמוד זה ומה משובח וחברו אומר לו על העמוד אתה תמוה אילו ראית המחצב שנחצב ממנו היאך היית תמוה וכן רואה קורה גדולה וכו' ואם ראה אדם נאה ומשובח וקוץ הוא משבח וחברו אומר לו לזה אתה משבח אילו ראית מאיזו טומאה ופירות יצא לא היית יכול להסתכל בו נמצא האבן והעץ יפין מן האדם. שכן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו', מעשה בטרנוסרופוס שהיה מבקש לשלוט ברבי עקיבא ולא היה מוצא עלילה היאך לשלוט בו, א"ל אשתו הריני עושה עלילה היאך תשלוט בו עמדה וקישטה עצמה ועמדה על פתח מדרשו כיון שראה אותה רבי עקיבא מיד רקק בארץ כעסה ואמרה לו אתה הוא גדולן של יהודים ואתה רוקק בצלם האל, א"ל אף אני לא רקקתי אלא אמרתי כל הגוי הזה בידו ואת מכעסת אותו, כיון ששמעה כך

נפלה על רגליו. א"ל איני זזה מכאן עד שתניירני עמדה ופירשה
בספינה והלכה למקום אחר.

[מ"ג] שלשה לקו בצורת קין ואיוב ועוזיהו על שהיו אוהבין
את הנכסים ולא תורה שנאמר וקין היה עובד אדמה (כראשית
ד' ב') ואכל ושבע ודשן והביא מותרו. והי מקץ ימים ויבא קין
(שם) ולא קרא בתורה ראשית בכורי אדמתך (שמות כ"ג י"ט)
ויצא אל מהוץ למחנה. נע ונד תהיה בארץ (ברא' ד' י"ב) ולקח
בשחין שנא' וישם ה' לקין אות (שם שם מ"ו) וכתיב בחזקתו מה
אות (ישעיהו ל"ה כ"ב) וכתיב וימרחו על השחין (שם כ"א). ואיוב
והי מקנהו וגו' (איוב א' ג') והיה רועה אותם בארץ ישראל וכתיב
וידך את איוב בשחין רע (שם כ' ז') ועוזיהו כי אוהב אדמה היה
והי מצורע עד יום מותו (מ"ב מ"ו ה').

מ"ה) ולקח למטהר שתי צפרים (ויקרא י"ד ד') כשם שהוציא
דברים של רוח טהור פיו כך מכפר עליו בצפרים שהן מסין על
פני רוח שהן מודיעות לשמים דברים שאמר כי עוף חשמים יוליך
את הקול (קהלת י' כ'). ועץ ארז למה שנמשלה תורה לעץ
שנאמר עץ חיים היא (משלי ג' י"ח) וכן מרפא לשון עץ חיים
(שם מ"ו ד'). ושני תולעת למה בשביל ששינה דבריו
וחזר בו מתכפר בשני תולעת, בזכות יעקב אל תיראי תולעת
יעקב (ישעיה מ"א י"ד). ואזוב למה על שם תחטאני כאזוב
ואטהר (תהלים נ"א ס').

מ"ו) אחרי מות וגו' (ויקרא ט"ז א') התשובה חביבה מן
התפלה שהתפלה מכטלת חצי גזרה והתשובה מכטלת את הכל.
קין נגזר עליו נע ונד התפלל גדול עוני מנשא וכיטל ממני חצי
גזרה וישב בארץ גזרה. והתשובה מכטלת את הכל. מאנשי ענתות
דכתיב וישארית לא תהיה להם לפליטה (ירמיה י"א כ"ג) וכיון
שעשו חשובה כתיב אנשי ענתות קי"ב [קכ"ח] (נחמיה ז' כ"ז)
וכן כתב ובאהרן התאנף ח' לחשמידו (דברים ט' כ') ואין השמדה
אלא כלוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב' ט') עמד
משה ונתפלל עליו שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן (דברים ט' כ')
א"ל הב"ה הריני מכטל ממנו חצי גזרה. ממה שקרינן בענין אחרי
מות שני בני אהרן. ד"א אחרי מות ראה מה היו חביבין בניו
של אהרן שאחר מיתתן מוכיחן הכתוב שמתו כשם שהוכיח למשה
אחר מיתתו. משה עברי מת (יהושע א' ב').

מ"ז) שלש שנים יהיו לכם ערלים (ויקרא י"ט כ"ג) א"ל
הב"ה אם שעבדו בכם שלש מלכיות לא תצפו לגאולה. לא
יאכל אין לכם גאולה אלא בשנה הרביעית תאכלו
את פריו שבמלכות רביעית יש לכם גאולה. א"ר ינאי הוא
שכתיב תחת שלש רגזה ארץ וגו' (משלי ל' כ"א) לא יוכל שאת
(שם) כביכול אין הקב"ה יכול להטה את ישראל אלא מיד הוא
גואלם ונוטעם בארצם שנאמר ונטעתים על אדמתם (עמוס ט' ט"ו)
מ"ח) איש אשר יתן מזרעו למלך (ויקרא כ"ב) זש"ה חכו
ממתקים (שה"ש ה' ט"ז) הב"ה מצוה את ישראל להנאתן ולטובתן
לעשות מצוה ונותן להם שכר כיצד מזהיר שלא יאכלו שקצים
ורמשים שנאמר אל תשקצו נפשותיכם ונותן להם שכר. יש ח"ך
מתוק מזה וכן הדם אינו אלא מאכל לכלב ואומר וכל דם לא
תאכלו הרחיקם מן הנכלות וטרפות. וכן ושרט לנפש לא תתנו
וגו' וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' (שם י"ט כ"ח) ליתן לכם
שכר יש ח"ך מתוק מזה. וכן אומות העולם מעבירין את בניהם
באש וכתוב לא ימצא בך מעביר בניו וכתו באש (דברים י"ח י').
מ"ט) והכהן הגדול מאחיו (ויקרא כ"א י') זה גדול ממיכאל
השר הגדול שנאמר בעת ההיא יעמוד מיכאל השר (דניאל י"ב
א') שמיכאל סניגור בדברים וכהן גדול עושה מעשים שהוא
נכנס בבית קדש הקדשים ואינו זועד שאני מוחל עונות ישראל.
ד"א והכהן הגדול שגדול ממש רבנו. לשני סניגורין אחד מהם
עומד [כפני] הדיין מ' יום ומבקש על אוהבו ולא פנה אותו עד
שהכניס עמו עוד שלשה סניגורין והשני נכנס שעה אחת לפני
הדיין ופינה את אוהבו הוי אומר השני גדול מן הראשון. כך
משה ואתנפל לפני ה' ארבעים יום (דברים ט' י"ח) ולא אמר
סלחתי עד שהכניס עמו ג' סניגורין שנאמר זכור לאברהם וגו'
(שם שם כ"ז) וכהן גדול נכנס שעה אחת וכתוב וכפר בעדו וכער
ביתו וגו' (ויקרא ט"ז י"ז).

נ) שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת
אמו (שם כ"ב כ"ז) שאם נשחט באחד מן הימים הוא סבור שהוא
שוחט לשם אחד שנכרא בו ימי בראשית אלא ימתין ז' ימים
שידע שאני בראתי עולמי בששה ימים ונחתי בו ולי הוא מתקרב
שנאמר ירצה לקרבן אשה לה' (שם).

נ"א) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו (שמות ט"ז ד') ארשבי

מוון אלפים היה המן יורד להן לישראל בכל יום ויום שנאמר
דבר יום ביומו, ואומר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול (תהלים
צ' ד').

נ"ב) דרש רשב"ל שנע חנוכות הן 1) חנוכה הראשונה
בראשית כרא, יהי אור, הרי נר אחד, ביום שני ויהי ערב ויהי
בקר לארכיטקטון שהיה מבקש לקבוע תלמיוס ונטל נר והאירה
כך האירה התורה, כי נר מצוה ותורה אור (משלי ז' כ"ב), ביום
ג' נבראו האילנות ושמן זית מאירה, ביום ד' נבראו המאורות
וכסאו של דוד כשמש נגדי (תהלים פ"ט ל"ז) וכן ערכתי נר
למשיחי (שם קל"ב י"ז), ביום ה' נבראו ברקים, קול רעמך בגלגל
(שם ע"ז י"ט) ביום ו' נברא אדם שנאמר נר אלהים נשמת אדם
(משלי כ' כ"ז).

נ"ג) בהעלותך (במדבר ה' ב') א"ר יהודה כרבי שלום 2)
מצינו שהיה המשכן שקול כנגד מעשה בראשית, ביום א' נבראו
שמים וארץ וכתוב בהן נוטה שמים כיריעה (תהלים ק"ד ב')
ובמשכן כתיב ועשית יריעות (שמות כ"ו ז') בשני יהי רקיע ויהי
מבדיל, ובמשכן והבדילה הפרוכת (שם שם ל"ג) בשלישי יקוו המים
ובמשכן ועשית כיוור נחשת וגו' ונתת שמה מים (שם ל' י"ח) כד'
יהי מאורות, ובמשכן ועשית מגורה (שם כ"ה ל"א), בחמישי ועוף,
יעופף, ובמשכן והיו הכרוכים סורשי כנפים (שם), בששי תוצא
הארץ נפש חיה, ובמשכן אדם כי יקריב (ויקרא א' ב') בשביעי
היה כולו אור ובמשכן כיוון שנכנס האל בתוכו מכהיק מן השכינה
לכך סמך ובכא משה וגו' בהעלותך, ד"א בהעלותך לה"ד למלך
בשר ודם שהיה יושב ברומי והיה לו אוהב כסוריא שלח לו
המלך התקן לי חצר אחת והביא לתוכו לפי כוחך טמות של
אבלינא, שלחן של שיש, מגורה של ברזל, קונכי של נחשת 3)
הציע המטות כיקטאות ובמסיטין, בא המלך ליכנס למדינה, יצא
אוהבו לאנפטי שלו והוא רואה עם המלך טמות של זהב ושל

1) עיין מסיקסל דבתיסוף פ"ג טמונה סס ז' חנוכות אחרות וכלן ססר נקסר ז'.

2) עיין ילקוט ריש פרשה בהעלותך.

3) עיין טרין ערך קונכי טמיה נסס ילמדנו כרש בהעלותך סולוח : מנורה
של ברזל קונכי של נחשה ומחמר סמנסס כלן נסס ד"ס ססר בילקוט רש
ס' בהעלותך.

אבנים טובות שלחנות ומנורות של זהב, רץ האוהב לקלקל
ההצעות ולהעביר המנורות והשלחנות מפני שהיה מתבייש ידע
המלך מה בלבו, א"ל חייך שעשית כפי כחך, הוי זהיר בה שתהא
דולקת יפה, כך הב"ה אמר ועשו לי מקדש עמדו ועשו לפי
כחם מיד ירד הב"ה בכבודו ומלא את המשכן, באותה שעה בקש
אהרן להתעצל מהמנורה, א"ל למשה דבר אל אהרן בהעלותך,
למה ז' נרות כנגד ח'נ'ב'ל' ש'צ'ס', ד"א כנגד ז' ימי בראשית.
ד"א למה עשה משה שבעת נרות ושלמה שכעים נרות אלא
משה עקר ז' אומות מלפני ישראל אבל שלמה היה מושל על
שבעים אומות. אמר הקב"ה בעולם הזה אע"פ שהיתה במשכן
אורה מכבודי הנרות היו דולקין לתוכו אף לעתיד לבא אע"פ
שאני ממלא ירושלים מכבודי אני מדליק לתוכה נרות שנאמר
אחפש את ירושלים בנרות (צפניה א' י"ב).

ג"ד) וביום הקים את המשכן כסה הענן (במדבר ט' ט"ו)
אותו הענן שנגלה עליו על הר סיני לה"ד למלך שהיה לו אוהב
שלח לו התקן עצמך שאני בא אצלך יום פלוני לא האמין אותו
האוהב, חזר ואמר אפילו הוא בא אצלי בדמות הדיוט או בלילה,
ידע המלך מה אמר אוהבו שלח לו חייך ביום אני בא אצלך
בפרהסיא והסוס שרכנתי עליו ביום שנעשיתי מלך אני רוכב
ופורפירא שנזרקה עלי ביום שנעשיתי אונוסטוס אני לובש ובא
אצלך כדי שידעו הכל מהו חבתך עלי, כך כיון שנגלה הב"ה
בסיני בענן נגלה שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן (שמות
י"ט ט') ואמרו נעשה ונשמע, ונטל הב"ה מלכות לאחר זמן
א"ל ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שם כ"ה ח') היו ישראל
תמהים האמנם ישב אלהים על הארץ (מ"א ח' כ"ז) אמר להם
חייכם בפרהסיא אני בא אליכם דכתיב וביום הקים את המשכן
כסה הענן את המשכן לאהל העדות (במדבר ט' ט"ו). אמר
רשב"י העדות לשון סהדו אל תקרא אלא תורה. אלה העדות
והחקים, (דברים ד' ט"ה) א"ר לוי מה עדות יש כאן שויתר
להן לישראל.

ברוך מרחיב גד (שם ל"ג כ') מהו מרחיב גד שנקבר
משה בתחומו של גד, אותו שקבל התורה שכתב בה ורחבה מני
ים (איוב י"א ט'). כלביא שכן, זה משה שהיה זריז כארי
ובלעם רואה אותו וצווח שאינו יוצא מן העולם עד שהוא צובע

ברטו. אמרו לו מזה אתה מתיירא בשנה הזאת הוא מת שנאמר
לו לכן לא תביאו הקהל הזה (במרבך כ' י"ב) א"ל אפילו הוא
מת היום לא ישכב עד יאכל מרף ודם חללים
ישתה דמו ודם בלק. וירא ראשית לו (שם) זה
קבורתו שנכראת כתחלת כרייתו של עולם. כי שם חלקת מחוקק
(שם) זה משה שהיה סופר. ויתא ראשי עם (שם) עם כל
חבורה וחבורה נוטל שכר עמדם. וכן הוא אימר לכן אחלק לו כרבים
ואת עצומים יחלק שלל (ישעיה נ"ג י"ב) וכיכ למה תחת אשר
הערה למות נפשו (שם) שנאמר ואם אין מחני נא מספרך אשר
כתבת (שמות ל"ב ל"ב).

פרשיות ממדרש תנחומא כ"י

פרשת מקץ. ויהי מקץ שנתים וגו' זש"ה (איוב כ"ח ב'
ועיין ילקוט שם בשם תנחומא) קץ שם לחשך וגו' לכל יש קץ
להרים ולגבעות ולרוח ולמים אפילו לדברי הבאי ואפילו לחשך.
להרים מנין שנאמר (ישעיה מ') ושקל בפלס הרים, לרוח מנין
שנאמר (איוב שם) לעשות לרוח משקל, ולמים מנין שנאמר
(שם) ומים תכן במדה, ולחשך מנין שנאמר קץ שם לחשך, כל
דבר ודבר שהוא בא על האדם אפילו היסורים יש להם קץ שנאמר
(שם) לכל תכלית הוא חוקר שהקב"ה יושב וחוקר אם מתבקשין לו
יסורין אם לאו שנאמר לכל תכלית הוא חוקר, ר"ש בן לקיש
אומר מי גרם לו לאדם הזה שכאו עליו יסורין ואפלה זה יצר
הרע שהוא משול באבן שנאמר (יחזקאל ל"ו ב') והסירותי את לב
האבן הוי אבן אפל וצלמות, דא קץ שם לחשך, כל היסורין
הבאין על האדם קץ יש להם שנאמר ולכל תכלית הוא חוקר.
מדבר ביוסף בשעה שנאסר בבית האסורין היה שם עשר שנים
והיה לו לצאת באחת עשרה שנה הוי קץ שם לחשך, מהו לכל
תכלית הוא חוקר, שבשעה שהגיע עונתו לצאת ישב הקב"ה וחקר
וראה שמתבקש לצאת נשתהא עוד בבית האסורין שתי שנים
ע"י שכח בשר המשקים שאמר לו שתי פעמים כי אם זכרתני
אתך, אמר לו הקב"ה אתה הכטחת עליו שתי זכירות היך אתה
עושה עוד שתי שנים שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים, (עיין
תנחומא סוף פ' וישב) זשיה (משלי י"ד כ"ג) ועיין ילקוט שם בשם
תנחומא) בכל עצב יהיה מותר, אמרו רבותינו אפילו צונן ועשה
אותו חמין הנייה הן לגוף זהו בכל עצב יהיה מותר, מדבר בעמלי
תורה, כל מה שנצטער אדם בתורה יותר מחברו הרי מותר ויתרון
יש לו, ודבר שפתים אך למחסור, (שם) מי שהוא חושך שפתיו שלא
ינע בתורה אך למחסור, מעשה בתלמיד אחד שהיה ותיק וכו'
כדאיתא בתנחומא עד חלה ושכח תלמודו, מי גרם לו
שלא היה יודע בשפתיו לכך נאמר ודבר שפתים אך למחסור.
ד"א בכל עצב יהיה מותר זה היה יוסף שנצטער בבית האסורין
והיה לו יתרון ויוסף הוא השליט, ודבר שפתים אך למחסור על

ידי שדכר בשפתותיו ואמר כי אם זכרתני אתך אמר הקב"ה דברת
בשפתך דברים שלא כהוגן חייך שאתה עושה בכית האסורין
עוד שתי שנים שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים, מה כתוב למעלה
מן הענין ולא זכר שר המשקים. א"ר ברכיה הכהן ולא זכר זכור
והיה נשוי אלא וישכחו היה אומר בחוץ לכנס ואומר לפרעה
עליו מיד וישכחו עד שהגיע קצו לצאת, כיון שהגיע קצו לצאת
הביא הקב"ה עלילות עליו כדי להוציאו שנאמר ויהי מקץ שנתים
ימים, [ופרעה חלם] א"ר חייא חלם כל בהמת חלום אלא לפי
השעה ע"י הצדיקי והנה עומד על היאר הרשעים [מתקיימין]
על אלהיהם אבל הצדיקים [מתקיימין] על בוראם. והנה מן היאר
וגו' מה באחו אלא כשהשנים טובות באות כל הכריות נעשית
אחים לחבריהם ישכן כתוב שבע פרות אחרות, מהו אחרות שהיו
רואות אלו לאלו והופכים פניהם מהם, כך הכריות כשהשנים הרעות
באות רואין אלו לאלו והופכין פניהן מהן.

וירא יעקב כי יש שבר במצרים זש"ה (משלי כ"ב)
און שמעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם, מה ראה שלמה לומר
כן וכי כל הגוף לא עשה הקב"ה שאמר עשה על העין ועל
האזן, אלא כל האברים של אדם עתידין ליתן דין חוץ מן האזן
והעין, למה אלא העין הזה רואה שלא בטובתו של אדם והאזן
שמעת שלא בטובת האדם, אבל הידים אם אין רצונו אינן גונבות
והרגלים כך, לכך נאמר עין רואה ואזן שומעת וגו' בא וראה כל
אותו הזמן שהיה נמכר יוסף לא היו יודעין יעקב ובניו שהיה
יוסף קיים וכשהגיע הקץ נתן הקב"ה רשות לעינים ולאזנים שנאמר
וירא יעקב כי יש שבר וגו' ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר
וגו', זה שאמר הכתוב (איוב ט"ז) ועיין ילקוט שם בשם מדרש
האומר לחרם ולא יזרח וגו' הלא כל חכמתו של איוב ומי אינו
יודע שאם אומר הקב"ה לשמש או לכוכבים שלא יזרחו אינן
זורחין שאמר האומר לחרם ולא יזרח, לא אמר אלא פנגד יעקב
ובניו שנמשלו בהם שנאמר והנה השמש והירח ואחר עשר
כוכבים משתחווים ל"י האומר לחרם ולא יזרח כ"ב שנה שעשה
יוסף במצרים חוץ מאביו ננש [נננז] רוח הקדש מאביו (בילקוט
איוב מוסיף ומבניו) ולא היה רחוק מהם אלא מהלך ד' ימים או
ה' ימים ולא היו יודעין שבמצרים היה וקודם לכן נביאים גדולים
היו יעקב ובניו, רצונך לידע כמו שאמר יוסף את החלום מהו

אומר הבא נבא אני ואמך ואחיך וגו' וכשנמכר לא היו יודעים היכן הוא הרי האומר לחרם ולא יזרח למה כך אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתנבאים [צ"ל מתנבאים] לפיכך הודיע להם הקב"ה כחו והודיע להם שאינן כלום וכן אתה מוצא בגדול הנביאים על דבר שאמר (דברים א' י"ז ועיין ספרי שם) והדבר אשר יקשה מכם אמר לו הקב"ה אתה יכול לפתור [דין] קשה חייך שאני אראה לך דבר וכיון שהגיע לפניו עסק של בנות צלפחד התחיל מתקשה בו ולא היה יודע מה לומר והקריב משפטן לפני ה' אמר לו הקב"ה והדבר אשר יקשה מכם וגו' הרי מה שהנשים יודעות אין אתה יודע בו. (1) כן בנות צלפחד דוברות אילו דעת [ידעו] יפה אמר [אמר]. ואף שמואל שהיה שקול כנגד משה ואהרן על שאמר לשאול (ש"א ט' י"ט) אנכי הראה אמר לו הקב"ה אתה אמרת אנכי הראה חייך למחר אראה לך אם רואה אתה שנא' (שם י"ז א') מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך. כיון שהלך מה כתב ויהי בכואם וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו. אמר לו הקב"ה אם אתה הוא שאמרת אנכי הראה אל תבט אל מראהו וגו'. ואף יעקב ובניו היו נביאים וחכמים ולא היה נטמן מהם כיון שנמכר יוסף לא היו יודעים עד שבקש הקב"ה לפיכך האומר לחרם ולא יזרח. ד"א וירא יעקב כי יש שבר וגו' א"ר יהושע בן לוי בא וראה יעקב אדם גדול וזקן ויושב בביתו וראה מה שיש במצרים ועשרת בניו היו נכנסין ויוצאין ולא היו יודעין. ד"א וירא יעקב כי יש שבר וגו' ושיה (תהלים קמ"ו) אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו הראה לו הקב"ה שהיה שברו קיים. וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו אמר יעקב לבניו בבקשה מכם היו מצניעים אתכם שאין דבר קשה מעין הרע וכן אתה מוצא הלוחות הראשונות ע"ש שנתנו בגדולה נשתברו שנאמר (שמות כ' י"ח) וכל העם רואים את הקולות וגו' אבל האחרונות כשנתנו לא ראה אותן כי אם משה שנאמר (שם ל"ד) ואיש לא יעלה עמך וגו'. וירושלים לא נחרבה אלא מפני עין הרע שנ' (איכה ב' ט"ו) הזאת העיר שאמרו כלילת יפי וגו' ואומר (שם ג' נ"א) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי לפיכך אמר יעקב לבניו למה

(1) חזק חסדן : לכך נכתב ויקרב נפש חם ונטמן בנו"ן רבתי לרמוז על נדרס זכ.

תראו אלא היו הולכים בצניעה שנאמר (טיכה ו' ח') והצנע לבת
עם אלהיך. ד"א וירא יעקב כי יש שבר במצרים זש"ה (איוב ל"ב
ט' ועיין ילקוט שם בשם תנחומא) לא רבים יחכמו וזקנים יכינו משפט
לא כל העוסק בתורה מתחכם אלא אכן רוח הוא באנוש מי אמר
הפסוק הזה אליהוא אימתי בזמן שהיו אוהביו של איוב מוכיחין
אותו והיו משיבין [צ"ל והוא היה משיבין] כיון שסילקו איוב ראה
אליהו שלא היו יכולין להשיבו שנאמר וירא אליהוא כי אין מענה
וגו' ואותה שעה אמר לא רבים יחכמו לא כל מי שעוסק בתורה
מתחכם אלא אכן רוח הוא באנוש אלא א"כ נתן בו הקב"ה
רוח כדי שיהא רגיל בתלמודו שנאמר אכן רוח הוא באנוש. שאלה
מטרוניתא לר' יוסי בן חלפתא אמרה לו והלא כל שבחו של
הקב"ה שהוא נותן חכמה לחכמים וכתב (דניאל ב' כ"א) יהב חכמתא
לחכימין לא היה צריך לוטר אלא יהב חכמתא למטשין. אמר לה
יש לך קוזמין פ"י תכשיטי עדיים. אמרה לו הן. אמר לה אם בא
אדם לשאול קוזמין שלך משאלת את אותם אמרה לו אם יהיה
אדם איקנום פ"י חכם [אמר אהרן: צ"ל איקנום פ"י בלשון יון
מספיק בעצמו ואח"כ נ"כ עשיר וכתנחומא ריש פ' ויקהל ובהקבלת
רכה א' ח' נאמר עשיר במשל זה ועקילם הנר תרגם אל שדי איקנום
כלומר אל אשר די לעצמו ואינו צריך לאחרים. ומה שמפרש כאן
ובילקוט איוב חכם טעות הוא] אני משאלת לו קוזמין שלי. אמר
לה קוזמין שלך אין את משאלת אלא לאדם איקנום הקב"ה יתן
החכמה אף למטשא לפיכך יהב חכמתא לחכימין. אמר אליהוא
כל מה שהוא מבקש הוא נותן חכמה הוי לא רבים יחכמו אלא
אכן רוח הוא באנוש. ד"א לא רבים ירכמו מדבר ביעקב אמר
יעקב לבניו לא בשביל שאתם [רבים] תחכמו שאתם עשירה ואני
אחד שאני אומר לכם רדו למצרים ואין אתם מבקשים לירד
רואה אני ברוח הקדש שיש שם שבר שנאמר אכן רוח הוא
באנוש ראיתי שיש שם יוסף שנאמר וירא יעקב מהו אומר הנה
שמעתי כי יש שבר במצרים [בילקוט איוב גורם: אכן רוח
הוא באנוש זה יוסף שני שמעתי כי יש שבר זה שברו של יוסף]
רדו שמה ירדה היא לכם רדו וכנשו את הארץ לפני בניכם.
רדו שמה ושברו לנו מעט אכל לפני אותם שכתב בהם (דברים
ז' ז') כי אתם המעט מכל העמים. ואל שדי יתן לכם
רחמים לפני האיש. ילמדנו רבנו מנין התקינו לברך על

המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. מנין לפני המזון תני ר'
חייא בשם ר' עקיבא כתב קדש הלולים להי מלמד שהיה מעון
ברכה לפניו ולאחריו. אמר הקב"ה כשם שאני זקוק לחוריד גשמים
ולחשיב רוחות ולהוריד טללים אף אתה היה זקוק לכרכני וזהיר
להתפלל לפני לא תהא רואה עצמך בשעת הרוחה וכוה את
התפלה [כתנחומא גורם ולא תאמר אני בריוח מה אני מתפלל]
וכשתגיעך הצרה תהא עומד ומתפלל אלי. לא תעשה אלא קודם
שתבא תהא מקדים ומתפלל שנאמר (איוב ל"ו י"ט) היערוך שועך
לא בצר וכל מאמצי כח תדע שיעקב אבינו עדיין היה בנימין
עמו ואינו יודע מה עתיד להגיעו התחיל להקדים ולהתפלל שנא'
ואל שדי יתן לכם רהמים לפני האיש. ושלח לכם את אחיכם
אחר ואת בנימין. וכן הוא המשל [כתנחומא גורם: כתוב בס' בן
סירא] אוקיר [לאסיא] עד דלא תצטרך ליה. מהו וכן כל מאמצי
כח שכך היו עושין [הצדיקים] מאמצי כח. [הגבורה] זשיה על
זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא וגו' (תהלים ל"ב וי) זכדי בן
לוי ור' יוסי בן פיטיו [פיישרם בפסיקתא פי שובה] ור' יהושע
בן לוי אחר קרא (שם ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך
ואחד קרא (שם ה' י"ב) וישמחו כל חוסי בך לעולם ידננו ואחד
קרא על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא מהו לעת מצא
היום. [בביר פי צ"ב הגירסא לעת מצוי היום ושם נאמר שנ'
בעלי הגדה אמרון אלין קריא כד דמכין] ד"א לעת מצא לעת
מצוי הנפש. א"ר ישמעאל צריך אדם שיהא מתפלל על יציאת
נפשו שאין לך דבר קשה מיציאת הנפש. [היאך] היא יוצאה
ר' יוחנן אומר כפיטורי [כפי] נשט כך הנפש בשעה שהיא יוצאה
מן האדם שאין אדם צריך להאמן בעצמו עד יום מותו. לכן
שנו רבותינו אל תאמן בעצמך עד יום מותך. והיה חולק על
דברי רבוי אמר הקב"ה זה בא לחלוק על התורה מה עשה לו
נְסָה אותו יצא ביום הכפורים לתוך גנה אחת ובאה ריבה אחת
מקושטת ומשובחת ונאה עמדה לו כנגדו הסיה עמה ובקש להזקק
לה אמרה לו אשת איש אני אמר לה מקובלני ולא זו עד שנזקק
להי הלך וישב לו בביתו . . . לומר מה עבר עליו והיו רבים
עולין ומבקרין אותו ומוציאין אותו בחוץ והוא לא היה חולה. כך
עשה חרש אחר חרש לומר מה עשיתי. מה עשה הקב"ה ראה
שהוא מצטער נתן לה הקב"ה רשות לאותה רוח הלכה ועמדה

לפניו אמה לפניו על מה אתה מצטער אני אותה האשה
שנזקקת עמי ורוח הקדש אני אלא בשביל שהיית חולק על
דברי חכמים שאמרו אל תאמן בעצמך עד יום מותך. [אמר
אהרן: בירושלמי מס' שבת פ"א מ"ג מספר המעשה בזה הלשון:
מעשה בחסיד אחד שהיה יושב ושונה אל תאמן בעצמך עד יום
זקנותך כנון אני אתא חדא רוחא ונסיתיה ושרי תהי ביה אמרה
ליה לא תצוק רוח אנא אויל ואשתוי לחברך] אף דוד הסכים
לומר צריך אדם להתפלל על יציאת נפשו וכך לעת מצא שאדם
צריך להיות מקוה לדבר עד שיודע סופו מי היה זה זה יעקב.
אעפ"י שאמר טרף טרף יוסף מקנה היה להקב"ה וכוסף הודיעו
שיוסף חי שנאמר ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש.

פ' ויגשי ויגש אליו יהודה זש"ה (קהלת ט' י"ד) עיר
קמנה ואנשים בה מעט עיר קמנה זו מצרים ואנשים בה מעט
זו אחי יוסף, ובא אליה מלך גדול, זה יוסף, ובנה עליה מצודים
גדולים, אמר להם מרגלים אתם, ומצא בה איש מסכן וחכם זה
יהודה ומלט העיר בחכמתו.

ויגש אליו יהודה ד"א ויגש אליו יהודה זש"ה (איוב
ט"א ח') אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם זה יוסף ויהודה
שכל מה שנתנאה יוסף בא יהודה ונצח אותו שנאמר ולא יכול
יוסף להתאפק, למה הדבר דומה לשור שהיה יוצא והיו כל החיות
בורחות מפניו והיה בועט בזה ומנגח לזה ובא האריה ולא עמד
לפניו לא עשה אלא נראה ארי בקשו לשור ולא נמצא כך נמשל
יוסף בשור שנאמר (דברים ל"ג י"ז) בכור שורו הדר לו, והשכמים
נמשלו כחיות היה יוסף מתנאה עליהם ומבעט אותם ומתנכר
אליהם ומנגח לזה ויקח מאתם את שמעון לא עשה אלא כיון
שיצא הארי נור אריה יהודה בקשו לשור ולא נמצא אלא ולא
יכול יוסף להתאפק למה, ליש גבור בכחמה ולא ישוב מפני כל
(משלי ל') אפילו מפני שכתוב בו ויכלכל. ויגש אליו אף
לעתיד לבא משוח מלחמה עתיד לעמוד מיוסף, ומשיח העומד
מיהודה קשה ממנו שנאמר (זכריה י' ו') וגברתי את בית יהודה.
ד"א ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני אמר לו ביה אתה מעביר
עלינו [עין ערוך ערך ביאה בשם ילמדנו ויגשו ובערוך דפוס
וינציאה הרצ"א ערך ביאה נמצא לפני ערך בי אבידן] למה שאמרת
לנו זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא, אין אתה מתיירא מן

הקב"ה אלא אתה דומה לפרעה שנאמר כי כמוך כפרעה הרי את
ביה [פי' זעקח על עול ועוות דין] מעביר עלינו, אמר לו אין אתה
דוגנו לא בדיני מלכות ולא בדיני שמים, בדיני שמים מי שהוא
נמצא גנב משלם כפלים שנאמר אם ימצא הגנב ישלם שנים ואם
אין לו מה לשלם נמכר בגנבתו, בדיני מלכות נוטלין כל מה שיש
לו, אם בדיני מלכות את תופשנו מול כל מה שיש בדינו, ואם
בדיני שמים אין אנו יכולין לפרוע דמין הננו לך לעבדים, בי
אדוני, ביה אתה מעביר עלינו. ד א בי אדוני בנוהג שבעולם מי
שלוקח עבד ומוצא אותו גנב מחזירו וזה שנמצא גנב אתה מבקש
להנותו, חשוד אתה לדברים רעים, אם לשמש אתה מבקשו
אני יודע לשמש יותר ממנו, אם למלחמה אתה מבקשו אני יודע
להלחם יותר ממנו, ישב נא עבדך תחת הנער, ידבר נא
עבדך דבר א"ר ירמיה בן שמעיה אמר אם אשמיע קולי דבר
תבא במצרים, ידבר נא עבדך, אין נא אלא מצרים שנא' התישבתי
מנא אמון. (נחום ג' ח' ועיין ריש מדרש ב"ר). באדוני אדוני אמר
לו יכנסו דברי באזניך, שנים קטנים נכנסו לכרך גדול וחחריכוה
שנאמר (בראשית ל"ד כ"ה) ויקחו שני בני יעקב וגוי סלע
כאן אין אני נפש כאן (?). כי כמוך כפרעה אמר כשם
שפרעה גדול כאן ואתה שני לו כך אכא גדול בארץ כנען ואני
שני לו, אמר נשבע אני כך אשלוף חרבי מתערה כך אני מתחיל
ובפרעה אסיים, כתיב (משלי כ"ז י"ז) ברזל בברזל יחד, נאה לשנים
זה עומד כנגד זה נאה למלך מתנאה כנגד יהודה, מלך שכתב בו
וירכב אותו במרכבת המשנה וגוי לפיכך היו מנגחים זה את זה
לפיכך נאמר בי אדוני, ד"א כיון שראה ליוסף שאינו מתפיים
התחיל אומר לאחיו מה אנו עומדים מזה נתחיל ובפרעה נסיים והם
לא היו יודעין כי יוסף מבין לשונם שנאמר והם לא ידעו וגוי כי
המליץ בינותם, כיון שראה יוסף כך התחיל לדבר להם בתחנונים
ובלשון רפה אמר להם [עיין ילקוט ויגש רמז קנ"א בשם תנחומא]
איני רוצה לידע אלא שבנימין הזה מי נתן לו עצה לגנב את
הגביע, כיון ששמע בנימין אמר לו לא הם נתנו לי עצה ולא
אני נגעת בגביע, אמר לו השבע לי התחיל לשבע לו ובמה נשבע
לו בפרשתו של יוסף אחיו ממנו, לא נגעת בו ולא בשלוח הצים
שנשתלחו בו שנאמר וישטמוהו בעלי הצים ולא בהפשמ
שהפשימוהו שנאמר ויפשימו את יוסף את כתנתו, ולא בהשלכה

שהשליכוהו לבור שנאמר וישליכו אותו הבורה ולא במכירה
שסכרוהו לישמעאלים ולא במבילה שמכלו את הכתנת כדמי שלא
נתנו לי עצה ולא ננעתי בנביע. אמר יוסף מי יודיע לי שאת
נשבעת על אחיך באמת. אמר לו משמותן של בני אתה יודע כמה
[אני] מחבבו שהוצאתי את שמותן על מה שאירע לה. אמר לו
ומה שמותן של בניך. אמר לו: כלע ובכר ואשבל נרא וגו'. אמר
לו למה כלע. ע"י שנבלע אחי ובכר ע"ש שהיה בחור לאמו
ואשבל שנשכה אחי נרא שהוא גר כאכסניא נעמן שהיו דבריו
נעטנים. אחי שלא היה לי אח מאמי אלא הוא וראש שהוא גדול
ממני. מפיה שהיה לומר תורה מפי אבינו ומלמדה לי והיו כל
אחיו חוזרים ורועים והוא יושב אצל אבי ולומר ממנו חסור ה
מה שקבל מן שם ומן עבר וחסים שנחפה עד היום הזה. ד"א
וחפים שלא ראיתי בחופתו והוא לא ראה בחפתי. ד"א וחסים עד
עתה אני מתאבל עליו והולך יחף. וארד שהוריד את בלע כאן.
ד"א וארד כי ארד אל בני (כראשית ל"ו ל"ה) אלא בבקשה מסך
לא תוריד את אבי ביגון שאולה וכך [אמר] יהודה כי איך
אעלה אל אבי וגו' כיון ששמע יוסף כך לא יכול לכבוש
רחמיו שנאמר ולא יכל יוסף להתאפק מיד ויתן את
קולו בבכי וגו' ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף
כיון שאמר להם אני יוסף אחיכם לא יכלו אחיו לענות אותו כי
נבהלו מפניו. ר' אלעזר בר' שמעון בשם ר' אליעזר בן עזריה
ומה יוסף על שאמר להם אני יוסף וידעו מה שעשו בו ולא
יכלו אחיו לענות כשיבא הקב"ה לעתיד לבא להוכיח כל אחד
ואחד מן הבריות ולומר לו מעשיו מה שכתוב (עמוס ד' י"ג) כי
הנה יוצר הרים וכורא רוח ומניד לאדם מה שחו על אחת כו"כ
אין בריה יכולה לעמוד. ד"א ויגש אליו יהודה נגש להלחם אתו
ואין הלשון הזה אלא לשון מלחמה שנאמר (שמואל ב' י') ויגש
יואב וכל העם וגו'. אמרו רבותינו כשהיה יהודה כועס היה
שערותיו עומדות ובוקעות את כליו ויוצאות. וי"א שהיה נוטל
אפונים של ברזל ונותן לתיך פיו ומכסס בהם וחמתו עולה לכך
נאמר ויגש. כי עבדך ערב את הנער אימתי סרע יהודה
ערבותו בימי גלית הפלשתית כדאיתא בתנחומא. ואת יהודה
שלח לפניו אל יוסף זש"ה (ישעיה ס"ה כ"ה) זאב וטלה ירעו
כאחד וגו' בא וראה שכל מה שהכה הקב"ה בעו"הו מתרפאין

לעוה"ב, העורים מתרפאים שנאמר (שם ל"ה ה') אז תפקחנה עיני
עורים והפסחים מתרפאים שנאמר (שם ו') ידלג כאיל פסח,
ואלמים מתרפאים שנאמר (שם) וְתִדְּרֶן לְשׁוֹן אֱלֹם, הכל מתרפאים
אלא האדם כמו שהוא הולך הוא בא, הולך עור ובא עור וכן כולם
כשם שהוא הולך לכוש כך הוא בא לכוש שנא' (איוב ל"ה י"ד)
תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לכוש, מטי אתה לַמֶּד משמואל
כשהעלה אותו שאול אמר לאישה מה את רואה, ותאמר איש זקן
עולה והוא עוטה מעיל, (שמואל א' כ"ח י"ד) שם היה לכוש שנא'
(שם ב' י"ט) ומעיל קטן תעשה לו אמו, ולמה כשהאדם הולך כך
הוא בא שלא יאמרו רשעי עולם משמת ריפא אותן הקב"ה ואחיב
הביא אותן בדומה שאין אלו אותן אלא אחרים, אמר הקב"ה איב
יעמדו בניו כמו שהלכו ולאח"כ אני מרפא ואח"כ אף החיות
מתרפאות שנאמר זאב ומלה ירעו כאחד וגו', ואשר הביא מכה
על הכל אינו מתרפא שנאמר (ישעיה ס"ה כ"ה) ונחש עפר לחמו
ולמה שהביא את הכל לעפר, ד"א זאב ומלה ירעו כאחד זה בנימין
דכתב בנימין זאב יטרף, ומלה אלו השכמים שנאמר (ירמיה ג' י"ז)
שה פזורה ישראל, ירעו כאחד אימתי כשירד בנימין עמהם והיה
אומר להם יעקב לא ירד בני עמכם, כיון שהגיע השעה וירד עמהם
היו מטצעין אותו ומשמרים אותו, וכן יוסף וישא עיניו וירא את
בנימין אחיו בן אמו וגו', אריה זה יהודה גור אריה יהודה, כבקר
זה יוסף שנאמר בכור שורו וגו', יאכל תבן שנמצאו אוכלין
כאחת שנאמר וישבו לפני הככור ככורתו וגו', ויבך אותו
אביו מה כתיב אחריו והמדנים מכרו אותו אל מצרים, אמר
הקב"ה ליהודה אין לך בנים לכך אין אתה יודע צערן של בנים
והטעית את אביך ואמרת לו מת כנך, חיך שתטול אישה ותקבר
את בניך כדי שתדע צערן של בנים שכתוב אחריו ויהי בעת ההיא
וגו' וכתב וימת ער ואונן, וכל אותן השנים שהיה יוסף חוץ
מאביו היה [בלבן] של יעקב על יהודה, מנין אתה למד מבנימין
שאמר [יהודה] ליוסף כי עכרך ערב את הנער, וכיון שנתן דעתו
[בתנחומא גורם נפשו] על בנימין ונתודע יוסף נמצא יוסף מוצא
יהודה נקי לפיכך ואת יהודה שלח, וש"ה (מלאכי ג' א') וזגני שולח
מלאכי ופנה דרך לפני וגו', בא וראה כל מה שאירע ליוסף אירע
לציון, ביוסף כתיב וישראל אהב את יוסף ובציון כתיב (תהלים
פ"ז ב') אוהב ה' שערי ציון כו' כדאיתא בתנחומא, ד"א ואת יהודה

שלה לפניו וגו' אמר ר' נחמיה להתקין לו בית תלמוד שיהיו
השכמים הוגנים בתורה. תדע שהוא כך כיון שהלך לו יוסף מאצלו
היו שניהם יודעים באיזה פרק פירש זה מזה וכשנאמר לו עוד
יוסף חי ויפג לבו כי לא האמין להם. אמר להם מה אתם נותנים
לי סימן באיזה פרק פירש ממני. מה עשה יוסף נתן להם עגלות
ללמדך שבכל מקום שהלך היה עוסק בתורה בשם שהיו אבותיו
ועד עכשיו לא נתנה תורה והרי כתיב וישמור משמרת מצותי
חקותי ותורותי. ומכאן למדנו שאברהם למד את התורה. א"ר
שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן נעשו לו כליותיו כשני כדים
נובעות תורה במעיים שנאמר (תהלים ט"ז ז') אף לילות יסרוני
כליותי אפי' עירובי תכשילין היה יודע וכן שלש שנים הכיר בוואו
והיה מלמד לבניו תורה שנאמר כי ידעתיו וגו' אמר לו הקב"ה
אתה למדת בניך תורה בעו"הו ובכבודי אלמדם לעו"הב שנאמר
(ישעיה נ"ד י"ג) וכל בניך למודי ה' וגו'.

ס' וארא תנחומא וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני
ה' וארא אל אברהם וגו' וש"ה [עין פסיקתא בחרש השלישי]
שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה כן (תהלים נ"ז) א"ר יוסי
בר סימון עד שלא עמדתם בהר סיני וקבלתם את תורת ישראל
הייתם נקראים [כשמותם של או"ה ומשקבלתם את התורה] עמי
שנאמר שמעה עמי ואדברה. א"ר פנחס הכהן בר המא שמעה
עמי שיהא לי פתחון פה להשיב לעולם. ישראל ואעידה כן. ר'
יוסי אומר אלהים אני דיין אני פטרוגך אני. ר' אליעזר אומר
אלהים ור' יהודה בר שלום אומר בשופטים הוא מדבר אומר להם
[לא משום] שקראתי אלהים אתם שנאמר אלהים לא תקלל אלא
הו יודעים על גביכם. אלהים אלהיך אנכי. א"ר פנחס הכהן בר
חמא אמר הקב"ה למשה לא בשביל שקראתי אותך אלהים שנאמר
נתתיך אלהים לפרעה אלה אלהיך אנכי לכך נאמר וידבר אלהים
אל משה ויאמר אליו אני ה'. כי העשק יהולל חכם וגו' (קהלת ז'
ו') כשהחכם מתעסק בעסוקים הרכה הם מערכבין אותו מן החכמה.
ויאבד לה מתנה. בשעת שנקראת מתנה היא ומאכר מלבו שנא'
(במדבר כ"א י"ט) ממתנה נחליאל. ד"א כי העשק יהולל וגו' עיסוק
שהחכם מתעסק בצרכי צבור משכחים אותו מן החכמה. א"ר יהושע
בן לוי ששים הלכות למדתי מן יהודה בן סדיה בחרישת הקבר
ובשנים שהייתי עוסק בצרכי צבור [נשתכחו ממני] הווי כי העשק.

ד"א עסוקים שעסק שלמה בדברים שלא היה צורך בהם הטעו
אותו שנאמר (מלכים א' י' א"ד) ויהי לעת זקנת שלמה וגו' כדא"י
בתנחומא הוי כי העשק יהולל חכם וגו' לא תאמר שלמה בלבד
אלא אפילו משה בשעה שהלך אצל פרעה מה כתיב ואחר באו
משה ואהרן וגו' א"ר חייא בר אבא יום פרוסכטיא של פרעה
היה והיו כל המלכים באים ומעטרים אותו שהיה קוזמוקרסור והיו
משה ואהרן עומדים על פתח פלטין נכנסו אצל פרעה ואמרו לו
שני זקנים עומדים על פתח פלטין שלך, אמר להם ויש בידם
עטרות אמרו לו לאו, אמר להם באחרונה יכנסו, נכנסו אצל פרעה
ואמר להם מה אתם מבקשים, אמר לו ה' אלהי העברים שלחני
אליך וגו' ואמר לך שלח עמי ויחוננו לי במדבר, אמר להם מי ה'
אשר אשמע בקולו ולא היה יודע לשלוח לי עטרה משלו אלא
בדברים בא אלי בקולות בא ומי ה' אשר אשמע בקולו, א"ר לוי
באותה שעה הוציא דפתרא של אלהות קרא אלהי ארום ומואב
וצדון ואמר להם הרי קראתי ואיני מוצא מה שאתם אומרים כאן
א"ר לוי למה הדבר דומה לכהן שהיה לו עכר יצא הכהן מן
המדינה הלך עבדו לבקשו בין הקברות התחיל לצווח אדוני אמרו
לו מי הוא אדונך, אמר להן פלוני כהן אמרו לו שומע שבועולם'
כהן אתה מבקש בין הקברות, כך אמרו משה ואהרן לפרעה שומע
שבועולם אלהים שביריך מתים אבל אלהינו חי וקים הוא שנאמר
וה' אלהים אמת וגו' ד"א מי ה' אמר הקב"ה אתה אמרת מי, חייך
במי אתה לוקה, מי ים למפרע, בים אתה יודע מי אני שאמרת
לא ידעתי את ה' למחר אתה אומר ה' הצדיק, אתה אמרת וגם בני
ישראל לא אשלח חייך למחר אתה אוהו ביד כל אחד ואחד
לשלחו, לכך נאמר ה' אלהי העברים, אמרו משה ואהרן [ישמא
תאמר] בשביל ששנינו את הלשון הקשה עלינו חזרו ואמרו אלהי
העברים, ר"ש בן יוחי אמר התחיל מחרק בשנינו כנגדם ואמר
מפשים אתם וגו' כדאיתא בתנחומא, ויפגעו את משה ואת
אהרן נצבים לקראתם אלו דתן ואבירם שכתוב בהם יצאו
נצבים ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפוט, א"ר יהודה הלוי בר
שלום אמרו לו ישראל למה אנו דומין לשה אחת וכא הזאב ונטלה
מהעדר והיה הרועה רץ אחריה, מה עשה הזאב בקש לבקע את
השה מבין העדר, הגיע השה בסנה, כך אמר משה לפני הקב"ה
רב'שע . . . פרעה אנו מתים שנאמר אשר הבאשתם את

ריחנו וגו'. וישב משה אל ה' ויאמר למה הרעות לעם הזה וגו'
ומאז באתי לדבר אל פרעה וגו' ויאמר ה' אל משה עתה תראה
(כמו שפירש"י). באותה שעה בקש הקב"ה לישב עליו כדין שנא'
וידבר אלהים אל משה ואין אלהים אלא דין שנאמר אלהים לא
תקלל. נכנסה סננוריא ולמדה עליו זכות שנאמר ויאמר אליו אני
ה' ואין ה' אלא רחמים שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון. ובלקוט
ריש פ' וארא מביא לשון התנחומא כמו שנמצא כאן. ד"א וארא
אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי
להם. לא פרסמתי להם אם מפורש הוא ולך גלית אתו שאתה
הולך לנאול ישראל כדי שתצליח. אמר הקב"ה בעולם הזה גלית
[לך] את שמי אבל לעוה"ל לכל ישראל אני מודיע את שמי
שנאמר (ישעיה נ"ב ו') לכן ידע עמי שמי וגו'. ואת המטה הזה
תקח בידך וגו' א"ר יהודה בר אמי המטה משקלו ארבעים
סאה ושל סנפיר היה ועשר מכות חקוקות עליו נוטריקון דצ"ך
עדיש באח"ב. אמר הקב"ה המטה הזה יביא עליו המכות. ר' אליעזר
בן סדת אומר כל צור שכתוב במקרא משון על אומה הרשעה
הוא מדבר (בשם"ר הגירסא: כל צר שבמקרא חסר במלכות
הרשעה הכתוב מדבר ובתנחומא נאמר כל צר חסר שבמקרא
במלכות אדום הכתוב מדבר) מה מצריים לקו ברם אף מלכות
הרשעה הזו שנאמר (ישעיה ל"ד ט') ונחפכו נחליה לזפת. א"ר
תנחומא זו סיכרושותו צימש [צ"ל תיברוש ותוצינוש פי' נהרות
הנקראים עד היום מיבר ומימשינו ועיין ילקוט ישעיה רמז ש"ד
בשם תנחומא] שהן נותנין על שפת רוסי וכתוב (שם י') לילה
ויום לא תככה למה שבטלו ישראל מן התורה שהם יגעים בה
ביום ובלילה. האש שאני מביא עליהם אינו כבה לעולם אלא
לעולם יעלה עשנה לפי ששרפו את ביתי והיה העשן עולה
ממנו. וכן אומר (שם ס"ו ו') קול שאון מעיר. אמר להם הקב"ה
אלי קול מהיכל בא ואין אתם זכורים מה עשיתם כהיכלי קול ה'
משלם גמול לאויביו ואמיתי משלם גמול לעוה"ב שהוא פודה
את ישראל שנאמר (שם ל"ה ד') גמול אלהים הוא יבא ויושיעכם
ויאמר ה' אל משה שלח ירך ואחוז בזנבו. וחזר ונעשה מטה. כשם
שהנחש מתעקס כך פרעה עתיד להתעקס עליכם. הוי מגיד
מראשית אחרית וגו'. אלא כשיבא ויאמר תנו לכם מופת כשם
שעשיתי לך עשו לפניו. כי ידבר אליכם פרעה לאמרה.

זה שאמר שלמה (משלי כ"ט י"א) כל רוחו יוציא כסיל מי היה
זה פרעה (עיין ילקוט משלי שם בשם תנחומא) ביום שהלכו משה
ואהרן אצלו אמר הקב"ה עד שלא תלכו אצלו אני אומר לכם
מה שהוא עתיד לעשות ולשאול לכם, כי ידבר אליכם פרעה אלא
הויו (?) ואמר אל אהרן קח את מטך והשלך כיון שהלכו אצל
פרעה אמר להם תנו לכם מופת מיד וישלך אהרן את מטהו לפני
פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין. שחין [שחק] פרעה אליהם אמר
להם משה ואהרן וכי אתם שבאתם לשחוק עלי שמתירא אני מן
הדברים האלו, כל מצרים מלאה כשפים יש מוליכין תרין כתם
לרקים [בשמ"ר הגירסא: תכן לעפרוים] מה עשה ויקרא פרעה אין
כתיב כאן אלא ויקרא גם פרעה. אמר ר' לוי שקרא לאשתו
ואמר לה ראי איך באו היהודים לשחוק בי שנאמר (בראשית ג' ד')
ותתן גם לאישה ואף גם כן ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים
ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלטיהם, כן באו חרטומי מצרים
וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים, עשו כמו שעשה אהרן מה
כתיב ויבלע מטה אהרן את ממותם, הוי כל רוחו יוציא כסיל זה
פרעה וחכם באחור ישבחנה זה משה ויבלע מטה אהרן, ד"א כי
ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת, אמר הקב"ה למחר אני מוציא
בני מצרים ונותן להם את התורה דכתיב ביה כי יקום בקרבך
נביא בדן הוא שיהיה תובע אתכם ואמר תנו לכם מופת, בתחלה
הוא ידבר עמכם בקושי שאין לשון ידבר אלא לשון קושי כמה
דאיתא דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות, אמר לו אהרן
יהא עושה את הדברים האלו ואתה עומד כנשיא שהוא גוזר על
הזקנים והן עושין, כי נרפים אתם א"ר יהודה בר סימון מהו
נרפים אתם נרפים קדושים אתם ע"כ אתם אומרים נזבחה
לאלהינו, הקב"ה אמר למשה השכם בבקר והודע לפרעה שאינו
כלום, הנה יוצא המיטה, כה אמר ה' שלח עמי ויעבדוני ואם לא
כי בפעם הזאת וגו' כתיב (איוב ל"ז כ"ב) מי כמוהו מורה לרשעים
שיעשו תשובה, אמר לפרעה שלח העז את מקנך למה הנני
ממטיר כעת ולאחריו אני מביא הארבה שנאמר הנני מביא מחר
ארבה כנבולך וגו', וכסה את עין הארץ אמרו רבותינו [עיין
ילקוט פי' בא בשם תנחומא ושם נאמר אדם תמורת אשה] כשם
שיש ראש לאשה כך יש לארץ שנאמר ראש עפרות תבל וכו'
עד כולם נקבצו באו לך כמו בילקוט.

פ' ויקהל, תנחומא ויקהל משה את כל עדת וגו' ויאמר
משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם, זש"ה (קהלת
ז' ועיין שם"ד פרשה זו) טוב שם משמן טוב, כמה ריחו הולך מיל
אחד או שני מילין אבל השם הטוב מסוף העולם ועד סופו הרי
טוב שם משמן טוב, ויום המות מיום הולדו, יום מיתתו של אדם
מיום שנולד בו למה ביום שהוא נולד אין אדם יודע אם מעשיו
יפין אם לאו אבל כשהוא מת הוא מודיע מעשיו לבריות, ויום
המות מיום הולדו, א"ר לוי למה הרבר דומה לשתי ספינות שהיו
בים מלאות סחורה אחת באה ואחת הולכת אותה שהיתה באה
היו מקלסים אותה עמדו להם תמיהם אמרו למה אתם מקלסים
לזו ולזו אין אתם מקלסים, שאנו יודעים שהלכה לשלום ובאה
בשלום אבל זו אין אנו יודעים מה היא עתידה לעשות, כך כשאדם
נולד אין בני אדם מכירין מעשיו כשנפטר מן העולם הם יודעין
מה היו מעשיו הרי טוב יום המות מיום הולדו, ד"א טוב שם, טוב
שם של חנניה מישאל ועזריה משמן הטוב שנמשחו נדב ואביהו
למה בני אהרן נכנסו להקריב ונשרפו חנניה מישאל ועזריה
הושלכו לכבשן האש וניצלו הוי טוב שם משמן טוב, ד"א טוב
שם טוב היה שמו של בצלאל למה שפרסמו הקב"ה שנאמר
ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם, זש"ה (ישעיה
מ' כ"ה) ואל מי תדמיוני ואשוהי, שאו מרום, אמר הקב"ה ואל מי
תדמיוני בשר ודם אם יהיה מהלך בחשכה ואדם בא ומאיר לו אין
צריך להחזיק לו טובה, ואתם ישנים כלילה ואני מעלה לכם את
האורה אין אתם צריכין להחזיק לי טובה, שאו מרום וגו' בזכות
ואלה שבתי בני ישראל, ואלה בזכות אלה העדות וגו' כמו בנדרס
עד מבין פתאים.

שאל ר' שמעון בן יהוצדק את ר' שמואל בר נחמן היאך
ברא הקב"ה את העולם וכו' א"ל כשבקש הקב"ה לבראת עולמו
נתעטף אורה וברא את העולם כמו בנדרס עד והוא התחיל בארון
שנאמר ויעש בצלאל את הארון, א"ר ירמיה כי אעלה ארוכה לך
ומטכותיך ארפאך (ירמיה ל') מלך בוד' מכה באיזמל ומרפא ברמיה
אבל הקב"ה אינו כן אלא ברבר שמכה בו מרפא שנאמר (ויכאו
מרתה ולא יכלו לשתות מים וגו' ועיין שם"ד פ"ג) — א"ר לוי
למה כי מרים הם הדור היה מר במעשיו ויצעק אל ה' נתן לו
הקב"ה עץ ונתן לתוך מר וימתקו, הוי מטכותיך ארפאך, אף ישראל

כשלקו בשמים אמר להם הקב"ה חייכם במה שחטאתם בו
אתם מתרפאים שנא' ויעש בצלאל את הארון עצי שמים מה
כתיב למעלה מן הענין ויעש את הפרכת פרכת עביה טפה ועל
שבעים ושנים ניטין היתה נארגת ועל כל ניטא וניטא כ"ד חוטיין
אורכה מי אמה ורחבה כי אמה ולא היתה בה קשרי ושטים עושיין
בכל שנה ושנה ושני [בשמיר הנירסא ושי] כהנים מטבילין
אותה וכיצד היו מטבילין אותה כל הכהנים היו עולין ומטבילין
אותה ושוחטין אותה בחילי ומשעשה משה את הפרכת שהיתה
נתונה לפני הארון אח"כ אמר לבצלאל שיעשה את הארון את
מוצא כל מה שהיה במשכן על הסדר היו עשוי וכו' כמו בנדפס
עד עשיתם לפני ארון חייכם שאני מאיר לכם לעוה"ב שני והיה
אור הלכנה וגו' ואומר אור זרוע לצדיק (תהלים צ"ח י"א).

פי פקודי אלה פקודי המשכן וגו' איש אמונות רב ברכות
(משלי כ"ה כ') אתה מוצא כל מי שהוא נאמן הקב"ה מביא ברכה
על ידו ומי שאינו נאמן ואין להעשיר לא ינקה. ד"א איש
אמונות כמו בנדפס נוסחא ב' עד וסלחתי כדבריך ולא עוד אלא
שאני אשרה עליהם וביניהם שכינתי והכל יודעים שמחלתי להם
שנאמר ועשו לי מקדש. ד"א אלה פקודי המשכן בשעה שנכנס
אדרינום לבית קה"ק היה מתגאה שם ומחרף לפני הקב"ה. א"ר
חייא בר אבא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע וכו' כמו בנדפס
נוסחא ב' עד אלהים באו גוים בנחלתך. אלה פקודי המשכן כל
מה שהיה משה עושה היה עושה ע"י אחרים שנאמר פקודת
הלויים בני איתמר. לא עשה [פי' הוא בעצמו] אלא משנגמרה
מלאכת המשכן אמר להם באו ונעשה לפניכם חשבון נכנסו כל
ישראל וכו' כמו בנדפס עד כי תעבור במים אתך אני ואח"כ
נאמר: ויביאו את המשכן אל משה והוא שאמר הכתוב
(תהלים ל"א י"ט) תאלמנה שפתי שקר מדבר במשה בשעה שאמר
לו הקב"ה לעשות משכן וכו' כמו שנדפס בילקוט בשם תנחומא
פי פקודי רמז תי"ז עד תודה וקול זמרה. ועיין ג"כ שמ"ר פנ"ב.

מדרש אל יתהלל.

כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הנכור
בנכורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו. אל יתהלל חכם בחכמתו זה
שלמה מלך ישראל, בשעה שישב על כסא מלכותו נשתכח
ונתנאה ועבר על מה שכתוב בתורה לא ירכה לו נשים, אמר
אני ארכה נשים ולא אסור מן הדרך, מה עשה יו"ד של ירכה,
עמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כלום כתבת בתורתך אות
אחת לכמלה, אמר לו לאו, אמר לפניו הרי שלמה במלני ונשא
לו אלף נשים ועבר על תורתך אמר הקב"ה ליו"ד, עלי לריב את
את ריבך ולרוץ דינך, מיד אמר הקב"ה לאשמדיי מלכא דשירי,
לך אצל שלמה, וטול חותמו מידו, ונדמה כדמותו וישב על
כסאו, והיה סבורים ישראל שהוא היה שלמה, והיה שלמה משוטט
בעירות ובכפרים, ואמר אני קהלת הייתי מלך, עד שעברו עליו
ג' שנים, ובני אדם משיבין זה לזה, כמה שומה הוא זה, המלך
יושב על כסאו, והוא אומר אני קהלת הייתי מלך, אמר הקב"ה
כבר עשיתי דין יו"ד, מה עשה אשמדיי אותם ג' שנים עבר על
נשיו של שלמה, עד שבא אצל אחת מהן והיא פירסה נדה, כיון
שראתה אותו אמרה לו למה שניתה מנהנך אשר היית נוהג בו
מיד שתקי אמרה לו, אין אתה שלמה, ועוד הלך לכת שבע אם
שלמה ואמר לה כך וכך אני רוצה ממך, מיד הלכה אצל בניהו,
אמרה לו כך וכך תבע ממני שלמה בני, מיד נודעו בניו וקראו
את בגדיו ואמרו, אם כן ח"ו אין שלמה בנך זה, אלא אשמדיי
הוא, ואותו הנער היה משוטט ואומר אני קהלת הוא שלמה
בעצמו, מיד שלח וקרא לאותו הנער, אמר לו בני מי אתה אמר
לו שלמה בן דוד אני, אמר לו בני כיצד היו הענינים, אמר לו,
יום אחד הייתי יושב במקומי ובא רוח סערה והשליכני, ומאותו
היום ועד עכשיו ניטלח דעתי ממני, ולפיכך הייתי משוטט, אמר
לו כלום סימן יש לך, אמר הן, שבשעה שמלכתי נטל אבי ידי
אחת והניחה בידך וידי אחרת ביד נתן הנביא, ועמדה אמי ונשקה
על ראש אבי, כיון ששמע בניהו דבריו, קרא לסנהדרין, ואמר
כך וכך המעשה, אמר להם כתבו שם המפורש וקבעוהו על לבבכם
חלכו וקבעו וכאו אצל בניהו, אמרו לו מתיראין אנו מן השם החקוק

על לבו. אמר להם וכי שם אחד יכול לכמה שמות מיד הלך
עמם בניהו ונטל בניהו החרב וחכהו את אשמדיי מכה גדולה
ונטל החותם מידו וביקש להורגו יצתה בת קול ואמרה. אל תגעו
בו כי ממני יצא הדבר. ומפני שעבר שלמה על מה שכתוב בתורה
מיד חזרו את שלמה בכסאו. וחזתמו בידו. ונדמה כדמותו. וחזר
ליופיו. אמר שלמה איה מלכותי איה גבורתי לא הועילוני כלום
אלא כל הטשפיל עצמו הקב"ה מגביהו שנאמר זכחי אלקים רוח
נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוה.

אל יתהלל הגבור בגבורתו זה דוד מלך ישראל. שבשעה
שהיה נלחם. היה הורג ה' מאות הלל בפעם אחת. ונתגאה ואמר
אין כמותי בעולם. מיד זימן לו הקב"ה צבי אחד ורץ הצבי. וברח
מלפניו ומשכו אחריו והארץ קפצה לפניו. עד שהביאו אצל
ישבי נוב מיד אחזו ונטלו ושמו תחת המרתף ונשען עליו לשוברו
מיד אמר תרחיב צערי תחתי ונעשתה הארץ כבאר תחתיו. כיון
שכילה לאכול ישבי בנוב נטלו דוד והיה זורק אותו באויר. כדי
לקבלו בראש הרומה. ובין כך באת יונה מטרפת לפני אבישי
בן צרויה. ויש אומרים שנהפכו בידיו המים לדם. אמר בלבו
ודאי המלך שרוי בצער. מיד הלך לבית המלך ולא מצאו. אמרו
לו שכבר הלך לצוד בשדה כחוק המלכים. מיד רכב על הפרדה
של מלך עד שהביאתו אצל ישבי נוב שהיה מטייב ומשחק בדוד
עם הרומה. מיד ירד מן הפרדה. ונלחם עם ישבי נוב עד שהמיתוהו
ודוד נשאר חלש ותש כח מרוב פחד וצער. ואבישי רצעו והביאו
בירושלם ברגליו. ולא רכב על הפרדה אלא ברגליו. ומיד נשבעו
לו ישראל שלא יצא עוד עמם. שנא' לא תצא עוד אתנו ולא
תכבה את נר ישראל אז אמר דוד. איה גבורתי זכחי אלא אלהים
ה' חילי מגני וקרן ישעי וכי'.

אל יתהלל עשיר בעשרו. זה קרח בן לוי שהיה לו שלש
מאות פדות לבנות מעונות מפתחות גנוזי. עושרו עאכו"כ שהיה
נפלא וגדול מאד. ומנין היה לו כל זה. הממון שקיבץ יוסף
במצרים שמילא שלש מגדלים. וכל מגדל עמוק מאה אמה. ורחוק מאה
אמה וכיון שמצא קרח אחת מן המגדלים. נתנאה בעושרו. ואחת נתנלה
לאנטונינוס. והשלישית גנוזה לע"ל. תחלת מחלוקת קרח היה
באלמנה אחת. שהיתה לה רחילה אחת. כשנאתה לגנוזה. שמע
אהרן ובא ונטל לה הצמרי. הלכה לקרח ובכתה לפניו ואמרה לו

כך וכך עשה לי אהרן. בא קרח אצל אהרן ואמר לו מה לך
אצל האלמנה הזאת לקחת לה הצטרי. אמר לו שלי הוא מן התורה
שנאמר וראשית גו צאנך תתן לוי. נטל קרח ארבעה כספים ונתן
לה. לימים ילדה הרחילה בן בכור. שמע אהרן ונטל הבן הלכה
ובכתה לפני קרח. אמר קרח לאהרן מה לך ולא למנה הזאת לקחת
לה בן הרחילה. אמר לו שלי הוא מן התורה שנאמר כל הבכור
אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך. הלך לו קרח
טלא חטה. וכראות האלמנה בן הלכה ושחטה הרחילה. שמע
אהרן. ובא ונטל הזרוע והלחיים והקבה אמר לו קרח מה לך
אצל האלמנה הזאת. אמר לו שלי הם מן התורה. שנא' ונתת
לכהן הזרוע והלחיים וה' בה. וכראות האלמנה בן עטרה והחריטה
הבשר. שמע אהרן ונטל הבשר. אמר לוא קרח. לא די כל מה
שלקחת לה. אלא אף הבשר. אמר לו שלי הוא מן התורה שנאמר
כל חרם בישראל לך יהיה. אמר לו. למה תשתרר עלינו בן עמרם
ותתנאה עלינו. אמר לו משה. לבקר משפט. בבקר נתקבצו אצל
קרח מאתים וחמשים איש במחנות וקמרת. מיד עמד משה לפני
הקב"ה ואמר לפניו. רבש"ע נבואה זו ששלחתני אמת היא. אמר
לו אמת. ועתה תראה מה אעשה לקרח. ולמה נקרא שמו קרח
שביטיו נעשה קרחה בישראל. מיד רמו הקב"ה לארץ וכלעתם עד
מכורם. צעק קרח ואמר. משה רחם עלינו. אמר להם משה. רב
לכם בני לוי. מיד נבלעו והשאר נשרפו. ואותם שנבלעו סכרו שלא
לעלות לעולם. עד שבאת חנה ונתנבאת עליהם שנאמי ה' טמית
ומחיה מוריד שאול ויעל. ובכל זאת לא היו טאמינים עד שחרב
בית המקדש. ונבלעו שערי בית המקדש. ובאו אצל קרח ותפשים.
ואמרו כשיעלו אלו חשערים אף אנו נעלה עמוס. ונתמנו
שומרים על החשערים עד שיעלו. לכך. נאמר אל יתהלל עשיר
בעשרו. שכל העושר של הקב"ה הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב
אמר צבאות. ואומר רורף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד.

סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות.

תרין מתיבתי הוו בככל ותרין סמוכין עליה. חדא רב נטרונאי
הגאון ז"ל וחדא מתיבתא רב נחשון ז"ל ולתרויהו איבעיא על
פום מעין מננתא דערן ובאילן חייא די בגויה ומאי כרכובייה ושלחובי
שתא דחרכא. ושררו להון בעיא דא לא איתיהיבת למיתב עליה
דהיא חייא כאולפן דאוריתא ברם ידעינן דאתון חברוי שתותו
מיא זכיא ממאטרי שמעתא מזרע דדוד משיחא רבנא שרירא
ורבנא האי ז"ל חברין וחברי חבריא אולפינא דנמירנא ליה מסבי
סביא חכימא חסידיא מרי רזיא דאולפן אוריתא כזוי דשמשא
בגלגלי רקיע נהירו לן בגנתא דערן היא ז' מלכוון ועל שבע
מלכוון תלתא מלכוון שליטי דשלטן עילויהו דאיקרן אילן חייא
ובהך גנתא היא דערן אישתמישו ביה נביאיא כל חד וחד מנהון לפום
גבורתיה ומעליותיה ברם אילן חייא לא יכיל לאשתמשא ביה כריא
דרקיעא ולא בני אנשא דארעא והוא מאי דבעי למחוי מרוי דנביאיא
ולא יתיחב תזותא משום דהני אברין והני לא אברין דאנשא . . .
מניה ברם טעים ואטעימו ליה מננתא דאכלי פירוהי מתחכמין
כטב גדיש ערבכיך דאית בין אוירא דרקיעא דנחתו מרום רקיעא
במראה דעלן כמציעותא דלילית מלכתא אמא דרוחיא ושידי
כלתא דסמאל שרא דאדומא רשיעא וזימנין כלתיה מחלת בת
ישמעאל עמיטא משמושא זוטרי ומשמושא רבא דלילית משמעותא
לישנא דלילה ולישנא דלילה וקבילנא כפירושא דרסותא ואגמרון
בהשעתא דמחלת בת ישמעאל נפקא מיקרקרא ומירקקא לאקדומי
דסמאל כארבע מאה ושבעין ותמניא במושבנא דילה רברבניא
דכל זני זמרא קדישיא בלישנא דהכה לילית נפקא מיללא בפלגות
דליליא במדברא רבא ורחילה ובהדה ארבע מאה ותמנין במושבנא
דילה הילולא בחדא ובההיא שעתא מתגרון אילין באילין עררי
מאלמלא רום רקיעא ומודעיעא ארעא וכיזמא דכפוריא מתנצחן
דנן עם דנן כי היכי דלא לקטרנא לאומתא קדישתא ודין הווא
דעזאל ואיש עתי דכתיב באוריתא דילן ומאן דידע לאשתמושי
בשמושא זוטרא דהוא שלחוביתא דסרבא והוא שדיאל מלכא
רבא דשמאי [דשראי?] דשליטין באורא בדמא דשעירא ובדמא
דתרנגולאי קרבלתאי דמתילדו בטוב רע הבאי מייתין ומנהון

לארעא דילן לזבונניכין חנא דפסחא לשבועייא עם סימני קטורתא
בצרא חדא שחיקין ומעורבין בדמא דשעירא ובדמא דתרנגולא
דהו שחוטין בערבא דיומא דכפוריא ובעינלא דאתעכר ביה ביומא
חמשה אמין ארכיה וחמשה אמין פותיה ונקילסא דאי לא כתובין
ביה עשרה שמיא קדישין. ושדיאל מלכא במציעות כולהון ושמיא
דשריה לארבע רוחין בענולא דאי רחצא עשרה זימני במשחא
דזיתא ואשתא הרקלייא טת לקתא בנו ענולא וסימניה קטורתא
דליקין באשתא ומן תלתא ועד ארבעה סביא חכימיא מחמשיין
שנין ולעילא דמתענן חמשה עשר יומין ביממא ובלילא ולא אכלין
לבד תלתא לילי לסוף שבועה יומי ולסוף עשרה יומי ולסוף תלתא
עשר יומי ותלתא סבי או ארבעה סבי מארי זכותא וחכימי אולפן
אוריתא דאתפרישו תלתן יומי מאתתא ובליליא דכפוריא קאים
סבא רבא בר עובדין עטיף בטליתא דעמרא בנו ענולא ושאר
סביא סחור סחור דענולא עטיפין בטליתות כתנא וסבא דקאים
בנו ענולא דרחין רישיה במשחא דזיתא וקילסא וכתובין ביה שמיא
קדישיא בידיה דימינא על רישיה ובאמצעות ליליא דכפוריא בעלי
ברתיה שדיאל אתי בטאה ותלתין וחד גובריין פרחין מאוירא
ואפיקון זקיקי דנורא וספרא רבא די שמיא ופיפירון דיליה כתיב
וחתים בידא דשדיאל מלכא כל היא דרקיעא דשליט על אוירא
ומודע להו לסביא ושמיהון קדישיא דכתיבין בקלסא דאילא לא
איתמסרון ברם לקשישי קדישי דאשתמשו בשמושא זוטרא
תלתא זימני בחמשה עשר שנין בסדרא דקבילו נחוגיה בן הקנה
וחברוי וביננא ועמנא כס בדרא דילן דרגילן לאשתמושי בסדרא
ובשימושא ברם בשמושא רבא דהוא רוזא דכרוכיא הוא שמושא
דאשתמישי ביה תנוי ואטוראי קדמאי כנון ר' עקיבא וחברוי ויונתן
בן עוזאל וחברי חבריהון בסדרי היכלות על מימרא דרזיאל שרא
רבא ביומא דעצרתא. ונטינא דשבעה היכלות דרקיעא.
בהיכלא קמא כנסואל והיכלי מקרי כנסייא רבתא ותמן מצלן
מלאכיא קדישא תלתא זימני ביומא בהיכלא תנינא קבציואל
דעתיד לטיכנש כנשתא דישראל מגלותא. בהיכלא תליתאה
דנקיאל דנשמתהון דיונקתא דמיתו מבר שתא ועד שבועה ילפון
ונטדין קדמוי והשכינה מחבקתן וחלקין נשמתהון בזיוא דשכינתא
תתאה עד אתרא דכהנא רבא ומתקרבין קרבנא על גבי מדבחא
דשכינה עלאה. בהיכלא רביעאה טהריאל הוא מטהר ומצהר

לנפשתא דהוו ממנפן בגווי דרשיעיא ומתרחצן ומטבלן במוי
דזיעתא דאבני שיש דר' עקיבא וחברוי דהן זיען מארבע חיותא
קדישתא בשעתא דמתדבקן ומתקרבן דא עם דא לפולחנא דמרא
עילאה ודין רזיא דמשיקות אשה אל אחותה. בהיכלא חמישאה
בריא אל נהר די נור נפיק מן קדמוי די מאשתא ומנהורא דמלאכיא
דתמן מתחדשן זיו נהורא דאמדין תושבחתא עלמא דאיתבריא
ומתעלמין ודין רזיא מרוי דאינון מתקרבין לכתר דמתקדשן לכמה
זימנין דאינון תלתין ותדין טכצבצין מזווא לזווא ואורא די זיוון
קול כותן ומטו עד דמטיין לזווא דאמרי בתרא דמלכותא עילאה
והן נשמתיא דנביאיהו וכל תלמידאי דנביאי קדישיא וחסלן ולחברנא
לסגווי במילי באלה שמיא ולגלויי מה דלא איפשר ולא ארשאו
לנא רבותא קדמאי ז"ל. בהיכלא שתיתאה חנוך דאתלבש
בלבוש זיוא דנהורא ושני שמיא וגופיה ושמיא ממטרון כשם
רביה וחותמיה בנשמיא והוא רבא בהיכלא שתיתאה והוא מטרת
לכל נפשתא דסלקן מארעא לרום ריקיעא ומצרפן ומתלבשן ומתפשטן
מכל מושכי מנוף גופתא ומתלבשן בגופיה זיויה קרניאתה דמטמין
ומצטיין בזיוא דהביה דהוא הי עלמא דמתמן פרחין נפשתיא
וסלקן מעלמא לעלמא רבא הוא עלמא דזויה ביזויי מפקא לשתא
עלמי ותמן מתפנקן ומתעדנן נפשתיא ונויאתא כמה מתמן בה
שעתא דאיתבריא ואתן לית לן רשותא לגלויי פתגמין ורוין דאינון
כבשונן של עולם בהיכלא שביעאה סנדלפון ברירא
יציבא מלתא דעובד גבורתיה בשמיא וארעא ואבא ותדין רכרבין
גברין שליטין בצורתא דעוברין במעי אמהון והוא דיהב להו
רוחא דחיי והוא דאמית לברייתא דארעא בחרבא שליפא דאישתא
דלא מתנפחא וכל ברייתא דארעא וכל דשליטן באורא דרקיעא
תחות שולטניה ובידוהי מלבושי דנהורא דמלכא עילאה די לביש
לנביאיא בעידנא דמתנבאן ורוחיהון מזווא דרוחיה וגופיהון מנגדא
דגופיה והוא פומא ומללן לרוחיא דשפתיהון ופיו ולישניה מסדר
גבריא אל למרי נבואתא כמה דאתפקד ממארי עלמא שכינתא
דישראל. עד כאן סידרא דשמושא רבא סדרי היכלות
ובכולהון מטא זכותיה דר' עקיבא סבא למחזי בראות עינא ובחזו דלכא
ומה דאורשינא על מימרא דרבנותא מדרשנא לכון חברין תכעין
אולפנא דיוצר בראשית ושלמא לכון ולכל דעסקין באורייתא
דמשה וישראל.

פרק ר' יאשיהו.

ר' יאשיהו אמר מפני שלשה דברים מאריך הק' שנים עם הרשעים בעוה"ז שמא יולידו בנים כשרין או שמא יעשו תשובה ויתקבלו בתשובה. או כדי שישלם להם הק' שכר מצוה קלה שבירם. שכך מצינו שהק' האריך פנים עם אמן ויצא ממנו יאשיהו. האריך פנים עם אהו ויצא ממנו חזקיהו. האריך פנים עם שמעי ויצא ממנו מרדכי. הכל כאין לעולם בשיפוי. הצדיקים באין לעולם בשיפוי ונפטרים מן העולם בקולי קולות. וכן את מוצא כשכא אברהם בעו"הו בא בשיפוי ונפטר מן העו"הו הרעיש את כל העולם כולה. וכן את מוצא ביצחק וכן ביעקב וכן במשה וכן בשמואל וכן כדוד וכן בשלמה. ועליהם ועל הרוטה להם ועל העושה כמעשיהם הוא אימר טוב שם משמן טוב (קהלת ז' א') שמתן של צדיקים בעולם הזה יותר ממלכים רשעים שנמשחו בשמן המשחה. ר' מאיר אומר מעולה ריחם של צדיקים מריח ארון הברית שריח ארון הברית לא היה אלא מהלך ג' ימים הה"ד ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' וגו' (כמדבר י' ל"ג) אבל ריחן של צדיקים מאיר מסוף העולם ועד סופו הה"ד אור צדיקים כאור ננה הולך ואור עד נכון היום (משלי ד' י"ח) וכן הוא אימר . . . מכאן שריחן של צדיקים ניכר בחייהם. ומניין אף בטותם כן שכך כתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות י"ג י"ט) תמה גדול וכי יש לך אדם שהוא מכיר בין עצמות אביו לעצמות אמו או בין עצמות ישראל לעצמות גוים. אמור מעתה את מוצא כיון שנכנס משה לפלטרין של מלכים היה מריח ארונו של יוסף כריח ארון הברית ואמר בודאי אילו עצמות של יוסף. וכן הוא אומר וכני ישראל פדו וישרצו (שמות א' ז') תרין אמוראין אם לגדול שבשרצים את מדמה אותם הרי עכברה יולדת ששה. ואם לקטן שבשרצים את מדמה אותם הרי עקרבא יולדת ששים. לחודיע שבחו של משה שכל ישראל היו עוסקין בכזת מצרים ומשה היה עוסק בעצמות יוסף וכן כתיב ויקח משה את עצמות יוסף (שמות י"ג י"ט) ומי הודיע למשה

היכן היה יוסף קבור אלא אמרו חכמים סרח בת אשר שהיתה
באותו הדור הלכה ואמרה למשה משה רבי בנילוס הנהר יוסף
קבור הלך משה ועמד על נילוס נהר ואמר יוסף יוסף הגיע אותה
שעה שהקב"ה גואל את בניו והשכינה מעכבת לך וענני הכבוד
מעכבין לך. ואם את מודיע את עצמך הרי מוטב ואם לאו הרי
אנו נקיים משבועתך אשר השבעתנו. מיד צף ארונו של יוסף.
ויש אומר כתב [על] ציץ הזהב שם המפורש והיה תחתיו כצורת
העגל וזרקו בנהר נילוס ואמר עלה שורי. מיד צף ועלה ארונו של
יוסף. ויש אומר בקבורת מלכים היה קבור הלך משה ועמד על
קבורת מלכים ואמר. יוסף הגיעה שעה שהקב"ה גואל את בניו.
וכן את מוצא כשיצאו ישראל מטצרים היו שני ארונות מהלכין
עם ישראל במדבר. ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף. והיו
או"ה אומרים לישראל מה טיבן של ב' ארונות הללו. והיו ישראל
אומרים זה ארונו של חי העולמים וזה ארונו של יוסף. והיו או"ה
אומרים וכי דרכי ארונו של מת להיות מהלך עם ארונו של חי
העולמים. והיו ישראל אומרים להם המת שהוא מונח בארון זה
קיים את כל הכתוב ומונח בארון זה לפיכך זכה להלוך עמו [עיין
מכילתא בשלח סוטה י"ג תנחומא וש"ר פ' בשלח]. וכן הוא
אומר לריח שמניך טובים (שה"ש א' ג'). ד"א לריח שמניך טובים
זה דורו של חזקיהו מלך יהודה. ר' דוסתאי בר ינאי אמר משום
ר' מאיר מפני מה שלח הקב"ה שחין רע על חזקיהו מפני שפשמ
ירו על דלתות בית המקדש וקפלן ושגרן למלך אשור. וכה"א
בעת ההיא קצין חזקיהו את דלתות היכל ה' וגו' ויתנם למלך אשור
שחד (מלכים ב' י"ח ט"ז). על כן עלטות אהבוך (שה"ש א'
ג') אלו שני עולמות העיה"ז והעיה"ב.

ונתתי את נקמתי בארום (יחזקאל כ"ה י"ד) א"ר שמואל בר
נחמן עתיד הקב"ה ללבוש בגדי נקם להנקם משבעים אומות.
והקב"ה לובש עשרה לבושים כנגד עשרה שמות שנקראו כלה
[עיין פסיקתא שוש אשיש א'] ואלו הן. באתי לגני אחותי כלה
(שה"ש ה' א') אתי מלבנון כלה (שם ד' ח') גן נעול אחותי כלה
(שם י"ג) מה יפו דודיך אחותי כלה (שם י') נפת תמוסנה
שפתותיך כלה (שם י"א) לבבתיני אחותי כלה (שם ד' ט'). קול
חתן וקול כלה (ירמיה ל"ג י"א) ותקשרים ככלה (ישעיה מ"ט י"ח)
ומשוש חתן על כלה (ישעיה ס"ב ה') כחתן יכהן פאר [וככלה

תעדה כליה] (ישעיה ס"א י'). ואלו עשרה מלכושים. ה' מלך
נאות לבש (תהלים צ"ג א') בכריאתו של עולם. לבש ה' עז
(שם) ביום מתן תורה, וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ"ט י"ז)
ביום שמקטרגין או"ה לישראל, וילבש בגדי נקם תלבושת (ישעיה
שם) במפלתה של אדום, חמוץ בגדים מכצרה (שם ס"ג א')
ביום שלחם הקב"ה על כל האו"ה, זה הדור בלבושו (שם שם)
במלחמות נוג ומנוג, ויו נצחם על בגדי (שם שם ג') במלחמת
איטליה, הוד והדר לבשת (תהלים ק"ד א') אולי שהקב"ה
לובש שני לבושים ביום תחיית המתים, מדוע אדום ללבושך
(ישעיה ס"ג ב') ביום שהקב"ה עושה מלחמתו, וכה"א אשכיר חצי
מדם (דברים ל"ב מ"ד), ד"א אמר הקב"ה אוי לך עשו הרשע שני
נביאים נתנכאו עליך עובדיה ויחזקאל, עובדיה אמר קומו ונקומה
עליה למלחמה (עובדיה א' א') ויחזקאל אמר ונתתי את נקמתי
באדום וגו' (יחזקאל כ"ה י"ד) שותפו של ישמעאל אוי לך עשו
וישמעאל, וכה"א אהלי אדום וישמעאלים וגו' (תהלים ס"ג ז') אלו
גבורי צען אדירי עריצי אדום שרי גדולי תימן כולחם כחרב
ובשבי, וכ"כ וחתו גבוריך תימן וגו' (עובדיה א' ט').

תנו רבנן קודם שתפול אדום הרשעה יו"ד מקומות יחרבו
ועשרה שופרות יתקעו וי' קולות ישמעו וחמש עשרה מדינות
יקטלו זועות וי' קרנות מלכות נהפכו [בפרקי משיח צד 71 גורם
בוה"ל; ומ"ו מדינות יקטלו וי' רעות יהיו וי' רעות נובעות] ומלך
עז פנים יעמוד וגזרות רעות יגזרו במלכותו ומלך אדום יצא ועל
אלכסנדריה יצא, ורעה גדולה בעולם יהיה ושלש שנים ימרו
ושרי מואב [ג"א אדום] יפולו ועשר מלחמות יהיו וישראל באותה
שעה מתגברין וכל או"ה ינתנו ביד ישראל הה"ד ונתתי את
נקמתי באדום (יחזקאל כ"ה י"ד), עתידין תשעים ספינות מארץ
מצרים לילך לאדום וכל ספינה וספינה תשעים אלף מישראל
וכשנכנסין בים יאמרו ישראל מה לנו באדום מי יובילני עיר
מצור וגו' (תהלים ס' י"א) וישראל הולכים וחונים על צור מ' יום
וביום מ' עומדין בעת קריאת שמע ואומרים בקול רם שמע ישראל
ה' אלהינו ה' אחד וחומת המדינה נופלת והמדינה נכבשת וכל
הגוים שכתובה מתים ואין לאחד מהן רוח מפני פחד ישראל
וישראל נכנסין במדינה ובוזזין מתוכה כל כסף וזהב שלהם והשאר
עושין אותו חרב מתוכה, ומשם ילכו לאדום [ג"א לרומי] ומביאין

כלים של בית המקדש ומלך משיח יצא עליהן והן באין לירושלים
 ומלך ערביים יצא לפני ישראל ואמר להם מה לכם בירושלים
 וישראל אומרים המקדש לנו והכלים לנו קח לך זהב וכסף והנח
 בית המקדש, ומלך ערביים אומר לישראל אין לכם חלק בעוה"ז
 אלא אם אתם רוצים בחרו לכם דבר אחד. בראשונה הייתם
 עוסקין בקרבן ועכשיו באו ונקריב קרבן ומי שנתקבל קרבנו נהיה
 כלנו אומה אחת וישראל מקריבין ואינן מתקבלין מפני שהשמן
 מקטרג עליהם לפני הקב"ה. ובני קדר מקריבין ומתקבלין וכן כתיב
 כל צאן קדר יקבצו לך וגו' (ישעיה ס' ז') באותה שעה אמרו
 ישמעאלים לישראל באו ועשו כמותנו ונהיה אומה אחת וישראל
 אומרים להם אם אנו נהרגין אין אנו כופרין בעיקר באותה שעה
 חרבות שלופות וקשתות נדרכות וחצים נזרקים ויפלו (בשר)
 חללים משער הפנה עד שער אפרים. ומשנמלטו יברחו לארץ
 בני עמון ולמדבר מואב וכן כתיב יגורו בך נדחי מואב (ישעיה
 מ"ז ד') ומעשה נסים נעשה להם ומעין יצא להם מתהומות ויצמחו
 להם שרש רתמים ארבעים וחמשה יום לצדיקים שישראל ויהיו
 הרתמים מתוקים כדבשי ולרשעים שבישראל יהיו מרים כלענה
 וביום מ"ה אליהו זכור לטוב יצמח עליהם ומלך המשיח עמו
 ומשם יבשר ויאמר להם מה לכם פה וישראל אומרים אנחנו
 ספנו ותרכנו [נ"א ונחרבנו] אמר להם קומו שאני אליהו ומלך
 המשיח ואינם מאמינים. אמר להם פעם שלישית מבקשים אתם
 לעשות לכם אותות כמשה וישראל אומרים הן אליהו ז"ל עושה
 ז' נסים באותה שעה. גם הראשון מביא משה ודורו מן המדבר
 הה"ד אספו לי חסירי (תהלים ג' ה'). גם שני מעלה קרח וכל
 עדתו דכתיב תשוב תחיינו (שם ע"א ב'). גם שלישי מעמיד
 נחמיה בן חושאל שנהרג בשער ירושלים. גם הרביעי מגלה להם
 גניזת הארון וצנצנת המן והמנורה המהורה ושכעה נרותיה עליה
 וצנצנת משמן המשחה. גם החמישי יתן לו הקב"ה מטה עז כידו
 שנאמר מטה עזך וגו' (שם ק"י ב'). גם ששי ימחן כל הרי ישראל
 כקמח דכתיב אחריב הרים וגבעות וגו' (ישעיה מ"ב ט"ו) עמד
 וימודד ארץ (חבקוק ג' ו'). גם השביעי מגלה להם הסוד דכתיב
 זאת הכרית אכרות את בית ישראל וגו' (ירמיה ל"א ל"ב) וכיון
 שרואין מואב כל הנסים האלו משלחים ואומרים השודדים
 והבוזים שבירושלים [נ"א לכל השרים הבוזים לירושלים] באו

והלחמו בישראל, ואותה השעה יצא מלך ישמעאל עם כל בני
קדר מזויינים בכלי זין לקראת ישראל ובאותה השעה ישראל
אומרים למלך המשיח לא היה טוב לנו לישב כאן אלא באת
לינרות בנו כל העולם, והוא אומר להם אל תיראו התיצבו וראו
את ישועת ה' עומד משיח לפניכם ונוסח בם ברוח פיו ונמצא כלם
נוסלים פגרים מתיב, ומנין שמתים ברוח פיו של משיח דכתיב
והכה ארץ בשבט פיו ונוי (ישעיה י"א ד') וכאותה השעה תהיה
חרדה גדולה בכל העולם כולו ומבשר לישראל, וכן כתיב הנה
אנכי שולח לכם את אליה הנביא ונוי והשיב לב אבות על בנים
(מלאכי ג' כ"ג).

מלחמות מלך המשיח¹

יתברך שמו של הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות. שנאמר כי יעקב בחר לו יח ישראל לסגולתו, וחפץ להצדיק ולזכותם ונתן להם תורה מרובה שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, והנחילם אמריו והשמיעם עשר דברות שהם גופי תורה ועיקר המצוות וחתם בדבור לא תחמוד שכולם תלויים בו לרמוז כי כל המקיים מצוה זו כאלו קיים כל התורה כולה, וכל העובר עליה כאלו עובר על כל התורה כולה. יתברך שמו של הקב"ה שהפליא עצה והגדיל תושיהו, וכנגד עשר דברות הללו מנו חכמים י' מעלות לצדיקים כל אחת ואחת גדולה מחברתה והקלה מביאה לידי חמורה ואדם מתעלה בהם עד שמגיע למעלה מכולם [בכ"י לפסיא מוסיף: עד שאין למעלה הימנו] שהקב"ה למעלה מכולם והוא שאמרו רז"ל זהירות מביאה לידי זריוות, זריוות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי רוח הקדש, ראשונה זהירות שצריך האדם להיות זהיר מן החטא ומכל דבר המביא לידי עברה, והדבר ההוא מביאו עד שיהיה זהיר במצות ובנמילות חסדים ובמעשים טובים וכל מדות טובות ואם יהיו זריו במצות ועוסק בתורה וזריו במעשים טובים הדבר הזה מביאו עד שיהיה בר ונקי מכל חטא ומנוקה מכל טומאה ומכל פשע ואשמה, ואם עשה כן הדבר הזה מביאו עד שיהיה טהור לפני הקב"ה ונקי כף וזך, ואם היה טהור הדבר הזה מביאו עד שיהיה קדוש וגדול לפני בוראו, ואם היה קדוש הדבר הזה מביאו עד שיהיה ירא שמים עָנָו ושפל רוח לפני קונו, ואם היה עָנָו הדבר הזה מביאו עד שיהיה ירא שמים ואהוב למקום, ואם היה עושה כך מביאו עד שיהיה חסיד וגומל חסדים לכל הכריות, ואם היה כך שכינה שורה עליו, וזו היא המעלה העליונה שאין למעלה הימנה, והצדיק מתעלה ממעלה

(1) בכ"י פס"ט נכסס: אוחזים עטר מלחמות מלך המשיח, ובכ"י לפסיא: חזו סוף מלחמת גוג ומגוג ומשיח בן יוסף ומשיח בן דוד וחליטו הכניא במהרה יבא למו.

למעלה עד שהוא מניע לזו המעלה הנדולה המעולה מכולם. שאם
היה זהיר מה שכרו הקב"ה ממלטו מכל צרה וצוקה ומכל מיני
משחית ומכל מיני פורעניות שנאמר והוא נזהר נפשו מלמ.
ואם הוא זריו במצות מה שכרו הקב"ה מרחיב את לבו ומאיר עיניו
במאור התורה שנאמר דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי. ואם
היה פרוש מה שכרו הקב"ה עושה אותו סגולתו שנאמר ואבדיל
אתכם מן העמים להיות לי. ואם היה נקי מה שכרו הקב"ה שובר
אויביו לפניו ומשמחו במפלתן שנאמר יראו ישרים וישמחו ונקי
ילעג למו. ואם היה סהור מה שכרו נקרא אוהבו של הקב"ה שנא'
אוהב סהר לב חן שפתיו רעהו מלך. ואם היה קדוש מה שכרו
הקב"ה מבינו [נ"א מזכהו] לחיי העוה"ב שנאמר והיה הנשאר
בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ואם היה ענו מה שכרו
הקב"ה מבינו סודי תורה ומבאר לו נגזי חכמתו שנאמר סוד ה'
ליראיו. ואם היה חסיד מה שכרו הקב"ה משרה עליו רוח הקדש.
ומדבר אליו כלכל הנביאים שנאמר או דברת בחזון לחסידך.
וכנגד עשר דברות ועשר מעלות הללו עתיד הקב"ה לעשות עשרה
אותות קודם ביאת הגואל שיטהר הקב"ה לפדות את בניו ולגאול
אותם מן השעבוד בחיינו בקרוב בימינו. ואלו הן: [עשרה האותות
כבר נדפסו בביהמ"ד חלק ב'].

וכנגד עשר אותות אלו עתיד הקב"ה ליסד את ירושלים
בעשרה מיני אכנים טובות. ואלו הן: אודם פטרה וברקת. תרשיש
שהם וישפה. נפך ספיר ויהלום וזהב. הרי עשר. והקב"ה מוסיף
עליהם בכנין בית המקדש שנים והם כדלר ואקרה. שנאמר ושמת
כדכר שמשותיך ושעריך לאבני אקרה. וכנגדן עתיד הקב"ה להשיב
לישראל עשרה דברים שאבדן הקב"ה מהם וחסרן בכנין בית שני
שנאמר וארצה בה ואכבדה. ה"א חסר ואלו הן: ארון וכרובים
ושמן המשחה ועצי המערכה ואורים ותומים ורוח הקדש. וחמשה
אחרים שעתיד הקב"ה להוסיף על מאור חמה שלש מאות ושלושה
וארבעים כאורה של עכשיו שנאמר והיה אור הלכנה כאור החמה
ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חנוש חי את
שבר עמו ומחץ מכתו ירפא. ומנין מצינו שהוא שלש מאות
ושלושה וארבעים שכן מפורש על ידי יהונתן בן עוזיאל: ויהא
זיהור סיהרא כזיהור שמשא וזיהור שמשא עתיד לזוהרא כזוהר
על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזוהר שבעת יומיא. וכשאתה

כופל שבעתים שבעה על שבעה נמצאו תשעה וארבעים הכפל
אותם על שבעה שנאמר כאור שבעת הימים נמצא שלש מאות
ושלשה וארבעים. וכן הצדיקים עתיד הקב"ה להזהירם כמנין הזה
שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ומתרגמין ועבדוהי
צדיקיא עתידין לזיהרא כזיהור יקרא על חד תלת מאה וארבעין
ותלתא כזיהור שמשא בתוקפיה. הרי אלו שבעה שעתיד הקב"ה
להחזירן. והכתרים שנאכרו בסיני שכולם זכה בהם משה ונטלם
שנאמר ומשה יקח את האהל ועתיד הקב"ה להחזירן דכתיב ושמת
עולם על ראשם. עוד תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים. וברכת
הדגן לשוויין [בכ"י פריש: ושומן] הפירות. הרי עשרה. וכנגדן
עשרה גאולי הנחמות [בכ"י לפסיא: גדומות נחמות וענפים שלהם]
וההבטחות שהכטיח הקב"ה לישראל שהן עיקר הנחמות והשאר
ענפים שלהם. ראשונה ביאת הגואל שנאמר הנה מלכך יבא לך
וגו'. שניה קבוץ גליות שנאמר בירמיה הנני מביא אותם מארץ
צפון וקבצתים מירכתי ארץ במ עור ופסח וגו' [בכ"י פריש מתחיל
כאן שלישית תחיה וגו'] מהו עור ופסח מלמד שכל צדיק חוזר
כמו שהיה נפטר מזה העולם. מי שהוא עור חוזר בתחייתו עור.
מי שהוא פסח חוזר בתחייתו פסח. וכן כל המומין בשביל שיהיה
כל אחד ואחד מכיר את חברו [בכ"י לפסיא: מכיר אוהביו ובני
משפחתו] שלא יאמרו בריות אחרים הם אלה ואח"כ מרפא הקב"ה
אותם שנאמר אז ירלג כאיל פסח ותרגן לשון אלם. שלישית
תחיית המתים שנאמר בדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו'.
רביעית בנין בית המקדש וכנינו כמראה בנין שראה יחזקאל
בגבורתו. חמישית שעתידי ישראל למלוך על כל העולם כולו
משפחה לשפה שנאמר כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבד
וגו' וחזרין כל העולם כולו על דינו של הקב"ה ולתורתו שנאמר
אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה'. ששית
שעתיד הקב"ה לאבד את כל אויבי עמו ויעשה בהם נקמות
שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. שביעית שהקב"ה
יסיר כל מחלה וכל נגע מישראל שנאמר וכל יאמר שכן חליתי
העם היושב בה נשוא עון. שמינית שהקב"ה מאריך ימיהם של
ישראל כעץ שנאמר כימי העץ ימי עמי. וכתיב בישעיה כי הנער
בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקלל. וכתיב בלע המות
לנצח ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים. תשיעית שעתיד

הקב"ה להנלות לישראל עין בעין שנאמר ונגלה כבוד ה' וראו
כל בשר יחדו, ועוד לעשות כל ישראל נביאים שנאמר בהושע
והיה אחרי כן אתן רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם ונר'
עשירית עתיד הקב"ה להסיר יצר הרע וכל דבר רע מישראל
שנאמר ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסירותי
את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. [ככ"י פריש נאמר
בסופו: סליק מלחמות מלך המשיח. ובס' אבקת רובל: סליקו
מלחמות המשיח לבנו מיראתך אל תקשיח].

מעשיות

(א) בימים ההם (בימי אברהם) היה בארץ שנער איש חכם ומשכיל בכל חכמה ויפה תאר מאד אך עני ורש הוא אין כל ושמו רקיון. ויצר לאיש מאד על מחיתו ויועץ ללכת מצרימה אל אשורש בן ענם מלך מצרים להראות למלך את חכמתו אולי ימצא חן בעיניו לגדלו ולתת לו את מחיתו ויעש רקיון כן. ויהי כבוא רקיון מצרימה וישאל את יושבי מצרים בעבור המלך. ויגידו לו יושבי מצרים את משפט מלך מצרים כי משפט מצרים בימים ההם לא יצא המלך מהיכלו מארמון המלך ולא יראה בארץ כ"א יום אחד בשנה. אח"כ יבא עוד המלך אל היכלו לשבת שם. והיה ביום ההוא אשר יצא המלך ושפט את כל הארץ ביום ההוא וכל איש אשר לו דבר יבא לפני המלך ביום ההוא ועשה לו כל אשר ישאל מאת המלך. ויהי כשמוע רקיון את משפט מצרים וכי לא יוכל לבא לפני המלך ויתעצב מאד ויחר לו על ככה. ויהי בערב וילך רקיון וימצא בית חרב מבתי האופים אשר למצרים וילן שם במר נפש וברעב ותדר שנתו מעיניו. וידבר רקיון אל לבו מה יעשה בעיר עד ראות המלך ואיך יוכל לכלכל נפשו בעיר. ויקם בבקר ויתהלך בעיר ויקר מקרהו במוכרי ירק וישאל אליהם ויגידו לו אשר הם מכלכלים נפשם בירק ובזרעונים אשר יקנו וימכרו ליושבי הארץ. ויחפוץ רקיון לעשות כמעשיהם בעבור החיות את נפשו בעיר אך לא ידע את משפט אנשי הארץ ויהי כסומא בתוכם. וילך ויקח ירקים הוא למכור למחיתו ויתקבצו עליו בני בליעל וילעגו בו ויחטפו ממנו את כל הירק לא השאירו לו דבר ויקם שם במר נפש ואנחה וילך אל בית האופים אשר לן בו וישכב שם בלילה השנית. ויתיעץ עוד בחכמתו בלילה ההוא איכה יוכל להמלט את נפשו וימצא עלילה מה לעשות על ככה. וישכב בבקר ויעש בחכמה וילך וישכור שלשים איש נכורי חיל ובני בליעל וכלי מלחמתם בידם ויוליכם אל מעלות קברי מצרים ויושיבם שם. ויצו לאמר כה אמר המלך התחזקו והיו לבני חיל ואל תעזבו כל איש מת להקבר פה עד נתנם מאתים כסף ואח"כ יקברו. ויעשו האנשים כדבר רקיון לכל אנשי מצרים כל השנה החיא. ויהי לשמנה חדשים ויאספו רקיון ואנשיו עשר רב

וכסף וזהב ואבני שהם ובדלח לאין מספר. ויקן רקיון סוסים
ובהמות לרוב וישכור עוד אנשים ויתן להם סוסים ויהיו עמי.
ויהי לתקופת השנה לעת צאת המלך אל העיר ויתקבצו כל יושבי
מצרים ויועדו יחדו אל יום צאת המלך לדבר אליו על מצשה
רקיון ואנשיו. ויצא המלך ביום המועד ויבאו לפניו כל מצרים
ויצעקו אליו לאמר: יחי המלך לעולם! מה הדבר הזה אשר
תעשה לעבדיך בעיר לבלתי תת איש מת להקבר עד נתון עליו
כסף וזהב. הנהיה בדבר הזה בכל הארץ גם מימי המלכים הראשונים
אשר היו לפנינו בארץ מימי אדם עד היום הזה לבלתי קבור את
המת כ'א במחיר. ידענו כי משפט המלך לקחת מס מן החיים שנה
שנה ואתה לא כן תעשה כיא גם מאת המתים תקח את המס
יום יום. ועתה המלך לא נוכל עוד לדבר מזה כי נשחתה כל העיר
בדבר הזה ואתה לא ידעת. ויהי כשמוע המלך את כל דבריהם
ויקצוף מאד וחמתו בערה בו בדבר הזה כי לא ידע דבר. ויאמר
המלך מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן הדבר
הרע הזה בארצי אשר לא צויתיו הלא תגידו לי. ויגידו לו כל
מעשה רקיון ואנשיו ויחר אף המלך וישלח להביא רקיון ואנשיו
לפניו. ורקיון לקח כאלף ילדים בנים ובנות וילבישם שש ומשי
ורקמה וירכיבם על סוסים וישלחם למלך ביד אנשיו ויקח גם הוא
מנחה למלך כסף וזהב ואבני שהם ובדלח לרב וסוס עצום מאד
וטוב ויבא לפני המלך וישתחו למלך ארצה. ויתמה המלך ועבדיו
וכל יושבי מצרים מטעשה רקיון ויראו את כל עשרו ואת מנחתו
אשר הביא אל המלך וייטב בעיני המלך מאד ויפלא ממנו וישב
רקיון לפני המלך וישאלהו המלך על כל מעשיו וידבר רקיון את
כל דבריו בחכמה לפני המלך ואנשיו וכל יושבי מצרים. ויהי
כשמוע המלך את דברי רקיון וחכמתו וימצא רקיון חן וחסד לפניו
ולפני כל עבדי המלך ויושבי מצרים נשא חן וחסד על חכמתו ועל
טוב דבריו. ויאהבהו אהבה עזה מהיום ההוא והלאה. ויען המלך
ויאמר לרקיון לא תקרא עוד רקיון כי אם פרעה יהיה שמך אחרי
אשר פרעת מס מן המתים ויקראו את שמו פרעה. והמלך ועבדיו
אהבו את רקיון על חכמתו ויתיעצו עם כל יושבי מצרים להמליכו
תחת יד המלך. ויעשו כן כל יושבי מצרים וחכמיה ותנתן דת
במצרים וימליכו עליהם את רקיון פרעה תחת יד אשוירוש מלך
מצרים. וימלוך רקיון פרעה על מצרים כל השנה לשפוט את כל

העיר יום יום ואשורוש המלך ישפוט את הארץ יום בשנה בעת אשר יצא להראות. ויקח רקיון פרעה את מלכות מצרים בחזקה ובערטה ויפרע מס מכל יושבי מצרים על כן קראו שמו פרעה. ויאהבו מאד כל יושבי מצרים את רקיון פרעה ויכתבו מכתב וחק לקראת לכל מלך אשר ימלוך עליהם ועל זרעם במצרים פרעה. ע"כ כל מלכי מצרים אשר ימליכו במצרים מהיום ההוא והלאה יקראו את שמם פרעה עד היום הזה.

(ב) (*וידי היום ותרד אשה עניה אחת לרחוץ את עולה על יד נהר, ותרחצהו ותלבישהו ותושיכחו להשתעשע, ואחר כן ירדה אל המים לרחוץ את בשרה גם היא, ויהי היא רוחצת, ושרה אחת בדמות אחת הנשים כערך האשה הרוחצת באה ותרד את הילד בריא ושמן ונתתאו תאוה לאכלהו. אתם הלא ידעתם כי השדים אוכלי אדם הם, כל אכל לא תתעב נפשם למלא בטנם, את הכל יאכלו כל הבא בידם, ופעמים רבות יפתחו את קברות המתים למלא נפשם בכשר אדם, וכאשר תאכח השדה הזאת לילד הזה, התכחשה ותקרא לאמו: האח אחותי, האם לא תתניני לחבק את ילדך בזרועותי? ותואל האם לתתה לעשות כדברה, ותמחר השדה ותשא את הילד ותברח עמו, ותמחר גם האם ותקפוץ מתוך הנהר ותרדוף אחריה בצעקה ויללה, ובקול המולה גדולה קרבו וכאו עד לפני האולם אשר שם הנביא.

בימים ההם היה בנדא על הארץ, אחר הולדו בגלגולו להיות נביא גדול, ויהי דרכו להתהלך באולם אנה ואנה לשמוע דברי ריבות, אשר יקריבו אליו בעלי ריב וישפוט ביניהם, ותקרבנה אליו שתי הנשים אשר להן ריב הילד למשפט, ויקשב וישמע מה שתיהן דוברות, זאת אומרת בתום לבכה כי היא אם הילד, וזאת אומרת בתום לבכה כי היא אם הילד, ויעש הנביא קו על הארץ ויעמידן אשה לקראת רעותה, את השדה מעבר מזה ואת אם הילד מעבר מזה ויאמר לה: החזיקי בילד ואחזי ברגליו, ואל

(* כדברים האלה נקשרים יושבי צילון ונמלחים נספר קוזא יאטאקאצא לפונחק סטיל בלסון חנגלי, ועיין נחמר של רב בריש ט"ס רנה טעמים נמים זכות אשר פתחו לפני שלום סונך רוחם היו.

השדה אמר: ואת אחוי בידיו. ועתה משוכנה שתיכן בכוכןי אשה
אשה כאשר תוכלי את הילד אליה. והיה אשר תמשוך את הילד
מן הקו והלאה אליה ראשונה. היא אמוי. ולה ינתן.
השדה שמעה ותשמח בלבה. בדעתה כי לא ככחה כח בת
אדם. ותתצב הכן למשוך את הילד בחמת כחה. ואולם האם.
בדעתה כי גדול יהיה כאב הילד בהמשכו. נכמרו רחמיה עליו ותבך
ותאמר: לאי לאי תקח לה את הילד! לא אוכל לראות בענותו.
אז ענה הנביא ואמר לעומדים לפניו: זאת אשר רחמה על
הילד. היא אמוי. תנו לה את הילד! ויהללו כלם בקול גדול את
חכמת נביאם ויתהללו בו. והוא שם פניו בשדה ויאמר לה: ראי
דרכך בזויה וחוטאת! ידעתי כי ישדה אתי. כי עיניך אדומות
בזרע סגורים ואין נוגה להן. (אות הוא להכיר ברוחות רעות)
לכי לך. רק היטיבי דרכך למען לא תלכדי ביד פשעיך ובאה
עליך רעה גדולה. כה הראה הנביא את חכמתו.

(ג) עוד בחכמה אחת הנח שלמה המלך ותחי שעשועיו.
כאשר מודעת זאת לפל כי הוא המציא את משחק השאק
ויאהבהו.

ויהי היום וישב לצחק בו את בניו היועץ הראש אשר לו.
כאשר הסבין עד כה. אבל לא יכול לו בניחו. כי הוא המלך
ממציאו. גם הוא ידע להשכיל ולהטיב לצחק יתר מכל האדם.
ע"כ גם עתה נבר על יועצו כפעם בפעם ועוד מעט ומלך בניהו
נעצר. והנה שאון גדול עלה באזניהם מחוץ. ויקם שלמה ויטור
אל החלון לראות מה יעשה וירא לפני בית המלכות על הרחוב
נצו שני אנשים ויבקשו להכות איש את רעהו. בין כה וכה
בראות בניהו כי עיני המלך צופיות החוצה ויקח אבן אחת "פרש"
מאבני המלך ויסיקה מעל המערכת. ובשוב שלמה וישב למשחק
לא זכר ולא הכיר דבר. אך עתה אזלת ירו ולא יכול לנצח את
בניהו. וגם נהפך הענין והמנצח היה למנצח. ויתעצב שלמה
בלבו וגם חרה לו על דבר אשר נוחלה חכמתו עתה בפעם הזאת.
ונפשו יודעת כי איש אין כארץ אשר יתפאר בחכמה הזאת
יותר ממנו. אח"כ נתן את לבו לחקור אחרי סבת נפלו. וישב
ויצב את אבניו במערכה ויתבונן בתחלוקותיהן ובמסעיהן. והנה
בכח חכמתו הכיר כי אבן אחת אבדה לו בלא ראותו. ויאמר אל

לכו. אולי בעת עמדתי אל החלון ועיני היו רואות החוצה. אז
הערים בניחו והחסיר לי את האבן הזאת ואנכי לא ידעתי. על כן
גבר הוא עלי וינצחני. אמנם מאן אנכי לשאת עליו חרפה כזאת
אך כלחה נפשי לדעת את האמת. אין דבר רק אתחכם לו לסבב
כן פני הדבר אשר במרם יבין ערמתי יודה לי כי רמני להונות
אותי מנצחוני. עתה התאפק שלמה ויהי כלא שם על לב את
הדבר ולא זכר אותו עוד. והי היום והוא נשקף לעת ערב בעד
חלונו וירא שנים אנשים הולכים בלאט ושקים להם על הכתף.
ויבן למזמותיהם כי יצאו לגנוב בלילה הזה ולשום את הגנבה
בשקיהם הם אומרים. ויטהר המלך ויסר מעליו את בגדי מלכותו
ויתחפש בבגדי עבדיו וירץ אל האנשים החוצה ויאמר להם:
'ברככם ה' רעים נאהבים! את מעשה ידכם למדתי גם את אצבעותי.
וראו בידי מפתחות להדרי המלך אשר שם אוצרותיו מונחים. כי
ימים רבים תרתי אחרי תחבולות למצא חפצו. והנה ינעתי
ומצאתי. אבל אין את נפשי לעשות אשר יזמתי רק אני לבדי.
על כן אם יש את נפשכם לכו אחרי ונעשיר שלשתנו עשר רב
יחדו. ויאותו הגנבים. כי לא הכירוהו ויענו. רק הגד אתה מה
נעשה והיה לנו גם לעינים. ועלינו להחל ולכלה את הכל ביד
חרשי משחית. ויאמר המלך. אבל עוד רב האור. נאחר עוד בנשף
עד אשר יישנו כל אדם ואיש לא יראנו על דרכינו. והי בעצם
הלילה ויאמר המלך: הכה כאו כי עתה העת לעשות. ויקחם
ויביאם אל חדר אחד. ויאכו הגנבים לקחת את אשר מצאו. אך
הוא אמר להם. אספו ידיכם מכל זה. כי טוב מזה תמצא ותקחו לכם.
וינהגם ויביאם אל חדר אחר אשר יקרות רבות נמצאו בו. ולא
נתנם לגעת גם בהן כאמרו. עוד טוב גם טאלה נכון לנו ולא יהיה
לכם משא כבד לשאתו מזה אתכם. אז הביאם אל החדר אשר
שם אבניו הטובות אצורות. ויען ויאמר: עתה הואילו וקחו דיקם.
והנה בעוד אתם ממלאים את השקים אצא אנכי לשמור את הדרך
אשר נשוב בה כי לא יודעו עקבותינו ונצא בשלום. הפתאים
נפתו להאמין בחלקת לשוננו ולא ידעו כי הוא המלך ובנפשם
הם עושים מעשיהם. אך הוא יצא יצא ויסגור דלתי החדר אחריו
והם נשארו כלואים כנאחזים במצודה. אז שב המלך וילבש בגדי
מלכותו ויקרא לעבדיו ויאמר: שיתו לכם. כי כגנבים נראו לי
בחדרי. ואתם ישמרו בנפשותיכם כי לא ימלט מהם איש. וישם

מושיע ויער ה' רוח דניאל ויצעק ויאמר ה' אלהי נקני טמיתת
הצדקת. וישמע העם ויאמרו מי קול המדבר דניאל הוא והוא היה
נער בבית סרים כשאל מלהתנאל בפת בנ המלך. ושאל העם
למה אתה מדבר כזאת. ויאמר אליהם כך טמיתים ישראל בלא
חקור דין נקי וצדיק להרוג שלא כתורה שוכו אלי ואחקור הדבר.
וישוכו האשה וכל העם ויבאו העדים הזקנים ויאמרו למה ידבר
אדוני בלי למות האשה כזאת וכזאת עשתה. ויאמר דניאל לכל
העם והזקנים שכו סה' וישכו. ויאמר להם הסרדו הזקנים העדים
זה טוה' וישאל האחד לבר ויאמר לו' אמור לי זקן אשטאי האמת
וראה שאתה טומת והטלאך עומד לגזוך בטגרה באיזה אילן
מצאת אותם אמר לו באלוף. אמר דניאל לכל העם הרי אתה מת
שאין אלוין בנן הפרדס הזה הביא השני אמר לו זרע קינן שאין
אתה טורע יהודה' שכך הייתם עושים בארצנו לפתות בעדות
שקרנם הנערות היפות. עד שבאנו הנה לחרפה ולקלס לשכי
וכזה. הרי אתה מת ואין כך נפש. אמור לפני העם באיזה אילן
מצאת אותם. אמר לו בתוך דלמי אמר לו הרי טלאך ה' עומד
וחרבו שלופה בידו לגזורך בטגרה כמתניך שאין כנן לא אילן
זה ולא זה והלכו וראו האמת. אז דניאל הסיתם כחכמתו ויעשו
להם כאשר זממו לעשות לאחותם. ומהיום הזה נתגדל דניאל
בעיני העם והודו והללו לה' אלהי אבותם. וכן אלתיא אל אבי
שושנה ואמה וכל קרוביה וכל יודעיה ומכיריה ובעלה ידויכין
נתנו שכח והודיה ופאר רון ועז ותנכורת לה' אלהי הצבאות.
השם יראנו נסים ונסלאות אמן.

ה) תנו רבנן* שלש גזרות נזרה טלכות הרישעה על ישראל
בימי ד' שמעון בן יוחי שלא לקיים את המילה ושלא לקיים את
השבת ושלא לקיים את הגדות. והיה שם זקן אחד ושמו ר' ראובן
בן אצטרובלי והיה יוצא ונכנס לפני המלך בלא רשות. נכנס לפני
המלך ומצאו לברו ואמר לו אדוני המלך מי שיש לו אויבים רוצה
שיחיו גבורים או חלשים. אמר לו חלשים. אמר לו יחודים הללו
אינן חלשים אלא טפני שמקייטין את המילה. כיון שיהיה לאחד

* עיין ספלה ל' סעטון בן יוחאי בניסחוד חזק ד' לו 117—118 ויסקח
ומילס דף י"ג.

מהם בן מביאו וחזתם את בשרו לשמנה ימים ותשש כחו ואין בו
כה. ואם אתה מבטל אותה מילה מהם מתגברין כמותכם ואתה
משלח אוכלוסין עליהן והם מורדין [בך]. אמר לו יפה אמרת תבטל
להם [גזרה] זו. שוב אמר לו מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו עניים
או עשירים. אמר לו עניים. אמר לו הללו יהודים אינן עניים אלא
מפני שמקיימין את השבת. אחד מהן עושה מלאכה כל השבוע
כולה ומוציאו לצורך השבת, ויש מהם שאינו מסתפק לכל השבת
כולה ילוח לשבת אחרת. ואם אתה מבטל להם השבת יהיו
עשירים כמותכם ואתה משלח אוכלוסין עליהם והם מורדין בך
אמר לו תבטל להם גזרה זו. שוב אמר לו מי שיש לו אויבים
רוצה שיהיו מרובין או מועטין. אמר לו מועטין. אמר לו הללו
יהודים אינן מועטין אלא מפני שמקיימין את הנדה. אחת מהן
יושבת שבעה וארבעה עשר וארבעים ושמונים. ואם אתה מבטל
להם הנדה הם משמשין מטותיהן וירבו כמותכן ואתה משלח
אוכלוסין עליהם והם מורדים בך. אמר לו יפה אמרת תבטל להם
גזרה זו. ואמר אם כן כתוב אנרות ושלח לארץ ישראל, מיד צוה
המלך לכתוב אנרות ויצא רבי ראובן בן אצטרובלי ונכנסו
גדולי רומי אצל המלך וכצאו בו דברים הפוכים. אמרו אצבע
יהודי נכנס לכאן. אמרו לו חזור בך אמר להם אין המלך
חוזר בדבריו. א"כ כתוב אנרות כאלו כל מי שיולידם לא"י יהרג.
צוה המלך ועשה כן. שמע ר' ראובן שלח לא"י כך וכך היה מעשה
ועכשוו אם יש בכם אדם מלומד בנסים יבא וישול האנרות. נתנו
חכמים עיניהם על ר' שמעון בן יוחי. אמר להם איני הולך לבדי.
נתן עיניו על ר' אליעזר ב"ר יוסף. אמר לו ר' יוסף נתת עיניך
בכבת עיני. אמר לו ר' שמעון אילו היה אבי קיים לא היה אומר
עלי כן. אמר לו אם כן השבע לי שאין אתה מענישו בהלכה.
נשבע לו ר' שמעון בן יוחי. הלכו וישבו בספינה. ישב עמהם
תלמיד אחד ושמו ר' מתתיה בן חרש והיה שואל אותם בהלכה.
אמר להם מנין לרם השרץ שהוא טמא בכשרו. אמר לו רשב"י זה
טמא וזה טמא. אמר לו ר' אליעזר דמו טמא מכשרו. עמד מתתיה לר"א
ונשקו על פיו. א"ל ר' שומה מהנשקתו. א"ל לא נשקתיו אלא עריכת
שפתים. באותה שעה נתן עיניו בו ונפל והיה מטורף למות ונזכר
השבועה שנשבע לאביו ונתישבה דעתו עליו. באותה שעה תלה
ר' ש עיניו לתורן של ספינה וראה שדה יושבת עליו. אמר לה מה

מיבך כאן אמרה לו באתי לעשות לך נס, מיד אמר ר' שמעון רבש"ע להגר המצרית זימנת לה חמישה מלאכים, ולי שדה. אמרה לו אמור לי ומה איכפת לך כיון שעושין לך נס, ומה אתה מבקש אמר לה איזה נס את עושה לי, אמרה לו אלך ואכנס בכטן בתו של מלך והיא צווחת ואומרת הביאו לי ר' שמעון בן יוחי ואתה בא ולוחש עליה באזניה ואני יוצא ממנה, אמר לה מה סימן יש לי כשאת יוצאת ממנה, אמרה לו כאותה [שעה] ישתכרו כל כלי זכוכית שבביתו של מלך*. אמר לה לכי ועשי ככל [אשר] אמרת הלכה ונכנסה בה והיתה צווחת ואומרת הביאו לי רשב"י, שלחו אחריו לארץ ישראל, אמרה להם הרי הוא לפניכם בספינה, באו ומצאו והוליכוהו לפני המלך, אמר לו אתה רשב"י, אמר לו הן, ואתה תרפא את בתי, אמר לו הן, ומה אתה עושה לה, אמר לו אני לוחש לה באזניה והיא תתרפא, מיד אמר לו כאותה שעה ישתכרו כל כלי זכוכית שבביתך, כאותה שעה לחש ר' שמעון בן יוחי על אזניה והוא נתרפאה ויצאה השדה ושברה כל כלי זכוכית שבבית המלך, אמר לו מה אתה רוצה שאתן לך, אמר לו איני מבקש שתתן לי אלא שתצוה לבטל כל הנזרות שכתוב בהן כל מי שיוליכם לארץ ישראל יהרג, מיד צוה המלך לבטל הנזרות הראשונות וכתב הנזרות האחרונות והלכו לארץ ישראל ובטלו הנזרות.

ו) ת"ר פעם אחת גזרה מלכות יון גזרה על ישראל שלא ליטול את בניהם ובאותו זמן נולד רבנו הקדוש, ואמר רשב"ג אביו הקב"ה צונו למול ורשעים הללו גזרו עלינו שלא נמול, כיצד אנו מבטלים גזרתו של הקב"ה ונקיים גזרתו של אותו רשעי מיד עמד רשב"ג ומל את בנו, כשהודיעו הדבר בפני השר שהיה בעיר שלח וקרא את רשב"ג, א"ל מפני מה עברת על גזרתו של מלך ומלת את בנך, אמר לו כך צונו הקב"ה, אמר לו אותו השר הרבה כבוד יש לך עלי שאתה ראש לאומתך אלא גזרתו של מלך היא ואיני יכול להניחך, אמר ליה ומה אתה מבקש, אמר לו אני רוצה

* בנ"ס' מעולם דף י"ז ונ"ס' רש"י בשם הגדול אחרת המעשה מנוקחם המלכות בדברים הללו: ח"ל בן העליון הוא קדימא ועליל בנכחים דקיסר ואשתגג ולא לסתכחו אסא דנקי' לס' עד דמיסון אסון ומימון לי סוק ונפקינא ובסתוח עבדו לכו עלי דנעיתו חס' יסיה לכס' אוח' דכי נפקינא מינה מחכרן כל כלי זכוכים של צים קיסר, ועלון ליה סהאגה סהא סיה סכונס' גלסון ארעיה.

שנשלח אותך אצל המלך ומה שהוא רוצה לעשות יעשה. אמר לו עשה כל מה שאתה חפץ. מיד שלח את רבנו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום בדרך. לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס ואותו הזמן נולד אנטונינוס. נכנסה אמו של רבנו הקדוש אצל אמו של אנטונינוס. אמרה לה מה טיבך, אמרה לה כך וכך נזרו עלינו שלא למול ועכשיו מלתי את בני ולכך מוליכין אותנו אל המלך כאחד. כיון ששמעה ממנה כן אמרה לה אם רצונך קחי את הילד שלי שאינו מהול ותני לי את הילד שלך ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך. מיד עשתה כן והלכה למלך. נכנס אותו השר למלך אמר לו אדוני המלך זו עברה על גזרתך ומלה את בנה ועכשו הבאתי אותה אצלך ומה ישתרצה לעשות עשה. אמר להם המלך ראו בנה אם הוא מהולי נמצא שאינו מהול. באותה שעה כעס המלך על אותו השר אמר ליה אני נזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול. באותה שעה היו גדולים יושבין לפני קיסר ואמרו אדוננו המלך אנו מעדיין בודאי שבנה של זו מהול היה אלא אלהים של אלו קרוב הוא להם וכיון שהם קוראים אליו מיד היא עונה להם שנאמר (דברים ד') אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. מיד צוה המלך ונחרג אותו השר ובטל את הגזרה. ושלח את רבנו הקדוש ואת אמו לשלום. כיון שחזרו לביתו של אנטונינוס אמרה אמו הואיל ועשה לך הקב"ה גם על ידי ולבנך על יד בני יהיו שושבינים לעולם. ובשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבנו הקדוש זכה ולמד תורה ושימש את רבנו הקדוש ונעשה מלך לאומתו וירש העולם הזה והעולם הבא.

ז) מעשה ברכי יהושע בן לוי שהיה מתאוה ללכת עם אליהו ז"ל ישב בתפלה ובתחנונים כמה ימים עד שנתקבלה תפלתו לפני הקב"ה ונתן לו רשות. מיד נגלה אליו אליהו ז"ל אמר לו ר' יהושע מה אתה מבקש. א"ל מבקש אני ללכת עמך ולראות מה אתה עושה בעולם. א"ל אין אתה יכול ללכת עמי, למה א"ל לפי שתראה דברים שאין אתה יכול לסבול. א"ל אעפ"כ אני רוצה לבא עמך, א"ל לך. מיד הלכו שניהם. בלילה הראשון לנו עם אדם אחד עני עם אשתו ולא היה להם אלא פרה אחת. כיון שראה אותם האכילם והשקם וכבדם כבוד גדול הראוי להם. ויהי

בחצי הלילה ויקם אליהו והכה את הפרה והרגה. כיון שראה ר' יהושע כך, אמר ח"ו אין זה אליהו וכי אליהו הורג בהמות בני אדם העניים, ועוד שזה העני האכילנו והשקנו. א"ל אם תשאל ממני מיד אני פורש ממך. הלכו למקום שני ומצאו שם עשיר גדול שהוא עוסק בבנין, וכשראה אותם לא קם ולא זע מפניהם ולא האכילם ולא השקם. בחצי הלילה עמד אליהו ואמר לר' יהושע בן לוי עמור, ועמד. א"ל תפוש על ראש חבל זה, ותפש ר' יהושע בראש החבל ואליהו בראש האחר, ומדד את הכותלים ובנו שם פלטרין גדולים מאה ושמונים בתים. אמר ר' יהושע בן לוי מי ראה תמיהא גדולה כזו, האיש העני שכבדנו בכיתו הרגת פרתו, וזה שלא עשה עמנו שום טובה ואפילו הסברת פנים בנית לו פלטרין גדולים, הלכו להם במקום שלישי והיו כלם עשירים כיון שראו אותם מרוב גאותם וגיבה לבם לא רצו לראותם אפילו בסבר פנים ולא האכילום ולא השקום ולא עשו להם שום טובה והנאה. בבקר השכים אליהו ז"ל וא"ל הקב"ה יעשה שתהיו כלכם ראשים. הלכו למקום רביעי, כיון שראו אותם הסבירו להם פנים יפות והאכילום והשקום וכבדום כבוד גדול מתוך דחקם ועניותם. בבקר השכים אליהו וא"ל לא יתן הקב"ה לכם אלא ראש א'. אמר לו ר' יהושע איני יכול לעמוד על דברייך ועל מעשייך ואיני סובל את מעשייך, ועתה אמור לי מה הדבר הזה אשר אתה עושה. א"ל אליהו אם אני מפרש לך מיד אני פורש ממך, א"ל אעפ"כ אמור לי, האיש העני אשר עשה עמנו חסד למה הרגת פרתו. ענה אליהו ואמר אותה הלילה היתה אשתו ראויה למות והיא חביבה עליו יותר מאלף דינרי זהב, לבייך קדמתי והרגתי פרתו כדי שתהיה כפרתה ונכנס נפש תחת נפשו, אותו עשיר צר עין שלא עשה עמנו חסד למה בנית לו כל הבנין הגדול ההוא, א"ל אם היה חופר ב' אמות תחת הבית היה מוצא שם ממון הרבה לכך הקדמתי וכניתי לו את הבית, וזה הבנין אין לו קיימא כי מעשה נסים הוא ויפול פתאום ולא ימצא הממון לעולם, ואותם עשירים שלא כבדו אותנו למה ברכת אותם שיהיו כלם ראשים, א"ל חרבן התפללתי עליהם שכל מקום שיש שם ראשים הרבה סיפו ליחרכי, שכן משל בני אדם, ספינה שרכו ראשיה ומנהיגיה סופה ליטבע, ואותם העניים שכבדו אותנו אמרת שיהיה להם ראש אחד, א"ל כל מקום שאין להם אלא ראש אחד לסוף מתיישב,

שכן אמר בן סירה, באחד מבין תתישב העיר. אף אתה אם ראית
רשע שהשעה מצחקת לו, דע שאינו לטובתו, ואם ראית אדם טוב
בצרות ובחסרון אינו לדעתו אלא לכפרת נפשו, וביום חטאתו עשה
עמלו בטוב, כי אדם לעמל יולד, ואם תזכה לממון עשה ממנו
צדקה בעוד שהוא בדרך מצוי כי כנפים יש לו ופורח שנאמר כי עשה
יעשה לו כנפים כנשר יעוף בשמים, פתח תפתח את ירך כי הגיחך
בכל מענל טוב ויצילך ממות וחייית ורבית וברכך ה' אלהיך אמן.

(ח) מעשה בן סבר שהיה רודף לעשות צדקה כל ימיו. פ"א
נודע לו שיש יתום במדינה אי קרובה אליו קרוב לישא אשה
ולא היה בידו לא כסף ולא זהב במה להכניסה לחופה, מה עשה
בן סבר, נטל כל מה שמצא בביתו והלך ונתן לאותו יתום, ויהי
בחזרתו לביתו פגע בנהר אי שהיה ארכו ארבעה פרסאות והיה
שם תנין אי שהיה מויק לכל עובר ושבי, כיון שהגיע בן סבר
לאותו תנין עשה עצמו כמין גשר ועבר עליו בן סבר ולא הויקו,
כיון שעבר מן הנהר פגע באדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר
לו אתה בן סבר, אמר לו הן, אמר לו מאין באת, והוא הסיה לו
כל מה שאירע לו, אמר לו האיש ההוא פנקסך עמי שהגיע זמנך
ליפטר מן העולם, באותה שעה נשתנו פניו לירקון ונשא עיניו
כלפי שמיא ואמר רבש"ע מי שהתעסק בתורה ובגמילות חסדים
ימות בשנים מועטות, זו תורה וזו שכרה, וגזרה עלי שאמות חוץ
מדירת ככהמות ולא יתעסקו בי אנשי ביתי, באותה שעה יצאת
ב"ק ואמרה לו, הרי לך זמן עד שתלך על מטתך, כיון שעבר
ממלאך המות פגע בעיר אי וכני אדם יוצאין משם, אמר להם בן
סבר יש כאן חכם או מלמד אחד ואקבל פניו, אמרו לו יש כאן
חכם גדול ושמו שפיפון בן ליש, הלך אצלו בן סבר, כיון שראה
אותו שפיפון שמח בו והביאו אליו וראה שפניו מוריקות, אמר
לו שפיפון מה לך בן סבר, שמא לפת אתה צריך, או כלום אתה
צריך, אמר לו בן סבר לא לפת אני צריך ולא לכלום אני צריך,
הרי כל טוב עמי, א"ל שפיפון אם כן למה פניך מוריקות, והוא
סיפר לו כל מה שאירע לו בדרך, א"ל שפיפון חזק עצמך, מוכטח
אני שהקב"ה יציל אותך מן המיתה, כיון שעברו חמשה ימים בא
ענן גדול והקיף את כל ביתו של שפיפון בן ליש, אמרו לו
תלמידיו אין אתה רואה ענן גדול שמקיף את ביתך, אמר להם

בואו וראו אם לכל העיר הוא מקיף או לבית זה הוא מקיף.
באותה שעה בא מלאך המות לפני שפיפון ואמר לו תן לי סקרון
שיש בידך. א"ל שפיפון איזה סקרון יש לך אצלי. א"ל חייך
ובן סברי. א"ל שפיפון לך לך למלאכתך אין לך אצלי כלום.
הלך מלאך המות והשיב הרברים לפני השכינה ואמר לפניו רבש"ע
אין מניח אותי שפיפון ליכנס לביתו שהשביעני בשמך הגדול.
אמר לו לך אמור לו חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן סברי.
הלך לו מלאך המות אמר לו חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן
סברי. והשיב שפיפון ככראשונה. באותה שעה יצאת ב"ק ואמרה
מה אעשה לשני הצדיקים אלו שאנו גוזרין גזרה ואי אפשר
לקיימה. שנאמר ותגזור אמר ויקם לך. וכתוב צדיק מושל יראת
אלהים. ומי מושל בי שאני גוזר גזרה וצריך לבטלה. צדיק. ובשבילו
אני מבטלה. א"ל לכו וחוספו ע' שנים לכל א' מהם על שנותם.

(ט) מעשה באדם אחד שהיה הולך בדרך בסחורה וראה אדם
אכסנאי. א"ל רבי ומורי אם רצונך אבא עמך. א"ל בא עמי בשלום.
הלך עמו. כשהיו הולכים בדרך פגעו באדם אי שהיה סומא בשתי
עיניו והיה יושב קרוב לעיר. מיד הוציא סלע אחד ונתן לו. אמר
לאכסנאי שהיה הולך עמו. תן לו גם אתה כמו שנתתי אני. אמר
לו איני נותן לו כלום שאיני מכירו כמו שאתה מכיר אותו לפיכך
נתת לו ויפה עשיתי. א"ל אם אתה [אינך רוצה] לתת לו הרשות
בידך. הגיחוחו לאותו סומא והם הלכו לדרכם. כשהיו הולכים
בדרך פגעו במלאך המות. אמר להם להיכן אתם הולכים. אמרו
לו לסחורה. והם לא ידעו שהוא מלאך המות. מיד כשנגלה אליהם
ואמר אני מלאך המות והם נפלו על פניהם. ואמר מלאך המות
אתה נפרדה ממתי. וקרא עליו המקרא הזה: והלך לפניך צדקך
כבוד ה' יאספק. אמר לו הואיל והקדמת צדקה ממנו כדרכך.
מכאן ואילך תחיה חמשים שנה. ואח"כ אמר לחברו כבר סופך
בידי והגיע יום מיתתך. מיד ענה ואמר לו אני וחברי באנו יחד
והוא חוזר לביתו ואני אמות בכאן. א"ל הן זה קדם ועשה צדקה
משלוי. א"ל אם כן הניחה לי ואלך ואעשה צדקה. א"ל שומע
שכעולמי. אדם פורש בים בספינה אם לא תקן אותה מן הארץ
מה עושה בפלגים ובתהומות כשבאים עליה גלי הים. כי מי שלא
תקן עצמו בחייו מה יעשה במיתתו ועכשיו מה שעשית עשוי

מכאן ואילך אין לך כלום שהגיע זמנך למותי א"ל אי"ב המתן לי
עד שאלך לספר בשבחו של מקום שנעשה עמי א"ל מאחר שאתה
מבקש לספר שבחו של מקום תוסיף שנותיך לקיים מה שנאמר
והלך לפניך צדקך. חכרו לא עשה צדקה אלא לסומא אחד ונתוספו
לו כמה שנים העושה צדקה בכל יום ובכל שעה עאכ"ו לקיים מה
שנאמר והלך לפניך צדקך.

(י) ארוש הפילוסוף צוה את בנו לפני מותו ויאמר לו: בני
כמה אוהבים קניית בחיידך. ענהו בנו כבר קניתי אוהבים עד מאה.
אמר לו בני אמר הפילוסוף אל תאהב ואל תהלל האוהב טרם
שתנסהו ותבחנהו ותדע כאמת כי אני שנולדתי לפניך לא קניתי
בכל חיי כי אם חצי אוהב ואתה איך קניתי מאה ועתה לך וכחנם
אם תמצא בכלם אחד. אמר לו אבי ואיך תיעצני שאכחנם אמר
לו בני לך וקה עגל אחד ומותתהו ונתתהו לנתחים ושיטהו בשק
והשק יהיה מגולגל בדמו מבית ומחוץ ולך אל אחד מאוהביך
ואמור לו אלופי ורעי הנני מפיל תחנתי לפניך שתקבור לי בביתך
זה האיש אשר הרגתי ואיש אל ידע מאומה והצילני מן הצרה
הזאת. וילך בנו ויעש כן וילך אל אחד מאוהביו ויאמר לו ככל
אשר צוהו אביו ויענהו האוהב אוהבי לך ושא המת על כתפך
וקברהו וסכול הצרה כאשר עשית הרעה כי בביתי לא תכנס וילך
לכל אחד ואחד מאוהביו וכאשר ענהו הראשון כן ענהו השני וכן
כלם. וישב אל אביו ויגד לו אשר מצא אותו מכל אוהביו ויאמר
לו אביו קרה לך כאשר אמר הפילוסוף רבים האוהבים כמספר
ולעת הצורך הם מעטים ועתה לך אל האיש אשר אמרתי לך
שהוא חצי אוהבי ודע מה יענך דבר. וילך ויאמר לו כאשר אמר
אל אוהביו ויענהו האיש ויאמר לו בא עמי אל ביתי בסתר שלא
יראוך השכנים. ויוציא כל איש מעליו ואשתו וכל בני ביתו ויחפור
הקבר בביתו. ויהי כי ראה הנער הכין הכל וידע את לבו ויוציא
העגל מן השק ויראהו לו מנותח ויודה לו על אטונתו הטובה
ואהבתו הנכונה עם אביו וילך ויספר לאביו אשר קרה לו עם
חצי אוהבו. ויאמר לו אביו על זה האוהב אמר הפילוסוף: זה
אוהב נאמן העוזר אותך בעת ישמך הזמן ויאמר אל אביו ראית
מעולם אשר קנה אוהב שלם. ויאמר לו לא ראיתי אבל הנד לי.
אמר לו בנו ספר נא לי אולי אמצא אוהב כטוהו. אמר לו הנד

הגד לי כי היו שני סוחרים. הא' במצרים והא"ב בכבל ויכירו איש את
אחיו לשמע אזן וישלחו איש אל אחיו כל משאלותם ע"י שליח. ויהי
היום וילך הסוחר היושב בכבל בסחורה אל מצרים, ויהי כשמוע הסוחר
היושב במצרים את שמע אוהבו ונאמנו וילך לקראתו ויחבקו
וינשקו ויביאנהו אל ביתו ויכבדהו ויעש לו משתה שמנה ימים ויראהו
את כל בית נכתה ושרים ושרות וכל מיני זמר אשר היו לו בביתו.
ויהי ביום השמיני ויחלה הסוחר הבבלי ויעצב הסוחר עד מאד על
חלי אוהבו נאמנו ויביא כל חכמי מצרים והרופאים. ויהי כי ראוהו
הרופאים וימששוהו בזרועו ובראשו ויביטו אל מימי רגליו ולא
הכירו לו שום חולי בעולם, וידעו הרופאים כי באהבה אשר חלה.
ויהי כאשר ידע הסוחר בעל הבית כי באהבה אשר חלה אוהבו.
ויבא לפניו וישאלהו אם היה לו אשה בביתו שיאחבי ויען הסוחר
החולי הראה לי כל בני ביתך והחשוקה בלבי אראך, ויראה לו
הסוחר כל נערות ביתו והשרות אי זו מהן יבחר, אחרי כן הראה
לו כל בנותיו ולא בחר בכל אלהי ותחי לסוחר נערה בתולה בביתו
יפה עד מאד אשר גדלה טקטנותה להיות לו לאשה ויראה לו.
ויהי כראות הסוחר החולה אותה אמר בזאת הנערה חיי ומותי.
ויהי כאשר שמע הסוחר בעל הבית דבריו ויתנה לו לאשה על
כל טהר ומתן שחיה לו לתת לה כטהר הבתולות ותחי לו לאשה.
אחרי כן שב הסוחר אל ארצו אל בבל עם אשתו בשלום. ויהי
אחרי כן לימים ויתגלגל הזמן על הסוחר המצרי ויאבד כל ממנו
ויתרושש ויאמר בלבו אלכה לי אל אוהבי הנאמן אשר כבדתיו
בביתי ומלאתי חפציו ואתחנן לפניו שירחם עלי. וישם מנמת פניו
ללכת אל בית אוהבו ערום ויחף וחסר כל טובה. ויבא לבבל
בלילה ויתבושש ללכת אל בית אוהבו אולי לא יכירוהו וינער
בו ויוציאהו מביתו. שיראהו עני ורש. וישאר מחוץ לעיר בבית
אחד. ויהי הוא שוכב במקומו ונותן אל לבו כל הקורות אותו
והנה שני אנשים נצים בעיר ויהרוג אחד את חברו ויכרח הרוצח
ויצא מן העיר. או יצאו מן העיר אנשים רבים וירדפו אחרי הרוצח
ויבאו אל הבית לראות אם היה שם הרוצח וימצאו שם הסוחר
לכדו ויאמרו לו מי רצח לאיש. ויאמר אני. כי בחר מותו מחייו
בעני וכצער. ויתפשוהו ויניחוהו במשמר. ויהי בבקר ויביאוהו לפני
השופטים וישפטוהו למות לתלותו על העץ. ויוליכוהו אל העץ.
ויצאו אנשים רבים מן העיר לראות המשפט כמנהג. וכיניהם היה

הסוחר אוהבו אשר בא זה באהבתו לכבלי ויראה זה הסוחר אותו
ויכירהו ויאמר בלבו כי זה הוא אוהבו אשר היה במצרים ויזכור
את כל הטובות אשר עשה לו וידע כי לא יוכל לשלם לו גמולו
ויאמר לשופטים מדוע תעשו זה כי אין לו משפט מות ואנה
תוליכוהו כי לא זה הרגו כי אני הרגתי. והי כשמעם הדבר
ההוא ויאסרוהו במקומו ויוליכוהו אל העץ. והי הרוצח בין העם
ולא הכירוהו. ויבט אל כל אשר יעשה ויאמר בלבו אני הרגתי
זה. וזה יענש שלא הרגו ויתלה ואני שהרגתי אנצל מן המות.
אין זה כי אם סבה מאת ה' אבל הש"י ויתעלה הוא הצדיק ואין
בדרכיו עול ולא יתר הרשעי. וירא אני שמא יביאני ה' למיתה
קשה מזאת. ולכן אודה על פשעי ואמות עתה ואתכפר ואציל
זה מן המות. ויבא הרוצח לפני השופטים ויקרא בקול גדול: אתם
בעלי הישר והאמונה לא תעשו עול במשפט ולא יִהְרַג נקי
במקום חֵיב. ובאמת תדעו כי לא זה ולא זה הרגו לנרצח. ולא
זה אמר שהוא הרגו אלא אולי בחר במותו מחייו. וגם לא זה
אמר לכם להניחו ואמר שהוא הרגו אלא מפני שהוא אוהב אותו
ונפשו קשורה בנפשו. ואכן אדונינו הניחו לזה ולא יִהְרַג נקי.
כי אני הרגתי וטוב מותי בעולם הזה ולא אמות בעולם הבא.
והי כשמעם דברי הרוצח ויניחו הסוחר ויאסרו זה ויוליכוהו אל
העץ ויתלוהו. ואחרי כן בא הסוחר הכבלי ויבא הסוחר המצרי אל
ביתו ויתן לו חליפות שמלות וילבישהו וישאלהו על הקורות אותו
ויספר לו כל קורותיו. ויכבדהו וישימהו לאב ולאדון לכל ביתו
וכל אשר יש לו נתן בירו.

יא) מעשה ברבנו שמעון הגדול שבא מבית דוד ובא בעיר
אחת ששמה מגענצא ונשא שם אשה מגדולי המלכות ושמע
רבנו גרשום והלך גם הוא למגענצא. וגם רבנו גרשום יסד סליחות
הרכה על הגזרות וגם רבנו שלמה הכבלי היה כדו ס. והיה דר
באספטיא רבתי בגזרת סליום הרשע שהיו לוקחים היהודים וכותשים
בגתות ונעשה גם בימיו שלקחו זקן מת ונתנוהו כגת ונשמטה
הקורה והרגה כל סביביה ונתבטלה הגזרה ויסד על זה סליחה. אני
יום אירא וכשכא רבנו גרשום אצל רבנו שמעון הגדול קבלו
בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד. ולרבנו שמעון הגדול היה לו
בפעם הזה בן קטן ושמו היה "אלחנן" ונגנב ממנו ועשאוהו גלח

וסוף עלה לגדולה עד שנעשה אפיפיור. ומרוב חכמתו אשר היה
בלבו נתקבצו מלכים ודוכסים ושלטונים ליקח עצה ממנו ונתן
לכל אחד ואחד עצה לפי חכמתו. וסוף בעבור אשר שואלים עצה
ממנו כל כך קרא למפלים שלו אותן הנלחים שהם שמנוחו להיות
אפיפיור ואמר להם מה זה שכל המלכים ודוכסים ושלטונים באים
אצלי לקבל עצה ממני ואין שום אחד מהם שהיה אומר לי שהוא
אבי או אמי או קרובי שהוא מטשפחתי. וכי מן האבן נולדתי
שאין לי שום קרוב בעולם. ודעו אם לא תנידו לי אחרונ את
כלכם ונתן לבו על שלא היה מטש בישו הנוצרי. אמרו לו אדוננו
אחרי שנורת עלינו להניד לך אז נניד לך כי יהודי היית וכן
אדם גדול שבכל היהודים אתה וננכוד כשהיית נער קטן ומן השם
ננורה לך זו הגדולה. שבאים אליך רוב מלכי אומות העולם
ושואלים ממך עצה ונראה להם שאתה בטקום ישו הנוצרי. וכן
אדם גדול שבאת ממנו הוא דר באלמניא ושמו ר' שמעון הגדול.
אמר להם שלחו אחריו והביאו אלי ואל תניחו בשום ממון שיהיה
פה באותו יום. ושלחו גדולי רוסי לרבי שמעון באלמניא שיבא
לאפיפיור ביום הנועד שקבעו לו. והיה ר' שמעון הגדול נרתע
מאד מאד שהיה ירא משום עלילה מן האפיפיור למה שלח אחריו.
ולבסוף הנביה את עצמו ובא אל האפיפיור. וכשראה אותו
האפיפיור אז קרא אותו אל החרר וראה שהיה נרתע בפניו. אמר
לו אל תירא רק תניד לי אקתות מה שאשאל לך. אמר לו הן
אמר לו כמה בני יש לך. אז הזכיר לו בשם כל בניו ובנותיו
שהיה לו עתה. אמר לו האפיפיור עדיין היה לך בן אחרי או שתק
שהיה ירא שטא יאמר לו להביאו לפניו. עד שאמר לו האפיפיור
למה אתה שותק תאמר לי האמת. אמר לו ר' שמעון אדוני בן
אחד קטן היה לי וננכב ממני כשהיה נער קטן ואינו יודע אנה
הוא אם הוא חי או מת כי לא ראיתיו עד הנה. אמר לו האפיפיור
זכור אתה מה סימנים היו בנופו. אמר לו אלו סימנים היו לו על
נבו ואלו על ידו. אז חבין האפיפיור שהוא בנו כי אותם סימנים
עליו. אמר לו אבי אבי אני הוא בנך. הרי עלי הסימנים שאמרת.
אז נבזה רבנו שמעון הגדול ולא היה יכול לענות אותו דבר.
אז הפשיט בגדיו וחראה לו הסימנים ואמר אבי אבי מה אעשה
שאהיה בן עוה"ב כי יודע אני שתורת ישו הבל היא ואינו כלום.
אמר לו אביו חללת שם הקב"ה ברבים. קדש שמו ברבים ואני

מקבלך עלי ותהיה בן עולם הבא. אמר לו באיזה ענין אעשה.
אמר לו תזמין כל מטשלתך המלכים הדוכסים וההגמונים או
תקדש שמו של הקב"ה, ועשה וסיהר את עצמו ועלה לראש
המגדל וקרא שמעו כלכם למה נודמנתם כי עד עתה לא רציתי
לנלות לכם, אך עתה אני מגלה לכם כי אין ממשות בישו
הנוצרי כי נולד מן האשה כאחד האדם ולכן אין תקוה לאחריתכם
שאתם מאמינים בו. אמרו הנלחים היועצים שלו שמא נשתמה
או אמר להם אתם סבורים שרוח שמות נכנס בך, חי נפשי כי
רוח אלהים בך ואתם שומים, נתיעצו הנלחים להרגו פן יסיר העם
מתרופתם, וכשראה כך אז קפץ מן המגדל לארץ ואמר שחלילה
שיהרגוני אותם טמאים כי אני מאמין באלהי אבי, ומיד ששמע אביו
רבנו שמעון הגדול שקדש את השם נתן שכח והודיה למקום וקבעו
ע"ש בנו יוצר מיום ב' של ר"ה "מלך אמון מאמרך" וכתב בעניות
שם בנו: "אל חנן" נחלתו בנועם להשפר" כי כך היה שמו אלחנן.

(יב) מעשה שהיה בימי ר' יהודה החסיד.

ויהי הגמון בעיר זאלצבורג והוא רשע גדול. ויהי היום ויאמר
ליועציו: הגה שמעתי כי בעיר רענגשבורג ישנו איש יהודי גדול
ויודע דעת הרבה, אף שמו נכבד מאד בעיני היהודים והנוצרים
גם יחד, ואני לא אוכל שאת כי כה יגדל איש יהודי, ע"כ אקום
עתה אלכה שם, ארהיב עז בנפשי ואהרגנו בידי, לא אבקש מאיש
לעשות זאתי, כי קרוש הוא בעיני כל האנשים, וכל אשר ישאלו
אותו הוא פותר להם, וגם כי נביא הוא, לכן לא טוב הדבר אשר
יהודי כזה יהיה יחיה ועד כה יגדל, ואתם עושי דברי הנאהבים,
החלצו והפזו לעת קראי אתכם וכלי נשקכם בידכם, לא יחסר
דברי, כי לא אוכל להרע ליהודים רעה גדולה מזאת, אשר אהרוג
את נביאם, ולכם אראה לדעת כי כל חכמתו כאין נחשבה, ואלהיו
לא יוכל להצילו מירי, לא ארכו הימים ויקם הרשע ויקח את עוזרי
רעתו הרבים ויסע לרענגשבורג, וכאשר קרב לפני העיר חצה
את מחנהו לשנים ויאמר: עתה אבא העירה ואלכה אל בית
היהודי הזה אשר כרחוב היהודים והתתיו, ורק בשלשה אלך,
אני ועוד שנים עמי, ויאמרו לו יועציו: אדוננו הנשיא, אמנם
ח'כים אנחנו לשמוע בקולך לכל אשר תצונו, רק שמע שמענו
כי רב פלאים הוא האיש הזה, אולי לא תוכל לוי ואז גם אותך

גם אותנו ישחית. ע"כ הוה זהיר במעשך למען תצלה. אולם לא שמע ההגמון לדבריהם ולא יצעה להם ויקח שכין ויסתירוהו במנעלו. כי בו יזם לרקור את החסיד ויאמר לאנשיו: אני ושנים מכם נלך אל היהודי, ואתם אם קול ענות תשמעו, מהר תמהרו לשבת על סוסים למען נוכל להמלט משם ולהנצל מיד חזקה. ואולם עוד יעץ ההגמון את סגמנו כבר ידע החסיד את הדבר ויאמר לבחוריו: איך יזיר הרשע לבא וכלככו ידמה כי תמצא ירו לקחת את נפשי. בחיות ההגמון בדרך וכבואו העירה, אמר החסיד שנית לבחוריו: עתה יבא הרשע לביהמ"ד והיה כי ישאלכם, איזה הוא הרבי או תראו לו עלי למען אשר לא יקרה אתכם כל רע, ואתם תראו את אשר אעשה לו. . . החסיד טרם כלה את דבריו וההגמון בא לביהמ"ד וישאל: מי בכם הרבי? ויראוהו הבחורים על החסיד, וכראות החסיד את הרשע ויעשהו חסר כח מבלי יכלת לעשות לו טאומה. וישאל ההגמון את החסיד לשלום, והוא השיב לו תודה. אז החל ההגמון לדבר את החסיד דברים אחרים ויאמר לו: רבי נכבד! רב מאד שמעתי עליך ועל נפלאות מעשיך, כי אין כמותך בכל הארץ, ואני לכן עתה באתי אליך הנה לבקשך, כי תואיל להראות לי מקצת מעשיך הנפלאים למען אהללך גם אני בתוך שרים ורוזנים. ויען החסיד: כן אעשה אדוני, בכל הפצי, רק אל יהיו מעשי נפלאותי רעים בעיניך. הן רק יהודי דל אני ודעתי הלא מצער היא, ובכל זאת אראך נפלאותי למען תוכל לספר ממני גם אתה. ויקח החסיד את ההגמון ואת יועציו השנים ויביאם בחדר ויאמר להגמון: פה אראך נפלאותי, ועתה הבא ראשך בחלון והבט החוצה וראית נפלאות, ויעש הרשע כן, ויהי אך הכנים את ראשו בחלון ויעש החסיד בשמות והחלון החל להתארך לארכו ולהתקצר לרחבו, עד כי לא יכל הרשע להשיב את ראשו וכמעט אשר נחנק, ושני יועציו אשר באו עמו עמדו מחרישים ולא יכלו לזוז ממקומם, ויראו את אדונם ברעתו מאין הושיע לו, ויאמר החסיד: הוי רשעים, מות תמותו כלכם! אתה הכי כישוף אתה ע"כ תנשא את נפשך להרגני? אך לא כי תעית מאד, ייי אלהים הראני את לכך הרע ואת רשעת זממותיך, ואני ידעתי כי הכינות לך סבין במנעלך לרקרני בו, אבל אותי הלץ אלהים, ואותך הביא תחתי, ואיפוא מה אעשה לך, כי מות תמות. יבאו עתה מאתים אנשיך אשר הבאת עמך,

אם יצילוך מידי לאי אמנם לא יוכלו להצילך. איש בליעל. כי
מה עשיתי לך רעה בכל ימי כי באת מזאלצבורג אל רענענשבורג
למען הכות אותי נפש! נקם אלהים היום את נקמתי ממך. ויאמר
הרשע בלב קרד: אהה רבי הגדול! אנא חנני אך הפעם כי
חטאתי לך ואני מיחל לחסדך. אנא אל תתנני למות מות נכל!
ואם יושיעני אלהים היום ושכתי לעירי ולארצי או נדרתי נדר
להשיב את היהודים אשר נרשתיים וגם טובות רבות אנמול להם
כל ימי חיי וגם לשאר היהודים אעשה חסד כאשר תמצא ידי את
זאת תראה ותדעי רק תנני לשוב בשלום למקומי! וכאשר הרכה
כן להתחנן אמר לו החסיד: הבה תקע לי ירך והשבע באַמְתְך כי
תקים את נדרך ולא תרע עוד ליהודים כאשר נדרתי ועשיתי אף
אני עמך חסד. הלא ידעתי כי טאתים אנשים לא יכלו להצילך.
ואני אוציאך מחרמי לשלחך לנפשך בעבור אמונתי בדברך.
יען כי בישוף תקיף אתה ולך יאתה לשמור מצא שפתיך מחללו
ואשר דברת דבר אותי תקים. ואתה עוד תִזְהַר בזה יותר מאיש
אחר כי בן גדולים הנך. ואך אם תחלל את דבריך ואם תתעמר
עוד ביהודים כאשר התעמרת כם עד כה ידע תדע כי לא תנקה
וגם בביתך לא תשב לבטח מפני נקמתי כי תמצא ידי לך בכל
אשר תהיה כאשר מצאה לך פה בביתי! — וישנע לו ההגמון
כאמונתו אשר בעיניו יראה החסיד את כל הטובה אשר יעשה
ליהודים מהיום הזה והלאה. ובכן הניח לו החסיד ללכת ממנו.
וכשבו אל אנשיו המחכים עליו והם שאלוהו: האמנם יכלת
וגם תמַת את היהודי? ענה הוא ויספר להם את כל קורותיו בביתו.
ויתמהו כלם וישתוממו על גדולות החסיד ונפלאות מעשיו ויקם
ההגמון ואנשיו וירכבו על סוסייהם וישבו לדרכם. וכשוב ההגמון
לביתו שלח ויקרא ליהודים העניים אשר גרשם ויושיכם עוד
במושבותם כאשר לסנים ולא יסף עוד להציקם וגם הישיב עמם
ויהי שלום בינו ובינם ואחרי ימים סר מאמונתו ויתגיר ויהי תמים
עם דת ישראל ויקראו לו "צדיק".

יג) ויהי בשנת חמשת אלפים ומאה וחמשים ושלוש לבריאת
עולם ויהי בשנת אלף ושלוש מאות וחמש ועשרים לחרבן בית
המקדש שיבנה במהרה בימינו כסליו בהיותנו בקורפוי הגיעו
אלינו כתבים ששלח ד' חסדאי קרשקש מטונים דעו לכם כי

מעניי הוא אמת והקהל הקדש קהל כורניש שהוא בספרד כתבים
כי הוא אמת כי העידו עליו כי משה ועד משה לא קם כמשה
ובא אליו אליהו הנביא ז"ל ומשה אותו כשמן המשחה ואמר
לו ישראל כי בניסן יהיו לכם אותות ומופתים גדולים ומלך
ספרד שלח אחריו השר שלו ואמר שיתן לו אות אמר לו שילך
לביתו וימצא בנו מת, הלך לביתו ומצא בנו מת כמו שאמר לו
הנביא, חזר ואמר לו המות והחיים מהשמים, אמר לו שיחזור עוד
לביתו וימצא בנו האחר מת ולא האמינו בו אמר לו שישוב עוד
לביתו וימצא שמתה אשתה, וכן היה חזר אליו עוד, אמר כשילך
לביתו ימות גם הוא בעצמו וכן היה, והמלך היה מדבר עם הנביא
והנה כסחו הענין והיו שומעין המלאך שחיה מדבר עמו תוך הענין
ועשה אותות ומופתים גדולים בעיניהם והעידו עליו משה
ועד משה לא קם כמשה, אחר כן אמר לו המלך אם הוא
אמת כי אתה נביא אני רוצה לשרוף אותך באש וכן עשה,
מיד צוה ועשו כבשן אש והסיקוהו ג' ימים וג' לילות והשליכוהו
בתוך כבשן האש ויצא ממנו שמח וטיב לב, באותה שעה ראו
ויאמינו בה' ובמשה עבדו ונביאו, והוא היה בן חמש ועשרים שנה
ומתחלה לא היה יודע לשון הקדש בצחות, ועתה שלמדו אליהו
הנביא זכור לטוב יודע לדבר לשון הקדש והוא ענין ושפל רוח
צדיק וישר שלם במדותיו, חכם ועשיר ונכור וחסיד בכל מעשיו
נקי כפים ובר לבב בן טובים זרע אנשים ראוי והגון לשכון עליו
רוח ה', עד כאן העתקנו מן הכתב שבא אלינו ממונים, ופתאום
יבוא אל היכלו הארון ככתוב אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה
כי בא מועד, עיד שמענו כי אמר הנביא שיראה אות ומופת
בירושלים מאת הש', עיד שמענו שבת קול יוצאת מבית המקדש
ואומרת צאו מכיתי ויבואו בני ונפל סחד גדול על הישמעאלים
ומתוכם קם אחד וירד בכור אחד שהוא שם ואמר שראה שלישה
זקנים מעוטפים ונפל על פניו והם אמרו עמוד על עצמך ויעמוד
וישאל מי ומי אתם ענו ואמרו סכני ישראל אנחנו ועתה לך
ואמרת לישמעאלים שיניחו המקום כי הגיע קצם וזמנם, והשיב
להם ואם לא יאמינו לי מה אומר אליהם אמרו לו אמור להם כי
אברהם העברי ומשה בן עמרם ואליהו הנביא אמרו לך כך ויעל
הישמעאלי מן הכור ההוא ויספר הרברים האלה לחבריו ונפל סחד
גדול עליהם ואומרון כי נגעלו דלתות בית המקדש ועדיין לא

נפתחו. עוד שמענו כי אמר משה הנביא . . . אליהו הנביא זכור
לטוב שכיום ראש חדש ניסן ידעו ישראל מתי יבוא וישישו
וישמחו כולם שמחת עולם. עוד שמענו כי ערל אחד בצרפת
אמר למלך צרפת דע כי היהודים כבר קבלו כל הצרות שבאו
עליהם ומעתה לא יבוא עליהם רעה ועוד כי מיום ראשון של . . .
הבא בשבת תרום מעלתם וישוכו על מקומם והמלך שם אותו
בבית הסהר עד אותו זמן והשם יקיים דבריו ודברי כל המליץ
טובה על ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. ועוד שמענו
שאמרו החכמים שהיו בעיר שהנביא שם אמרו כי אנו רוצים
לדון אותו והיו אומרים לו כי בן מות הוא עד שהביאו אותו
בבית ואמרו לו תן לנו מופת ואם אין דע כי מות תמות אמר
להם אם לא יתנו לי מן השמים מה אתן לכם. אז רצו לפסוק
עליו מיתה ואביו ואמו היו בוכים מחוץ. ענה הנביא ואמר לדיינים
תנו לי זמן ואשיב לכם ויהיו דנים אותו לכהכ"ג הלך ונכנס בהיכל
והתפלל והיו הדיינים מחוץ ושומעים קול המלאך שהיה מדבר עמו
ולא היו טבינים דברי המלאך לבד קול הומיה. אז יצא אליהם וראו
והנה קרן עור פניו ונשא ידיו וכסה פניו וכידו הימנית כתוב שם
המפרש וכידו השמאלית כמראה הקשת בענן ועל ראשו אופן כמראה
הקשת מיד נפלו הדיינים על פניהם ואמרו ה' הוא האלהים ה'
הוא האלהים. אחרי כן אמרו לו אין זה אות אלא תן אות אחר
מיד יצא פס ידא מן השמים וכתבה במשקוף ההיכל ויצא חמר
מזע ישי ונצר משרשיו יפרה והיו אותיות מזה הפסוק מכהיקות
ומאירות ככוכבים על זה הַעֲנִין מאד עד שנשאו ונתנו בדבר
וצירפו האותיות המכהיקות ועלו נוטריקון שלהם ש'נ'ב'ר'ש והוא
שם העיר שהנביא שם. אז אותו לשלום.

יד) מעשה באדם אי שהיה לו עשר גדול ואוצרות זהב וכסף
בידו ואבנים טובות, והיה האיש ההוא קמצן גדול שאין כמותו
בכל העולם. ואף ביום ב' או ביום ה' לא הלך לביהכנ"ס שהיה
מתירא ליתן פרוטה לכיס של צדקה, רק חרא מצוה היה לו. והיא
שעמדה לו להציל אותו מיום הדין דינא רבא וגם אח"כ נעשה
ותרן גדול, כי האיש ההוא היה מוהל, ואם היתה נודמנת לו מילה
למול תינוק אחר, אף שהיה מביתו כמה פרסאות היה הולך לשם
לקיים מצות מילה ולא היה נוטל שום שכר הן מעני והן מעשיר.

ויהי היום בא אליו משחית אחד בדמות איש ויאמר אליו אשתי
ילדה לי בן זכר והברית טילה יהיה ביום פלוני עיב אני מבקש
מאתו שיבא על הברית למול את בני, ותיכף הלך המוהל לביתו
ולקח הסכין שימול בו התינוק עמו וישב על העגלה לילך עם
האיש המבקש מאתו למול את בנו כי הוא סבר שזהו איש אנושי
ולא ידע שהיה אחד מן החיצונים, והלכו שניהם יחד בעגלה,
וכשהגיעו אל היער היה המזיק מוליך אותו בארץ אשר לא עבר
בה איש כי אם ארץ הרים ונבעות ומדבר זה שני ימים רצופים.
ויהי ביום השלישי היה מוליך אותו לביתו, והיה שם כמו כפר
קטן ערך עשרים בתים, אבל הבתים יפים היו מאד, וכשבא לביתו
ראה המוהל שהאיש בעל הבית הוא עשיר גדול וכל טוב היה
בביתו בשר ודגים גדולים, ולקח בעל הבית הסוס שלו ונתן ליד
עבדו ליתן מספוא כפי דרך כל הארץ ולא הרגיש המוהל שזהו
בעל הברית היה שד ומזיק. והיה כאשר פנה בעל הבית לעסקיו
הלך המוהל לחדר אשר היולדת שמה, והיה כראות היולדת את
המוהל שטחה שטחה גדולה ותקרא לו לשלום ומדברת אליו, בא
אלי אדוני ואני מגלה אותך סוד גדול, ואמרה דע שבעלי הוא
שד ומשחית ואני אני באה מורע אנשים כשהייתי קטנה לקחו
אותי חשדים ואני כאשר אבדתי אבדתי אצלם, כאשר שכל
מעשיהם הכל וריק ומעשה תעתועים, והנה אני מזהירה אותך למול
את בני הנולד לי מהם, ועוד אני מזהירה אותך להציל את נפשך
שתהיה נזחר לבלתי לאכול שום מאכל ולשתות שום משקה ולא
ליקח שום מתנה לא מבעלי ולא משום אחד מהם. והיה כאשר
שמע המוהל הדבר הזה חרד לבו ונתירא מאד, והיה לעת ערב
באו הרבה אנשים ונשים מכפרים בסוסים ובעגלות כרמיון אנשים
והיו כלם מזיקים ומשחיתים, והגיע זמן הסעודה והפצירו באיש
המוהל לימול את ידיו ולישב עמם לסעודת מצוה, ויטאן המוהל
לאכול ולשתות כי אמר עיף אנכי מן הדרך, ולא אכל ולא שתה כלילה
ההוא, והיה טמחרת וילכו אל בית הכנסת ויתפללו שמה והוכרח
המוהל להתפלל ולשיר בקול וכלת עמו הברית בדרך המוהלים,
ואחר התפלה היו מביאים את התינוק ומל את התינוק כמנהג כל
בית ישראל, ואח"כ היה מבקש הסנדק כל הקהל כמנהג המדינה
על יין שרוף ומיני בתיקה, והוכרח המוהל לילך אל הסנדק ולא
אכל ולא שתה שמה באמרו שיש לו תענית חלום, ואחר חצי

היום אמר הבעל הבית כאשר שהמוהל הטריח את עצמו לילך יותר מי"ב פרסאות למצות מילה לכן בשכילו תהיה הסעודה בלילה אחר תעניתו וכל פְּנֵיָת בעה"ב היתה שיהנה המוהל מפתו ומפרנסתו ואז תהיה לו שליטה עליו ולא ידע מאומה שאשתו גלתה שהוא היה שר ומשחית. ויהי לעת ערב היתה סעודת ברית מילה ואע"פ כן לא אכל ולא שתה המוהל אָתָם ואמר שראשו ואבריו כבדים עליו והטה אכלו ושתו כל מעדני עולם. ויהי בטוב לבם ביין אמר הבעל הבית להמוהל קום ולך עמדי לחדר א' אז נְתַרָא המוהל ואמר בדעתו שהגיע זמן קצו למות. והלך עמו לחדר אחד והראה לו בעל הבית כלים שונים מכלי כסף. ואח"כ היה מוליך אותו לחדר שני והראה לו כלי זהב ואמר לו מול כלי אחד לזכרון. אמר לו המוהל יש לי כלים של זהב ושל כסף ויש לי כל טוב שבעולם אבנים טובות ומרגליות ומכעות ואצעדות וענקים. אמר לו בעל הבית מול אחת מן המכעות או כלי חפץ שיקר הוא בעיניך ואת כלם לא רצה המוהל ליקח והשיב שיש לו ג"כ אבנים טובות ומרגליות לרוב. אח"כ היה מוליך אותו לחדר א' שהיו מפתחות הרבה סביב החדר והיו תלוין המפתחות במסמורות הרבה מאד. ויתמה האיש המוהל על הדבר הזה וראה בעיניו כמדומה לו שיש קישור מפתחות ביחד כמו שיש לו בביתו לכל החדרים ולכל הארנונים שלו. ושאל הבעל הבית את המוהל ואמר לו אדוני הראיתך כל כך כלי כסף וזהב וכל כך אוצרות אבנים טובות ולא היית מתמיה עליהם ועל אוצר זה אתה הוא מתמיה שהוא רק ברזל שהן המפתחות היה כלן של ברזל. והשיב לו המוהל אני מתמיה על קישור זה של מפתחות שהן דומות כלן לבתים ואוצרות וחדרים שלי כאשר יש לי בבית היו תולין פה במסמר זה. ויאמר אליו בעל הבית כאשר שנמלת חסד עמדי והלכת עמי ערך י"ב פרסאות למול את בני. וראיתי שהי הוא אתך שלא אכלת ולא שתית ולא לקחת מאומה מרשותי לכן אני מנלה אותך שאני הוא ראש המטונה של השדים שהן ממונים על קצת אנשים שהמה בטבעם קמצנים אזי הוא מסור בידינו כל המפתחות שלהן כדי שלא יהא בהם כח ורשות לעשות בהן איזה צדקה וגמילות חסד ואף לעצמם אין רשות בידם להתענג לקנות איזה מאכל טוב או מיני מגדים. ובאשר שאתה גמלתני חסד גדול קח הקישור של המפתחות הללו ואל תירא חי הי שלא

יארע לך שום רעה. ויקח המוהל הקישור של המסתחות והלך
בשמחה לביתו. ובכואו לביתו נהפך לבכו ונעשה לאיש אחר,
ותיכף כנה בנין של אננים בית הכנסת גדולה מפוארה מאד,
ועשה צדקה ופרנס את העניים והיה מלביש את הערומים והפליא
לעשות עד יום מותו ונפטר בשם טוב.

טו) מעשה שהיה איש זקן עשיר גדול והיה לו רק בן יחיד
בחור יפה עינים וחכם מאד. והיה היום ויקרבו ימי הזקן למות
וקרא לבנו הכחור וצוה לו קודם מותו ואמר לו בני הנני אני מנחיל
לך טמון רב, אוצרות גדולים שיחיה לך כל טוב כל ימי חיך ואני
מצוה לך שתשמור א"ע מן הצבועים ומן אנשים שחטה עוסקים
בחסידות הרבה חוץ למכע הבריות, כי כך מראים את עצמם שהם
חסידים אבל שבע תועבות הן בלבם, והזהר מן וצד קתך, ואז
יהיה לך ולזרעך כל טוב כל הימים, ומת האיש הזקן, ואח"כ נשא
הבחור בתולה יתומה ענייה אחת יפת תאר מאד כאשר שישרה
בעיניו, ואחר הנישואין שמח באשתו, ואישתו היתה צנועה וחסידה
בעיני בעלה, וכמו שנים ארבע או חמש אמר הבעל לאשתו באי
עמי לטייל ברחובות ובשוקים לראות בטוב הארץ, ואמרה לו
אשתו לא אלך סן אשא עיני אל אנשים אחרים או אנשים אחרים
תנו עיניהם בי זאני מכשלת אותם, אז אמר בעלה בלבו, אף את
היא נראית כצדקת וזכר את צוואת אביו ושתק והלך בעצמו
לשוק יחיד, מה עשה האיש הנ"ל, כמו חצי שנה אחר זה המעשה
הלך וצוה לעשות לכל החדרים שכביתו שתי מסתחות ונתן מסתח
אי לכל חדר וחדר לאשתו, ומסתח אחד לקח לעצמו ולא הגיד
לאשתו שיש לו עוד מסתח, והיה היום אמר הבעל לאשתו שהוא
צריך לילך למרחקים לקנות סחורות, להכין לו צדה לדרך, וכן
עשתה אשתו, כי היתה סכורה שבעלה יסע ממנה כדרך כל הארץ,
וליום סחרת נסע הבעל ממנה והיא סברה שילך בעלה למרחקים,
אכל הבעל עשה כערטה, וכשהיה חצי פרסה מחוץ לעיר צוה
לענלון לשוב ולילך לעיר ולא שב לביתו כי אם לבית האושפז
אשר אורחים שמה, וכאשר הגיע החשך כלילה הלך העשיר
לביתו ופתח פתח ראשון בביתו ואח"כ הלך סחר אל חדר עד
שבא לחדר אשתו שהיתה ישנה וערל אי היה שוכב עמה במטה,
וכשראתה האשה שבעלה היא בחדר אמרה להערל שיקח חרב

וידקור את בעלה. והוא היה מתירא והלך לו מחוץ לבית. ומרוב הצער שלו הלך ושכב בשוק וישן שם. ובאותו הלילה נגנב מהמלך של אותה העיר אוצר אי ולקח הגנב מאתו כל האכנים טובות של המלך והיתה צעקה גדולה בארמון המלך. וצוה המלך לחפש בכל הדרכים וככתים חיפוש אחר חיפוש והלכו עבדי המלך בכל העיר ההיא ומצאו להאיש שוכב וישן על הרחוב ואמרו בלבם יש הוא הגנב ותפשו אותו ונגמר דינו למיתה אחר הענויים הקשים שנפסקו לו. ואח"כ כשהיו מוליכין אותו לתלותו על העץ הלך כומר אחד עמו כסדר האומות. ואותו הכומר היה חשוב גדול אצל המלך. והיה הכומר מדבר על לבו שימיר דתו. ואח"כ היו מוליכין אותו ברחוב אחד שהיה שם אישפה והיו תולעים יוצאין מהאשפה על הארץ ואמר הכומר להתליון שיסבב את האיש סביב להתולעים שלא ימית את התולעים. מאחר שהתורה הזוהרה ורחמיו על כל מעשיו. אמר האיש בלבו. אף הכומר הוא מן הצנועים של וצדקתך. אמר האיש לעבדי המלך שהוא והכומר היו עושין הגנבה בחצר המלך. ומיד תפשו השומרים גם לאותו הכומר וצוה המלך לחפש בחדר הכומר הגדול ומצאו שם כל הגנבה. ואח"כ שאל המלך את האיש מה שייכות היתה לו אצל הכומר. התחיל האיש לספר להמלך מצוואת אביו ומה שאירע לו עם אשתו הזונה ומה שאירע לו עם הכומר. ולכן היה נוקם ונוטר להכומר שהיה רוצה להיות צדיק הרבה. וצוה המלך תיכף לתפוס את אשתו הזונה ומצא שכדבריו כן הוא. וצוה המלך לחשיב את האיש בביתו ככראשונה ואשתו צוה להסיר את ראשה עם הזנאי. ואת הכומר צוה לתלותו על העץ.

שאלות ר' אליעזר, סעודת לויתן, סדר גן עדן ויום הדין.

(שאלות ר' אליעזר) ואלו עשר שאלות ששאל ר' אליעזר
בתחית המתים וזו היא
הראשונה: אם יחיה הקבי"ה קצת מישראל או כולם, ואמר
כל מי ששב בתשובה לפני כוראו קודם מיתתו אפילו עבר כל
מצות עשה ולא תעשה, כריתות ב"ד וחילול שם שמים בכולם,
מיתה מכפרת לו עם התשובה שנאמר הנני פותח את קברותיכם
עמי, מכאן שתחית המתים לכל ישראל.
שנייה: אם לאחר שיחיה את כולם אם ימותו עודי וא"ל
שוב לא ישובו לעפרם שנאמר לא תקום צרה פעמים אלא הקב"ה
מוליכם לחיי עולם הבא.

שלישית: אחר שיחיו כולם איך יספיק להם ארץ ישראל
וא"ל משיצאו ישראל לעולם כ"ה מאות שנה ומ"ו שנים מימות יוסף
הצדיק שהתחילו להפרות ולהרבות עד אלה שנה לחרבן בית
שני שהיה כשיעור ל"ב דורות כמאה ועשרים רבוא אנשים ונשים
בכל דור ודור, אעפ"י שהיו כולם צדיקים ובעלי תשובה יגיע
לכל זוג זוג מאתים וארבע מאות [אמות] וחצי טפח על מאתים
וארבע מאות [אמות] וחצי טפח הן יותר לפי שעתידה א"י שתרחב
ותאריך בכל הישוב שהוא מהלך קס"ו שנה וחי חדשים לאדם
בינוני שהוא עשר פרסאות ליום ומי שיבקש יותר מזה השיעור בין
בית שדה וכרם ולטאן דתני שתרחב כל העולם יהיה לכל אחד
פי שלשה

[אמר אהרן: נוסחת התשובה הזאת כמאמר ז' של סי' אמונות
ודיעות לר' סעדיה נאון היא לפי ההעתיקה הנדפסת במנטובה בזה
הלשון: משעך שיצאו ישראל והתורה אל בני אדם אלפים ומאתים
שנה שהיו ל"ב דור וכל דור ק"כ רבוא אנשים ונשים ואם אמרנו
שכולם יעשה תשובה לא ימלאו הרבה מן העולם אלא אחד מן ק"ג מן
העולם כשינתן לכל אחד ואחד יותר מן מאתים אמה לשכון הוא
ובהטתו במה שיורעו כי אנשי הדורות היו ק"כ רבוא בשלשים
ושנים במשורה יהיו ג' אלפים רבוא וחי מאות ומי רבוא וכשנתן
להם מן הארץ מאתים פרסה על מאתים פרסה אשר הם חלק מן

ק"ג מן הארץ ונחשוב אותם אמות בכל פרסה ג' מילין ובכל מיל ד' אלפים אמה באמת כושי שכל אמה אמתים וחצי ושליש מאילו האמות של זה הדור יפול א"כ לכל אחד במקומו רוחב מאתים ופ"ח אמות ואיזה דבר יש בזה שיתבלבלו בו המפרשים.] רביעית, אם כל אחד ואחד יכיר את קרובו א"ל שבעה רועים ושטנה נסיכי אדם יחזרו כל אחד ואחד למשפחתו שנאמר והנכול אשר תתנחלו את הארץ לשנים עשר שבטי ישראל.

חמישית, מי שמת סומא או מוכה שחין מה יהיה ממנו א"ל יעמדו ויקומו במומם ואח"כ מתרפאין* שנאמר אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא, הקדים תחיה לרפואה, וכתיב אז תפקחנה עיני עורים, וכתיב אז ידלג כאיל פסח.

הששית, אם יאכלו ואם ישתו ואם ישאו נשים, א"ל כמה מצינו בכך השונמית שהחיה אליהו ובן הצרפתי שהחיה אלישע שאכלו ושתו ונשאו נשים כן יהיה.

השביעית, לאחר ימות המשיח איך יהיו לחיי העוה"ב בלא אכילה ושתיה ובלא פריה ורבייה, א"ל מצינו במשה רבנו שלא אכל מי"ם ימים שהיה בהר סיני וחי ונהנה מזיו השכינה כן יהיו גם הם.

השמינית, אם המתים שעתיד להחיות הם ובניהם הנולדים אם יהיו כולם צדיקים או יהיו מהם רשעים, א"ל גלוי וידוע לפני המקום קודם תחיתם שלא יהיה אחד בהם רשע אלא כולם צדיקים שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ.

התשיעית, אם באותן צדקות שיעשו לימות המשיח אם יהיה להם שכר פעולתם, א"ל כשם שבועולם הזה מי שעשה צדקה שזכו ספון לימות המשיח, כך העושה צדקה או מצוה לימות המשיח שזכו ספון ונצור לעולם הבא.

העשירית, אם כשהישועה באה החיים שהיו חיים בימים ההם מה יהיה בהם, א"ל לא ימותו שלא יהיה עוד מיתה לעולם שנאמר ובלע המות לנצח, ויש אומרים שהקב"ה ימיתם ואח"כ יחיה אותם להשוותם אל החיים באותו הזמן, ויש אומרים יחיו שנים רבות ימים ארוכים כשנותיו של אדם הראשון ויותר ואח"כ

(* עיין חזק"ע ז' 17.)

ימותו עד שיביאם לחיי עולם הבא שנ' כימי העץ ימי עמי ואין
עץ אלא אדם שנ' כי האדם עץ השדה.

(סעודת לוחן) לעתיד לבא * מביא הקב"ה הצדיקים לג"ע
ואומר לנכריאל לך ותן שלום לצדיקים בשמי מיד הולכין מיכאל
ונכריאל שרי ישראל ועומדין על פתח ג"ע ואומרים לצדיקים
קבלו שלום ממלך מלכי המלכים הקב"ה באותה שעה משיבים
הצדיקים ואומרים מיכאל ונכריאל לנו ואמר להקב"ה אם רצונו
יבא ויסעוד עמנו בסעודה המתוקנת לנו בג"ע שנאמר דודי ירד
לגנו (יבא דודי לגנו) ויאכל פרי מגדיו ואז הולכין מיכאל ונכריאל
ואומרים רבש"ע כך אומרים הצדיקים שתלך לסעוד עמם מיד
ישמע הקב"ה להם ויכנס עמם בג"ע ותיכף שיבא שם הקב"ה
הצדיקים עומדין על רגליהן ויתמלא כל העולם אורה שנאמר אל
ה' ויאר לנו וא"ל שלום לכם הצדיקים מפני מה אתם עומדים
על רגליכם שבו איש תחתיו והוא עצמו יושבם במקומם וא"ל
שתו בטוב ואכלו וגם אני לא באתי אלא כדי לסעוד עמכם
שנאמר באתי לגנו אחותי כלה וגו' א"ל בני מיום שבראתי את
עולמי לא הייתי מונע מכם אלא כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד
מרום מראשון מקום מקדשנו ועכשו אני מנחיל אתכם מכסא
כבודי שנאמר וכסא כבוד ינחילם מיד מכריו הקב"ה כל פרנסים
טובים לישראל ומכניסם לפניו ומשחקים לפניו עמו כאדם המשחק
עם חברו שנאמר והקימותי לכם שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם
ואלו הן הוי רועים: אדם שת אנושמתושלח כימינו אברהם יצחק
יעקב משמאלו. ואלו הן הח' נסיכי אדם: ישי שאול שמואל
[עמוס] צפניהו חזקיהו אליהו משיח ודוד מסב כנגד השכינה
ששה מפחים שנאמר כסאו כשמש נגדי משה רבנו רחוק מן
השכינה ששה מפחים כאורך הלוחות באותה שעה שאול עומד
על רגליו ואין לו מקום לישיב באותה שעה עומד דוד מלך
ישראל ואומר רבש"ע שאול מלך ישראל מלך לפני והוא צדיק
נמור תן לו מקום לישיב מיד יתן לו הקב"ה מקום לישיב ויהיה
שלמה משמח לפני אביו ואומר על שאול בקשת רחמים
ובקשת לו מקום לישיב עלי לא כ"ש שיש לך לבקש רחמים

* עיין סקני מסיים בבבב"ד סיני נל 75—76.

להושיבני. באותו שעה פתח הקב"ה בשבחו של שלמה ומחזיק לו טובה בפני הצדיקים וא"ל מה עשה כנה בית שלו בייג ושלי בשבע [שנים] ולא עוד אלא שהקדים מלכותי למלכותו שנאמר הויה איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצבי. נותן לו מקום לישב שנאמר אלהים משפטך למלך תן וצדקתך לבן מלך. לאחר שיושבין כל אחד ואחד במקומו ומשה רבנו מתקן להם סעודה לצדיקים שנאמר חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים. באותה שעה עומד מלכי צדק ונותן שכרו על כל צדיק וצדיק ואומר פלוני ופלוני יסעוד סעודה למחרי. שנאמר אז נדברו יראי ה' באותה שעה עומד הקב"ה על רגליו ומשקה כל אחד ואחד מן הצדיקים וא"ל מאיזה יין אתם מבקשין של תפוחים או של רמונים או מיין המשומר בענבים מששת ימי בראשית ואני בעצמי ובכבודי אשמח אתכם. באותה שעה באין כל הרשעים ורואין כל הצדיקים אחד ואחד בכבודו וביקרו אברהם יצחק ויעקב בראשם וברקים של אש יוצאים מפיהם וקרני הוד בראשם וזיום מבהיק מסוף העולם עד סופו ואומרים הרשעים מי אלו אשר הקב"ה עושה להם כל הכבוד הזה. וא"ל הם צדיקי ישראל. באותה שעה אומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו אשרי שזה מלכם. אשרי מלך שאלו עמו ואשרי עם כלו שהקב"ה עושה להם הכבוד הזה. באותה שעה שולח הקב"ה למלאך המות שהיה מקטרג על ישראל בסנגוריא ויצר הרע שהיה מושך לבו של אדם לעברה ופרשו הקב"ה מעליהם והורגו כאשר של גהר די גור ושורפו וכולעו מן העולם שנאמר ובלע המות לנצה. ולא ימצא עוד. ויהי הקב"ה לישועה ולנחמה ולשמחה לצדיקים שנאמר ואמר ביום ההוא וגו'.

(סדר גן עדן) אמרו הכמים חצר גדולה ישלמתיים וכו' [כמו שנדרסם בכיהמ"ד ח"ה צד 43 ואח"כ מוסיף:] ועוד כתב בפרקים דר' יאשיהו א"ר אליעזר* בית מדרשו של הקב"ה לעתיד לבא י"ח אלפי רבבות פרסאות על י"ח אלפים פרסאות והקב"ה יושב על כסא דין וכסא הוד כנגדו שנאמר כסאו כשמש נגדי וכל הנשים השאננות הנותנות שכר ללמוד את כניהם תורה

(* עיין סק"י נתיב צנח"ד סי' לז 75.)

ומקרא ותלמוד ודרך ארץ וכל הנשים הישרות הן באות ונוטלות
שכר מאת הקב"ה ויושבות במחיצתו של הקב"ה וכל האנשים
רואים פניהן ופניהן כזיו שכינה מכחיק ושומעים תורה חדשה
מפי המקום ועומד זרובבל בן שאלתיאל ומתרגם ומפרש כל דבור
ודבור מפי הקב"ה.

(יום הדין) אמר ר' ישמעאל בא וראה כמה קשה יום הדין שעתידי
הקב"ה לדין את כל העולם כולו בעמק יהושפט זכיון שתלמיד הכס
בא לפניו ואמר לו כלום עסקת בתורה אמר הן. אמר לו הקב"ה הואיל
והודית אמור לפני מה שקרית ומה ששנית מכאן אמרו כל מה שקרא
אדם יהא תפוש בידו שלא תשיגהו בושה וכלמה ליום הדין. היה ר' ^י
ישמעאל אומר אוי לאותה בושה אוי לאותה כלמה. ועל זה בקש דוד
מלך ישראל בתפלה ובתחנונים לפני המקום ואמר (תהלים ל"ח)
^יי בקר תשמע קולי וגו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה
הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתנכרין בו כזאבי
ערב והם נוטלין אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו
שני סדרים או שלשה הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא
שנית אותם. אם אומר להם הניחוהו מוטב ואם לאו עושיין לו
כמדורשו הראשון (של ראשון). בא מי שיש בידו הלכות אומר
לו בני תורת כהנים* למה לא שנית שיש בו טומאת שרצים
טומאה וטהרה טומאת נגעים וטהרת נגעים טומאת נתקים וטהרת
נתקים טומאת בתים וטהרת בתים טומאת זבים וטהרת זבים טומאת
לירה וטהרת לירה טומאת מצורע וטהרת מצורע סדר וידוי של יום
הכפורים וגזרה שוה ודיני ערכים וכל דיני ישראל שהן דנין מתוכו.
בא מי שיש בידו תורת כהנים הקב"ה אומר לו הי חומשי תורה
למה לא שנית שיש בהם קריאת שמע ותפלין ומזוזה. בא מי שיש
בידו חמשה חומשי תורה אומר לו למה לא למדת הגדה ולא
שנית בשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהן של
ישראל ולא עוד אלא בשעה שהן עונין אמן היא שמה רבא אפילו
אם נחתם גזר דינם אני מוחל להם ומכפר עונותיהם. בא מי שיש
בידו הגדה הקב"ה אומר לו בני תלמוד למה לא למדת שכל
הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא (קהלת א') ואיזה זה

(*) ע"ן פי כספן מניין לרי משה סקו בלולך נסנו ס"ג ע"ג 73

זה תלמוד. בא מי שיש בידו תלמוד הקב"ה אומר לו בני הואיל
ונתעסקת בתלמוד צפית במרכבה צפית בגאווה שאין הנייה בעולמי
אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבין ועוסקין בדברי תורה ומציצין
ומביטין ורואין והוגין המון התלמוד הזה כסא כבודי היאך הוא
עומד. רגל הראשונה במה היא משתמשת, כי במה היא משתמשת,
כי במה היא משתמשת, די במה היא משתמשת, חשמל היאך הוא
עומד ובבמה פנים הוא מתהפך בשעה אחת, לאיזה רוח הוא
משמש. הברק היאך הוא עומד, כמה פנים של זוהר נראין בין
כתפיו, לאיזה רוח הוא משמש. כרוב היאך הוא עומד, לאי זה רוח
הוא משמש. גדולה מכולן עיון כסא הכבוד, היאך הוא עומד,
עגול הוא כמין מלבן, מתוקן הוא כמין גשרים, כמה [גשרים] יש
בו, כמה הפסק יש בין גשר לגשר וכשאני עובר באיזה גשר אני
עובר, באיזה גשר האופנים עוברין, באיזה גשר גלגלי המרכבה
עוברין, גדולה מכולן מצפרני ועד קדקדי היאך אני עומד, כמה
שעור בפסת ידי, כמה שעור אצבעות רגלי, גדולה מכולן כסא
כבודי היאך הוא עומד, לאי זה רוח הוא משמש [כאחד בשבת
לאיזה רוח הוא משמש בכי] בשלישי בשבת לאיזה רוח הוא
משמש, ברביעי בשבת לאיזה רוח הוא משמש, [וכן בהי כו],
וכי לאו זהו הרדי זהו גדולתי, זוהר הדר יפיי שבני מכירין את
כבודי במדה הזאת, עליו אמר דוד (תהלים ק"ד) מה רבו מעשיך
ה', מכאן היה ר' ישמעאל אומר אשרי ת"ח שמשומר למודו בידו
כדי שיהא לו פתחון פה להשיב להקב"ה ליום הדין.

אמר אהרן: אעתיק כאן ענין גשרים הנזכרים לעיל במאמר
יום הדין מתוך סי מרכבה רבה כ"י מינכן גו' כי ומ' וז"ל: אמר
ר' ישמעאל והיאך עומדים עליהם מלאכי השרת כגשר שהוא
מונח על הנהר ועוברין בו כל העולם כך מונח גשר מראש המבוי
ועד סופו ומלאכי השרת סובבין אותו עליו ואומרין שירה זריזי
אימה שלישי יראה אלף אלפי אלפים ורוב ריבי רבבות ונותנין
שבח לפני כסא זה חוצי"א ה' אלהי ישראל, כמה גשרים הם כמה
נהרי אש הם כמה נהרי ברד הם כמה אוצרות שלג הם כמה
גלגלי אש הם כמה מלאכי השרת י"ב אלפים רבוא ו' למעלן ו'
למטן י"ב אלפים אוצרות שלג ו' למעלן ו' למטן כ"ד רבוא
גלגלי אש י"ב למעלן ו' למטן, וסובבים לגשרים לנהרי אש

לנהרי כרד לאוצרות שלג למלאכי השרת. כמה מלאכי שרת
לכל מבוי ומבוי וכל בריה ובריה ועומדים בתוכם כל שבילי שמים
ומה עושה רוז"י ה' אלהי ישראל.

אמר ר' ישמעאל אמרתי לר' עקיבא כמה שיעור בין נשר
לנשר אמר לי בין נשר לנשר י"ב רבוא פרסאות בעליתן ובירידתן
י"ב רבוא בין נהרי אימה לנהרי יראה כ"ב פרסאות בין נהרי כרד
לנהרי השך ל"ו רבוא פרסאות בין סדרי ברוקים לענני נחוטא
מ"ב פרסאות בין ענני נחוטא למרכבה פ"ד רבוא פרסאות בין
מרכבה למרכבה קס"ה רבוא פרסאות בין כרובים לאופנים כ"ד
רבוא פרסאות בין חררי חדרים לחיות הקדש מ' אלפים רבוא
פרסאות טחיות הקדש לכסא הכבוד וטרנל כסא הכבוד עד מקום
שהוא יושב עליו מלך קדוש מלך רם ונשא אנפריא ה' אלהי
ישראל מ' אלפים רבוא פרסאות ושמו הגדול מתקדש שם.

הוספה לאגדתא דשמעון כיפא. (נוסחא ג').

לא רחוק מזמן ההוא היה בין חכמי ישראל חכם גדול מאד
ושמו שמעון ובלשונם כיפא ע"ש סופו. והאיש ההוא היה גדול
ליהודים ומשמש בבית עד אשר לגדול חכמתו קנאין פוגעין בו
כי קנאו בו כל החכמים. ומחמת הקנאה לא נהגו בו כבוד כראוי
עד שהיה מוכרח להתרחק מירושלים. וישב לו מנגד. וכשמוע
הנוצרים מחכמת ר' שמעון הנקרא כיפא מגדול הלחץ אשר לחצו
אותו החכמים. ויתקבצו עם רב מהנוצרים ויבואו פתאום ירושלימה
בחרבות שלופות בידם ונכנסו פתאום אל הבית אשר היה שם
ר' שמעון כיפא כי בא לירושלים לחוג שם את חג הסוכות. ויאמרו
אליו האתה זה החכם ר' שמעון כיפא עד מתי תהיה מושנא מן
החכמים אשר תכלית שנאה שונאים אותך ואתה ביניהם לקוץ
מכאיב. נתור לך מנוחה כי תפנה לכבד אל אמונתנו העולה
ומוצלחת יום אחר יום. ואתה תהיה לנו לשר ומושל כאות נפשך.
ואם לא תשמע אלינו טמוב רצונך הנה החרבות שלופות לבלתי
נשאיר לכם שריד ופליט. וישליכו חרבותם עליו ויאמרו אליו
השיבנו דבר כי לא נפרד ממך. כי אם מכת החרב והרג יפריד בינינו.
ויתבונן ר' שמעון בחכמתו וצדקתו ויאמר חלילה לי בן עי
שנה אנכי היום ואיך אחלל שיבתי באמונה חדשה ואמר אליהם
רצונכם לעשות עמי עשו בי ואלה הצאן מה עשו שארית ישראל
מה חטאו כי הלקתם אחריהם חנם על לא חמס בכפם.
ויאמר ר' שמעון בחכמתו וצדקתו תנו לי זמן עד אשר אחקור
ואדרוש אחר אמונתכם למען כי אאמין בה לא יהיה אמונה הכרחית
ויאמרו הננו נתנים לך זמן כיום תמים. ואז נכנסו ונתקבצו כל
בית ישראל אשר בירושלים אצל ר' שמעון ויפלו לפניו ארצה
בכני ובתחנונים ויאמרו עלינו תחול האשמה אם תלך עמהם
למען החיות עם רב כל אומה ישראלית. הן בחרב יצאו לקראתנו
ומאתנו אולת יד ועונינו גרמו כי גברו דם ומי יעמוד נגד עם
הקשה והכבד הזה אשר כלי חרב בידיהם. ואתה ראה בחכמתך
שלא תנעל נפשך בגעוליהם ובתעבותיהם וחצל את שארית
הפלטה. וביום השני שלח ר' שמעון לקרא לזקני הנוצרים אליו
ויאמר אליהם הנני למצותכם לילך עמכם ולעשות רצונכם הפצתי
אך גם אתם לא תחליפו את דבריכם כאשר אמרתם לעשות אותי
לרב ומושל עליכם. ויענו ויאמרו בן נעשה כאשר דברנו. והאיש
אשר ימרה את פיך יומת רק אין דבר לך עמנו והישבנו לך.

וילך ר' שמעון כיפא עם הנוצרים והראה לפניהם כאלו הורבק
באמונתם מאד מאד, ובכל יום ויום הוא מחזיק באמונתם הכוזבת
וידים הרפות באמונה יחזיק וברכים כושלות יאמץ ויזרום ויזהירם
על התורה ועל העבודה החדשה אשר נתן להם יוחנן ואבא שאול
והזהירם שיתרחקו מעדת ישראל מרחק רב ושלא יבאו לבתי
כנסיות ומדרשות, ושלא ימנעו את ישראל מעבודתם כי בזה אתם
מורידים אותם לכאר שחת כי מאוס בעיני ישו תורת משה
ועבודתו זר מעשהו. — והנוצרים שמעו לכל סקודתו כי האמינו
בו מאד והיה נראה בעיניהם למאמין הגדול באמונתם יותר מכל
המאמינים באמונה הכוזבת. —

ברכות הימים אשר נתאמץ ר' שמעון ביניהם וחשוב בעיניהם
למאמין הגדול ודבוק גדול באמונתם צוה ר' שמעון לבנות לו בית
ומגדל על הסלע ולהצוב בתוך הסלע חדרים, כי אמר כן צוה ישו
שיהי' לי מקום המיוחד אשר שם יתועד עמי לצות על ידי לעמי כחפצו,
גם צוה אלי שלא אשא אשה כל הימים סן פתאום יבא לדבר אלי
ואני לא טטוהר משכבת זרע, לכן לא יבא שום אדם למגדל הזה, וכל
מחשבות ריש היו להתבודד מהם לבל יתנעל במאכלם ובמשתייהם
ולכל ישתחוה לצלמיהם כי לכבו נאמן בהי ובתורת משה עבדו,
וישמעו אליו הנוצרים כי האמינו בו מאד ויבנו לו את המגדל והצבנו
לו בנקיקי הסלע בית מושב לו, וישב שם ר' שמעון במגדל הזה כל
הימים היה מתבודד עם קינו בתורת משה כל היום וכל הלילה, ופעם
אחת בשנה יצא לפני שער המגדל ויתקבצו אליו הנוצרים וישתחוו
לו ארצה וישמיעם חקות ותורות חדשות, ויאמר תמיד כה צוני ישו
לצות עליכם וללמד אתכם תורה ומצות וחקים אשר לא טובים, ולא
היה מצוה אחת אשר לא היה למוכת ישראל, והם האמינו בו מאד
ויקבלו עליהם עול חקיו ומצותיו לשמרם דור דורות, ומנעם מכל
מצות תורת משה ע"ה חקים ומשפטים, אך הסיכו את שם ר' שמעון
כיפא פוטר, ע"ש שפטרם לגמרי מכל תורת משה כי רבים חטאו,
וישב שם במגדל הסלע כל הימים, ועל שם הסלע אשר שם בו קינו
קראו היהודים את שמו ר' שמעון כיפא. —

ור' שמעון כהיותו סגור ומסוגר במגדל הסלע היה עובד ה' בכל
נפשו וחכר כמה פיוטים ויוצרת וקרובין ואופנים וזולתות על כל
השנה כמו שעשה הקליר, גם לקצת פיוטי ר"ה הוא חברם במגדל
הסלע וישלחם ע"י איש עתי נאמן ביתו, ובטח בו למסרם, ביד חכמי
ישראל לככל שיתפללו החונים אותן הפיוטים, והחכמים מסרו אותן
הפיוטים לר' נתן הנבלי שהיה ראש אב לכל הגולה ומשם נפוצו
בכל תפוצות ישראל ונתקבלו בכבוד, ויישימה לחוק לישראל
להתפלל בכל הגולה ע"פ אלה הפיוטים והם ינינו ויליצו בעד המחבר
ע"ה.